

16. ÉVFOLYAM

2004

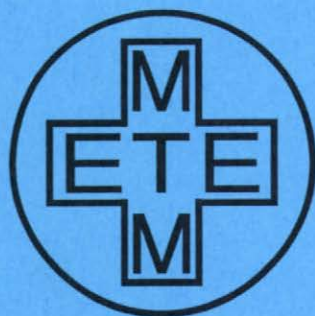
1-2. SZÁM

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI
VÁZLATOK

REGNUM

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

AZ ALAPÍTÁS ÉVE
1989

A MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
FOLYÓIRATA

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

Megjelenik 1993-tól évente négy számmal, két kötetben. A második Vatikáni Zsinat szellemében értett Egyház Magyarországon és egyéb magyar nyelvű közösségekben megélt hit történetével kapcsolatos tudományos tanulmányokat, forrásokat és módszertani kérdéseket közöl magyarul, angolul és más, a magyar történelemmel kapcsolatos nyelven.

Essays in Church history in Hungary, a scholarly review, appears beginning with 1993 twice a year with four issues. It publishes studies in Hungarian, English, French and German languages dealing with events, parishes, persons, institutions, monuments, Church activities and writings, as well as photocopies of unpublished documents and sources related to the Church's history in Hungary and to Hungarian linguistic communities.

Megrendelhető: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok
6720 Szeged, Dugonics tér 12. +36+62+426+043. Fax: 36+62+426+062;
Honlapunk: www.c3.hu/~mev
E-mail: heh@axelero.hu

Előfizetés: 700 Ft.

Subscriptions and membership:

In Hungary: 700 Ft.

Outside of Hungary:

Individual: Can\$ 20.00 or 18 DM; Institutions: Can\$ 30.00.

Subscriptions and remittances should be sent to

METEM, Regis College, 15 St. Mary Street, Toronto, Ontario, Canada M4Y 2R5.

Checks should be made payable to *METEM*.

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

REGNUM

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2004/1-2

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma-Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged

A kötet megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alapprogram

Főszerkesztő – General Editor
CSÓKA GÁSPÁR

Tiszteletbeli elnök – Honorary President
GABRIEL L. ASZTRIK

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Dóka Klára, Érszegi Géza,
Kiss Ulrich, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc, Solymosi László, Szabó Ferenc,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;*

AUSTRIA: Galambos Ferenc; CANADA: Bonkáló Ervin, Horváth Tibor (alapító);

GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

ITALY: Somorjai Ádám, Szilas László, Németh László;

USA: Steven Béla Várdy

Felelős szerkesztő – Editor
ZOMBORI ISTVÁN

A szerkesztő munkatársa
ZVARA EDINA

Felelős kiadó – Publisher
VÁRSZEGI ASZTRIK

ISSN 0865-5227

Nyomdai előkészítés:
SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

TARTALOM

SALIGA Irén	Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Rengmu 1(1989) – 15(2003) Repertórium Essays in Church History in Hungary – Regnum 1(1989) – 15(2003) Repertorium	5
-------------	--	---

TANULMÁNYOK – ESSAYS

JAKÓ Zsigmond	Várad-i siralmas krónika. Könyvtár- és levéltárügy Nagyváradon a múltban és a jelenben <i>The Mournful Chronicle of Várad. Libraries and Archives in Nagyvárad in Past and Present</i>	93
GLÜCK Jenő	Az aradi minoriták helytállása a XVIII–XIX. században <i>The Moral Courage of the Minorite Order in Arad in the 18-20th centuries</i>	115
SÁNDORFI Mária	Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület és a belőle kibontakozó mozgalmak Magyarországon a XX. sz. első felében <i>National Catholic Women’s Association and its Movements in Hungary in the First Half of the 20th Century</i>	135
SZILÁRDFY Zoltán	Martyr candidatus. Római Szent Pongrác ikonográfiájához <i>Martyr Candidatus. To the Iconography of Saint Pankratius of Rome</i>	165

FORRÁSOK – SOURCES

GALCSIK Zsolt	Az Országos Papi Békebizottság Nógrád megyei szervezetének megalakulása (1951) <i>The Establishment of the County Organization of the Catholic Priests for Peace Movement in Nógrád (1951)</i>	181
NÉMETH László	Adalékok egy boldoggá avatási eljárás történetéhez. (Boldog Batthyány-Strattmann László 1870–1931) <i>Contributions to the History of a Beatification Process (Blessed László Batthyány-Strattmann 1870-1931)</i>	201

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

MOLNÁR Gábor	Magyar hősök Latin Amerikában a XX. században (1936–1997 között)	217
	<i>Hungarian Heroes in Latin America in 20th Century (1936-1997)</i>	

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

<i>Meglátomás – képzés és közérzet az ezredforduló erdélyi katolikus egyházában.</i> (Ism.: Mészáros István)	243
<i>A Karácsonyi János Katolikus Gimnázium jubileumi évkönyve, 1903–2003.</i> (Ism.: Mészáros István)	246
Ifj. LELE József: <i>A szegedi tanyai fiatalok művelődési és szórakozási alkalmai</i> (Ism.: Mészáros István)	248
<i>Református egyházlátogatás a Borsod–Gömör–Kishonti egyházmegyében. 1665, 1668, 1669.</i> (Ism.: Mészáros István)	252

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK
REGNUM
ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY
2004/1-2

SALIGA IRÉN

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK
1(1989) - 15(2003)
REPERTÓRIUM

Bevezető
Könyvészeti leírás
Időrendi felsorolás
Szerzői névmutató
Tárgymutató
Rövidítésjegyzék

BEVEZETŐ

A repertórium a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 15 évfolyamának anyagát tárja fel. Szerkezete a következő: *könyvészeti leírás*, a folyóirat bibliográfiai adatait tartalmazza, a címet, alcímet, szerkesztőket, a kiadókat, a megjelenés helyét, kiadóját

Az *időrendi felsorolás* a közlemények egymásutánját jelenti, a megjelenés sorrendjében. Ez tartalmazza: a szerző, a cím, (alcím), címfordítás, megjelenési adatok, műfaj (tanulmány, forrás, ismertetés stb.), megjelenési adatok.

A *szerzői abc* a közlemények íróit sorolja fel. Egyéb közreműködők: fordító, közreadó stb. a tárgymutatóban szerepel. A szerkesztőket – a most szokásos gyakorlatnak megfelelően – általában szerzői rangon szerepeltetjük.

A *tárgymutató* a tartalmat, a tárgyszavakat – a szerző által címben megfogalmazott szavak felhasználásával – adja. Ahol ez kevés volt, ott a *mi, hol, mikor* kérdésekre igyekeztünk megadni a választ.

A *rövidítésjegyzék* a könnyebb használatot segíti.

KÖNYVÉSZETI LEÍRÁS

Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum. – Essays in church history in Hungary

Kiadó: A Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány megbízásából a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége, Budapest és az International Society for Encyclopedia of Church History in Hungary, Toronto (Can.).

Főszerkesztő: Uzsoki András 1 (1989) -

Szerkesztőbizottság: Adriányi Gábor, Barna Gábor, Bogay Tamás, Bonkáló Ervin,

Eördögh István, Érszegi Géza, Gábel L. Asztrik, Galambos Ferenc, Horváth Tibor, Kiss Ulrich, Kostya Sándor, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc, Somorjai Ádám, Szántó Konrád, Uzsoki András, Várszegi Asztrik, Vlossák Rudolf, Zombori István

Felelős szerkesztő: Zombori István

Felelős kiadó: Várszegi Asztrik

köt.	tárgyév	megj. év	szám
1	1989	1990 ?	(1)
2	1990	1991	(1)
3	1991	1992	(1)
4	1992	1993	(1)
5	1993		1-2., 3-4.
6	1994		1-2., 3-4.
7	1995		1-2., 3-4.
8	1996		1-2., 3-4.

köt.	tárgyév	megj. év	szám
9	1997		1-2., 3-4.
10	1998	[1999]	1-2., 3-4.
11	1999	[2000]	1-2., 3-4.
12	2000	[2001]	1-4.
13	2001	[2002]	1-2., 3-4.
14	2002	[2003]	1-4.
15	2003	[2004]	1-2., 3-4.

IDŐRENDI FELSOROLÁS

1 HORVÁTH Tibor

Lectori salutem. – Forward.

= 1 (1989) 6-7.

2 DANKÓ László

A szarvasi róm. kat. plébánia története. – History of the roman catholic parish in Szarvas.

= 1 (1989) 9-45. Tan.

3 KOVÁCS Imre

A kecskeméti Szent Erzsébet-templom története. – History of the Saint Elisabeth-church in Kecskemét.

= 1 (1989) 47-122. Tan.

4 BAJÁK László

Szerémi György világgépe. – György Szerémi's world concept.

= 1 (1989) 123-136. Tan.

5 PUSZTASZERI László

Scitovszky János hercegprímás politikai portréja. – Archbishop János Scitovszky's political portrait.

= 1 (1989) 137-169. Tan.

6 SZÉKELY András Bertalan

Egy humanista a nyugati végeken. Katolikus vo-

natkozások Pável Ágoston életművében. – A humanist on the western outskirts. Catholic aspects in the life-work of Ágoston Pável.

= 1 (1989) 171-176. Tan.

7 BÁNK József

Kinek a jogán tanítanak a hittudományi karokon a professzorok? – By whose right do the professors of the theological faculty lecture?

= 1 (1989) 177-194. Tan.

8 BERTÉNYI Iván

Heraldika és középkori egyháztörténet. – Heraldry and church history in the Middle Ages.

= 1 (1989) 195-208. Tan.

9 CSORDÁS Eörs

Boldogasszony Anyánk, Régi nagy Pátrónánk ... – Our ancient great patronesse.

= 1 (1989) 209-219. Tan.

10 MÉSZÁROS István

A magyarországi római katolikus tanügyigazgatás történeti áttekintése. – Historical survey of the roman catholic educational administration in Hungary.

= 1 (1989) 221-256. Tan.

- 11 RÁSZLAY Tibor**
Az irgalmasság erénye az Árpád-korban. – The virtue of compassion in the Arpadian Age.
– 1 (1989) 257–278. Tan.
- 12 SOMORJAI Ádám – UZSOKI András**
A METEM megalakulásának története és tevékenysége 1988–1989-ben. – History of the formation of the METEM and its activity in 1988–1989.
– 1 (1989) 279–324. Módsz.
- 13 ADRIÁNYI Gábor**
Az egyháztörténetírás mai igényei és módszertana. A plébániatörténetírás követelményei. – Current requirements and the methodology of ecclesiastical historiography. Requisites to parochial historiography.
– 1 (1989) 325–335. Módsz.
- 14 VARGA Imre**
A Canonica Visitatio. – The Canonical Visitation.
– 1 (1989) 337–355. Módsz.
- 15 UZSOKI András**
A kéziratok nyomdai előkészítése és a korrektúra. – Typographical preparation of manuscripts and proof-reading.
– 1 (1989) 357–371. Módsz.
- 16 MAGYAR István Lénárd**
Az alvinci ferences krónika. – The franciscan chronicle of Alvinc and its sources.
– 1 (1989) 373–408. Forrás
- 17 TŰSKÉS Gábor – KNAPP Éva**
A barokk kori búcsújárás forrásai. – Sources of the pilgrimage in the Baroque Ages.
– 1 (1989) 409–424. Forrás
- 18 VÁTH János**
A balatonalmádi róm. kat. egyházközség története. – History of the roman catholic parish in Balatonalmádi.
– 1 (1989) 425–432. Forrás
- 19 SZÁNTÓ Konrád**
Bogyay Tamás egyháztörténeti munkássága. (A 80 éves kutató ünnepi köszöntése). – The church historical work of Tamás Bogyay. – (Bogyay Tamás írásainak jegyzéke).
– 2 (1990) 7–15. Tan.
- 20 TÓTH Endre**
A 4–8. századi pannóniai kereszténység forrásairól és a leletek forrásértékéről. – On the sources of Pannonian christianity in the 4th–8th century and on the source value of the findings.
– 2 (1990) 17–33. Tan.
- 21 UZSOKI András**
A tihanyi Árpád-kori remetetelep régészeti kutatása. – The archeological excavation of the Arpadian-age eremite settlement in Tihany.
– 2 (1990) 35–41. Tan.
- 22 AZZOLA, Friedrich Karl**
Die Scheibenkreuzplatte im Balassa Bálint Museum zu Esztergom (Gran). – The tomb depicting the cross in a circular disc at the “Bálint Balassi Museum” in Esztergom (Gran). – Az esztergomi Balassa Bálint Múzeum kör alakú tárcsába foglalt, keresztet ábrázoló sirlapja.
– 2 (1990) 43–49. Tan.
- 23 UDVARDY József**
A Kalocsai Főszékeskáptalan (története a középkorban). – The metropolitan chapter of Kalocsa.
– 2 (1990) 51–65. Tan.
- 24 KOVÁCS Imre**
Adatok a magyarországi premonstreiek teológiai irodalmi munkásságához a középkorban. – Data concerning the Hungarian premonstratensians’ theological literary work in the Middle-Ages. (A short summary).
– 2 (1990) 67–75. Tan.
- 25 ADRIÁNYI Gábor**
A magyar királyok apostoli címe. – The apostolic title of the Hungarian kings.
– 2 (1990) 77–87. Tan.
- 26 BERTÉNYI Iván**
Hozzászólás Adriányi Gábor előadásához. (A magyar királyok apostoli címe). – Remarks about Gábor Adriányi’s lecture.
– 2 (1990) 89–91. Tan.
- 27 JÓZSA László**
A kunszentmártoni nagytemplom két évszázada. – Two centuries of the church of Kunszentmárton.
– 2 (1990) 93–104. Tan.
- 28 HEREIN Gyula**
Budakeszi Makkos Mária története. – Records of Makkos Mária at Budakeszi.
– 2 (1990) 105–112. Tan.
- 29 BÀN László**
Vallásos egyesületek Baja város 19. századi társadalmi életében. – Religious association in the social life of the city of Baja in the 19th century.
– 2 (1990) 113–116. Tan.
- 30 VARGA Imre – REICHARDT Gyula**
A győri székesegyház főesperesség alsó esperesi kerületi plébániáinak összeírása 1748-ban.

(Michael Nagy: Conscriptio ... c. latin munkájának magyar fordítása). – The list of parishes of the lower decanal district of the cathedral archdeaconry of Győr in 1748.

= 2 (1990) 117–200. Forrás

31 MÉSZÁROS István

Katolikus oktatási-nevelési emlékek a reformkori Zalából. (Részletek Lendvay József emlékirataiból). – Catholic educational and schooling relicts from Zala in the Reform Age.

= 2 (1990) 201–216. Forrás

32 DÓKA Klára

Plébániák, gyülekezetek, hitközségek iratai. (Történeti áttekintés 1950-ig). – Documents of parishes, congregations and religious communities. (A historical review up to 1950).

= 2 (1990) 217–222. Forrás

33 GERGELY Jenő

A „Paritások Bizottság” jegyzőkönyvei. (1950. szeptember – november). – Record of the “Joint Committee” (September – November 1950).

= 2 (1990) 223–228. Forrás

34 KÁPOLNAI Iván

Mezőkövesd város és környéke népességének alakulása a 19. században az egyházi források tükrében. – Population changes in the town Mezőkövesd and in its surrounding during the 19th century according to ecclesiastical sources.

= 3 (1991) 7–52. Tan.

35 SIKLÓSI Gyula

Kara Murteza pasa tornya és a Szent Donát kápolna Székesfehérváron. – The tower of pasha Kara Murteza and the chapel Saint Donatus in Székesfehérvár.

= 3 (1991) 53–64. Tan.

36 PROKOPP Mária

Az 1423. évi sienai zsinat tiszteletére készült Eucharisztia-oltár. (A Szépművészeti Múzeum Sassetta-táblaképe). – The Eucharist-altar created in the honor of the council of Siena of 1423. (The Sas[s]etta panel picture the Museum of Fine Arts).

= 3 (1991) 65–72. Tan.

37 KOSZTA László

Adalékok az esztergomi és a kalocsai érsekség viszonyához a 13. század elejéig. – The relation of the archdiocese of Esztergom to that of Kalocsa up to the beginning of the 13th century.

= 3 (1991) 73–88. Tan.

38 MÉSZÁROS István

Vallásos nevelés, állami iskolák. 1949–1950. –

Religious education and state-controlled schools in 1949–1990.

= 3 (1991) 89–106. Tan.

39 SÜMEGI József

Az Oltáriszentség és a Szent Vér tisztelete a középkori Magyarországon. – The adoration of the Holy Sacrament and the Holy Blood in the Mediaeval Hungary.

= 3 (1991) 107–119. Tan.

40 ADRIÁNYI Gábor

A magyar kormány intervenciója az 1. Vatikáni Zsinaton (1870). – The intervention of the Hungarian government on the 1st Vatican Council (1870).

= 3 (1991) 121–126. Tan.

41 MONA Iona

Slachta Margit és az iskolák államosítása. – Margit Slachta and the nationalization of the schools.

= 3 (1991) 127–132. Tan.

42 NAGY Ferenc

Tanácskozások a Bernardinumban. (1891–1933). – Consultations in the Bernardinum (1891–1933).

= 3 (1991) 133–143. Tan.

43 (BARNA Gábor)

Egyháztörténeti konferencia a karmelita rend kunszentmártoni letelepedésének 50. évfordulóján. (Kunszentmárton, 1990. október 15.)

= 3 (1991) 145–147. Kunszentmártoni emlékkonf.

44 JÓSA Károly

Szerzetesrendek és házaik Jász-Nagykun-Szolnok megye területén 1920 és 1950 között. – Monastic orders and their monasteries on the territory of the country Jász-Nagykun-Szolnok in the years 1920–1950.

= 3 (1991) 149–159. Kunszentmártoni emlékkonf.

45 JÓZSA László

A Kunszentmártoni Kármel félévszázados története. – The fifty years' history of the Carmelite Order of Kunszentmárton.

= 3 (1991) 161–195. Kunszentmártoni emlékkonf.

46 SZILÁRDFI Zoltán

A kármelhegyi Boldogasszony ikonográfiája. – The iconography of our Lady of Mount Carmel.

= 3 (1991) 197–208. Kunszentmártoni emlékkonf.

- 47 BARNÁ Gábor**
A kunszentmártoniak radnai búcsújárása. – The pilgrimage of the people of Kunszentmárton to Radna.
= 3 (1991) 209–244. Kunszentmártoni emlékkonf.
- 48 HORVÁTH Tibor**
METEM Enciklopédia és METEM Vázlatok. – METEM Encyclopedia and METEM Vázlatok. Essays in Hungarian church history.
= 3 (1991) 245–258. Módsz.
- 49 LOTZ Antal**
Történetírő papok Csanád egyházmegyében. (Adattár). – Historian priests in the diocese Csanád. (A collection of data).
= 3 (1991) 259–280. Adattár
- 50 ORBÁN Imre**
Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza. (1000–1526). Köln, 1991.
= 3 (1991) 281–282. Ism.
- 51 KOVÁCS János**
Magyarországi egyházi levéltárak térképei. 13–14. [sz.] Összeáll. Dóka Klára. Bp. 1990.
= 3 (1991) 282–284. Ism.
- 52 SÜMEGI József**
Az Aetas egyháztörténeti számáról. (1991/2.) Szerk. Koszta László.
= 3 (1991) 285–286. Ism.
- 53 BOBA Imre**
Szent András-Zoerard: lengyel volt-e, vagy isztriai? – Saint Andrew-Zoerard, was Polish or Istrian by origine? (Angolból ford. Bogyay Tamás).
= 4 (1992) 5–11. Tan.
- 54 LOTZ Antal**
Ribóssy József nagysárréti esperes élete. (1775–1830). – The life of the dean of Nagysárrét, József Ribóssy. (1775–1830).
= 4 (1992) 13–23. Tan.
- 55 SZILÁGYI István**
Szent lépcsők - Szentlépcsők. – The skala santa and the sacral stairs.
= 4 (1992) 25–50. Tan.
- 56 GLÜCK Jenő**
Adatok a magyarországi görög-keleti román plébániák történetéhez az aradi püspöki levéltárból. (1792–1848). – Data of the Episcopal Archives of Arad concerning the history of the Rumanian Greek orthodox parishes in Hungary. (1792–1848).
= 4 (1992) 51–63. Tan.
- 57 BEKE Margit**
Főpapi temetési szertartások és halotti címerek a 18–19. században. – Funeral ceremonies and coat-of-arms of the aristocrats in the 18th and 19th centuries.
= 4 (1992) 65–69. Tan.
- 58 MÉSZÁROS István**
Középkori örökség protestáns kollégiumainkban. – Heritages of the Middle Ages in our protestant colleges.
= 4 (1992) 71–78. Tan.
- 59 ORBÁN Imre**
Egy érdekes kultuszkeveredésről. (Antiochiai Szent Margit és Árpád-házi Szent Margit tiszteletének érintkezései). – Remarkable interactions of cultic honours (How had influenced the cultic honour of Saint-Margaret of Antioch the cult of Saint Margaret of the Árpád-dynasty?)
= 4 (1992) 79–90. Tan.
- 60 SZABÓ Tamás**
Antonio Possevinos Bemühungen um die Erneuerung des Katholismus in Siebenbürgen. – Antonio Possevino tevékenysége az erdélyi katolicizmus megújítása érdekében. – Antonio Possevino's activities to further the renewal of the catholicism in Transylvania.
= 4 (1992) 91–133. Tan.
- 61 JAMES L. John**
Gabriel Asztrik élete és tudományos munkássága. – Astrik L. Gabriel, his academic career and publications. (Ford. Petrovics István. Az eredeti angol bibliográfiát átdolg. és ford. Mader Béla).
= 4 (1992) 135–160. Módsz.
- 62 SZÁNTÓ Konrád**
Bogyay Tamás egyháztörténeti munkássága. (Kiegészítés). – The church historical work of Tamás Bogyay. [Addenda].
= 4 (1992) 161–168. Módsz.
- 63 SÁVAI János**
Jegő Ézsaiás: Én itt maradtam. (Egy szegény barát feljegyzései a múlt század első évtizedeiből. Közzéteszi: – P. Jegő Ézsaiás: I have been staying here. (Remembrances of a poor franciscan friar from the past century).
= 4 (1992) 169–214. Forrás
- 64 JANKA György - LAKATOS Pál**
A makói görög katolikus egyházközség canonica visitatioja 1844-ben. – Canonica visitatio in the

uniata church's parish of Makó in 1844.

= 4 (1992) 215-222. Forrás

65 VIDA István

Szociális irányú katolikus mozgalmak hazánkban. (1935-1949). Emlékek és refleksiók. – Catholic social movements in Hungary. (1935-1949). Remembrances and reflections.

= 4 (1992) 223-242. Forrás

66 VAJK Gyula

Az 1956-os események és következményei. – The events of 1956 and their consequences. (A detail of a longer remembrance by the author).

= 4 (1992) 243-262. Forrás

67 DUDÁS Bertalan

A Szent Basil Rend máriapócsi monostorának levéltára. – The archives of the Saint Basil order's monastery of Máriaipócs.

= 4 (1992) 263-266. Forrás

68 METEM Academic Award. – METEM Prizes honoring outstanding Hungarian church historians.

= 4 (1992) 267.

69 KŐHEGYI Mihály

Feldtänzer, Oscar: Joseph II. und die donauschwäbische Ansiedlung. (Linz, 1990).

= 4 (1992) 269-271. Ism.

70 DÓKA Klára

Kiadvány a pápalátogatás tiszteletére. = Baranya. Történelmi és honismereti folyóirat. 4. évf. 1991/1-2. Pécs.

= 4 (1992) 271-273. Ism.

71 KOVÁCS János

A „Magyarországi egyházi könyvtárak kézirat-katalógusai” című sorozat újabb köteteiről.

= 4 (1992) 273-277. Ism.

72 KŐHEGYI Mihály

Török József: Századunk magyar főpapja: Grósz József érsek. Szeged, 1992.

= 4 (1992) 277-278. Ism.

73 ORBÁN Imre

Udvardy József: A kalocsai főszékeskáptalan története a középkorban. (Bp. 1992.)

= 4 (1992) 279-280. Ism.

74 GÁSPÁR Dorottya

Gondolatok a pannóniai ókereszténységről. – Reflections on the early christianity of Pannonia.

= 5 (1993) 1-2. sz. 5-21. Tan.

75 MÉSZÁROS István

Katolikus egyetemszervezési tervek Egerben. 1754-1948. – Plans of organizing a catholic university in Eger. 1754-1848.

= 5 (1993) 1-2. sz. 23-34. Tan.

76 SIMÓ Attila

Nyárádszentmárton lelkipásztorai. Közzéteszi: Demeter József. – Pastors having served in village Nyárádszentmárton.

= 5 (1993) 1-2. sz. 35-78. Tan.

77 DREESBACH, Walter

Aspekte der Beziehungen von Kirche und Staat in Ungarn Zwischen den Weltkrieg. – The relation of the state to the church in Hungary between the two world wars.

= 5 (1993) 1-2. sz. 79-110. Tan.

78 KEREKES Károly

Szövetségújítás a ciszterci rend és Cikádor, azaz Bátaszék, között. – Renewing the covenant of the cistercian order with Cikádor called today Bátaszék. – Előszó helyett. (In place of an introduction).

= 5 (1993) 1-2. sz. 111-113. Bátaszéki emlékkonf.

79 KOSZTA László

[A] ciszterci rend története Magyarországon a kolostoraik alapítása idején. – The history of the Hungarian cistercian order in the period of establishing monasteries. 1142-1270.

= 5 (1993) 1-2. sz. 115-128. Bátaszéki emlékkonf.

80 ALMÁSI Tibor

Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában. Pecorari Jakab magyarországi legációja. – Cistercian cardinal in the service of the papal world-power. The legateship of Jacob Pecorari in Hungary.

= 5 (1993) 1-2. sz. 129-141. Bátaszéki emlékkonf.

81 SÜMEGI József

Adalékok Báta, Cikádor és Zebegény monastériológiájához. – Contribution to the monastriology of Báta, Cikádor and Zebegény.

= 5 (1993) 1-2. sz. 143-154. Bátaszéki emlékkonf.

82 BARNA Gábor – HERMANN Egyed

A bátaszékiek máriacelli búcsújárása. – The pilgrimage by the population of Bátaszék to Mariazell.

= 5 (1993) 1-2. sz. 155-173. Bátaszéki emlékkonf.

- 83 ARATÓ Orbán**
Ciszterci lelkiség - ciszterci küldetéstudat. – Cistercian spirituality - cistercian missionary belief.
- 5 (1993) 1-2. sz. 175-180. Bátaszéki emlékkonf.
- 84 DÓKA Klára**
Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek forrásértéke a székesfehérvári püspökség dokumentumai alapján. (1778-1868). – The documentary value of the visitatorial records on the basis of documents (from 1778 until 1868) preserved by the episcopate of Székesfehérvár.
- 5 (1993) 1-2. sz. 181-201. Módsz.
- 85 JESZENKOVITS Teréz**
Az 1948-56 közötti évek. – The years 1948-56. [Egy apáca emlékezése a budapesti apácázárdából].
- 5 (1993) 1-2. sz. 203-216. Forrás
- 86 KŐHEGYI Mihály**
Acta Historica. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Tomus 90. (Szeged, 1990).
- 5 (1993) 1-2. sz. 217-218. Ism.
- 87 PÁL József**
Beke Margit - Bárdos István szerk.: Egyházak a változó világban. Esztergom, 1991.
- 5 (1993) 1-2. sz. 218-222. Ism.
- 88 KŐHEGYI Mihály**
Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944-után. (Bp. 1991.)
- 5 (1993) 1-2. sz. 222-224. Ism.
- 89 SÁVAI János**
Somorjai Ádám - Zombori István szerk.: A katolikus egyház Magyarországon.
- 5 (1993) 1-2. sz. 224-225. Ism.
- 90 LAKATOS Pál**
Historia Domus Bajensis. Chronik des Franziskanerkonvents in Baja. Kiadó: Kapocs Nándor és Kőhegyi Mihály. Bd. 1. 1694-1840.
- 5 (1993) 1-2. sz. 226-227. Ism.
- 91 RÁDYNÉ RÁCZ Katalin**
A rendkívüli egyházi ügyek szent kongregációja levéltárának (Vatikánváros) a magyarországi egyházakra vonatkozó forrásai. 1803-1903. (Összeáll. Eördögh István. Szeged, 1992.)
- 5 (1993) 1-2. sz. 227-228. Ism.
- 92 KOVÁCS János**
Hetényi-Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. I. Abaliget, 1992.
- 5 (1993) 1-2. sz. 228-230. Ism.
- 93 MÉSZÁROS István**
Szent István és a magyar nevelésügy kezdetei. – Saint Stephen and the initial phases of the pedagogics in Hungary.
- 5 (1993) 3-4. sz. 5-18. Tan.
- 94 GLÜCK Jenő**
Adatok Gabriel Bucelin Szent Gellérről szóló írásairól. – Informative data concerning Gabriel Bucelins' papers written on bishop Saint Gerard.
- 5 (1993) 3-4. sz. 19-26. Tan.
- 95 PUSZTAI Bertalan**
Gálocs történeti etnodemográfiája. (1747-1989). – The historical ethno-demography of village Gálocs. (1747-1989).
- 5 (1993) 3-4. sz. 27-44. Tan.
- 96 MONA Ilona**
A "Rerum Novarum" hatása a magyar társadalomra. – The influence of the papal encyclical "Rerum Novarum" on the Hungarian society.
- 5 (1993) 3-4. sz. 45-50. Tan.
- 97 KIRÁLY László**
Az újszegedi római katolikus egyházközség oktatási intézményei 1948-ig. – The educational institutions of the roman catholic parish of Ujszeged up to 1948.
- 5 (1993) 3-4. sz. 51-70. Tan.
- 98 ELEK Lajos**
Nyitraanyagkér - település- és plébánátörténet. – Nyitraanyagkér (Veliki Kyr, Slovakia) – the history of the settlement and parish.
- 5 (1993) 3-4. sz. 71-82. Tan.
- 99 GERGELY Jenő**
Az észak-erdélyi görög katolikus román egyházmegyék jogállása és sérelmeik. 1940-1944. – The legal status and the grievances of the North Transylvanian rumanian greek catholic diocese. (1940-1944).
- 5 (1993) 3-4. sz. 83-94. Forrás
- 100 VAJK Gyula**
Visszaemlékezés Shvoy Lajos püspökre. (1943-1961). – Reminiscences of bishop Lajos Shvoy (1943-1961).
- 5 (1993) 3-4. sz. 95-124. Forrás
- 101 HORVÁTH Tibor**
METEM-kutatás, plébániatörténet. – METEM Encyklopedia and METEM Vázlatok. – Essays in church history in Hungary. History of parishes.
- 5 (1993) 3-4. sz. 125-198. Módsz.

102 CSÁSZTVAY Tünde

Itáliában a magyar művelődés és a kereszténység kapcsolatáról. – The interdependencies of the hungarian culture with the christianity in Italy.

= 5 (1993) 3–4. sz. 199–200. Szemle

103 FLAGA, Jerzy

A Lublini Katolikus Egyetem lengyel egyháztörténeti-földrajzi intézete. – The Church Historian-Geographical Institute in the Catholic University of Lublin.

= 5 (1993) 3–4. sz. 201–212. Szemle

104 KLOCZOWSKI Jerzy

Kelet-Közép-Európa társadalom- és vallástörténeti atlasza. – The social- and religion-historical atlas of Eastern and Central Europe.

= 5 (1993) 3–4. sz. 213–222. Szemle

105 SOMORJAI Ádám

Szent Adalbert műve és jelentősége. – The formation of Christian Europe. Oeuvre and importance of Saint Adalbert.

= 5 (1993) 3–4. sz. 223–228. Szemle

106 TÓTH Ferenc

Kétszáz éve született Lonovics József csanádi püspök. – József Lonovics, bishop of Csanád was born two hundred years ago.

= 5 (1993) 3–4. sz. 229–234. Szemle

107 Glattfelder-émlékkonferencia Szegeden.

– The memory of archbishop Gyula Glattfelder in Szeged.

= 5 (1993) 3–4. sz. 235–236. H.

108 FAZEKAS Csaba

A felekezeti együttélés az erdélyi fejedelemségben. – The coexistence of the religions in the Principality of Transylvania.

= 5 (1993) 3–4. sz. 237–238. Adattár

109 SZILAS László

† P. Arató Pál SJ. (1914–1993).

= 5 (1993) 3–4. sz. 239–240. Nehr.

110 GALCSIK Zsolt

Rácz Imre: Arló, Borsodszentgyörgy, Járdánháza, Hodocsépány története egyházi levéltári források tükrében.

= 5 (1993) 3–4. sz. 241–242. Ism.

111 LOTZ

Bura László: Hűségesen, fáradhatatlanul. Scheffler János szatmári megyéspüspök életútja.

= 5 (1993) 3–4. sz. 243–248. Ism.

112 HORVÁTH Erzsébet

Dóka Klára: Térképgyűjtemények az egyházi le-

véltárakban.

= 5 (1993) 3–4. sz. 249–250. Ism.

113 LAKATOS Pál

Simor János-émlékkönyv.

= 5 (1993) 3–4. sz. 250–251. Ism.

114 KŐHEGYI Mihály

Komoly Pál: Pitvarosi tanulmányok. – Studies Pitvaros.

= 5 (1993) 3–4. sz. 251–252. Ism.

115 GLÜCK Jenő

Studia Judaica I. – Studia Judaica II.

= 5 (1993) 3–4. sz. 252–255. Ism.

116 LAKATOS Pál

Szent László király. – The king Saint Ladislaus.

= 5 (1993) 3–4. sz. 256–259. Ism.

117 PÁL József

Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon. 1924–1944. Bp. 1993.

= 5 (1993) 3–4. sz. 257–261. Ism.

118 ORBÁN Imre

László Gyula: A Szent László-legenda középkori falképei.

= 5 (1993) 3–4. sz. 262–264. Ism.

119 KŐHEGYI Mihály

Acta Historica. (Acta Universitatis Szegediensis) [de Attila József Nominatae].

= 5 (1993) 3–4. sz. 265–266. Ism.

120 VÁRSZEGI Asztrik

Előszó. – Foreword.

= 6 (1994) 1–2. sz. 5–6.

121 CSAPODI Csaba

A magyar katolikus történészek egykori munkaközössége és a „Regnum” egyháztörténeti évkönyv. – The former co-operative of the hungarian catholic church historians and the church historical almanach “Regnum”.

= 6 (1994) 1–2. sz. 7–18. Tan.

122 SALIGA Irén

A Regnum repertórium. 1936–1946. – The repertorium of Regnum. 1936–1946.

= 6 (1994) 1–2. sz. 19–36. Rep.

123 MOLNÁR Antal

Egy magyar egyháztörténész a 20. században: Vanyó Tihamér OSB. – A hungarian church historian of the 20th century: Tihamér Vanyó OSB.

= 6 (1994) 1–2. sz. 37–50. Tan.

124 SROKA, Stanislaw

Az esztergomi érsek és a krakkói püspök vitája a

14. század első felében. – A discussion of the archbishop of Esztergom with the bishop of Cracow in the first half of the 14th century.
= 6 (1994) 1-2. sz. 51–55. Tan.
- 125 MÉSZÁROS István**
Iskolatörténetünk barokk korszaka. – The baroque age of our school history.
= 6 (1994) 1-2. sz. 57–65. Tan.
- 126 KÁPOLNAI István**
Adalékok Mezőkövesd és környéke iskolaügyének történetéhez a 19. sz. derekáig. – Some additional data to the school history of Mezőkövesd from the middle of the 19th century.
= 6 (1994) 1-2. sz. 67–79. Tan.
- 127 SASVÁRI László**
Ókatolikus mozgalmak Magyarországon. – Old-catholic movements in Hungary.
= 6 (1994) 1-2. sz. 81–125. Tan.
- 128 EÖRDÖGH István**
A Magyarország elleni 1919-es intervenció, mint a bolsevizmus következménye. – The intervention of 1919 against Hungary as a consequence of the bolshevism. (Based on Vatican sources).
= 6 (1994) 1-2. sz. 127–132. Tan.
- 129 DEMETER József**
A magyarpéterlakai református egyházközség története. – The history of the calvinist parish of Magyarpéterlaka (Petralica de Mures Rumania).
= 6 (1994) 1-2. sz. 133–147. Tan.
- 130 KATUS László**
A szegvári plébánia története. – The history of the roman catholic parish of Szegvár.
= 6 (1994) 1-2. sz. 149–216. Tan.
- 131 SOÓS Katalin**
Der Schauprozeß Gegen Kardinal Mindszenty im Spiegel Österreichischer Gesandtschaftsberichte. – Monstrous process against cardinal Mindszenty according to the reports of the Austrian ambassador.
= 6 (1994) 1-2. sz. 217–230. Forrás
- 132 KATONA Nándor**
Két levél 1953-ból. – Two letters from 1953. [A békepapokról].
= 6 (1994) 1-2. sz. 231–234. Forrás
- 133 SOMORJAI Ádám**
Magyar egyháztörténeti témájú disszertációk a Bécsi Egyetemen. 1831–1984. – Dissertations stored in the Vienna University concerning the Hungarian church history. 1831–1984.
= 6 (1994) 1-2. sz. 235–242. Adattár
- 134 CSÁSZTVAY Tünde**
Hungarian culture and christianity fourth Congress on Hungarian studies.
= 6 (1994) 1-2. sz. 243–245. Szemle
- 135 Szent István-napok Kalocsán.**
= 6 (1994) 1-2. sz. 246. Szemle
- 136 Fraknói Vilmos-emlékülés.**
= 6 (1994) 1-2. sz. 247–248. Szemle
- 137 Giesswein Sándor-emlékünnepek.**
= 6 (1994) 1-2. sz. 248–249. Szemle
- 138 MONOK István**
Benda Kálmán. (1913–1993). – [Kálmán Benda. 1913–1993].
= 6 (1994) 1-2. sz. 251–252. Nehr.
- 139 TÓTH Sándor László**
Gabriel, L. Astrik: The parish studium.
= 6 (1994) 1-2. sz. 253–258. Ism.
- 140 KŐHEGYI Mihály**
Kereszténység és szabadság. 34. Pax Romana Kongresszus. 1992. Lillafüred. (Róma, 1992). = Katolikus Szemle, Róma, 1992.
= 6 (1994) 1-2. sz. 258–259. Ism.
- 141 ORBÁN Imre**
Jákli István: "...A magyarokhoz küldetett". Panonhalma, 1992, Bencés K. – [Szent Wolfgang püspök, Németország].
= 6 (1994) 1-2. sz. 260–262. Ism.
- 142 KŐHEGYI Mihály**
Az esztergomi főegyházmegeye barsi főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei. 1647–1674. Válogatta, sajtó alá rend. és bev.: Tomisa Ilona. (Bp. 1992).
= 6 (1994) 1-2. sz. 262–263. Ism.
- 143 LAKATOS Pál**
Magyar egyházak és gyülekezetek Nagyváradon. (Szerk. Tökés László. Kiad. a Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület. Nagyvárad, 1992.)
= 6 (1994) 1-2. sz. 264–266. Ism.
- 144 KŐHEGYI Mihály**
Szabadi Sándor: „Kiáltó szó a pusztában...”. Szilády János élete és kora. (Kecskemét, 1993, Emmaus Kiadó).
= 6 (1994) 1-2. sz. 265–266. Ism.
- 145 NAGY Ádám**
Kis Bálint: A Békés-Bánáti Református Egyházmegye története (1836). Közreadó: Gilicze László, Kormos László. Békéscsaba – Szeged, 1992. (Délalföldi Évszázadok. 5.)
= 6 (1994) 1-2. sz. 267–269. Ism.

- 146 KŐHEGYI Mihály**
Helytörténeti részletek a kecskeméti ferences rendház Háztörténetéből. (1644-1950). Ford., vál., jegyz.: Szabó Attila. (Kecskemét, 1992). (Levéltári Füzetek. 6.)
= 6 (1994) 1-2. sz. 269-270. Ism.
- 147 ORBÁN Imre**
Kredics László - Solymosi László: A veszprémi püspökség 1524. évi urbárium. (Bp. 1993, Akadémiai Kiadó). (Fontes Minores and Historiam Hungariae Spectans. 4.)
= 6 (1994) 1-2. sz. 271-272. Ism.
- 148 KOVÁCS János**
Galcsik Zsolt: A Páli Szent Vincéről Nevezett Szécsényi Irgalmasnővérek „hármás intézményének” története az alapítástól a feloszlásig. (1875-1950). (Balassagyarmat, 1993).
= 6 (1994) 1-2. sz. 272-273. Ism.
- 149 PUKÁNSZKY Béla**
Mészáros István: „...Kimaradt tananyag ...”. A diktatúra és az egyház 1945-1956”. 1. Bp. 1993, Márton Áron K. 2. ua. 1957-1975. Uo. 1994.
= 6 (1994) 1-2. sz. 274-276. Ism.
- 150 SZITTYAY Dénes**
Szántó (Arator) István SJ (1540-1612) élete és munkássága. – Life and activity of István Szántó (Arator) SJ. – Zombori István: [Szittyay Dénes leveles kötetéről].
= 6 (1994) 3-4. sz. 5-33. Tan.
- 151 TEMPFLI Imre**
Ein Land und vier Religionen. – One country - four religions. – [Egy haza - négy vallás].
= 6 (1994) 3-4. sz. 35-70. Tan.
- 152 MOLNÁR Antal**
Az udvarhelyi jezsuita Missio Siculica kezdetei az 1650-es években. – The beginnings of the Jesuit Missio Siculica of Udvarhely in the 1650-s.
= 6 (1994) 3-4. sz. 71-89. Tan.
- 153 GLÜCK Jenő**
Az erdélyi zsidó oktatás történetéből. – The history of the Transylvanian Jewish education.
= 6 (1994) 3-4. sz. 91-116. Tan.
- 154 SASVÁRI László**
Görögajkú ortodoxia Magyarországon a 16-20. században. – Greek orthodoxy in Hungary between the 16th and 20th century.
= 6 (1994) 3-4. sz. 117-154. Tan.
- 155 DUFF, E. William**
Kim Philby's hungarian “Confessor”. – [Kim Philby magyar „Confessor”-a].
= 6 (1994) 3-4. sz. 155-177. Tan.
- 156 SZARVAS Béla**
A Szent László Társulat 90 éve és a szórványban élő magyarok pasztorációja. – 90 years of the Saint László Association and the pastoral care of the hungarians living in sporadic minorities.
= 6 (1994) 3-4. sz. 179-194. Tan.
- 157 BORHALMI Gábor (BENDÁSZ István)**
Kárpátalja első főiskolai jellegű intézménye. – The first college of higher education in Sub-Carpathia.
= 6 (1994) 3-4. sz. 195-202. Forrás
- 158 BÉLTEKY Ákos**
IKE-konferenciák Erdélyben a második világháború után. – IKE conferences in Transylvania. Abstracts.
= 6 (1994) 3-4. sz. 203-216. Forrás
- 159 DÓKA Klára**
A Váci Egyházmegyei Könyvtár térképgyűjteménye. – The map collection of the Library of the Vác diocese.
= 6 (1994) 3-4. sz. 217-242. Adattár
- 160 Pásztor Lajos köszöntése. – Greetings to Lajos Pásztor. (Keresztes Sándor nagykövet köszöntője. – Pásztor Lajos-bibliográfia).**
= 6 (1994) 3-4. sz. 243-250. Szemle
- 161 SOMORJAI Ádám**
Egyháztörténeti disszertációk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán (1863-1993). – Theses and licentiate papers concerning ecclesiastical history written at the Theological Faculty of the Catholic University (from 1863 to 1993).
= 6 (1994) 3-4. sz. 251-265. Adattár
- 162 Szent István napok Kalocsán. – (Történeszek napja).**
= 6 (1994) 3-4. sz. 267. Szemle
- 163 Az Iskoladráma és a barokk című konferencia tervezett előadásai Egerben. (1994. szeptember 1-3.)**
= 6 (1994) 3-4. sz. 267-268. Szemle
- 164 PUKÁNSZKY Béla**
Mészáros István: A Soproni Bencés Gimnázium. (Bp. 1994, Bencés Kiadó). – Uő.: A budapesti és a csepeli bencés gimnáziumok. (Uo.)
= 6 (1994) 3-4. sz. 269-271. Ism.
- 165 KŐHEGYI Mihály**
Lábady Károly: Istennek hajlékai a Dráva-

- szögben. (Bp. 1994).
= 6 (1994) 3-4. sz. 271-272. Ism.
- 166 KŐHEGYI Mihály**
Ökrész Károly: A temerini plébánia története. (Újvidék [Novi Sad, Jug.], 1992).
= 6 (1994) 3-4. sz. 272-275. Ism.
- 167 GLÜCK Jenő**
Jerusalem. A jeruzsálemi pátriárkátus folyóirata.
= 6 (1994) 3-4. sz. 275-282. Ism.
- 168 ILLÉS Pál Attila**
Gapski, Henryk: Rekrutacja do zakonów meskich w Polsce. (A lengyel férfirendek után-pótlása). (Lublin, 1987).
= 6 (1994) 3-4. sz. 283-286. Ism.
- 169 DÓKA Klára**
A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között. 1-2. (Összeállította, bev. Beke Margit. (München, 1992. Aurora). (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae. 12-13.)
= 6 (1994) 3-4. sz. 286-288. Ism.
- 170 BALOGH Margit - GERGELY Jenő**
Egyházak az újkori Magyarországon. 1790-1992. Kronológia. Bp. 1993. (Historia Könyvtár. Kronológia, adattárak. 1.)
= 6 (1994) 3-4. sz. 288-290. Ism.
- 171 PÁL József**
Békés Gellért - Horváth Árpád szerk.: Megújuló egyház a megújuló társadalomban. (Pannonhalma, 1993). - 35. Magyar Pax Romana Kongresszus, Vép - Szombathely, 1993.
= 6 (1994) 3-4. sz. 290-294. Ism.
- 172 BOBA Imre**
Egyháztörténeti vázlatok a középkorból: 1. Szent Metód és Szentopolk kapcsolata Sirmiummal és Szlavóniával a pápai levelezés és a horvát hagyomány tükrében. 2. Szent Konstantin (Cirill), Szent Metód és a Boszniai Püspökség eredete. - Essays on medieval church history: 1. The contacts of St. Methodius and Sventopolk with Sirmium and Slavonia in the light of papal documents and Croatian tradition. - 2. Saint Constantine (Cirill), Saint Methodius and the origins of the bishopric of Bosna. (Ford. Petrovics István).
= 7 (1995) 1-2. sz. 5-29. Tan.
- 173 ÉRSZEGI Géza**
Róbert érsek oklevelei. - Documents of archbishop Róbert.
= 7 (1995) 1-2. sz. 31-53. Tan.
- 174 SROKA, Stanislaw A.**
Lengyelek a szepességi káptalanban a 14. században. - Poles in the chapter of Szepesség in the 14th century.
= 7 (1995) 1-2. sz. 55-61. Tan.
- 175 ERDŐ Péter**
Az esztergomi vikáriusi bíróság legrégebbi protocolluma. - The oldest protocollum of the vicarial court of Esztergom.
= 7 (1995) 1-2. sz. 63-72. Tan.
- 176 GLÜCK Jenő**
Adatok az erdélyi könyvtárak judaisztikai anyagának meghatározásához (1800-ig). - A contribution to the determination of the judaistic material in libraries of Transylvania. (Until 1800).
= 7 (1995) 1-2. sz. 73-87. Tan.
- 177 DÓKA Klára**
A kalocsai érsekség birtokai a 18-19. században. - The possessions of the archbishopric of Kalocsa in the 18-19th centuries.
= 7 (1995) 1-2. sz. 89-152. Tan.
- 178 KŐHEGYI Mihály**
Adatok Madaras egyháztörténetéhez. (1789-1835). - A contribution to the ecclesiastical history of Madaras. (1789-1835).
= 7 (1995) 1-2. sz. 153-166. Tan.
- 179 ADRIÁNYI Gábor**
A szociális kérdés a német és a magyar katolikus egyházban 1891 előtt. - The social issue in the german and hungarian catholic church before 1891.
= 7 (1995) 1-2. sz. 167-176. Tan.
- 180 RISKÓ Mariann**
A kárpátaljai görögkatolikus egyház kálváriája 1944-től a legalitás visszanyeréséig a visszaemlékezések tükrében. - The tribulations of the Sub-Carpathian greek catholic church from 1944 to the present day (1992) as reflected in reminiscences.
= 7 (1995) 1-2. sz. 177-196. Tan.
- 181 SZŰCS Márton - KOVÁCS József**
Halottak hallgatása. - The silence of the deads. - Requiem 40.000, 1944-ben ártatlanul kivégzett bácskai magyarért.
= 7 (1995) 1-2. sz. 197-231. Tan.
- 182 MÉSZÁROS István**
A szegedi "bajszos püspök" jelentései 1952-ben. - Reports of the deputy of the state office of church affairs in the year 1952.
= 7 (1995) 1-2. sz. 233-246. Tan.

- 183 MOLNÁR Antal**
A 85 éves P. Lukács László SJ köszöntése. – Greetings to Rev. László Lukács SJ in his 85th anniversary.
= 7 (1995) 1–2. sz. 247–260. Szemle
- 184 CYWIŃSKI, Bohdan**
A katolikus egyház Szlovákiában a kezdetektől 1948-ig. – The catholic church in Slovakia, from the beginnings until 1948.
= 7 (1995) 1–2. sz. 261–278. Szemle
- 185 Új alapítvány az egyháztörténeti kutatásért: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány (HEHA).**
= 7 (1995) 1–2. sz. 279. Szemle
- 186 KŐHEGYI Mihály**
Dóka Klára szerk.: Segédanyag az egyházlátogatói jegyzőkönyvek feldolgozásához.
= 7 (1995) 1–2. sz. 281–282. Ism.
- 187 HORVÁTH Erzsébet**
Magyarok kelet és nyugat metszsvonalán. Nemzetközi Történészkonferencia előadásai. Esztergom, 1994. ápr. 13–15. (Szerk. Beke Margit és Bárdos István). [Bp. 1995].
= 7 (1995) 1–2. sz. 282–284. Ism.
- 188 KŐHEGYI Mihály**
Unghváry Sándor: A magyar reformáció az ottomán hódoltság alatt a 16. században. (Bp. 1994).
= 7 (1995) 1–2. sz. 284–286. Ism.
- 189 VÁRSZEGI Asztrik**
Lectori salutem. – [Forward. – Előszó].
= 7 (1995) 3–4. sz. 5–10.
- 190 RÓNAI Zoltán**
Compostella és a magyarok. – Compostella and the hungarians.
= 7 (1995) 3–4. sz. 11–26. Tan.
- 191 ÉRSZEGI Géza**
De cappella tempore Ludovici I regis Hungariae constructa. (Addenda litteris in cancellaria pontificia confectis). – Request to the pope to sanction the building of the Louis I (The Great) of Hungary chapel.
= 7 (1995) 3–4. sz. 27–33. Tan.
- 192 MÉSZÁROS István**
Népszokásokra vonatkozó adatok a 16. század végéről. – Folk customs in the light of facts collected at the end of the 16th century.
= 7 (1995) 3–4. sz. 35–40. Tan.
- 193 KOLTAI András**
A győri egyházmegye 1579. évi szombathelyi zsinata. – The synod of diocese Győr in Szombathely, 1579.
= 7 (1995) 3–4. sz. 40–60. Tan.
- 194 GLÜCK Jenő**
Nagyvárad forrásai a magyarországi görögkeleti parókiák történetéhez (1793–1847). – Sources of the history of some greek orthodox parishes in Hungary (1793–1847) kept in Nagyvárad.
= 7 (1995) 3–4. sz. 61–81. Tan.
- 195 DEÁK Ágnes**
Lady Blennerhassett és Haynald Lajos érsek barátsága. – The friendship between Lady Blennerhassett and archbishop Lajos Haynald.
= 7 (1995) 3–4. sz. 83–96. Tan.
- 196 LAKATOS Andor**
Haynald Lajos közéleti és politikai tevékenysége. – Lajos Haynald's public and political activity.
= 7 (1995) 3–4. sz. 97–150. Tan.
- 197 SZECSKÓ Károly**
Szmrecsányi Lajos egri érsek. (1851–1943). – Lajos Szmrecsányi, archbishop of Eger. (1851–1943).
= 7 (1995) 3–4. sz. 151–158. Tan.
- 198 KRESTEN Otto**
A római Osztrák Kultúrintézet Történeti Intézete. – The Institute for History of the Austrian Cultural Institute in Rome.
= 7 (1995) 3–4. sz. 159–169. Adattár
- 199 ZABOKLICKI, Krzysztof**
A lengyel történészek Rómában Fraknoi Vilmos idejében és a Lengyel Könyvtár megalapítása. – Polish historians in Rome in Vilmos Fraknoi's time and the foundation of the Polish Library.
= 7 (1995) 3–4. sz. 171–177. Adattár
- 200 ESCH Arnold**
A római Porosz Történeti Intézet 1888–1936. – The Prussian Historical Institute, Rome. 1888–1936.
= 7 (1995) 3–4. sz. 179–183. Adattár
- 201 BEKE Margit**
Das Päpstliche Ungarische Kirchliche Institut in Rom. – The Pontifical Hungarian Ecclesiastical Institute in Rome. – A Római Pápai Magyar Egyházi Intézet.
= 7 (1995) 3–4. sz. 185–204. Adattár
- 202 SZILAS László**
A Pápai Gergely Egyetem Egyháztörténelmi Kara. – The Faculty of Ecclesiastical History of the Pontifical Gregory University.
= 7 (1995) 3–4. sz. 205–209. Adattár

- 203 KOVÁCS, Elisabeth**
Bibliotheca Pontificum – a modern pápaság-történet alapvetése és alapvonásai. (Németből ford. Somorjai Ádám).
= 7 (1995) 3-4. sz. 211-236. Adattár
- 204 SZARVAS Béla**
A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban. – Pastoral care for the hungarian diaspora in Italy.
= 7 (1995) 3-4. sz. 237-241. Adattár
- 205 GLÜCK Jenő**
Nemzetközi Judaisztikai Ülés Kolozsvárott 1995. – A Conference on Jewish Studies in Kolozsvár (Cluj-Napoca) 1995.
= 7 (1995) 3-4. sz. 243-244. Szemle
- 206 SOMORJAI Ádám**
Ónody Olivér: O culto dos santos Húngaros no Brasil e a história da igreja católica romana húngara no Brasil.
= 7 (1995) 3-4. sz. 245-251. Ism.
- 207 KÓHEGYI Mihály**
Fülöp Éva Mária: A magyarországi bencés kongregáció birtokainak gazdasági szervezete és irányítása (1848-1949).
= 7 (1995) 3-4. sz. 252-254. Ism.
- 208 MERÉNYI-METZGER Gábor**
Nagyvárad schematizmus. 1995. – A nagyváradai egyházmegye névtára Szent László király halála 900-ik jubileumi évében. (Nagyvárad, 1995).
= 7 (1995) 3-4. sz. 254. Ism.
- 209 VÁRSZEGI Asztrik**
Előszó [az 1000 éves Pannonhalma című kötethez]. MEV, 1996. 1-2. – Foreword.
= 8 (1996) 1-2. sz. 7.
- 210 SOMORJAI Ádám**
Bencés monostorok Magyarországon a 10-16. században. – Benedictine monasteries in Hungary in the 10-16th centuries.
= 8 (1996) 1-2. sz. 9-14. Tan.
- 211 BÁNHEGYI B. Miksa**
Bencés könyvkultúra a középkorban. – The benedictine culture of books in the Middle Ages.
= 8 (1996) 1-2. sz. 15-23. Tan.
- 212 SÓLYMOS Szilveszter**
A pannonhalmi hiteles helyi pecsét és címer. – The formation of the official local stamp and arms of Pannonhalma.
= 8 (1996) 1-2. sz. 25-48. Tan.
- 213 TÓTH János Aldemár**
A pannonhalmi gazdálkodás története a 18. század derekán. – The history of economy of Pannonhalma around the Middle of the 18th century.
= 8 (1996) 1-2. sz. 49-85. Tan.
- 214 SVOBODA József Adalbert**
Missale Vitonianum – 1781.
= 8 (1996) 1-2. sz. 87-98. Tan.
- 215 SÓLYMOS Szilveszter**
A Maurinus breviárium bevezetése a magyar bencés kongregációban. – The introduction of Maurinus breviarium into the hungarian Benedictine congregation.
= 8 (1996) 1-2. sz. 99-115. Tan.
- 216 SÓLYMOS Szilveszter**
A magyar bencés kongregáció szerepe a római Szent Anzelm Kollégium és a bencés konföderáció létrejöttében. – The role of the hungarian benedictine congregation in the formation of the Saint Anselm College of Rome and in the establishment of the Benedictine confederation.
= 8 (1996) 1-2. sz. 117-135. Tan.
- 217 SOMORJAI Ádám**
A magyarországi bencés rend 20. századi történetének rövid vázlata 1983-ig. – A short outline of the 20th century hungarian benedictine order up to 1983.
= 8 (1996) 1-2. sz. 137-148. Tan.
- 218 TÓTH Veremund**
A Szent Gellért kolostor Brazíliában. – The St. Gerald monastery in Brasil.
= 8 (1996) 1-2. sz. 149-190. Tan.
- 219 MERÉNYI-METZGER Gábor**
Püspöki helynökség Gyulán (1921-1924). – Episcopal vicarage in Gyula (1921-1924).
= 8 (1996) 1-2. sz. 191-230. Tan.
- 220 SZECSKÓ Károly**
Heves megyei adatok a római katolikus papság és a volt szerzeteseknek, a párt és a kormány egyházpolitikája elleni küzdelméről az 1956. november 4. és az 1961 szeptembere közötti időszakból. – Data from Heves county concerning in the struggle of roman catholic priests and ex-monks against the ecclesiastical policy of the party and the government in the period between 4. november 1956. and September 1961.
= 8 (1996) 1-2. sz. 231-236. Tan.
- 221 REICHARDT Aba**
Levéltárunk forrásközlései (1579-1924). – Publication of sources from our archive. [Pannonhalmi Főapátság Levéltára].
= 8 (1996) 1-2. sz. 237-286. Forrás

- 222** TÓTH István György
Pannonhalmi bencés misszió 1658-ból. (Roman garsteni apát két Rómában őrzött levele). – The benedictine mission to Pannonhalma in 1658. (Abbot Roman Garsten's two letters preserved in Rome).
= 8 (1996) 1-2. sz. 287-294. Forrás
- 223** SÓLYMOS Szilveszter
Vidlics Ferenc pannonhalmi perjel naplótöredéke az Egyetemi Könyvtárban [Budapest] (1710-1711). – Fragment of the diary of Ferenc Vidlics, a provost in Pannonhalma, in the University Library [Budapest] (1710-11).
= 8 (1996) 1-2. sz. 295-310. Forrás
- 224** FÜLÖP Éva
És kibocsátá Noé a galambot ... – Bencés rendtagok beszámolója 1945 tavaszán. – And Noah set the dove free ... – Accounts of events members of the benedictine order in the spring of 1945.
= 8 (1996) 1-2. sz. 311-331. Forrás
- 225** PÁSZTOR Lajos
Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről. 1924-1926. – Tibor Gerevich on the operation of the Hungarian Historical Institute in Rome. (1924-1926).
= 8 (1996) 1-2. sz. 333-350. Forrás
- 226** PETROVICS István
Boba Imre. (1919-1996). – [Imre Boba. 1919-1996]. – Boba Imre műveinek bibliográfiája. (Átdolgozta és ford. -.)
= 8 (1996) 1-2. sz. 351-360. Nehr.
- 227** HARDI Titusz
Söveges Dávid: Isten útja a bencéseken át. Kis bencés rendtörténet. Szerk., sajtó alá rend. Somorjai Ádám. Pannonhalma, 1996. (Rendtörténeti Füzetek. 1.)
= 8 (1996) 1-2. sz. 361. Ism.
- 228** PUKÁNSZKY Béla
Varga László: A pannonhalmi Szent Benedek-rend népiskolái és általános iskolái az egyházmegegyei tanügyi igazgatás tükrében. (1919-1948). (Pannonhalma, 1996.)
= 8 (1996) 1-2. sz. 361-363. Ism.
- 229** MONOK István
Kiss Domonkos: Régi magyarországi könyvek a pannonhalmi Szent Benedek-rend főkönyvtárában az 1786-os abolíciós katalógus alapján. Pannonhalma, 1996. (Pannonhalmi Füzetek. 38.)
= 8 (1996) 1-2. sz. 363-365. Ism.
- 230** SOMORJAI Ádám
A Szent Gellért Hittudományi Főiskola évköny-
veinek három évfolyama: 1-7 (1911-1917), 8-10 (1940-1943), 11-22 (1958-1989).
= 7 (1996) 1-2. sz. 365. Ism.
- 231** PÜSPÖKI NAGY Péter
Mons Sacer. 996-1996. – Pannonhalma 1000 éve. Szerk. Takács Imre. 1-3. (Pannonhalma, 1996).
= 8 (1996) 1-2. sz. 366-373. Ism.
- 232** ZAKAR Péter
Rónay Jácint: Napló. (Válogatás. Sajtó alá rend., utószó: Hólvényi György). Bp. – Pannonhalma, 1996.
= 8 (1996) 1-2. sz. 374-379. Ism.
- 233** PURCSI Barna Gyula
Puskely Mária: Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz. 1-2. (Pannonhalma, 1995, Bencés K.).
= 8 (1996) 1-2. sz. 379-381. Ism.
- 234** DÓKA Klára
Beke Margit: A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei. Esztergom, 1995.
= 8 (1996) 1-2. sz. 382-383. Ism.
- 235** BERTA Péter
A körülállók teendői a későközépkor keresztény halálközeli ritsuaiban. – The tasks of people standing round the dying person in the christian rites of passage of the late Middle Ages.
= 8 (1996) 3-4. sz. 5-17. Tan.
- 236** TEMPFLI (Imre), Emmerich
Melanchthon und die Synode von Erdöd. – Melanchthon and the synod held in Erdöd, on 20 September 1545. – Melanchthon és az erdödi zsinat, 1545. szeptember 20. = 8 (1996) 3-4. sz. 19-35. Tan.
- 237** BOROVI József
Egy Nógrád megyei régi anyakönyv – Kazár, 1695. – An old parish register of births, marriages and deaths in county Nógrád. Kazár, 1695. = 8 (1996) 3-4. sz. 37-50. Tan.
- 238** BAÁN István
A görömbölyi görögkatolikus egyházközség a 18. században. – The catholic church in Görömböly during the 18th century. = 8 (1996) 3-4. sz. 51-60. Tan.
- 239** ADRIÁNYI Gábor
Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana Hungariae Historiam Illustrantia” megindítása. – Vilmos Fraknói and launching the “Monumenta Vaticana Hungariae Historiam Illustrantia”.
= 8 (1996) 3-4. sz. 61-72. Tan.

- 240 MERÉNYI-METZGER Gábor**
Karácsonyi János egyházi pályája és forrásai a Békés megyei levéltárban. – Ecclesiastical career of János Karácsonyi [in the archives of the county Békés].
– 8 (1996) 3–4. sz. 73–90. Tan.
- 241 VÁRDY HUSZÁR Ágnes – VÁRDY Béla**
Az amerikai magyar egyházokozségek megszületése és kifejlődése. – The birth and development of american hungarian congregations.
– 8 (1996) 3–4. sz. 91–105. Tan.
- 242 BURA László**
A Szatmárnémeti Római Katolikus Püspöki Liceum (1804–1852). – The Roman Catholic Episcopal "Lyceum" in Szatmárnémeti (1804–1852).
– 8 (1996) 3–4. sz. 107–136. Tan.
- 243 BÉLTEKY József**
Sajtóvisszhangok Glattfelder Gyula temesvári püspök működésének utolsó éveiből. – Press reper-cussions from the last years of the activity of Gyula Glattfelder as bishop of Temesvár.
– 8 (1996) 3–4. sz. 137–153. Tan.
- 244 PUSZTAI Gabriella**
Kimaradt generációk. Közelítési lehetőségek az egyházi iskolák utóbbi 50 éves történetéhez. – Missing generations. Possible approaches to writing the story of ecclesiastical schools during the past 50 years.
– 8 (1996) 3–4. sz. 155–165. Tan.
- 245 János Pál, II., pápa**
Magyarság, kereszténység, kultúra. [Beszéd]. Elhangzott: a 4. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson. (Ford. Szörényi László).
– 8 (1996) 3–4. sz. 167–172. Forrás
- 246 POUPARD, Paul**
Megnyitó beszéd (a 4. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson. (Ford. Bratinka József). – Inaugural address.
– 8 (1996) 3–4. sz. 173–178. Forrás
- 247 SARNYAI Csaba Máté**
Scitovszky primás levele Eötvöshöz (1848). – Letter of primate Scitovszky to Eötvös.
– 8 (1996) 3–4. sz. 179–187. Forrás
- 248 MÓZES Huba**
Baráti Tudósító. 1930–1932.
– 8 (1996) 3–4. sz. 189–206. Forrás
- 249 GLÜCK Jenő**
Egyháztörténeti emlékek Izrael múzeumaiban. – Ecclesiastical collections in the museums of Israel.
– 8 (1996) 3–4. sz. 207–215. Adattár
- 250 ILLÉS Pál Attila**
Egyháztörténeti konferencia Lublinban. – Ecclesiastical conference in Lublin.
– 8 (1996) 3–4. sz. 217–222. Adattár
- 251 MONOK István**
A magyar művelődés és a kereszténység. – Hungarian culture and christianity. 4. Hungarológiai Kongresszus, Róma – Nápoly, 1966. szept. 9–15.
– 8 (1996) 3–4. sz. 223–224. Adattár
- 252 SZARVAS Béla**
A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban. – Pastoral care for the hungarian diaspora in Italy. (Kiegészítés).
– 8 (1996) 3–4. sz. 225–227. Adattár
- 253 ZVARA Edina**
Egyháztörténeti könyvek. 1995/1. – Books concerning ecclesiastic history. 1995/1.
– 8 (1996) 3–4. sz. 229–241. Szemle
- 254 KŐHEGYI Mihály**
Blazovich László – Géczy Lajos: A Telegdiék pere 1568–1572. Szeged, 1995. (Dél-Alföldi Évszázadok. 6.)
– 8 (1996) 3–4. sz. 243–244. Ism.
- 255 KŐHEGYI Mihály**
Ságvári Ágnes szerk.: Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. (Iratok a Bács-Kiskun megyei levéltárból).
– 8 (1996) 3–4. sz. 245–246. Ism.
- 256 KŐHEGYI Mihály**
Egyháztörténeti tanulmányok. I. – Tanulmányok a pécsi egyházmegye történetéből. 1. (Pécs, 1993).
– 8 (1996) 3–4. sz. 246–249. Ism.
- 257 KŐHEGYI Mihály**
Gerics József: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Bp. 1995. (METEM Könyvek. 9.)
– 8 (1996) 3–4. sz. 250–252. Ism.
- 258 KŐHEGYI Mihály**
Magyarországi zsidó hitközségek 1944. április. A Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán. (Sajtó alá rend. Frojimovics Kinga. Bp. 1994).
– 8 (1996) 3–4. sz. 253–254. Ism.
- 259 BAÁN István**
Ortodoxok és görögkatolikusok Miskolcon a 18. században. – The orthodox and the uni-ates (eastern rite catholics) in the town of Miskolc in the 18th century.
– 9 (1997) 1–2. sz. 5–18. Tan.

260 BURA László

A jezsuiták Szatmáron. – Jesuits in Szatmár.
= 9 (1997) 1–2. sz. 19–35. Tan.

261 VÁRDY Béla - VÁRDY HUSZÁR Ágnes

Magyar vallási élet gyökerei Amerikában a századforduló idején. – The roots of hungarian religious life in America at the turn of the century.

= 9 (1997) 1–2. sz. 37–47. Tan.

262 GLÜCK Jenő

Adatok az észak-erdélyi zsidó hitközségek történetéhez. (1940–1944). – A contribution to the history of the jewish religions communities in the North of Transylvania. (1940–1944).

= 9 (1997) 1–2. sz. 49–61. Tan.

263 KELEMEN Miklós

Az unitárius egyház története a mai Magyarországon területén. – An addendum to the essay entitled "A history of the unitarian church on (present-day) Hungarian territory".

= 9 (1997) 1–2. sz. 63–81. Tan.

264 TUSOR Péter

Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita. – Epistulae, acta notationesque inedita Petri Pázmány. – Ismeretlen levelek, iratok, feljegyzések Pázmány Pétertől.

= 9 (1997) 1–2. sz. 83–146. Forrás

265 SARNYAI Csaba Máté

Horváth Mihály kultuszminiszter felhívása az 1849. augusztus 20-án tartandó katolikus autonómia kongresszus megtartására. Kelt: 1849. június 15-én. – Appeal by Mihály Horváth, the minister of education for a congress to be held on 20 August 1849 on catholic autonomy. Under the date of 15 June 1849.

= 9 (1997) 1–2. sz. 147–150. Forrás

266 BOROVI József

Egy olvasótársaság története. A putnoki-rimaszécsi esperesi kerületek Olvasó Társasága és Kölcsönkönyvtára. 1834–1863. – The history of a Reading Society and Lending Library of the parishes under a rural dean, Rimaszécs and Putnok, between the years 1834 and 1863.

= 9 (1997) 1–2. sz. 151–154. Forrás

267 RIBAI M. Elma

A leghűségesebb város hűséges gyermekei. Tüntetés Sopronban az egyházi iskolák védelmében. 1948. június 7. – Children of the most faithful town: demonstration in support of denominational schools in Sopron on 7 June 1948.

= 9 (1997) 1–2. sz. 155–191. Forrás

268 Zakar Polikárp O. Cist. A Zirci Ciszterci rend apátja és egyháztörténész köszöntése. – Felicitations to Zakar Polikárp O. Cist., abbot of the cistercian order of Zirc and ecclesiastical historian. – (Zakar Polikárp bibliográfiája).

= 9 (1997) 1–2. sz. 193–196. Adattár

269 HORVÁTH Tibor

METEM Enciklopédia és METEM kiadványok. 1989–1995. – (Editorial Board of the Encyclopaedia of Hungarian Church History). Encyclopaedia and METEM publications. 1989–1995.

= 9 (1997) 1–2. sz. 197–212. Adattár

270 ZVARA Edina

Egyháztörténeti könyvek 1995/2. – Books concerning ecclesiastic history. 1995/2.

= 9 (1997) 1–2. sz. 213–224. Szemle

271 MOLNÁR Antal

Tóth István György: Relationes missionariorum de Hungaria et Transylvania. (1627–1707). Róma – Bp. 1994. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 1.) – Misszionáriusok jelentései Magyarországról és Erdélyről. (1627–1707).

= 9 (1997) 1–2. sz. 225–228. Ism.

272 KOVÁCS János

Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek bajai iskoláiban vezetett krónika. 1936–1948. Előszó: Kelemen Márton. A szöveget gondozta, jegyzetelte: Kőhegyi Mihály, Merk Zsuzsa. Bp. 1995. (Bajai Dolgozatok. 9.)

= 9 (1997) 1–2. sz. 228–230. Ism.

273 KŐHEGYI Mihály

Pál József: Békepapok. [Katolikus békepapok Magyarországon 1950–1989]. (Bp. 1995).

= 9 (1997) 1–2. sz. 230–232. Ism.

274 GLÜCK Jenő

Lestyán Ferenc: Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai. 1–2. köt. Kolozsvár, 1996. Glória K.

= 9 (1997) 1–2. sz. 232–233. Ism.

275 KOVÁCS Imre Endre

Campbell, Hamish: Szent Norbert, a premontrei rend alapítója a béke apostola. Ford. Gábor Bálint József. [Kiad. a] Premontrei Prépostság. Csorna, 1996.

= 9 (1997) 1–2. sz. 233–235. Ism.

276 PATKÓNÉ KÉRINGER Mária

Katonéné Szentendrey Katalin: A szentendrei katolikus egyház és plébánia története. 1002–1992. (Szentendre, 1996. Hunga Coord Kiadó).

= 9 (1997) 1–2. sz. 235–237. Ism.

- 277 RÁDYNÉ RÁCZ Katalin**
Bertényi Iván – Dóka Klára szerk.: Magyar Egyháztörténeti Évkönyv. 2. köt. Bogyay Tamás emlékére. (Bp. 1996.)
- 9 (1997) 1-2. sz. 238-240. Ism.
- 278 KŐHEGYI Mihály**
A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945-48 között. A kötetet gondozta: Beke Margit. Köln – Bp. 1996. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae. 14.)
- 9 (1997) 1-2. sz. 240-243. Ism.
- 279 KŐHEGYI Mihály**
Pál József: Ferences harmadik rend Szegeden. (1919-1944). Bp. 1996.
- 9 (1997) 1-2. sz. 243-244. Ism.
- 280 GLÜCK Jenő**
Adatok a pest-budai, budapesti román egyházi élet történetéhez. (1686-1919). – Some facts about the history of Roumanian ecclesiastical life in Pest-Buda and Budapest. 1686-1919.
- 9 (1997) 3-4. sz. 5-17. Tan.
- 281 ADRIÁNYI Gábor**
Egy „elfelejtett” kalocsai főpásztor: Klobusiczky Péter. (1752-1843). – A “forgotten” prelate of Kalocsa, Péter Klobusiczky. (1752-1843).
- 9 (1997) 3-4. sz. 19-28. Tan.
- 282 CSAPODI Csaba**
Bessenyei György és a katolicizmus. – György Bessenyei and the catholicism.
- 9 (1997) 3-4. sz. 29-40. Tan.
- 283 SASVÁRI László**
Román ortodoxok (görögkeletiek) a mai Magyarországon. – Roumanian eastern rite (orthodox) christians in present-day Hungary.
- 9 (1997) 3-4. sz. 41-56. Tan.
- 284 MÉSZÁROS István**
Mindszenty és a zalaegerszegi Notre Dame-iskolák. – Mindszenty and the Notre Dame schools in Zalaegerszeg.
- 9 (1997) 3-4. sz. 57-70. Tan.
- 285 BORÓVI József**
Magyar katolikus lelkipásztori szolgálat Dél-Afrikában. 1960-1980. – Hungarian catholic pastorate in the South African Republic. 1960-1980.
- 9 (1997) 3-4. sz. 71-82. Tan.
- 286 HORVÁTH Tibor**
Toronto vagy Esztergom a METEM szülővárosa? – Is Toronto or Esztergom the birthplace of the METEM?
- 9 (1997) 3-4. sz. 83-87. Tan.
- 287 DÓKA Klára**
„Egyház és közösség”. – “Church and community”.
- 9 (1997) 3-4. sz. 89-90. 1. METEM Konf., Bp.
- 288 ERDŐ Péter**
Plébánia és egyházközség a háború előtti Magyarországon. – Parish and congregation in prewar Hungary.
- 9 (1997) 3-4. sz. 91-97. 1. METEM Konf., Bp.
- 289 [PATKÓNÉ] KÉRINGER Mária**
Plébániai könyvtárak a váci egyházmegyében. – Parish libraries in the diocese of Vác.
- 9 (1997) 3-4. sz. 99-103. 1. METEM Konf., Bp.
- 290 JÁROLI József**
A békéscsabai Credo Férfi egyesület története. 1939-1951. – A history of Credo, a Men’s Association in Békéscsaba. 1939-1951.
- 9 (1997) 3-4. sz. 105-107. 1. METEM Konf., Bp.
- 291 NAGYNÉ FRAUHAMMER Krisztina**
A vendégkönyvek, mint a népi devotio új forrásai. – Visitors’ books as the sources of popular devotion.
- 9 (1997) 3-4. sz. 109-119. 1. METEM Konf., Bp.
- 292 MAKOVICS Erika**
Keresztény iskola – keresztény szokásrend. – Christian school – christian convention.
- 9 (1997) 3-4. sz. 121-129. 1. METEM Konf., Bp.
- 293 GERGELY Jenő**
A katolikus egyházközség (autonómia), mint a civil társadalom szerveződési lehetősége. (1919-1944). – The catholic parish (autonomy) as a possibility of organizing the civil society.
- 9 (1997) 3-4. sz. 131-141. 1. METEM Konf., Bp.
- 294 DÓKA Klára**
Patrocíniumok és búcsúk az egri egyházmegyében. (1746). – Patrocinies and patronal festivals in the diocese of Eger.
- 9 (1997) 3-4. sz. 143-148. 1. METEM Konf., Bp.
- 295 BEKE Margit**
A historia domus fontossága, helye és gyakorlata. – The importance of the Historia Domus, its place and practice.

- 9 (1997) 3-4. sz. 149-154. 1. METEM Konf., Bp.
- 296** [PATKÓNÉ] KÉRINGER Mária
Sándor Frigyes - Varga Lajos: A váci egyházmegye történeti földrajza. — Historical geography of the diocese of Vác.
- 9 (1997) 3-4. sz. 155-156. 1. METEM Konf., Bp.
- 297** MAJOR Márta
Lecke a hatalom megszilárdításának módszertanából. "Diáksztrájk" és megtorlás Zalaegerszegen 1948. október 30. — A lesson in how to consolidate power.
- 9 (1997) 3-4. sz. 157-191. Forrás
- 298** BURA László
Ave Maria in memoriam Scheffler János. — Ave Maria in memoriam János Scheffler.
- 9 (1997) 3-4. sz. 193-196. Forrás
- 299** ÉRSZEGI Géza
Pásztor Lajos. 1913-1997. — Lajos Pásztor. (1913-1997. Obituary).
- 9 (1997) 3-4. sz. 198-199. Nehr.
- 300** ZVARA Edina
Egyháztörténeti könyvek. 1995/3., 1996. — Books concerning ecclesiastical history. 1995/3., 1996.
- 9 (1997) 3-4. sz. 201-223. Szemle
- 301** SARNYAI Csaba Máté
Perspektívák és lehetőségek az egyháztörténeti kutatásban. — The perspectives and possibilities of ecclesiastical historical researches. — Fialat Egyháztörténészek Találkozója. (Miskolc, 1997. december 2.)
- 9 (1997) 3-4. sz. 225-230. Módsz.
- 302** HORVÁTH Tibor
Bowden, Henry Warner: Church history in an age of uncertainty, historical patterns in the United States. 1906-1990. Carbondale, Il., 1991, Southern Illinois Univ. Press.
- 9 (1997) 3-4. sz. 231-233. Ism.
- 303** HORVÁTH Tibor
Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk. Diós István. 1-2. köt. Bp. 1993, 1996, Szent István Társulat.
- 9 (1997) 3-4. sz. 234-235. Ism.
- 304** TOMISA Ilona
Egyházlátogatási jegyzőkönyve katalógusai. — 1. Kalocsai főegyházmegye. Összeállította: Dóka Klára. Kiad. a METEM. Bp. 1994.
- 9 (1997) 3-4. sz. 235-236. Ism.
- 305** KŐHEGYI Mihály
Szabadfalvi József: Herman Ottó, a parlamenti képviselő. 1879-1897. Miskolc, 1996. (Officini Musei. 5.) - 9 (1997) 3-4. sz. 236-239. Ism.
- 306** TOMISA Ilona
Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusai. — 2. Váci egyházmegye. Összeállította Patkóné Kéringer Mária. Kiad. a METEM. Bp. 1997.
- 9 (1997) 3-4. sz. 239-240. Ism.
- 307** TOMISA Ilona
Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusai. — 3. Székesfehérvári egyházmegye. Összeállította: Dóka Klára. Kiad. a METEM. Bp. 1997.
- 9 (1997) 3-4. sz. 240. Ism.
- 308** TOMISA Ilona
Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusai. — 4. Veszprémi egyházmegye. Összeállította: Dóka Klára. Munkatárs: Kredics László. Kiad. a METEM. Bp. 1997.
- 9 (1997) 3-4. sz. 240-241. Ism.
- 309** [PATKÓNÉ] KÉRINGER Mária
Visitatio Canonica. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Batthyány József esztergomi érsek idejéből. 1776-1779. Vál., sajtó alá rend., bev. Tomisa Ilona. Kiad. az MTA Néprajzi Kutatóintézet. Bp. 1997.
- 9 (1997) 3-4. sz. 241-242. Ism.
- 310** TUSOR Péter
Nemesi és polgári érdekvégyesítési törekvések a katolikusok és reformátusok kassai Recepta Religiová válásában. — Aspirations by the nobility and the urban middle classes to promote their own interests as reflected in the process leading to the established status (Recepta Religio) of both roman catholicism in the lutheran town of Kassa. (A Magyar Tanács és a vallásügy 1648-ban).
- 10 (1998) 1-2. sz. 5-26. Tan.
- 311** KELEMEN Miklós
A budapesti unitárius egyházközség története. — A history of the unitarian parish in Budapest.
- 10 (1998) 1-2. sz. 27-49. Tan.
- 312** GLÜCK Jenő
A Gyulafehérvári Érseki Levéltár 1848-49-es dokumentumai. — Documents from the Archbishopal Archives of Gyulafehérvár (Alba Iulia, Roumania) for 1848/49.
- 10 (1998) 1-2. sz. 51-57. Tan.
- 313** MURADIN Jenő
Hosszú Márton (1894-1953): XI. Pius arcképfestője. — Márton Hosszú (1894-1953): the painter

of pope Pius XI's portrait.

- 10 (1998) 1-2. sz. 59-67. Tan.

314 LOMBARDI, Lapo

Magyarország és a Szentszék a hidegháború hajnalán. – Hungary and the holy see et the beginning of the cold ward. (Ford. Vigh Éva).

- 10 (1998) 1-2. sz. 69-84. Tan

315 HAUSEL Sándor

Adatok a balassagyarmati görögkeleti közösség történetéhez. – History of the greek orthodox congregation of Balassagyarmat.

- 10 (1998) 1-2. sz. 85-108. 1. METEM Konf., Bp.

316 JANKA György

A Szentszék és a bécsi udvar szempontjai a nagyváradi és a körösi görög katolikus egyházmegyék felállításában. (1775-1777). – Considerations by the holy see and the imperial court of Vienna leading to the establishment of eastern-rite catholic dioceses in Nagyvárad and Körös. (1775-1777).

- 10 (1998) 1-2. sz. 109-114. 1. METEM Konf., Bp.

317 KATONÁNÉ SZENTENDREY Katalin

A szentendrei római katolikus plébánia története. – A history of the roman catholic parish in Szentendre. = 10 (1998) 1-2. sz. 115-122. 1. METEM Konf., Bp.

318 KUBINYI András

Vallásos társulatok a késő-középkori Magyarországi városokban. – Religious companies in the towns of late medieval Hungary.

- 10 (1998) 1-2. sz. 123-134. 1. METEM Konf., Bp.

319 LOTZ Antal

Újonnan feltárt néprajzi adalékok a csanádi püspökség területéről. – New ethnographical information originating from the area of the episcopate of Csanád.

- 10 (1998) 1-2. sz. 135-145. 1. METEM Konf., Bp.

320 MÉREY Klára, T.

A vallás és az oktatás helyzete a Dunántúlon 1810-12 között, egy katonai jelentés alapján. – The state of religion and education in Transdanubian between the years 1810-12: a study based on a military report. = 10 (1998) 1-2. sz. 147-160. 1. METEM Konf., Bp.

321 PUSZTAI Gabriella

Előzetes megfontolások az egyházi iskolákba járók társadalmi hátterének vizsgálatához. – The

social background of the pupils of denominational schools: preliminary considerations.

- 10 (1998) 1-2. sz. 161-165. 1. METEM Konf., Bp.

322 SAS Péter

Bíró Vencel, a piarista rendfőnök és történetíró. – Vencel Bíró, piarist father superior and historian.

- 10 (1998) 1-2. sz. 167-173. 1. METEM Konf., Bp.

323 SZEBENI Olivér

A baptista egyház történeti gyűjteményei. – The historical collections of the baptist church.

- 10 (1998) 1-2. sz. 175-178. 1. METEM Konf., Bp.

324 TOMISA Ilona

Írott és íratlan jogszabályok útvesztőjében. – In the labyrinth of written and unwritten rules.

- 10 (1998) 1-2. sz. 179-184. 1. METEM Konf., Bp.

325 GALLA Ferenc

Otrokocsi Főris Ferenc gályarab Rómában. – kézirata alapján közzéteszi: Boróvi József. – Ferenc Főris of Otrokocs, a former galley slave in Rome.

- 10 (1998) 1-2. sz. 185-201. Forrás

326 MONOK István

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek könyvtártörténeti hasznosítása. (Kutatástörténeti áttekin-tés). – How can the records of canonical visitations be used for the purposes of studying library history.

- 10 (1998) 1-2. sz. 203-207. Forrás

327 LOTZ Antal

A csanádi papság könyvkultúrája és könyvgyűjtése a reformkorban. – The roman catholic clergy's book erudition and book collections in Csanád, during the age of reform.

- 10 (1998) 1-2. sz. 209-232. Forrás

328 MARTOS Gizella

A mezőkövesdi plébánia könyvtárának 18. századi katalógusai. – The catalogs of the parish library of Mezőkövesd in the 18th century.

- 10 (1998) 1-2. sz. 233-243. Forrás

329 GALCSIK Zsolt

A szécsényi evangélikus egyházközség canonica visitatiója 1928-ban. – Canonica Visitatio in the lutheran parish of Szécsény in 1928.

- 10 (1998) 1-2. sz. 245-276. Forrás

330 VÁRSZEGI Asztrik

Gábriel Asztrik professzor köszöntése. – Professor Asztrik Gabriel.
= 10 (1998) 1–2. sz. 277–280. Köszöntés

331 SZARVAS Béla

A Magyar Jezsuita Rend Hittudományi Főiskolája Olaszországban. Fábry Antal (1902–1985) emlékére. – The High School of Hungarian Jesuits in Italy.
= 10 (1998) 1–2. sz. 281–286. Adattár

332 KŐHEGYI Mihály

Szili Ferenc: Kivándorlás a Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavónországba és Amerikába. 1860–1914.
= 10 (1998) 1–2. sz. 287–289. Ism.

333 MÉSZÁROS István

Jákli István: Szent István, az ember. Bp. 1996, Bethlen Gábor Könyvkiadó. – The man: St. Stephen.
= 10 (1998) 1–2. sz. 290–291. Ism.

334 MÉSZÁROS István

Jakó Zsigmond: Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez. [Kiad. a] METEM. Bp. 1997. (METEM-könyvek. 18.)
= 10 (1998) 1–2. sz. 292–294. Ism.

335 MÉSZÁROS István

Imre Mihály szerk.: Szőnyi Benjámín és kora. 1717–1749. Tanulmányok Szőnyi Benjámínról. Kiad. a Bethlen Gábor Gimnázium. Hódmezővásárhely, 1997.
= 10 (1998) 1–2. sz. 294–296. Ism.

336 MÉSZÁROS István

Bitskey István: Püspökök, írók, könyvtárak. Egri főpapok irodalmi mecenatúrája a barokk korban. Kiad. a Hevesi Múzeum Szervezet. Eger, 1997. (Studia Agriensia. 16.)
= 10 (1998) 1–2. sz. 297–299. Ism.

337 KŐHEGYI Mihály

Nagy Janka Teodóra: Jogi néphagyományok két gömöri faluban. Debrecen, 1998. (Gömör Néprajza. 51.)
= 10 (1998) 1–2. sz. 299–301. Ism.

338 KŐHEGYI Mihály

Boba Imre: Morávia története új megvilágításban. Bp. 1996. (METEM-könyvek. 11.)
= 10 (1998) 1–2. sz. 301–302. Ism.

339 SISKA Gábor

Szent László korának politikai viszonyai a római egyházhoz fűződő kettős kapcsolatára. – The political relationships in the period of Saint

László with respect to its dualistic ties to the roman catholic church.

= 10 (1998) 3–4. 5–23. Tan.

340 VAJDA Tamás

Legenda és valóság. Árpád-házi Szent Margit szentté avatási jegyzőkönyvének és legendáinak kapcsolata. – Legend and reality: the relationship between the legends and the records concerning the canonisation of Saint Margaret of the Árpád dynasty.

= 10 (1998) 3–4. 25–68. Tan.

341 TASI Réka

Magyar szentek ábrázolása Csúzy Zsigmond prédikációiban. – The portrayal of the hungarian saints in the sermons of Zsigmond Csúzy.

= 10 (1998) 3–4. 69–85. Tan.

342 DÉNESI Tamás

Missziótól a kollégiumig. (Jezsuiták Pozsonyban 1635-ig). – From mission to college. (The jesuits in Pozsony until 1635).

= 10 (1998) 3–4. 87–115. Tan.

343 BURA László

Gondolatok Hám János személyiségéről, történelmi szerepéről, emlékezete őrzéséről. – Reflections about the personality, historical role and the keeping of the memory of János Hám.

= 10 (1998) 3–4. 117–133. Tan.

344 BLET, Pierre

Legenda az iratok tükrében. Kitartó vádak XII. Pius pápa ellen. – A legend in the reflection of documents persistent accusations against Pope Pius XII.

= 10 (1998) 3–4. 135–145. Tan.

345 VÁRDY Béla

Magyar misszionáriusok és az első magyar egyházközség Amerikában. – Hungarian missionaries and the first hungarian religious congregation in America.

= 10 (1998) 3–4. 147–155. Forrás

346 FAZEKAS Csaba

Az esztergomi főegyházmegye az 1919-es Tanácsköztársaság idején. (Dokumentum-kiadás). – The head archdiocese of Esztergom during the Hungarian Soviet Republic of 1919.

= 10 (1998) 3–4. 157–171. Forrás

347 SZECSKÓ Károly

Adalékok Kriston Endre egri segédpüspök 1945-ös internálásának történetéhez. – A note to the history of the auxiliary bishop of Eger Endre Kriston's detention in 1945.

= 10 (1998) 3–4. 173–180. Forrás

- 348 RIBAI M. Elma**
Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek. (Isteni Megváltó Leányai). – The order of nuns named after the divine Redeemer (Daughters of the Divine Redeemer).
= 10 (1998) 3-4. 181-207. Forrás
- 349 LÉNÁRD Ödön**
A közelmúlttal való szembenézés - lelkiismereti feladat. – Facing the near past is a task of conscientiousness.
= 10 (1998) 3-4. 209-226. Forrás
- 350 ÉRSZEGI Géza - SZÖGI László - BORSODI Csaba**
A Gyulafehérvári Érseki Levéltár. – The archives of the archbishopric of Gyulafehérvár.
= 10 (1998) 3-4. 227-234. Forrás
- 351 MERÉNYI-METZGER Gábor**
A csolti monostor tényleges és címzetes apátjai (1222-1994). – The actual and titular abbots of the monastery of Csolt.
= 10 (1998) 3-4. 235-254. Adattár
- 352 SALAMON Lajos**
A háromszor újjászületett templom történetéből. [Pakod]. – The history of the church that was reborn three times.
= 10 (1998) 3-4. 255-263. Adattár
- 353 BOROVI József**
Az 1947. évi Altötting-i zarándoklat vallási gyümölcse. – The ecclesiastical fruit of the pilgrimage to Altötting in the year 1947.
= 10 (1998) 3-4. 265-268. Adattár
- 354 ERDŐ Péter**
A magyar és európai egyházmegyék alakulása az utóbbi tíz évben. – The development of the hungarian and european dioceses during the past ten years.
= 10 (1998) 3-4. 269-277. Adattár
- 355 ZVARA EDINA**
Egyháztörténeti könyvek 1995/4, 1996/2, 1997/1. – Books concerning ecclesiastic history 1995/4, 1996/2, 1997/1.
= 10 (1998) 3-4. 279-301. Szemle
- 356 VÁRDY Béla**
Studia nova. – Új tanulmányok. A Károlyi Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának Tudományos Közleményei. Fel. szerk. Beke Albert. Bp. 1994-95. Mundus Magyar Egyetemi K.
= 10 (1998) 3-4. 303-305. Ism.
- 357 KŐHEGYI Mihály**
Körmendy József: Gr. Volkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága. 1665-1720. Veszprém, 1995. 129. p. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából. 16.)
= 10 (1998) 3-4. 305-307. Ism.
- 358 KŐHEGYI Mihály**
Magyar László szerk.: Szabadka igazgatástörténetéből. 1428-1918. Szabadka, 1996. 155. p.
= 10 (1998) 3-4. 307-309. Ism.
- 359 KŐHEGYI Mihály**
Blazovich László szerk.: A Körös - Tisza - Maros-köz települései a középkorban. Szeged, 1996. 353. p. (Dél-Alföldi Évszázadok. 9.)
= 10 (1998) 3-4. 309-311. Ism.
- 360 SZUROMI Szabolcs**
A keleti egyházfegyelem befolyása a korai magyar zsinatokon. – The influence of the eastern church discipline on the early hungarian synods.
= 11 (1999) 1-2. 5-10. Tan.
- 361 MOLNÁR Antal**
A veszprémi jezsuita misszió (1649-1677). – The jesuit mission of Veszprém. (1649-1677).
= 11 (1999) 1-2. sz. 11-32. Tan.
- 362 TUSOR Péter**
A magyar egyház és a Sacra Rituum Congregatio a katolikus reform korában. (A kongregáció alapításától 1689-ig). – The hungarian church and the Sacra Rituum Congregatio during the period of the catholic renewal. (From the time of the foundation of the congregation to 1689).
= 11 (1999) 1-2. sz. 33-64. Tan.
- 363 BITSKEY István**
Az egri egyházmegye szerepe a régió művelődésében. (1687-1848). – The role of the diocese of Eger in the education and culture of the region. (1687-1848).
= 11 (1999) 1-2. sz. 65-74. Tan.
- 364 GLÜCK Jenő**
A hajdani nagyváradai egyházmegye dokumentumai. (1692-1846). – Documents of the one-time diocese of Nagyvárad.
= 11 (1999) 1-2. sz. 75-79. Tan.
- 365 SZEBENI Olivér**
Adatok az amerikai magyar baptisták történetéhez. – Information concerning the history of the american-hungarian baptist.
= 11 (1999) 1-2. sz. 81-86. Tan.
- 366 MONA Ilona**
Kilencven éves a Szociális Missziótársulat. – The

Social Mission Group is ninety years old.
= 11 (1999) 1-2. sz. 87-99. Tan.

367 SZABÓ Imre SJ

A Vatikáni Rádió történetéhez: 50 éves a rádió magyar tagozata. – Additional information concerning the history of the Vatican Radio: the hungarian branch of the radio is 50 years old.
= 11 (1999) 1-2. sz. 101-108. Tan.

368 RAJKI Zoltán

A H. N. Adventista egyház története Magyarországon 1945-1958 között. – The history of the adventist church between 1945 and 1958.
= 11 (1999) 1-2. sz. 109-152. Tan.

369 TERDIK Szilveszter

„Madonna delle Vittorie”. A pócsi Mária tiszteletéről Venetóban. – “Madonna delle Vittorie”. The veneration of the Mary of Pócs in Veneto.
= 11 (1999) 1-2. sz. 153-164. Tan.

370 FORRAI Márta

A tiszaújfalui zárdateplom építéstörténete. (1928- 1943). – The history of the construction of the convent church of Tiszaújfalu. (1928-1943).
= 11 (1999) 1-2. sz. 165-180. Tan.

371 RIBAI M. Elma

Az Isteni Megváltó Leányainak kapcsolata Boldog Apor Vilmosmal és Mindszenty bíborossal. – Blessed Apur Vilmos, József Mindszenty and the Daughters of the Divine Redeemer.
= 11 (1999) 1-2. sz. 181-201. Tan.

372 Varga Lajos

Adatok a pásztói plébánia történetéhez. Küzdelem a totális diktatúra ellen. – Information concerning the history of the parish of Pásztó: the struggle against totalitarian dictatorship.
= 11 (1999) 1-2. sz. 203-224. Forrás

373 SZECSKÓ Károly

Egri adalék 1948-ból, a Kommunisták Párti egyházpolitikájának vizsgálatához. – Additional data from the city of Eger concerning the study of the church policy of the Hungarian Communist Party.
= 11 (1999) 1-2. sz. 225-229. Forrás

374 NÉMETH László

Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben. – The letters of cardinal József Mindszenty in the Institutum Pontificium Ecclesiasticum Hungaricum in Rome.
= 11 (1999) 1-2. sz. 231-242. Forrás

375 RUZSIK Vilmos

Árpád-házi Szent Erzsébet tisztelete Kolumbiában. – The veneration of Saint Elisabeth of Hungary in Columbia.
= 11 (1999) 1-2. sz. 243-244. Adattár

376 ZVARA Edina

Egyháztörténeti könyvek 1995/5., 1996/3., 1997/2., 1998. – Books concerning ecclesiastical history...
= 11 (1999) 1-2. sz. 245-270. Szemle

377 PONGRÁCZ Attila

Dr. Jordán Sándor Emil OSB. (1912-1999). [Nekr.]
= 11 (1999) 1-2. sz. 271-275.

378 MÉSZÁROS István

Márton Áron emlékkönyv születésének 100. évfordulóján. Szerk. Márton József. Kolozsvár, 1996. Glória K. 248. p.
= 11 (1999) 1-2. sz. 277-279. Ism.

379 VAJDA Tamás

Bónis György: Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon. Szerk. Balogh Elemér. Bp. 1997. Püski K. 663. p.
= 11 (1999) 1-2. sz. 280-282. Ism.

380 MÉSZÁROS István

Egyházam és hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei. 3. 1948. Összegyűjt., bev., jegyz. Beke Margit. Bp. 1997. Szt. Gellért K. 234. p.
= 11 (1999) 1-2. sz. 282-284. Ism.

381 KŐHEGYI Mihály

Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon. 1919-1945. Bp. 1997. 400. p.
= 11 (1999) 1-2. sz. 284-287. Ism.

382 VAJDA Tamás

Mészáros István bibliográfia. Szerk. Tölgyesi József. Veszprém, 1997. Veszprémi Kiadó. 64. p.
= 11 (1999) 1-2. sz. 287-288. Ism.

383 MÉSZÁROS István

Mózesy Gergely: Egyetemi lelkésziségek Magyarországon a 20. század első felében. A katolikus egyetemi lelkésziségek története. [Kiad. az] Eötvös Lóránd Tudományegyetem Levéltára. Bp. 1997. 163. p.
= 11 (1999) 1-2. sz. 288-290. Ism.

384 KŐSZEGI Mihály

Silling István: Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak. Adalék a vajdasági magyar archaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához. Tótfalu,

1997. 135. p.
- 11 (1999) 1-2. sz. 290-291. *Ism.*
- 385 MÉSZÁROS István**
Thun Albin: A magyar misszió végnapjai Kínában. Szerk., bev. tanulm. Fáy Zoltán. Szeged, 1997. Agapé. 168. p.
- 11 (1999) 1-2. sz. 292-293. *Ism.*
- 386 KŐHEGYI Mihály**
Lakatos Andor: A kalocsai főszékeskáptalan le-
véltára. [Kiad. a] Kalocsai Múzeumbarátok Köre.
Kalocsa, 1998. 174. p. 7 t. (Kalocsai Múzeumi Ér-
tekezések. 4.)
- 11 (1999) 1-2. sz. 294-295. *Ism.*
- 387 KŐHEGYI Mihály**
Lele József: A tápaiak hite. Tápé, 1998. 291. p.
- 11 (1999) 1-2. sz. 295-297. *Ism.*
- 388 KŐHEGYI Mihály**
Örsi Julianna: Emberszötte háló. [Összegyűjtött
írárok]. Túrkeve, 1998. 218. p.
- 11 (1999) 1-2. sz. 297-298. *Ism.*
- 389 KŐHEGYI Mihály**
Szathmári Tibor: Térképincsek Kalocsán. A Fő-
székesegyházi Könyvtár atlaszai, térképei, város-
képei. [Kiad. a] Főszékesegyházi Könyvtár. Kalo-
csa, 1988. 149. p. (Miscellanae. 3.)
- 11 (1999) 1-2. sz. 299-300. *Ism.*
- 390 KRISTÓ Gyula**
Az első esztergomi érsekekről. – The first arch-
bishops of Esztergom.
- 11 (1999) 3-4. sz. 7-18. *Tan.*
- 391 DOMONKOS László**
The tragedy of the Hunyady dynasty. – Mátyás
király utódlási gondjai.
- 11 (1999) 3-4. sz. 19-28. *Tan.*
- 392 HORVÁTHY Péter**
V. László követei Villon Párizsában. – The am-
bassadors of László V. the Paris of Villon.
- 11 (1999) 3-4. sz. 29-34. *Tan.*
- 393 KOVÁCS Kálmán Árpád**
Adalékok a Staatsrat erdélyi valláspolitikájához.
(1771-1772). – Additional information con-
cerning the religious Policy of the Saatsrat in
Transylvania. (1771-1772).
- 11 (1999) 3-4. sz. 35-62. *Tan.*
- 394 VARGA Kálmán**
Egy templomépítő főúr a 18. században: Gras-
salkovich I. Antal. – A church-building aristocrat
of the 18th century: Antal Grassalkovich I.
- 11 (1999) 3-4. sz. 65-80. *Tan.*
- 395 KEVEHÁZI Gábor**
Evangelikus iskolák és könyvtáraik. – Lutheran
schools and libraries.
- 11 (1999) 3-4. sz. 81-91. *Tan.*
- 396 GLÜCK Jenő**
Az aradi román nemzeti mozgalom újjászervezé-
se. (1877-1892). – The Reorganisation of the ro-
manian national movement of Arad. (1877-
1892).
- 11 (1999) 3-4. sz. 93-110. *Tan.*
- 397 SZIGETI Jenő**
A H. N. adventista egyház indulása az egykori
Jugoszlávia területén. (1900-1918). – The be-
ginnings of the Seventh Day adventist church in
the territory of former Yugoslavia. (1900-1918).
- 11 (1999) 3-4. sz. 111-125. *Tan.*
- 398 SZABÓ Ferenc SJ**
Prohászka Ottokár és a „római iskola” teológiája:
a Collegium Romanum szellemi befolyása. – Ot-
tokár Prohászka and the theology of the “roman
school”.
- 11 (1999) 3-4. sz. 127-144. *Tan.*
- 399 ADRIÁNYI Gábor**
Lengyel menekültek és a magyar katolikus egy-
ház. 1939-1945. – Polish refugees and the hun-
garian catholic church. (1939-1945).
- 11 (1999) 3-4. sz. 145-154. *Tan.*
- 400 SZENDREY [Tamás], Thomas**
A centennial history of St. Elisabeth church of
Cleveland, Ohio. – A cleveland-i (Ohio) Szent Er-
zsébet-templom százéves története.
- 11 (1999) 3-4. sz. 155-169. *Tan.*
- 401 ÉRSZEGI Márk Aurél**
Károlyi Mihály és a Szentszék. – Mihály Károlyi
and the Holy See.
- 11 (1999) 3-4. sz. 171-181. *Forrás*
- 402 GALCSIK Zsolt**
A szécsényi ferences kolostor feloszlatása 1950-
ben. – The dissolution of the franciscan mo-
nastery at Szécsény in 1950.
- 11 (1999) 3-4. sz. 183-230. *Forrás*
- 403 RAJKI Zoltán**
A H. N. adventista egyház irattárának forrásai. –
The primary literary sources of the Seventh Day
adventist church.
- 11 (1999) 3-4. sz. 231-240. *Forrás*
- 404 SZENDE Ákos**
Az egykori Szent István Akadémia tagjairól. –
The members of the one time Saint Stephen's

academy.

= 11 (1999) 3-4. sz. 241-255. Forrás

405 HETÉNYI VARGA Károly

Búcsú Szántó Konrádtól. – In memoriam Konrád Szántó.

= 11 (1999) 3-4. sz. 257-262. [Nekr.]

406 KOVÁCS K. Zoltán

In memoriam Békés Gellért.

= 11 (1999) 3-4. sz. 263-270. [Nekr.]

407 FAZEKAS Csaba

Még egyszer Horváth Mihály autonómia-kongresszussal kapcsolatos felhívásáról. (1849). – One again the announcement of Mihály Horváth about the autonomy congress. (1849).

= 11 (1999) 3-4. sz. 271-275. ?

408 TIMÁR Péter

A középkori Magyarország települési és egyházi topográfiája. Kutatási beszámoló. – The settlement and ecclesiastical topography of medieval Hungary. A research report.

= 11 (1999) 3-4. sz. 277-286. ?

409 MERÉNY-METZGER Gábor

Bjelik Imre tábori püspök katonai törzskönyvi lapja. – Military registration sheet of army bishop Imre Bjelik.

= 11 (1999) 3-4. sz. 287-293. ?

410 KŐHEGYI Mihály

Solymos Szilveszter: Szent Zoerard-András (Szórád) és Benedek remeték élete és kultusza Magyarországon. Bp. 1996. 186. p.

= 11 (1999) 3-4. sz. 295-296. Ism.

411 JÓZSA László

Gacsári Kiss Sándor: A római katolikus egyház története Szolnokon. Szolnok, 1997. 175. p.

= 11 (1999) 3-4. sz. 296-297. Ism.

412 VÁRDY, Steven Béla

Mille anni di storia dell'arcidiocesi di Pannonhalma. – [Thousand years of the history of the archabbey of Pannonhalma. Ed. by József Pál and Ádám Somorjai.

= 11 (1999) 3-4. sz. 300-301. Ism.

413 VÁRDY, Steven Béla

Glant, Tibor: A Szent Korona kalandja. 1945-1978. [The american adventures of the Holy Crown. 1945-1978]. Debrecen, 1997. Kossuth Egyetemi K. 181. p.

= 11 (1999) 3-4. sz. 301-304. Ism.

414 MÉSZÁROS István

Arcképek a szatmári római katolikus egyházmegyéből. Összeáll. Bura László. Szatmárnémeti,

1998. 30. p.

= 11 (1999) 3-4. sz. 304-305. Ism.

415 KOVÁCS Teofil

Tibori János: A tiszántúli ref. egyházkerület története. 1944-1986. 1-4. köt. Debrecen, 1995., 1996., 1998., 2000. 424, 154, 132, 240. p.

= 11 (1999) 3-4. sz. 306-307. Ism.

416 ORBÁN Imre

Antiochiai Szent Margit legendája. – The legend of St. Margaret of Antiochia.

= 12 (2000) 1-4. sz. 7-43. Tan.

417 LAKATOS Pál – SÜMEGINÉ SZÉP Mária – SÜMEGI József

Az Oltáriszentség tisztelete és Krisztus vérenek csodái a középkori Európában. – Admiration of the eucharist and the miracles of Christ's blood in Medieval Europe.

= 12 (2000) 1-4. sz. 45-103. Tan.

418 LÁZÁR Imre

Egy erdélyi zarándok Egyiptomban. Lászlai János 1483-as útja a Szent Család nyomában. – A Transilvanian pilgrim in Egypt. János Lászlai's journey in search of the path of the Holy Family.

= 12 (2000) 1-4. sz. 105-125. Tan.

419 KELEMEN Miklós

Egy 18. századbéli erdélyi unitárius püspök, Szentábrahám Mihály. – An unitarian bishop in Transilvania in the 18th century: Mihály Szentábrahám.

= 12 (2000) 1-4. sz. 127-132. Tan.

420 DÓKA Klára

A nyitrai, besztercebányai és szepesi püspökség birtokai a 18-19. század fordulóján. – The real estates of the episcopates of Nyitra, Besztercebánya and Szepes at the turn of the 18th and 19th centuries.

= 12 (2000) 1-4. sz. 133-151. Tan.

421 MIKLÓS Péter

Adalékok a szőregi római katolikus plébánia 1848/49-es történetéhez. – Data complementing the history of the roman catholic Vicarage of Szőreg in 1848/49.

= 12 (2000) 1-4. sz. 159-161. Tan.

422 BURA László

A szatmári római katolikus egyházmegye 1945-1956 között: az egyház Rómától való elszakításának kísérlete. – The roman catholic diocese of Szatmár between 1945-1956. An attempt to detach the church from Rome.

= 12 (2000) 1-4. sz. 163-181. Tan.

423 BORSODI Csaba

A szerzetesrendek feloszlata, működési engedélyük megvonása 1950 nyarán. – Dissolution of the monasteries and with – drawal of their authorization for operation in the summer of 1950.
= 12 (2000) 1-4. sz. 183–210. Tan.

424 MÓZESSY Gergely

Prohászka Ottokár és a székesfehérvári székeskáptalan. – Ottokár Prohászka and the cathedral chapter of Székesfehérvár.
= 12 (2000) 1-4. sz. 211–232. Tan.

425 FORINTOS Attila

A Prohászka Ottokár püspöksége alatt kinevezett kanonokok életrajzi adatai. – Biographical data of canons appointed during the bishopry of Ottokár Prohászka.
= 12 (2000) 1-4. sz. 233–245. Tan.

426 HÖRÖMPÖ Zsolt

A váci református egyház története és iratai. – A short history of the reformed church of Vác.
= 12 (2000) 1-4. sz. 247–272. Tan.

427 SZABÓ Attila

A kalocsai Sárköz plébániái. Levéltári ismertető. – Vicarages in the Kalocsai Sárköz.
= 12 (2000) 1-4. sz. 273–296. Tan.

428 HETÉNYI János

Geiszbühl Mátvás sopronkőhidai börtönlelkész feljegyzései. – Mátvás Geiszbühl: Memories of the prison chaplain of Sopronkőhida.
= 12 (2000) 1-4. sz. 297–306. Tan.

429 PÁGYOR Lászlóné Vitéz Mária

Az érsekvadkerti római katolikus elemi népiskola történeti és személyi adattára (1713–1950). – The historical and personal archive of the roman catholic elementary public school of Érsekvadkert. (1713–1950).
= 12 (2000) 1-4. sz. 307–356. Tan.

430 DOHI Tamás

A solti egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyveinek tartalomjegyzéke. (1817–1831). – Contents of the minutes drawn up at the general meetings of the diocese of Solt. (1817–1831).
= 12 (2000) 1-4. sz. 357–384. Tan.

431 SZITA Szabolcs

Genfi iratok az egyházi embermentés 1944–1945. évi történetéhez a győri egyházmegyében és Pannonhalmán. – Documents from Geneva concerning the history of saving people by the church in the diocese of Győr and in Pannonhalma in the years 1944 and 1945.
= 12 (2000) 1-4. sz. 385–395. Tan.

432 ZVARA Edina

Egyháztörténeti könyvek 1999–2000. – Books concerning ecclesiastica history 1999–2000.
= 12 (2000) 1-4. sz. 397–422. Adattár

433 SZABÓ Tibor

A hazai egyházi anyakönyvezés kronológiája egyetemes jelentősége. – Chronology and overall importance of hungarian ecclesiastical registration.
= 12 (2000) 1-4. sz. 423–478. Szemle

434 Magyar egyház az emigrációban. 1900–2000. Archivum és lexikon terv és kérés. – Hungarian church in amifration 1900–2000. A plan and list of topics for and archive and lexicon with a request.
= 12 (2000) 1-4. sz. 479–497. Szemle

435 PÉTERFI Gábor

Mona Ilona: Slachta Margit. Bp. 1997, Corvinus. 298. p.
= 12 (2000) 1-4. sz. 499–504. Ism.

436 KŐHEGYI Mihály

Molnár Ferenc: Esterházy János. Dunaszerdahely, 1997. 299. p.
= 12 (2000) 1-4. sz. 504–506. Ism.

437 KŐHEGYI Mihály

Tilkovszky Lóránt: Német nemzetiség – magyar hazafiság. Tanulmányok a magyarországi németiség történetéből. Pécs, 1997. 261. p.
= 12 (2000) 1-4. sz. 506–508. Ism.

438 KOLTAI András

Új kegyesség: fejezetek az osztrák-magyar protestáns kapcsolatok történetéből. Szerk. Nagy Márta. [Tanulmányok]. Bp. 1997. Metronóm.
= 12 (2000) 1-4. sz. 509–510. Ism.

439 KŐHEGYI Mihály

Fasciculus rerum scholasticarum collegii Claudiopolitani unitariorum. I. 1626–1648. Prepared and arranged by Edit Dományházi, Miklós Latzkovits. Szeged, 1997. 201. p.
= 12 (2000) 1-4. sz. 510–511. Ism.

440 KŐHEGYI Mihály

Trogmayer Ottó: „... Messzelátó hegy gyanánt szolgált ...”. Szer monostor templomának építéstörténete. [Kiad. a] Csongrád megyei Múzeumok Igazgatósága [és az] Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark Kht. Szeged, 1998. 115. p. 20 t.
= 12 (2000) 1-4. sz. 511–513. Ims.

441 MÉSZÁROS István

Kalapis Zoltán: „Negyvenyolcnak nagy idejé-

ben". Bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban. Újvidék – Szeged, 1998. Fórum. – Agapé. 176. p. = 12 (2000) 1–4. sz. 513–515. Ism.

442 MÉSZÁROS István

Sas Péter: A kolozsvári Szent Mihály templom. Kolozsvár, 1998. Glória K. 128. p. = 12 (2000) 1–4. sz. 515–517. Ism.

443 MÉSZÁROS István

Vécsey Antal: A nyíregyházi katolikus gimnázium története. 1921–1997. Nyíregyháza, 1998. Studium K. 130. p. 10 t. = 12 (2000) 1–4. sz. 517–518. Ism.

444 Capitulum I. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből. Szerk. Koszta László. [Kiad. a] Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 1998. 183. p. = 12 (2000) 1–4. sz. 518–521. Ism.

445 NÉMETH László

Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). Szerk. Csorba László. Bp. 1998. Hg és Tsa K. = 12 (2000) 1–4. sz. 521–523. Ism.

446 KŐHEGYI Mihály

Roos [Márton], Martin: Maria-Radna. Ein Wallfahrtsort im Südosten Europas. Bd. 1. Regensburg, 1998. 334. p. = 12 (2000) 1–4. sz. 523–525. Ism.

447 FÖLDVÁRI Sándor

Pirigy István: Görögkatolikus életrajzok. Debrecen, 1998. [176. p.] (A Debreceni Gör[ög] Kat[olikus] Egyházközség Kiadványa). = 12 (2000) 1–4. sz. 525–527. Ism.

448 KŐHEGYI Mihály

Muckenhaupt Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Bp. – Kolozsvár, 1999. 218. p. 83 t. = 12 (2000) 1–4. sz. 527–529. Ism.

449 KŐHEGYI Mihály

Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön. Bp. 1999. = 12 (2000) 1–4. sz. 529–532. Ism.

450 UGRAI János

Fiatál egyháztörténészek írásai. [Tanulmánygyűjtemény]. Szerk. Fazekas Csaba. Miskolc, 1999. 251. p. = 12 (2000) 1–4. sz. 533–536. Ism.

451 MIKLÓS Péter

Balogh Judit – Dienes Dénes – Szabadi István: Rákóczi iratok a Sárospataki Református Kollégium levéltárában. 1607–1710. [Kiad. a] Sáros-

pataki Református Kollégium Gyűjteményei. Sárospatak, 1999. 281. p. (Acta Patakina. 1.) = 12 (2000) 1–4. sz. 536–538. Ism.

452 JENEY-TÓTH Annamária

Bubla László: Kiáltó szó az ecseri pusztáról. Emlekezéseim. Szentes, 1999. 121. p. = 12 (2000) 1–4. sz. 538–539. Ism.

453 JENEY-TÓTH Annamária

Kelemen Miklós: Heltai Gáspár. Bp. 1999. 71. p. (Unitárius Arcképcsarnok. 2.) = 12 (2000) 1–4. sz. 539–540. Ism.

454 KOSZTOLNYIK Zoltán

The three law books attributed to King St. Ladislas I. of Hungary and the political background of their enactment. – Szent László magyar király három törvénykönyve és törvényalkotásának politikai háttere. = 13 (2001) 1–2. sz. 5–20. Tan.

455 HARDI Gábor Titusz

Lippay György, az egyházszervező. – György Lippay, the church organizer. = 13 (2001) 1–2. sz. 21–57. Tan.

456 MÉSZÁROS István

Tradíció és modernizáció a 17. századi magyar iskolaügyben. – Tradition and modernisation in 17th century Hungarian academic affairs. = 13 (2001) 1–2. sz. 59–65. Tan.

457 MOLNÁR Antal

Adalékok a csanádi püspökség 17. századi történetéhez. (A püspöki processzusok tanúvallomásai az egyházmegyeről). – Data supplementary to the 17th century history of the Bishopric at Csanád. (Testimonies of Pontifical recesses regarding the Diocese). = 13 (2001) 1–2. sz. 67–83. Tan.

458 KELEMEN Miklós

Egy 19. századbéli erdélyi unitárius püspök = 13 (2001) 1–2. sz. 85–89. Tan.

459 GLÜCK Jenő

Lépések az erdélyi zsinat-presbiteri evangélikus egyházkerület megteremtése útján. (1919–1932). – Steps taken on the road to establishing the Transylvanian synod. – Presbyterian evanagelical diocese. (1919–1932). = 13 (2001) 1–2. sz. 91–100. Tan.

460 CSÁKY Balázs

A Szent József Hospítium Egyesület. A Szentséges Jézus Szolgálói Kis Társaságának magyarországi működése. (1925–1950). – The Saint Joseph Hospice Association. The servant of the

Institute of the Sacrament of Jesus in Hungary. (1925–1950).

- 13 (2001) 1–2. sz. 101–121. Tan.

461 MIKLÓS Péter

Az újszentiváni római katolikus egyházközség története. – The history of the roman catholic parish at Újszentiván.

- 13 (2001) 1–2. sz. 123–139. Tan.

462 NÉMETH Csaba

A gyulai evangélikus egyházközség megalapítása. – The establishment of the vangelical parish at Gyula.

- 13 (2001) 1–2. sz. 141–170. Tan.

463 KENÉZ Győző

Békés megyére vonatkozó oklevelek a budai káptalan protokollumában. – Certificates, related to the county of Békés, in the protocol of the chapter of Buda.

- 13 (2001) 1–2. sz. 171–185. Tan.

464 SZARVAS Béla

A magyar katolikus egyház anyagi segítsége IX. Pius (1846–1878) pápának. – Financial support for pope Pious IX (1846–1878) by the Hungarian catholic church.

- 13 (2001) 1–2. sz. 187–221. Tan.

465 MIKLÓSHÁZY Attila

Vázlatok és adalékok a külföldi róm. kat. magyar lelképásztorkodás történetére. – Drafts and contributions to the history of the hungarian roman catholic pastoral work outside of Hungary in the emigration mainly between 1900–2000.

- 13 (2001) 1–2. sz. 223–262. Szemle

466 KÖHEGYI Mihály

Tari Edit: Árpád-kori falusi templomok Cegléd környékén. Cegléd, 1995. 203. p. (Ceglédi Füzetek. 31.)

- 13 (2001) 1–2. sz. 263–264. Ism.

467 MÉSZÁROS István

Franzen, August: Kis egyháztörténet. Szerk., bev. Pintér Gábor. Ford. Fejérvári Boldizsár. Szeged, 1998. Agapé. 464. p.

- 13 (2001) 1–2. sz. 265–268. Ism.

468 TOLNAY Gábor

Józsa László: Megszentelt kövek. – Kápolnák, szobrok, kereszték és temetők Kunszentmártonban. Szeged, 1999. (Szegedi Vallási-Néprajzi Könyvtár. 4.)

- 13 (2001) 1–2. sz. 268–270. Ism.

469 TIMÁR Péter

Tari Edit: Pest megye középkori templomai.

Szentendre, 2000. 267. p. (Studia Comitatus. 27.)

- 13 (2001) 1–2. sz. 270–275. Ism.

470 KÖHEGYI Mihály

Lakos Endre. 1919–1969. (Kiad. a KÉSZ – METEM). Bp. – Szeged, 2000. 90. p.

- 13 (2001) 1–2. sz. 275–276. Ism.

471 HOLLER László

Szent Demeter és a magyar királyi korona. – Saint Demetrius and the Hungarian royal crown.

- 13 (2001) 3–4. sz. 5–17. Tan.

472 SZILÁGYI Csaba

Szántó Arator István: Historia anni jubilaei 1575 [...] című munkájának ismertetése. – The review of István Szántó Arator's work entitled historia anni jubilaei (...).

- 13 (2001) 3–3. sz. 19–45. Tan.

473 MOLNÁR Antal

A kecskeméti jezsuita misszió. (1633–1635). – The Jesuit mission in Kecskemét. (1633–1635).

- 13 (2001) 3–4. sz. 47–60. Tan.

474 SZILAS László

A jezsuiták Magyarországon 1773-ban. – Jesuits in Hungary in 1773.

- 13 (2001) 3–4. sz. 61–76. Tan.

475 DÓKA Klára

A nagyváradi római és görög katolikus püspökség birtokai a 18–19. század fordulóján.

- 13 (2001) 3–4. sz. 77–101. Tan.

476 BURA László

A keleti szertartású kereszténység múltja és jele Szatmárban. Magyar görög katolikusok a Szamosháton (Szatmár megyében). – The history and the present of the Byzantine rite Christianity in Szatmár.

- 13 (2001) 3–4. sz. 103–120. Tan.

477 MIKLÓS Péter

Ivankovits János zsonyói püspök szegedi évei. – János Ivankovits, bishop of Rozsnyó (Roznava), in Szeged.

- 13 (2001) 3–4. sz. 121–145. Tan.

478 GLÜCK Jenő

Örményország kereszténysége Kelet és Nyugat között. – The christianity of Armenian between East and West.

- 13 (2001) 3–4. sz. 147–153. Tan.

479 LEHÓCZKY Miklós

Karácson Imre élete és munkássága. – Life and work of Imre Karácson.

- 13 (2001) 3–4. sz. 155–163. Tan.

- 480 KŐHEGYI Mihály**
A bajai ferences rendház házfőnökei és helyettesei. – The guardian and his deputaties of the Franciscan monastery in Baja.
= 13 (2001) 3–4. sz. 165–174. Forr.
- 481 GALCSIK Zsolt**
A szécsényi 845. sz. Péter Barkányi János Cserkészcsapat története az alapítástól a feloszlataig. (1934–1948). – The history and papers of the Troop of Boy Scouts in Szécsény.
= 13 (2001) 3–4. sz. 175–214. Forr.
- 482 ZVARA Edina**
Egyháztörténeti könyvek. 2000, 2001. – Book concerning ecclesiastic history. 2000, 2001.
= 13 (2001) 3–4. sz. 215–229. Ism.
- 483 ZOMBORI István**
Kőhegyi Mihály (1934–2001).
= 13 (2001) 3–4. sz. 231–232. Nehr.
- 484 MIKLÓS Péter**
Magyarországi Egyházi Levéltárosok [Egyesülete] konferenciája. Szerk. Janka György. [Kiad. a] Görög Katolikus Püspöki Levéltár. Nyíregyháza, 1998. 160. p. (A Görög Katolikus Püspöki Levéltár Kiadványai. 2.)
= 13 (2001) 3–4. sz. 233–236. Ism.
- 485 MIKLÓS Péter**
A hajdúdorogi főesperesi levéltár iratainak lajstroma és mutatója. 1562–1819. Szerk. Dudás László. Nyíregyháza, 1999. 139. p. (A Görög Katolikus Püspöki Levéltár Kiadványai. 3.)
= 13 (2001) 3–4. sz. 236–241. Ism.
- 486 Veszprémi László szerk.:** Az első és második kereszties háború korának forrásai. Bp. 1999. Szent István Társulat. 246. p. [(Középkori Keresztény Írók. 1.)]
= 13 (2001) 3–4. sz. 237–241. Ism.
- 487 MIKLÓS Péter**
Magyar Zoltán: A liliomos herceg. Szent Imre a magyar kulturtörténetben. Bp. 2000. Európa. 169. p.
= 13 (2001) 3–4. sz. 241–243. Ism.
- 488 MIKLÓS Péter**
Boros György unitárius püspök naplója. 1926–1941. Sajtó alá rend. Kovács Sándor és Molnár B. Lehel. [Kiad. az] Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2001. 244. p. (Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának Kiadványai. 1.)
= 13 (2001) 3–4. sz. 244–246. Ism.
- 489 GLÜCK Jenő**
Lestyán Ferenc: A hitvallásos iskolák küzdelme a két világháború között. 1920–1940. Kolozsvár, 2001. Glória K. 296. p.
= 13 (2001) 3–4. sz. 246–247. Ism.
- 490 MIKLÓS Péter**
Puskely Mária: Dr. Batthyány László. 1870–1931. Bp. 2001. Szent István Társulat. 173. p.
= 13 (2001) 3–4. sz. 247–249. Ism.
- 491 HORVÁTH Gábor**
Eltűntnek hitt egykori premontrai prépostság az erdélyi Mezőségen. – A[n] one-time premonstratensian provostry in the Mezőség of Transylvania that was believed to have disappeared.
= 14 (2002) 1–4. sz. 5–21. Tan.
- 492 SZEBENI Olivér**
A hutteri testvérek hazai kódexeinkről. – Contributions to the codices of the Hutterists.
= 14 (2002) 1–4. sz. 23–38. Tan.
- 493 KRUPPA Tamás**
Kísérletek Erdély rekatolizációjára. Tervek az erdélyi püspökség visszaállítására Báthory István és Zsigmond idejében. – Attempts at recatholizing Transylvania. Contributions to the religious policy of the Bathorys [and János-Zsigmond].
= 14 (2002) 1–4. sz. 39–75. Tan.
- 494 MOLNÁR Antal**
Az egri püspökség 17. századi történetéhez. – Contributions to the history of the episcopacy of Eger in the 17th century.
= 14 (2002) 1–4. sz. 77–96. Tan.
- 495 MÉSZÁROS István**
A nagyszombati jezsuita gimnázium és egyetem 17 századi anyakönyve. – The matricula of the Jesuit grammar school in Nagyszombat in the 17th century.
= 14 (2002) 1–4. sz. 97–106. Tan.
- 496 KOVÁCS Kálmán Árpád**
Adalékok az erdélyi vallásügy államtanácsi, kancelláriai és guberniumi tárgyalásaihoz. 1765–1773. – Contributions to the negotiations of religion in Transylvania. 1765–1773.
= 14 (2002) 1–4. sz. 107–141. Tan.
- 497 GLÜCK Jenő**
Az erdélyi főrabbinátus. (1754–1877). – Chief rabbinate of Transylvania. (1754–1877).
= 14 (2002) 1–4. sz. 143–161. Tan.
- 498 KELEMEN Miklós**
Brassai Sámuel 19. századi iskola- és tudomány-

reformálási törekvései. – Samuel Brassai's endeavor to reform education and science in the 19th century.

= 14 (2002) 1–4. sz. 163–170. Tan.

499 MERÉNYI-METZGER Gábor

Az aradi címzetes prépostok onomasztikonja. (1581–1945). – Onomasticon of titular provosts in Arad. (1581–1945).

= 14 (2002) 1–4. sz. 171–196. Tan.

500 NÉMETH László

Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. [1. rész: 1945–1963.] – Contributions to the history of the Hungarian pastorate in Rome. First part: 1945–1963.

= 14 (2002) 1–4. sz. 197–228. Tan.

501 TÖRÖK [István], Stephen

Hungarian catholics and their churches in America. Tracing the history of the first twenty-five years. (Revised and annotated by Steve Béla Várdy). – Magyar katolikusok és templomaik Amerikában. Az első huszonöt év története.

= 14 (2002) 1–4. sz. 229–252. Tan.

502 BURA László

Felekezeti iskolaügy Erdélyben. (1918–2001). – Hungarian denominational education in Transylvania (Romania). (1918–2001).

= 14 (2002) 1–4. sz. 253–268. Tan.

503 GYŐRI János

Adalékok a jászkeséri római katolikus egyház történetéhez. – Contributions to the history of the Roman Catholic parish in Jászkesér.

= 14 (2002) 1–4. sz. 269–277. Forrás

504 MIKLÓS Péter

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak reakciója Mindszenty József 1945. október 18-i pásztorlevelére. (Dokumentumközlés).

= 14 (2002) 1–4. sz. 279–284. Forrás

505 MOLNÁR Antal

Beszélgetés Szilas László jezsuita egyháztörténésszel. – Interview with jesuit László Szilas.

= 14 (2002) 1–4. sz. 285–292. Szemle

506 RUZSIK Vilmos

Mindszenty bíboros utolsó lelkipásztori útja Dél-Amerikában. (1975. ápr[ilis] 9–25.)

= 14 (2002) 1–4. sz. 293–306. Tan.

507 ZVARA Edina

Egyháztörténeti könyvek. 2001. (2002).

= 14 (2002) 1–4. sz. 307–325.

508 FÖLDVÁRI Sándor

Kitka, Ioann: Kathiszisz malüj ... [Kis katekiz-

mus]. Buda, 1801. [Nyíregyháza], 1997. 203. p. Sajtó alá rend., utószó: Udvari István. [Kiad. a] Bessenyei György Tanárképző Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke.

= 14 (2002) 1–4. sz. 327–332. Ism.

509 MÉSZÁROS István

A Szent Margit gimnázium jubileumi évkönyve. Főszerk. Sümegh László. Bp. 2000. 304. p.

= 14 (2002) 1–4. sz. 332–334. Ism.

510 MÉSZÁROS István

Berzeviczky Klára: A magyar katolikus klérus elitjének képzése. 1855–1918. [A] Hittudományi Kar hallgatói. Bp. 2000. 148. p. (Fejezetek az ELTE Történetéből. 21.)

= 14 (2002) 1–4. sz. 334–336. Ism.

511 KELEMEN Miklós

Geál György: "Múzsák és erények jegyzében". [A kolozsvári Unitárius Kollégium]. Kiad. az Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2001. 564. p. (Dolgozatok Erdély Unitárius Múltjából.)

= 14 (2002) 1–4. sz. 336–337. Ism.

512 MÉSZÁROS István

Harangozó Ferenc: A csendlakai parókiától a szi-bériai hómezőkig. Szerk., sajtó alá rend. Fancsali Andrásné. Kiadja: Gyürki László. Körmend, 2001. 144. p.

= 14 (2002) 1–4. sz. 337–339. Ism.

513 MÉSZÁROS István

Hetényi Varga Károly: Elfelejtett hitvallónk. A kilencvenéves Lénárd Ödön köszöntése. Pécs, 2001. 60. p.

= 14 (2002) 1–4. sz. 340–343. Ism.

514 MIKLÓS Péter

Sasvári László: Ruszinok nyomában ... Előszó: Zelles László. [Kiad. a Budapest] Belváros-Lipótváros[i] Ruszin Kisebbségi Önkormányzat. [Bp.] 2001. 43. p.

= 14 (2002) 1–4. sz. 343–345. Ism.

515 FAZEKAS István

Die Konstruktion der Vergangenheit. Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa. Hrsg. von Joachim Bahlcke. Berlin, 2002, Drucker et Bublort. (Zeitschrift für Historische Forschung. Beiheft 29.)

= 14 (2002) 1–4. sz. 345–349. Ism.

516 MÉSZÁROS István

Németh J. László. Egyháztörténeti feladatgyűjtemény. H. é. n. 145. p. – Németh J. László – Robotka Csaba: Történelmi feladatgyűjtemény. 1–3. H. é. n. 245, 135. és 128. p.

= 14 (2002) 1–4. sz. 349–351. Ism.

- 517 CSESZKA Éva**
Az esztergomi érsekség birtokainak helyzete Széchényi György alatt. – The estates of the Esztergom archdiocese under György Széchényi's rule.
= 15 (2003) 1-2. sz. 5-12. Tan.
- 518 MOLNÁR Antal**
Az esztergomi érsek hódoltsági vikáriátusának történetéhez. – To the history of the vicariate of the archbishop of Esztergom in Turkish ruled territories.
= 14 (2002) 1-4. sz. 1-2. sz. 13-17.
- 519 BORÓVI József**
Adalék a sajpőpuspöki plébánia történetéhez. – Contribution to the history of the parish in Sajópüspöki.
= 15 (2003) 1-2. sz. 19-32. Tan.
- 520 RAJNAI Judit**
A bencés tanárképzés kezdetei, avagy a Bakonybéli Rendi Tanárképző. – Beginnings of teacher training in the Benedictine order. – History of the teacher school in Bakonybél.
= 15 (2003) 1-2. sz. 33-76. Tan.
- 521 KÁLMÁN Peregrin**
Szatmári irgalmas nővérek Kínában. – Vincentin Sisters of charity of Szatmár in China.
= 15 (2003) 1-2. sz. 77-88. Tan.
- 522 NAGY István**
A Jézus Társaság budai gimnáziuma. – Gymnasium of the Jesuit order in Buda.
= 15 (2003) 1-2. sz. 89-106. Tan.
- 523 MÉSZÁROS István**
Egyháztörténeti adalékok Esty Miklós irathagyatékában. – Church historical data in Esty Miklós' documentary bequest.
= 15 (2003) 1-2. sz. 107-125. Tan.
- 524 KELEMEN MIKLÓS**
Ferencz József erdélyi unit püspök kora és munkássága. – The era and achievements of József Ferencz, unitarian bishop of Transylvania.
= 15 (2003) 1-2. sz. 127-139. Tan.
- 525 TARJÁN Bence**
Ábel Ferenc, egy szlovák jezsuita misszionárius a 18. században. – Ferenc Ábel, Slovak jesuit missionary in the 18th century.
= 15 (2003) 1-2. sz. 141-142. Forrás
- 526 MIKLÓS Péter**
„A jelen kor vészes napjaiban”. A földéaki templombúcsú 1848-ban. – “In the endangered days of present”. – The dedication feast of Földeák in 1848.
= 15 (2003) 1-2. sz. 173-181. Forrás
- 527 BÉRCZI László Bernát - MOLNÁR Antal**
Beszélgetés Hervay Ferenc Levente ciszterci egyháztörténésszel. – Interview with Ferenc Levente Hervay, Cistercian church historian.
= 15 (2003) 1-2. sz. 183-191. Adattár
- 528 NÉMETH László**
Megemlékezések Mindszenty bíborosról a Santo Stefano Rotundóban 1991-2003 között. – Commemorations of cardinal Mindszenty in Santo Stefano Rotondo.
= 15 (2003) 1-2. sz.
- 529 VÁRDY [Steven] Béla**
Dr. Szendrey Tamás történészprofesszor élete és korai halála.
= 15 (2003) 1-2. sz. 207-210. Adattár
- 530 VÁRDY Steven Béla**
Saying good-bye to a friend: Dr. Thomas Szendrey [Tamás].
= 15 (2003) 1-2. sz. 211-213. Adattár
- 531 GLÜCK Jenő**
A kolozsvári Szervátiusz Múzeum. – The Szervátiusz Museum in Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.)
= 15 (2003) 1-2. sz. 215-216. Szemle
- 532 KŐHEGYI Mihály**
Bilkei Irén: A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái. 1527-1541.
= 15 (2002) 1-2. sz. 217-218. Ism.
- 533 MIKLÓS Péter**
Fejér Lipót: A szécsényi Izr[aelita] Hitközség Elemi Népiskola története 75 éves fennállása alkalmából. 1870-1925.
= 15 (2003) 1-2. sz. 218-220. Ism.
- 534 RÉVÉSZ Éva**
Kereszténység és államiság Baranyában.
= 15 (2003) 1-2. sz. 220-222. Ism.
- 535 TEISZLER Éva**
Ezredforduló - századforduló - hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére.
= 15 (2003) 1-2. sz. 223-230.
- 536 KARNITSCHER Tünde Beatrix**
Font Zsuzsa: Erdélyiek Halle és a radikális pietizmus vonzásában.
= 15 (2002) 1-2. sz. 230-234. Ism.
- 537 HORVÁTH Csilla**
Katona István: A kalocsai érseki egyház törté-

nete.

- 15 (2003) 1-2. sz. 234-236. *Ism.*

538 MIKLÓS Péter

Sasvári László: Templomok ruszin örökségünkben.

- 15 (2003) 1-2. sz. 237-238.

539 KELEMEN Miklós

Gellérd Imre: Négyszáz év unitárius prédikációirodalma.

- 15 (2003) 1-2. sz. 238-239. *Ism.*

540 KOVÁTS Dániel

Varga Lajos összegyűjtött írásai.

- 15 (2003) 1-2. sz. 233-241.

541 SZÖLLŐSI Réka

Az Édenkert növényi szimbolikájának értelmezése középkori ábrázolások tükrében.

- Iconography of Eden's plants in view of some medieval paintings.

- 15 (2003) 3-4. sz. 5-41. *Tan.*

542 KEPPEL Csilla

Bajorország a katolicizmus és a protestantizmus választóján. – Bavaria on the horns of the dilemma of catholicism and protestantism.

- 15 (2003) 3-4. sz. 43-75. *Tan.*

543 GLÜCK Jenő

Adatok a temesvári histközség történetéből. (1848-1918). – Contributions to the history of the Jewish religious community of Temesvár. 1848-1918.

- 15 (2003) 3-4. sz. 77-86. *Tan.*

544 MIKLÓS Péter

La formazione del centro diocesano di Szeged e la Santa Sede. – A szegedi egyházmegyei központ kiépítése és a Szentszék.

- 15 (2003) 3-4. sz. 87-95. *Tan.*

545 MÉSZÁROS István

Egy „haladó katolikus”: Szekfű Gyula. (1945, 1948). – A “progressive catholic”: Gyula Szekfű. 1945-1948.

- 15 (2003) 3-4. sz. 97-118. *Tan.*

546 NÉMETH László

Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. 2. 1963-1973. – Contribution to the history of the hungarian priesthood in Roma. 2. 1963-1973.

- 15 (2003) 3-4. sz. 119-149. *Tan.*

547 KAKUCS Lajos

Szent Jakab emlékhelyek Magyarországon. – Saint James' memorial in Medieval Hungary.

- 15 (2003) 3-4. sz. 151-191. *Adattár*

548 JÓZSA László

A középkori Kunszentmárton temploma. – The church of Medieval Kunszentmárton.

- 15 (2003) 3-4. sz. 193-201. *Adattár*

549 ZVARA Edina

Egyháztörténeti könyvek. 2002, 2003.

- 15 (2003) 3-4. sz. 203-223. *Adattár*

550 MERÉNYI-METZGER Gábor

A temesvári római katolikus egyházmegye cím- és névtára. – Ghidul adreselor diecezei romano-catolice de Timișoara. Timișoara, 2003. *Typis* “Mirton”. 68. p.

- 15 (2003) 3-4. sz. 225-227. *Ism.*

551 EÖTVÖS Péter

Varga Katalin, S.: Vitetnek ítélőszékre ... Az 1674-es gályarabper jegyzőkönyve. [Forrás]. ... közzéteszi, ford., bev. tan., szerk. és jegyz. – Pozsony [Bratislava], 2002, Kalligram. 344. p. 2 térk. mell.

- 15 (2003) 3-4. sz. 227-229. *Ism.*

SZERZŐI NÉVMUTATÓ

A

ADRIÁNYI Gábor 13, 25, 40, 179, 239, 281, 399

ALMÁSI Tibor 80

ARATÓ Orbán 83

AZZOLA, Friedrich Karl 22

B

BAÁN István 238, 259

BAJÁK László 4

BÁN László 29

BÁNHÉGYI B. Miksa 211

BÁNK József 7

BARNA Gábor 43, 47, 82

BEKE Margit 57, 201, 295

BÉLTEKY

- Ákos 158

- József 243

BENDÁSZ István

ld. BORHALMI Gábor

BÉRCZI László Bernát - MOLNÁR Antal 527

BERTA Péter 235

BERTÉNYI Iván 8, 26

BITSKEY István 363

BLET, Pierre 344
BOBA Imre 53, 172
BORHALMI Gábor
BOROVI József 237, 266, 285, 353, 519
BORSODI Csaba 423
BURA László 242, 260, 298, 343, 422, 476,
502

C

CYWINŃSKI, Bohdan 184

Cs

CSAPODI Csaba 121, 282
CSÁSZTVAY Tünde 102, 134
CSESZKA Éva 517
CSÍKY Balázs 460
CSORDÁS Eörs 9

D

DANKÓ László 2
DEÁK Ágnes 195
DEMETER József 129
DÉNESI Tamás 342
DOHI Tamás 430
DÓKA Klára 32, 70, 84, 159, 169-170, 177,
234, 287, 294, 420, 475
DOMOKOS László 391
DREESBACH, Walter 77
DUDÁS Bertalan 67
DUFF, E. William 155

E

ELEK Lajos 98
EÖRDÖGH István 128
EÖTVÖS Péter 551
ERDŐ Péter 175, 288, 354
ÉRSZEGI
- Géza 173, 191, 299, 350
- Márk Aurél 401
ESCH Arnold 200

F

FAZEKAS
- Csaba 108, 346, 407
- István 515
FLAGA, Jerzy 103
FORINTOS Attila 425
FORRAI Márta 370
FÖLDEVÁRI Sándor 447, 508
FRAUHAMMER Krisztina, NAGYNÉ ld.
NAGYNÉ FRAUHAMMER Krisztina
FÜLÖP Éva 224

G, GY

GÁLCSIK Zsolt 110, 329, 481, 402

GALLA Ferenc 325
GÁSPÁR Dorottya 74
GERGELY Jenő 33, 99, 293
GLÜCK Jenő 56, 94, 115, 153, 167, 176, 194,
205, 249, 262, 274, 280, 312, 364, 396, 459,
478, 489, 497, 531, 543
GYÓRI János 503

H

HARDI (Gábor) Titusz 227, 455
HAUSEL Sándor 315
HEREIN Gyula 28
HERMANN Egyed 82
HETÉNYI János 428
HETÉNYI VARGA Károly 405
HOLLER László 471
HORVÁTH
- Csilla 537
- Erzsébet 112, 187
- Gábor 491
- Tibor 1, 48, 101, 269, 286, 302-303
HORVÁTHY Péter 392
HÖRÖMPŐ Zsolt 426
HUSZÁR Ágnes, VÁRDY ld.
VÁRDY HUSZÁR Ágnes

I

ILLÉS Pál Attila 168, 250

J

JAMES L. John 61
JANKA György 64, 316
JÁNOS PÁL pápa, II. 245
JÁROLI József 290
JENEY-TÓTH Annamária 452-453
JESZENKOVITS Teréz 85
JÓZSA László 27, 45, 411, 548

K

KAKUCS LAJOS 547
KÁLMÁN Peregrin 521
KÁPOLNAI Iván 34, 126
KARNITSCHER Tünde Beatrix 526
KATONA Nándor 132
KATONÁNÉ SZENTENDREY Katalin 317
KATUS László 130
KELEMEN Miklós 263, 311, 419, 458, 498,
511, 524, 539
KENÉZ Győző 463
KEPPEL Csilla 542
KEREKES Károly 78
KÉRINGER Mária, PATKÓNÉ ld.
PATKÓNÉ KÉRINGER Mária
KERNITSCHER Tünde Beatrix 536
KEVEHÁZI László 375

KIRÁLY László 97
KLOCZOWSKI, Jerzy 104
KNAPP Éva 17
KOLTAI András 193,438
KÓSA Károly 44
KOSZTA László 37, 79, 444
KOSZTOLNYIK Zoltán 454
KOVÁCS
- Elisabeth 203
- Imre 3, 24
- Imre Endre 275
- János 51, 71, 92, 148, 272
- József 181
- K. Zoltán 406
- Kálmán Árpád 393, 496
- Teofil 415
KOVÁTS Dániel 540
KŐHEGYI Mihály 69, 72, 86, 88, 114, 140,
142, 144, 146, 165-166, 178, 186, 188, 207,
254-258, 273, 278-279, 305, 332, 337-338,
357-359, 381, 384, 386-389, 410, 436-437,
439-440, 446, 448-449, 466, 470, 480, 532
KREDICS László 147
KRESTEN Ottó 198
KRISTÓ Gyula 390
KRUPPA Tamás 493
KUBINYI András 318

L

LAKATOS Pál 64, 90, 113, 116, 143, 196, 417
LÁZÁR Imre 418
LEHÓCZKY Miklós 479
LÉNÁRD Ödön 349
LOMBARDI, Lapo 314
LOTZ Antal 49, 54, 111, 319, 327

M

MAGYAR István Lénárd 16
MAJOR Márta 297
MAKOVICS ERIKA 292
MARTOS Gizella 328
MERÉNYI-METZGER Gábor 208, 219, 240,
351, 409, 499, 550
MÉREY Klára, T. 320
MÉSZÁROS István 10, 31, 38, 58, 75, 93, 125,
182, 192, 284, 333-336, 378, 380, 383, 385,
414, 441-443, 456, 467, 495, 509-510,
512-513, 516, 523, 545
METZGER Gábor ld.
MERÉNYI-METZGER Gábor
MIKLÓS Péter 421, 451, 461, 477, 484-485,
487-488, 490, 504, 514, 526, 533, 538, 544
MIKLÓSHÁZY Attila 465

MOLNÁR Antal 123, 152, 183, 271, 361, 457,
473, 494, 505, 518, 527
ld. még: BÉRCZI László Bernát
MONA Ilona 41, 96, 366
MONOK István 138, 229, 251, 326
MÓZES Huba 248
MÓZESSY Gergely 424
MURADIN Jenő 319

N

NAGY
- Ádám 145
- Ferenc 42
- István 522
- Péter, PÜSPÖKI ld.
PÜSPÖKI NAGY Péter
NAGYNÉ FRAUHAMMER Krisztina 291
NÉMETH
- Csaba 462
- László 374, 445, 500, 528, 546

O

ORBÁN Imre 50, 59, 73, 118, 141, 147, 416,

P

PÁGYOR LÁSZLÓNÉ VITÉZ MÁRIA 499
PÁL József 87, 117, 171
PÁSZTOR Lajos 225
PATKÓNÉ KÉRINGER Mária 276, 289, 296,
309
PÉTERFI Gábor 435
PETROVICS István 226
PONGRÁCZ Attila 377
POUPARD, Paul 246
PROKOPP Mária 36
PUKÁNSZKY Béla 149, 164, 228
PURCSI Barna Gyula 233
PUSZTAI
- Bertalan 95
- Gabriella 244, 321
PUSZTASZERI László
PÜSPÖKI NAGY Péter 231

R

RÁCZ Katalin, RÁDYNÉ ld.
RÁDYNÉ RÁCZ Katalin
RÁDYNÉ RÁCZ Katalin 91, 277
RAJKI Zoltán 368, 403
RAJNAI Judit 520
RÁSZLAY Tibor 11
REICHARDT
- Aba 221
- Gyula 30
RÉVÉSZ Éva 534
RIBAI M. Elma 267, 348, 371

RISKÓ Mariann 180
RÓNAI Zoltán 190
RUZSIK Vilmos 375, 506

S

SALAMON Lajos 352
SALIGA Irén 122
SARNYAI Csaba Máté 247, 265, 301
SAS Péter 322
SASVÁRI László 127, 154, 283
SÁVAI János 63, 89
SIKLÓSI Gyula 35
SIMÓ Attila 76
SISKA Gábor 339
SOLYMOS Szilveszter 212, 215–216, 223
SOMORJAI Ádám 12, 105, 133, 161, 206, 210,
217, 230
SOÓS Katalin 131
SROKA, Stanislaw A. 124, 174
SÜMEGI JÓZSEF 39, 52, 81
SVOBODA József Adalbert 214

SZ

SZABÓ
- Attila 427
- Ferenc S.J. 367, 398
- Lajos
- Tamás 60
- Tibor 433
SZÁNTÓ Konrád 19, 62
SZARVAS Béla 156, 204, 252, 331, 464,
SZEBENI Olivér 323, 365, 492
SZECSKÓ Károly 197, 220, 347, 373
SZÉKELY Ádrás Bertalan 6
SZENDE Ákos 404
SZENDREY [Tamás], Thomas 400
SZENTENDREY Katalin, KATONÁNÉ ld.
KATONÁNÉ SZENTENDREY Katalin
SZIGETI Jenő 397
SZILÁGYI
- Csaba 472
- István 55
SZILÁRDFY Zoltán 46
SZILAS László 109, 202, 474,
SZITA Szabolcs 431
SZITTYAY Dénes 150
SZŐLLŐSI Réka 541
SZUROMI Szabolcs 360
SZŰCS Márton 181

T

T. MÉREY Klára ld.
MÉREY Klára, T.
TARJÁN Bence 525
TASI Réka 341
TEISZLER Éva 535
TEMPFLI Imre 151, 236
TERDIK Szilveszter 369
TIMÁR Péter 408, 469
TOLNAY Gábor 468
TOMISA Ilona 304, 306–308, 324
TÓTH
- Endre 20
- Ferenc 106
- István György 222
- János Aldemár 213
- Sándor László 139
- Veremund 218
TÖRÖK István 501
TUSOR Péter 264, 310, 362,
TŰSKÉS Gábor 17

U

UDVARDY József 23, 50
UGRAI János 450
UZSOKI András 15, 21
V
VAJDA Tamás 340, 379, 382
VAJK Gyula 66, 100
VÁRDY, Steven (Béla) 412–413, 529–530
VARGA
- Imre 14, 30
- Kálmán 394
- Károly ld. HETÉNYI VARGA Károly
- Lajos 372
VÁRDY Béla 241, 261, 345, 356, 529–530
VÁRDY HUSZÁR Ágnes 241, 261
VÁRSZEGI Asztrik 120, 189, 209, 330
VÁTH János 18
VESZPRÉMI László 486
VIDA István 65
VITÉZ Mária ld. PÁGYOR Lászlóné Vitéz
Mária

Z

ŽABOKLICKI, Krysztóf 199
ZAKAR Péter 232
ZOMBORI István 150, 483,
ZVARA Edina 253, 270, 300, 355, 376, 432,
482, 507, 549

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

bev.	= bevezető, bevezette	Módsz.	= Módszertan
Bp.	= Budapest	nekr.	= nekrológ
c.	= című	p.	= pagina
ELTE	= Eötvös Lóránd Tudományegyetem (Bp.)	rend.	= rendezte
évf.	= évfolyam	róm. kat.	= római katolikus
ford.	= fordította	sz.	= szám, század
gör. kat.	= görög katolikus	szerk.	= szerkeszti, szerkesztette
ism.	= ismertetés, ismerteti	Szl.	= Szlovákia
izr.	= izraelita	Szt.	= Szent
jegy.	= jegyzet(elte)	t.	= tábla
Jug.	= Jugoszlávia	Tan.	= Tanulmány
K.	= Kiadó	Tsa K.	= Társa Kiadó
konf.	= konferencia	ua.	= ugyanaz
mell.	= melléklet	uő.	= ugyanő

TÁRGYMUTATÓ

- A, Á**
- Ábel Ferenc jezsuita misszionárius, szlovák 525
- „Acta Historica” ld.
- Acta Universitatis Szegediensis de József Attila
- Acta Universitatis Szegediensis de József Attila - „Acta Historica”, folyóirat 119
- Adalbert, szent 105
- adatgyűjtés, egyházi emigráció, magyar (1900–2000) 434
- adattár
- népiskola, elemi, római katolikus, Érsekvadkert (1713–1950) 429
 - ferences rendház, Baja, házfőnökök 480
 - templomok, falusi, középkor 466
- adózás, egyházi 324
- Adventista Egyház, Magyarország (1945–1958) 368
- „Aetas”, folyóirat 52
- AHP = Archivum Historiae Pontificae (Róma)
- akadémia ld. Római Lengyel Akadémia
- Akadémia-díj, METEM 68
- alakulás, egyházmegyék, magyar és európai (1990–2000) 354
- alapítás(ok)
- jezsuita misszió és gimnázium - Székelyudvarhely (Odorhei, R.) (1651) 152
 - kolostor-alapítások, Ciszterci Rend (1142–1270) 79
- alapító, Jordán Emil, Szent Gellért Kolostor, Brazília (Br.) 218
- állam - egyház
- gondolkodás, Magyarország, középkor 257
 - viszony
 - (1914–1945) 77
 - (1950 nov.-dec.) 33
- állami iskolák, vallásos nevelés (1949–1950) 38
- államiság, kereszténység, Barana m. 534
- államosítás, iskolák, Slachta Margit (1948) 41
- Altötting (No.), kegyhely, zarándoklat (1947) 353
- Alvinc, krónika, ferences (1688) 16
- András
- m. kir., I., nagyobbik Szent István-legendá 86
 - szent ld. Zoerard-András, szent antiochiai szent Margit ld. Margit, sz., antiochiai
- anyag, judaisztikai, könyvtárak, Erdély (1800-ig) 176
- anyakönyv
- Kazár (Nógrád m.) (1695) 237
 - Nagyszombat (Trnava, Szl.), gimnázium és egyetem (17. sz.) 495
- anyakönyvezés, egyházi 433
- apácázárda, Budapest, emlékezés 85
- apát(ok)
- Csolt (Békés m.), monostor (1222–1994) 351
 - Roman garsteni, levelek (1658) 222
- apátságok (főapátságok)
- Pannonhalmi Főapátság

- gazdaságok (1945 tavasza) 224
 - Levéltára (1579-1924) 221
 Apor Vilmos, kapcsolat, Isteni Megváltó
 Leányai, női szerzet 371
 apostoli cím, magyar királyok 25-26
Arad (R.)
 - megye
 - névtár, prépostok (1581-1945) 499
 - román nemzeti mozgalom
 (1877-1892) 396
 - város
 - Püspöki Levéltár, forrás 56
 Aranyosrákosi Székely Sándor, unitárius pp
 (19. sz.) 458
 Arató Pál SJ, nekrológ 109
 Arator István ld. Szántó (Arator) István
 archaikus népi imádságok, Vajdaság
 (Vojvodina, Jug.) 384
 arckép
 - Pius pápa, XI., Hosszú Márton
 festőművész 313
 - Scitovszky János, követ, hercegprímás,
 politikai arckép 5
 - unitárius, Heltai Gáspár 453
Arló, egyházi levéltári források 110
Árpád-házi
 - Erzsébet, sz. ld. Erzsébet, árpád-házi, szent
 - Margit, szent. ld. Margit, szenr, árpád-házi
Árpád-kor, irgalmasság erénye 11
 átdolg., ford. Mader Béla 61
 atlasz
 - társadalomtörténeti,
 Kelet-Közép-Európa 104
 - vallástörténeti, Kelet-Közép-Európa 104
Autonómiai Kongresszus ld. Katolikus
 Autonómiai Kongresszus
 avatás, szentté, Margit, Árpád-házi 340
 Ave Maria, Mirzaty Dan, zeneszerző 298

B

Bács-Kiskun megyei Levéltár ld. levéltárak
 Bahlcke, Joachim, ism. 515
Bácska
 - betelepítések, II. József (1784) 69
 - részvétel, szabadságharc (1848-49) 441
 bácskai magyarok, kivégzettek (1944) 181
 Bács-Kiskun megyei Levéltár, zsidóüldözés,
 dokumentumok 255
 Bahlcke, Joachim ism. 515
Baja
 - Ferences Rend, Historia Domus
 (1694-1950) 90
 - Ferences Rendház, házfőnökök,
 adattár 480

- Miasszonyunkról Nevezett Szegény
 Iskolanővérek
 - iskolai krónika (1936-1948) 272
 - vallásos egyesületek (19. sz.) 29
Bajorország
 - választ, protestantizmus vagy
 katolicizmus 542
 „bajszos püspök” ld. békepap
Bakonybél, Rendi Tanárképző, bencés
 tanárképzés 520
Balassagyarmat, görögkeleti közösség 315
 Balassi Bálint Múzeum, Esztergom, sírlep,
 tárcsás kereszt 22
 Balogh
 - Elemér szerk. 379
 - Judit, ism. 451
Balatonalmádi
 - egyházköztség-történet, római-katolikus 18
 - Historia Domus 19
 Balogh Margit, ism. 170
Bánát
 - részvétel, szabadságharc (1848-49) 441
 - ld. még: Békés-Bánát
 Baptista Egyház, történeti gyűjtemények 323
 baptisták, magyar, Egyesült Államok 355
 „Baranya”, folyóirat, emlékszáma,
 pápalátogatás 70
Baranya m., kereszténység, államiság 534
 „Baráti Tudósító”, iskolai lap, Marianum,
 Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.) 248
 barátság, Lady Blennerhassett és Haynald
 Lajos érsek 195
 Bárdos István szerk., ism. 87, 187
 Bárkányi János Cserkészcsapat, Szécsény
 (1934-1948) 481
 Barna Gyula ld. Purcsi Barna Gyula
 barokk kor
 - búcsújárás, források 17
 - irodalompartoló főpapok, Eger 336
 - magyar iskolatörténet 125
Bars, főesperesség, egyházlátogatási
 jegyzőkönyvek (1647-1674) 142
Báta, monasteriológia 81
Bátaszék
 - és Ciszterci Rend, szövetségújítás 78
 - monasteriológia 81
 Bátaszéki Emlékkonferencia 78-84
 bátaszékiek, búcsújárás, Mariazell (A.),
 kegyhely 82
 Báthory-cs. 493
 - Erdély, valláspolitikai, Báthory István
 idején 493
 Báthoryak, Erdély, valláspolitikai 493
 Batthyány

- József érsek idején, egyházlátogatási jegyzőkönyvek 309
- László, életrajz 490
- Bazil rend ld. Szent Bazil Rend
- Bécs (A.), egyetem, disszertációk, magyar egyháztörténeti (1831-1984) 133
- befolyás, magyar zsinatokra, keleti egyházfegyelem 360
- Beke Margit
 - ism. 234
 - kötetgondozó, ism. 278
 - szerk., ism. 87, 187, 380
- békepap(ok)
 - katolikus, Magyarország (1950-1989) 273
 - levelei, Magyarország (1953) 132
 - Prazsák Mihály, Szeged, jelentés (1952) 182
- Békés Gellért
 - ism. 171
 - nekrológ 406
- Békés
 - m., oklevelek, Buda, káptalan, protokollumában 463
 - megyei Levéltár, forrás, Karácsonyi János pályája 240
- Békés-Bánát, református em. (1836) 145
- Békéscsaba, Credo Férfiegyesület (1939-1951) 291
- Bencés Rend*
 - gimnázium, iskolatörténet
 - Budapest 164
 - Csepel 164
 - Sopron 164
 - kollégium, Szent Anzelm Kollégium, Haudek Ágoston 216
 - monostorok, Magyarország (10-16. sz.) 210
 - tanárképzés, Rendi Tanárképző, Bakonybél 520
- Bencés
 - Kongregáció, Magyarország, birtokok (1848-1949) 207
 - Misszió, Pannonhalma, Roman garsteni apát, levelek (1658) 222
 - tanárképzés (1819-1949) 520
- Benda Kálmán, nekrológ 138
- Benedek remete, élete és kultusza Magyarországon 410
- Benedek Rend*
 - könyvkultúra, középkor 211
 - Magyarország
 - (10-16. sz.) 210
 - (20. sz.) 217
 - Pannonhalma 227, 412
 - (1996-1996) 231
- főkönyvtár, RMK 229
- gazdálkodás (18. sz. közepe) 213
- hiteleshely, középkor 212
- iskolaügy (1919-1948) 228
- Bernardinum, tanácskozások (1891-1933) 42
- Bertényi Iván szerk., ism. 277
- Berzeviczy Klára, ism. 510
- Bessenyei György, katolicizmus 282
- beszéd, megnyitó, Hungarológiai Kongresszus, Róma (Ol.) (1996) 246
- Besztercebánya**
 - püspökség, birtokok (18-19. századforduló) 420
- betelepítések, Bácska, II. József (1784) 69
- bibliográfia
 - Boba Imre 226
 - Bogyay Tamás 19
 - egyháztörténeti könyvek 253, 270, 300, 355, 507
 - Gabriel Asztrik, egyháztörténet 61-62
 - Mészáros István, ism. 382
 - Pásztor Lajos- 160
 - Vanyó Tihamér OSB egyháztörténész 123
 - Zakar Polikárp, egyháztörténész 268
- Bibliotheca Pontificum ld. Pápai Könyvtár
- bíboros(ok)*
 - Bíró Vencel, piarista, megemlékezés 322
 - Mindszenty József, Santo Stefano Rotondo 528
 - Pecorari, Jacob, ciszterci, pápai követ 80
- Bilkei Irén, ism. 532
- bíraskodás, egyházi, Magyarország, középkor 379
- bíróság, helynökségi, Esztergom, jegyzőkönyv 175
- birtok(ok)
 - Bencés Kongregáció, Magyarország (1848-1949) 207
 - Esztergomi Érsekség 517
 - Kalocsai Érsekség (18-19. sz.) 177
 - Nagyváradi Püspökség (18-19. századforduló)
 - görög katolikus 475
 - római katolikus 475
- Bitskey István, ism. 336
- Bjelik Imre tábori pp, katonai törzslap 409
- Blazovich László, ism., szerk. 254, 359
- Blennerhassett, Lady és Haynald Lajos érsek, barátság 195
- Boba Imre
 - bibliográfia 226
 - ism. 338
 - nekrológ 226
- Bogyay Tamás
 - bibliográfia 19

- egyháztörténet-írás 19
 - emléke, Magyar Egyháztörténeti Évkönyv 277
 - ford. 53
 - születésnap, köszöntés 19
Boldogasszony ld. Kármelhegyi Boldogasszony
 "Boldogasszony Anyánk ...", egyházi ének 9
Boros György unitárius pp, napló (1926-1941) 488
Borovi József közreadó, ism. 325
Borsodszentgyörgy
 - egyházi levéltári források 110
Bowden, H. W., ism. 302
 börtön és munkatábor, emlékezés (Harangozó Ferenc) 512
 börtönlelkész ld. Geiszbühl Mátyás
Brassai Sámuel, iskolai és tudományos reformtörekvések (19. sz.) 498
Brassai Líceum ld. Kolozsvár, Unitárius Kollégium
Bratinka József, ford. 246
Brazília
 - magyar szentek tisztelete (20. sz.) 206
 - Szent Gellért Kolostor, Jordán Emil alapító 218
 - szórvány magyarság, lelki gondozás 206
 breviárium ld. Maurinus Breviárium
Bubla László, ism. 452
Bucelin, Gabriel, ism. 94
 búcsújárás
 - források, barokk kor 17
 - Mariazell (A.), kegyhely, bátaszékiek 82
 - Radna, kegyhely, radnaiak 47
 búcsúk és patrocíniumok, egri em. (1746) 294
Buda
 - gimnázium, Jézus Társasága 522
 - káptalan, protokollum 463
 - királyi kápolna, Lajos, I., m. kir. Nagy 191
Budakeszi, kegyhely, Makkos-Mária 28
Budapest
 - apácázárda, emlékezés 85
 - bencés gimnázium, iskolatörténet 164
 - Egyetemi Könyvtár, naplótöredék 223
 - egyházközség, unitárius, egyháztörténet 311
 - Katolikus Autonómiai Kongresszus, Horváth Mihály püspök (1849) 265
 - METEM-konferencia, 1. 287-296
 - román egyház (1868-1919) 280
 - Ruszin Kisebbségi Önkormányzat 514
 - Szent Margit Gimnázium, évkönyv 509
Bura László, ism. 111

C

Campbell, Hamish, ism. 275

Canonica Visitatio ld. egyházlátogatás
Chieri (Ol.), Magyar Jezsuita Rend Hittudományi Főiskolája 331
Cikádor ld. Bátaszék
 cím, apostoli, magyar királyok 25-26
 címerek és szertartások, halotti, főpapi temetés (18-19. sz.) 57
 címerkutatás, Primási Levéltár, Esztergom 234
 címertan és egyháztörténet, középkor 8
 címtár ld. név- és címtár
Cirill és Metód, délszláv hagyomány 172
 ciszterci
 - bíboros, Jacob Pecorari, pápai követ 80
 - küldetésstudat 83
 - lelkeség 83
Ciszterci Rend
 - és Bátaszék, szövetségújítás 78
 - Hervay Ferenc Levente egyháztörténész 527
 - kolostoralapítások (1142-1270) 79
 civil szerveződés, katolikus egyházközség (1919-1944) 293
Cleveland (Can.)
 - Szent Erzsébet-templom, templomtörténet 400
Collegium Germanico-Hungarorum ld. Pápai Magyar Egyházi Intézet
Compostella (Sp.), zarándokhely, szt. Jakab-legenda 190
 „Confessor”, magyar, Kim Philby 155
Congregatio ld. Sacra Rituum
Credo Férfi egyesület, Békéscsaba (1939-1951) 291
Csanád egyházmegye
 - történetíró papok, adattár 497
 megye
 - Lonovics József püspök, emlékezés 106
 - papság, könyvkultúra, reformkor 327
Csanádi Püspökség ld. püspökségek
Csepel, bencés gimnázium, iskolatörténet 164
Csergő Benedek, ism. 248
 cserkészcsapat ld. Szécsény
Csiksomlyó (, R.) ferences könyvtár 448
Csolt (Békés m.), monostor, apátok (1222-1994) 351
Csorba László ism. 445
Csúzy Zsigmond prédikációi, magyar szentek 341

D

Dél-Afrikai Köztársaság, magyar katolikus lelkipásztorok (1960-1980) 285
Dél-Amerika, Mindszenty József bíboros (1975) 506

Délkelet-Dunántúlról, kivándorlás
 (1860–1914)
 - Egyesült Államokba 332
 - Horvát-Szlavóniába 332

délszláv hagyomány, Metód és Cirill 172

Demeter
 - József, ism. 76
 - szent, kapcsolat, magyar korona 471

diáksztrájk és megtorlás, Zalaegerszeg
 (1948) 297

Dienes Dénes, ism. 451

Diós István szerk., ism. 303

disszertációk
 - egyháztörténeti, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (1863–1993) 161
 - magyar egyháztörténeti, Bécs (A.), egyetem (1831–1984) 133

Dlugosz, Jan 53

Dóka Klára
 - ism. 51, 112, 307–308
 - szerk., ism. 186, 277, 304

dokumentumok
 - Bács-Kiskun megyei Levéltár, zsidóüldözés 255
 - Érseki Levéltár, Gyulafehérvár (Alba Julia, R.) (1848–1849) 312
 - Esztergomi főem. (1919) 346
 - Nagyváradi em. (1692–1816) 364

Drágfi Gáspár, Philipp Melanchthon, Erdőd, zsinat (1545) 236

Draskovich György, zsinat, Szombathely, Győr em. (1579) 193

Drávaszög, református egyháztörténet 165

Dudás László szerk. 485

Dunántúl, vallás és oktatás (1810–1812), katonai jelentés 320

E, É

Éden ld. Paradicsom

Eger

- egyházpolitika, Magyar Kommunista Párt (1948) 373
 - főpapok, irodalompartolók, barokk kor 336
 - Iskoladráma és a barokk, konferencia (1994) 163
 - katolikus egyetem, szervezés (1754–1948) 75
 - püspökség (17. sz.) 494
 - Szmrecsányi Lajos érsek 197

égi, földi szféra, összekötő, szent lépcsők 55

Egri em.
 - búcsúk és patrocíniumok (1746) 294
 - szerepe művelődésben (1697–1848) 363

egyesítés, német (1996–2001) 515

egyesületek ld.

- Credo Férfi egyesület
 - Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egylete
 - Olvasó Társaság és Kölcsonkönyvtár
 - Szent József Hospitium Egyesület
 - Szociális Misszió Társulat

egyesítés, német (1996–2001) 515

Egyesült Államok
 - magyar
 - baptisták 365
 - egyházközségek (1850-től) 241
 - katolikusok és templomaik 501
 - misszionáriusok, első egyházközségek 345
 - vallási élet, századforduló 261
 - történetírás története 302

Egyesült Államokba, kivándorlás
 - Délkelet-Dunántúlról (1860–1914) 332

egyetem
 - Bécs (A.)
 - Budapest, Pázmány Péter Katolikus (10863–1963) 161
 - Eger, katolikus, szervezés =1754–1948) 75
 - ? Károlyi Gáspár Református
 - Lublin (Lo.), Katolikus 103
 - Nagyszombat, anyakönyvezés (17. sz.) 495
 - Róma, Pápai Gergely Egyetem (1931–1973) 202

Egyetemi Könyvtár, Budapest, naplótöredék 223

egyetemi lelkészségek, katolikus, Magyarország (20. sz. első fele) 383

egyetemszervezés, katolikus, Eger (1754–1948) 75

egyház(ak)
 - adventista
 - Pécel, irattár, források 403
 - Jugoszlávai (1900–1918) 397
 - állam, gondolkodás, Magyarország, középkor 257

- baptista
 - és állam ld. állam - egyház
 - és közösség 287
 - és társadalom, megújuló, Pax Romana-kongresszus
 - Szombathely-Vép (1993) 171

- evangélikus, iskolák és könyvtárak (16–18. sz.) 395

- görögkatolikus, Kárpátalja, visszaemlékezések (1944–1992) 180

- római katolikus
 - lengyel menekültek, Magyarország (1939–1945) 399
 - magyar 89

- (1944 után) 88
- magyar-német, szociális kérdések, párhuzam (1891 előtt) 179
- Magyarország (1919-1945) 381
- segítség IX. Piusnak (1846-1878) 464
- ma (1990-es évek) 87
- magyar, Nagyvárád (Oradea, R.) 143
- román
 - Budapest (1868-1919) 280
 - Pest-Buda (1686-1868) 280
- Egyházaspakod ld. Pakod (Pacud)**
- egyházfegyelem, keleti befolyás, magyar zsinatok 360**
- egyházi**
 - adózás 324
 - anyakönyvezés 433
 - bíráskodás, Magyarország, középkor 379
 - ellenállás, papi sorsok (1945 után) 92
 - embermentés, genfi iratok, Győr em. (1944-1945) 431
 - emigráció, magyar, adatgyűjtés (1900-2000) 434
 - ének, "Boldogasszony Anyánk ..." 9
 - és települési topográfia, Magyarország, középkor 408
 - források
 - levéltári, egyházi, Járdánháza 110
 - népesség, Mezőkövesd és környéke, 19. sz. 34
 - iskolák
 - iskolatörténet (1948-1998) 244
 - védelmében, tüntetés, Sopron (1948) 267
 - iskolások, társadalmi háttér (1990-es évek) 321
 - könyvtárak, Magyarország, kéziratkatalogusok 71
 - levéltárak
 - Magyarország, térképek (13-14. sz.) 51
 - térképgyűjtemények 112
 - tanügyigazgatási, római-katolikus (1560-1950) 10
 - ügyek kongregációja, levéltár, forrás, magyar egyháztörténet (1803-1903) 91
- egyházkerület(ek)**
 - Erdély, zsinat-presbiteri (1919-1932) 459
- egyházközség(ek)**
 - Budapest, unitárius egyháztörténet 311
 - első, Egyesült Államok, magyar misszionáriusok 345
 - és plébánia, Magyarország (1945 előtt) 288
 - evangélikus, Szécsény, egyházlátogatás 329
 - görögkatolikus egyházközség
 - görögkeleti, magyar, Nagyvárád (Oradea, R.), forrás (1793-1874) 194
 - Görömböly, görög-katolikus (18. sz.) 238
 - Győr, főesperesség 30
 - Gyula, evangélikus, alapítás 462
 - iratai (1950-ig) 32
 - katolikus, civil szerveződés (1919-1944) 293
 - magyar, Egyesült Államok (1850-től) 241
 - Magyarpéterlaka (Petralica de Mures, R.), református 129
 - Szécsény, egyházlátogatás 329
 - Újszeged, római katolikus, oktatási intézmények (1948-ig) 97
 - ld. még: plébánia
- egyházközség-történet**
 - Balatonalmádi, római-katolikus 18
 - Szarvas, római-katolikus 2
 - ld. még: plébánia-történet
- egyházlátogatás 14**
 - Makó, görögkatolikus egyházközség (1844) 64
 - Szécsény, evangélikus egyházközség 329
- egyházlátogatási jegyzőkönyvek**
 - Baththyány József érsek, Esztergom 309
 - feldolgozása 186
 - forrás, Püspöki Levéltár, Székesfehérvár (1778-1868) 84
 - főesperesség, Bars (1647-1674) 142
 - katalógusa
 - Kalocsa főem. 304
 - Székesfehérvár em. 307
 - Vác em. 306
 - Veszprém em. 308
 - könyvtártörténeti hasznosítás 325
- egyházmegye(k)**
 - alakulása, magyar és európai (1990-2000) 354
 - Békés-Bánáti em.
 - egyháztörténet, magyar, református (1836) 145
 - Egri em.
 - patrocíniumok és búcsúk (1746) 294
 - Volkra Ottó pp, élete és munkássága 357
 - Esztergomi főem.
 - dokumentumközlés, Tanácsköztársaság (1919) 346
 - Győri em.
 - genfi iratok, egyházi embermentés (1944-1945) 431
 - zsinat, Szombathely (1579) 193
 - Kalocsai főem.
 - jegyzőkönyvek, egyházlátogatási, katalógus 304

- Nagyváradi em.
 - dokumentumok (1692–1846) 364
 - görög-katolikus em. felállítás (1775–1779) 316
 - névtár (1995) 208
- Pécsi em.
 - egyháztörténet 256
- Solt em.
 - jegyzőkönyvek, közgyűlési, tartalomjegyzék (1817–1831) 430
- Szatmár em.
 - Rómától elszakadás, kísérlet (1945–1956) 422
- Székesfehérvári em.
 - jegyzőkönyvek, egyházlátogatási, katalógus 304
- Temesvár em.
 - cím- és névtára 550
- Váci em.
 - jegyzőkönyvek, egyházlátogatási, katalógus 306
 - plébániai könyvtárak 289
 - történeti földrajz 296
 - térképgyűjtemény, Egyházmegyei Könyvtár 159
- Veszprém em.
 - jegyzőkönyvek, egyházlátogatási, katalógus 306
- Egyházmegyei
 - Könyvtár, Vác, térképgyűjtemények 159
 - Központ, Szeged, kapcsolat, Szentszék 544
- egyházpolitika, Magyar Kommunista Párt, Eger (1948) 373
- egyházszervező, Lippay György 455
- egyház történész
 - Hervay Ferenc Levente ciszterci. interjú 527
 - Szilas László, jezsuita, interjú 505
 - Vanyó Tihamér OSB, bibliográfia 123
 - Zakar Polikárp, bibliográfia 268
- Egyháztörténészek Találkozója ld. Fialat
- Egyháztörténészek ...
- egyház történet
 - és címertan, középkor 8
 - Esty Miklós irathagyatéka 523
 - Gabriel Asztrik, bibliográfia 61–62
 - Jász Kisér, katolikus 503
 - Kalocsai Érsekség 537
 - katolikus 467
 - Szlovákia, kezdetektől 184
 - Madaras (Mádaraş, R.) (1789–1835) 178
 - magyar
 - disszertációk, Bécs (A.), egyetem (1831–1984) 133
 - tanulmányok, METEM Vázlatok, METEM Enciklopédia 48
 - Magyarország (1790–1992) 170
 - Pécsi em. 256
 - református, Drávaszög 165
 - Szatmár em., római-katolikus 414
 - Szlovákia, kezdetektől 184
 - Szolnok, római katolikus 411
 - Szőreg, plébániatörténet, római katolikus (1848–49) 421
 - tanulmányok 450
 - Tiszántúli egyházkerület, református (1933–1986) 415
 - Újszentiván, plébániatörténet, római katolikus 461
 - unitárius, Budapest, egyházközség 311
 - Magyarország (Trianon után) 263
 - Vác, református 426
- egyház történeti
 - adalékok, Esty Miklós irathagyaték (1945–1973) 523
 - disszertációk, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (1863–1993) 161
 - emlékek, múzeumok, Izrael 249
 - évkönyv, Regnum, magyar katolikus történészek 121
 - feladatgyűjtemény 516
 - Konferencia
 - Esztergom (1991) 87
 - Lublin (Lo.) (1996), Kelet-Európa, kereszténység 250
 - könyvek, bibliográfia 253, 270, 300, 355, 376, 432, 482, 507, 549
 - kutatások, HEHA-alapítvány 185
- egyház történetírás
 - Bogyay Tamás 19
 - módszertan 13
- Egyiptom, Lásza János zarándokútja (1483) 418
- egyletek
 - Szent László Társaság, minoriták 156
 - vallásos egyesületek, Baja (19. sz.) 29
- együttélés, felekezeti, erdélyi fejedelemség 108
- elemi népiskola, római katolikus, Érsekvadkert, adattár (1713–1950) 429
- élet sorsok, görög katolikus 447
- ellenállás
 - egyházi, papi sorsok (1945 után) 92
 - Pásztor, plébániatörténet 372
- előkészítés, kézirat, nyomdai korrekció 15
- előszó, MEV 1, 120, 189, 209
- első egyházközségek, magyar misszionáriusok, Egyesült Államok 345
- ember, István, I., m. kir. 333

- embermentés, egyházi, genfi iratok, Győr em.
(1944–1945) 431
- emigráció, egyházi, magyar, adatgyűjtés
(1900–2000) 434
- emlékek, egyháztörténeti, múzeumok,
Izrael 249
- emlékezés
- 1956-ra
- apácázárda, Budapest 85
- Bogyay Tamásra, Magyar Egyháztörténeti
Évkönyv 277
- börtön és munkatábor (Harangozó
Ferenc) 512
- Fábry Antalra 331
- Hám Jánosra 343
- Lonovics József püspökre, Csanád m. 106
- Shvoy Lajos püspökre (1943–1961) 100
- emlékhelyek, szent Jakab, Magyarország 547
- emlékiratok, Lendvay József, reformkor 31
- emlékkonferencia ld.
- Bátaszéki Emlékkonf.
Glattfelder Gyula-Emlékkonf.
Kunszentmártoni Emlékkonf.
- emlékkönyv
- Márton Áron 378
- Simor János 113
- emlékszám, „Baranya”, folyóirat,
pápalátogatás 70
- emlékülés, Fraknoi Vilmos, (1993) 136
- emlékünnepek, Giesswein Sándor
(1993) 137
- ének, egyházi, „Boldogasszony Anyánk ...” 9
- Eördögh István, ism. 91
- Eötvös Józsefhez, levél, Scitovszky János
primástól (1848) 247
- épitéstörténet
- Szer monostora 440
- Tiszaújfalu, zárdatemplom
(1928–1943) 370
- Erdély**
- Báthory- cs., valláspolitikai 493
- Észak-Erdély
- görögkatolikus román egyházmegyék
(1940–1944) 99
- zsidó hitközségek (1940–1944) 262
- evangélikus egyházker., zsinat-presbiteri
(1919–1932) 459
- felekezeti iskolaügy (1918–2001) 502
- Ferencz József unitárius pp
(1835–1928) 524
- főrabbinátus (1754–1877) 497
- IKE-konferenciák (1945 után) 158
- iskolaügy, felekezeti (1918–2001) 502
- judaisztikai anyag, könyvtárak
(1800-ig) 176
- katolicizmus megújítása, Antonio
Possevino 60
- Mezőség, premontrei prépostság 491
- misszionáriusok jelentései 271
- tanulmánygyűjtemény 334
- vallási türelem 151
- valláspolitikai
- Báthoryak 493
- Staatsrat-é (1771–1772) 383
- vallástörténet 151
- vallásügy (1765–1773) 496
- zsidó oktatásügy =1780–1913) 153
- erdélyi fejedelemség, felekezeti együttélés 108
- Erdélyi Püspökség, templomok, középkor 274
- erdélyiek, pietizmus, Halle (No.) 536
- Erdőd**
- zsinat, Philipp Melanchthon, Drágfi Gáspár
(1545) 236
- erény, irgalmasság, Árpád-kor 11
- érsek(ek)*
- Batthyány József, Esztergom,
egyházlátogatási jegyzőkönyvek 309
- Esztergom, névtár 390
- esztergomi és krakkói püspök, vita (14.
sz.) 124
- Grösz József, esztergomi 72
- Haynald Lajos
- és Lady Blennerhassett, barátság 195
- Kalocsa, közeleti - politikai szerep 196
- Kalocsai főem. (1000–1526) 50
- Klobusiczky Péter, kalocsai
(1752–1843) 281
- Robert, oklevelek (1226–1239) 173
- Széchenyi György 517
- Szmrecsányi Lajos, Eger 197
- Érseki Levéltár*
- Gyulafehérvár (Alba Julia, R.) 350
- dokumentumok (1848–1849) 312
- érsekség(ek)*
- Esztergomi
- birtokok 517
- és Kalocsai Érsekség, viszony (13. sz.
elejei) 37
- vikáriátus, hódoltsági 518
- Érsekvadkert**
- elemi népiskola, római katolikus, adattár
(1713–1950) 429
- Erzsébet, Árpádházi sz., tisztelet, Kolumbia
(Kol.) 375
- esperes(ek)*
- Ribóssy József, Nagysárrét 54
- esperességek (főesperességek)*
- Főesperesi Levéltár, Hajdúdorog 485
- főesperesség

- Bars, egyházlátogatási jegyzőkönyvek 142
- Győr, egyházközségek 30
- Esterházy János 436
- Esty Miklós irathagyatéka, egyháztörténet (1945–1973) 523
- Esztergom**
 - Balassi Bálint Múzeum, sírlep, tárcsás kereszt 22
 - birtokok, érsekségi 517
 - Egyháztörténeti Konferencia (1991) 87
 - Főem., Tanácsköztársaság (1919), dokumentumkiadás 346
 - helynökségi bíróság, jegyzőkönyv 175
 - Prímási Levéltár, címerkutatás 234
 - vagy Toronto (Can.), METEM szülővárosa ? 286
 - vikáriátus, hódoltsági 518
- Esztergomi Érsekség ld. *érsekségek*
- Eucharisztia-oltár, táblakép, Sassetta István
 - Szépművészeti Múzeum, Budapest 36
- Európa**
 - Kelet-Közép-Európa
 - társadalomtörténeti atlasz 104
 - vallástörténeti atlasz 104
 - Oltáriszentség-tiszteletm középkor 417
- európai és magyar egyházmegyék, alakulás (1990–2000) 354
- evangélikus egyház ld. egyház, evangélikus évkönyv
 - Regnum, egyháztörténeti, magyar katolikus történések 121
 - Szent Gellért Hittudományi Főiskola 230
 - Szent Margit Gimnázium, Budapest 509
- Ezeréves Pannonhalma ld. MEV 8 (1996)

F

- Fábray Antalra, emlékezés 331
- falképek, Szt. László-legenda, középkor 118
- falusi templomok, adattár, középkor 466
- Fancsali Andrásné, közrem. 512
- Fáy Zoltán
 - ism. 449
 - szerk. 385
- Fazekas Csaba, ism. 450
- fejelem ld. egyházfegyelem
- fejedelemség, erdélyi, felekezeti együttélés 108
- Fejér Lipót, ism. 533
- Fejérvári Boldizsár, ford. 467
- feladatgyűjtemény
 - egyháztörténeti 516
 - történelmi 516
- feldolgozás, egyházlátogatási jegyzőkönyvek 186
- Feldtänzer, Oscar, ism. 69

- felekezeti
 - együttélés, erdélyi fejedelemség 108
 - iskolaügy, Erdély (R.) (1918–2001) 502
- felhívás, Horváth Mihály, autonómia-kongresszus (1849) 407
- felosztás
 - ferences kolostor, Szécsény (1950) 402
 - szerzetesrendek (1950) 423
- Ferences**
 - Harmadik Rend, Szeged (1919–1944) 279
 - kolostor, Szécsény, felosztás (1950) 402
 - könyvtár, Csíksomlyó 448
 - krónika, alvinci 16
 - Rend, Baja, Historia Domus (1694–1950) 90
 - Rendház
 - Baja, házfőnökök, adattár 480
 - Kecskemét, helytörténet (1644–1950) 146
- ferencesek, Gyöngyös 449
- Ferencz József püspök, unitárius, Erdély (1835–1928) 524
- férfirendek, utánpótlás, Lengyelország (L.) 168
- festőművész, Hosszú Márton, XI. Pius pápa, arckép 313
- Fiatalkor Egyháztörténetek Találkozója, Miskolc (1997) 301
- folyóirat
 - „Acta Historica”, Acta Universitatis Szegediensis de József Attila 119
 - „Aetas” 52
 - „Baranya”, emlékszám, pápalátogatás 70
 - „Jerusalem” 167
 - „Regnum”, repertórium (1936–1946) 122
 - „Studia Judaica” 115
 - „Studia Nova”, Károlyi Gáspár Ref. Egyetem Tudományos Közleményei 356
- Font Zsuzsa, ism. 536
- fordította
 - Bogyay Tamás 53
 - Bratinka József 246
 - Gábor Bálint József 275
 - Petrovics István 61
 - Somorjai Ádám 184, 199, 203
 - Szörényi László 245
 - Vigh Éva 314
- ford., átdolg. Mader Béla 61
- Förös Ferenc, Otrókocsi ld. Otrókocsi Főris Ferenc
- forrás
 - adventista egyház, Pécel, irattár 403
 - Békés megyei Levéltár, Karácsonyi János pályája 240
 - búcsújárás, barokk kor 17
 - egyházi, levéltári, Hódospáncsány 110

- egyházi népesség, Mezőkövesd és környéke (19. sz.) 34
- görögkeleti m. egyházak, Nagyvárad (Oradea, R.), forrás (1793–1847) 194
- keresztes háborúk 486
- levéltár, egyházi ügyek kongregációja, magyar egyháztörténet (1803–1903) 91
- Pannonhalmi Főapátság Levéltára (1579–1924) 221
- Pannónia, kereszténység (4–8. sz.) 20
- Püspöki Levéltár, Arad (R.) 56
- vatikáni, Magyarország elleni intervenció (1919) 128
- főapátságok ld. apátságok, főapátságok
- főgyházmegye ld. Esztergomi, Kalocsai
- főesperesség ld. esperességek, főesperességek
- főiskola ld.
- Magyar Jezsuita Rend Hittudományi Szent Gellért Hittudományi főiskolai évkönyv ld.
- Szent Gellért Hittudományi Főiskola, évkönyv
- főkönyvtár, Benedek Rend, Pannonhalma, RMK 229
- főszékeskáptalan ld. Kalocsa
- Földeák**
- templombúcsú (1848) 526
- földi, égi szféra, összekötő, szent lépcsők 55
- földrajz, történeti, Váci em. 296
- főpapi temetési szertartások és halotti címerek (18–19. sz.) 57
- főpapok, Eger, irodalompártolók, barokk kor 336
- főrabbinátus, Erdély (1754–1877) 497
- főszékeskáptalan ld. káptalanok, főkáptalanok, főszékeskáptalanok
- Fraknói Vilmos
- ism. 239
- Római Lengyel Akadémia, lengyel történészek 199
- Fraknói Vilmos-émlékülés (1993) 136
- Frankl Vilmos ld. Fraknói Vilmos
- Franzen, August, ism. 467
- Frojmovics Kinga, ism. 258

- G**
- Gaal György, ism. 511
- Gábor Bálint József, ford. 275
- Gabriel Asztrik
- bibliográfia, egyháztörténet 61–62
- ism. 139
- születésnap, köszöntés 330
- Gacsári Kiss Sándor, ism. 411
- Gál Miklós, unitárius 311
- Galcsik Zsolt, ism. 148
- Gállocs népessége (1747–1989) 95
- gályarab, Otrókocsi Főris Ferenc, Róma (Ol.) 325
- gályarabper, jegyzőkönyvek (1674) 551
- Gapsky, Henryk, ism. 168
- gazdálkodás
- Benedek Rend, Pannonhalma
- (18. sz. közepe) 213
- (1945 tavasza) 224
- Géczi Lajos, ism. 254
- Geiszbühl Mátyás börtönlelkész, Sopronkőhida 428
- Gellérd Imre, ism. 539
- Gellért, szt. 94
- genfi iratok, egyházi embermentés, Győr em. (1944–1945) 431
- Gerevich Tibor, Magyar Történeti Intézet, Róma (Ol.) (1924–1926) 225
- Gergely Jenő, ism. 88, 117, 170, 381
- Gerics József, ism. 257
- Giesswein Sándor, emlékünnepek (1993) 137
- Gilicze László, közreadó 145
- gimnázium(ok)*
- bencés
- Buda 522
- Budapest, iskolatörténet 164
- Csepel, iskolatörténet 164
- Sopron, iskolatörténet 164
- és egyetem, Nagyszombat (Trnava, Szl.), anyakönyv (17. sz.) 495
- és misszió, jezsuita alapítás, Székelyudvarhely (Odorhei, R.) (1651) 152
- katolikus, Nyíregyháza, iskolatörténet (1921–1997) 443
- Szent Margit, Budapest, évkönyv 509
- Glant Tibor, ism. 413
- Glattfelder Gyula püspök
- emlékkonferencia 107
- Temesvár (Timișoara, R.), sajtóvisszhang 243
- gondolkodás, egyház, állam, Magyarország, középkor 257
- gondozás, lelki
- szórvány magyarság 156
- Brazília 206
- Olaszország 204, 252
- Gömör m. 337
- Harmac (Szl.) 337
- Gömörpéterfalva (Petrovce, Sl.), jogi néphagyományok 337
- görög katolikus(ok)
- életsorsok 447
- Görömböly, egyházközség (18. sz.) 238

- Kárpátalja, egyház, visszaemlékezések (1944-1992) 180
 - Körös, em. felállítás (1775-1779) 316
 - Makó, egyházköztség, egyházlátogatás (1844) 64
 - Miskolc, görög katolikusok és ortodoxok (18. sz.) 259
 - Nagyvárád (Oradea, R.)
 - em. felállítás (1775-1779) 316
 - püspökség
 - birtokai (18-19. századorduló) 475
 - ortodoxia, Magyarország (16-20. sz.) 154
 - román egyházmegyéek, Észak-Erdély (1940-1944) 99
 - Szamoshat (Szatmár m., R.) 476
 - görögkeleti
 - egyházköztség, magyar, Nagyvárád (Oradea, R.), forrás (1793-1847) 194
 - közösség, Balassagyarmat 315
 - plébániatörténet, magyarországi románok (1792-1848) 56
 - görögkeleti ld. még ortodox
 - Görömböly, görög-katolikus egyházköztség (18. sz.) 238
 - Grassalkovich I. Antal, templomépítő (18. sz.) 394
 - Gregoriana ld. Pápai Gergely Egyetem
 - Grósz József érsek 72
 - Gyöngyös, ferencesek 449
 - Győr em.
 - embermentés, egyházi, genfi iratok (1944-1945) 431
 - főesperesség, egyházköztségek 30
 - Szombathely, zsinat (1579), Draskovich György 193
 - Gyula
 - plébániaalapítás, evangélikus 462
 - Püspöki Helynökség (1921-1924) 219
 - Gyulafehérvár (Alba Julia, R.)
 - Érseki Levéltár 350
 - dokumentumok (1848-1849) 312
 - gyűjtemények
 - prédikációk, unitárius 539
 - történeti, Baptista Egyház 323
 - ld. még: térképgyűjtemények
 - Gyürki László, kiadó 512
- H**
- H. N. Adventista ... ld. Adventista egyház
 - habánok ld. Hutteri testvérek
 - hagyomány
 - délszláv, Cirill és Metód 172
 - és haladás, iskolaügy (17. sz.) 456
 - magyar protestáns kollégiumok, középkor 58
 - Hajdúdorog, Főesperesi Levéltár** 485
 - "haladó katolikus", Szekfű Gyula 545
 - halálközeli ritusok, keresztény, közelállók teendői, késő-középkor 235
 - Halle (No.)**
 - pietizmus, erdélyiek 536
 - halotti cimerek és szertartások, főpapi temetés (18-19. sz.) 57
 - Hám János emlékezete 343
 - Harangozó Ferenc, ism. 512
 - Harmac (Szl.), Gömör m., jogi néphagyományok** 337
 - Harmadik Rend ld. Ferences Harmadik Rend hasznosítás, könyvtártörténeti, egyházlátogatási jegyzőkönyvek 325
 - hatalom megszilárdítása, módszertan 297
 - hatás, Rerum Novarum, pápai körlevél, magyar társadalom 96
 - háttér, társadalmi, egyházi iskolások (1990-es évek) 321
 - Haudek Ágoston, Szent Anzelm Kollégium, bencés 216
 - Haynald Lajos érsek
 - és Lady Blennerhassett, barátság 195
 - Kalocsa, közeleti - politikai szerep 196
 - HEHA = Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány
 - alapítvány, egyháztörténeti kutatások 185
 - Heltai Gáspár, unitárius arckép 453
 - helynökségi bíróság, Esztergom, jegyzőkönyv 175
 - helytörténet, Ferences Rendház, Kecskemét (1644-1674) 146
 - hercegprímás, Scitovszky János 5
 - Herman Ottó, parlamenti képviselő (1879-1897) 305
 - Hervay Ferenc Levente, egyháztörténész, ciszterci, interjú 527
 - Hetényi Varga Károly, ism. 92, 513
 - Heves m., papság, szerzetesek - kormány, szembenállás (1956-1961) 220
 - hidegháború idején, Magyarország, Szentszék, kapcsolat 314
 - Historia Domus 295
 - Baja, Ferences Rend (1694-1950) 90
 - Balatonalmádi 19
 - hiteleshely, Pannonhalma, Benedek Rend, középkor 212
 - hitélet, Szeged-Tápé 387
 - hitköztségek, zsidó
 - Észak-Erdély (1940-1944) 262
 - Temesvár (Timișoara, R.), történet (1848-1918) 543
 - Hittudományi

- Főiskola ld. Magyar Jezsuita Rend
Hittudományi Főiskolája
Szent Gellért Hittudományi Főiskola
- Karok, magyar, professzorok 7
hitvallásos iskolák, Románia (1920-1940) 489
hódoltság kora (török)
- Esztergom, érsekség, vikáriátus 518
- magyar reformáció 188
Hódoscsépány, levéltári források 110
Horváth
- Árpád szerk., ism. 171
- Mihály felhívása
- Katolikus Autonomiai Kongresszus
(1849) 265, 407
Horvát-Szlavónia
- kivándorlás, magyarok,
Délkelet-Dunántúlról (1860-1914) 332
Hosszú Márton, festőművész, XI. Pius pápa,
arckép 313
Hölvényi György, sajtó alá rend. 232
humanista, Pável Ágoston, kultúraszervező 6
Hungarológiai Kongresszus, Róma (Ol.) (1996)
- magyarság, kereszténység, kultúra 245
- megnyitó beszéd 246
- művelődés, kereszténység, magyar 251
Hunyady-cs. 391
Hutter Jakab 492
hutteri testvérek, magyar kódexek 492

I

Ignác, szt., loyolai 260
IKE = Ifjúsági Keresztény Egyesület
IKE-konferenciák, Erdély (1945 után) 158
ikonográfia, Kármelhegyi Boldogasszony 46
imádások, achaikus, népi, Vajdaság
(Vojvodina, Jug.) 384
Imre
- Mihály szerk., ism. 335
- sz., magyar kultúrtörténet 487
indulás, Monumenta Vaticana Hungariae
Historiam Illustrantia (1882) 239
interjú, Szilas László jezsuita történész 505
internálás, Kriston Endre segédpüspök
(1945) 347
intervenció
- magyar kormány, Vatikáni Zsinat
(1870) 40
- Magyarország ellen, vatikáni források
(1919) 128
intézetek, magyar, Róma (Roma, Ol.)
(1895-1995) 445
intézmények, oktatási, Újszeged, római
katolikus egyházközség (1948-ig) 97
irathagyaték ld. iratok
iratok

- egyházközségi (1950-ig) 32
- genfi, egyházi embermentés, Győr em.
(1944-1945) 431
- hagyaték, Esty Miklós, egyháztörténet 523
- ismeretlen, Pázmány Péter 264
irattár, Pécel, adventista egyház, források 403
Irgalmas Nővérek
- szatmáriak, Kína 521
- szécsényiek 148
irgalmasság erénye, Árpád-kor 11
irodalmi munkásság, premonstreiek,
Magyarország, középkor 24
irodalompártoló főpapok, Eger, barokk kor 336
iskola (iskolák)
- állami, vallásos nevelés (1949-1950) 38
- államosítás, Slachta Margit (1948) 41
- egyházi
- iskolatörténet (1948-1998) 244
- védelmében, tüntetés, Sopron
(1948) 267
- és könyvtárak, evangélikus egyház (16-18.
sz.) 395
- és tudomány-reformok, Brassai Sámuel (19.
sz.) 498
- hitvallásos, Románia (1920-1940) 489
- keresztény, szokásrend, keresztény 292
Iskoladráma és a barokk, konferencia, Eger
(1994) 163
iskolai
- és tudományos reformtörekvések, Brassai
Sámuel (19. sz.) 498
- krónika, Miasszonyunkról Nev. Szegény
Iskolanővérek, Baja (1936-1948) 272
- lap, „Baráti Tudósító”, Marianum,
Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.) 248
iskolások, egyházi, társadalmi háttér (1990-es
évek) 321
iskolatörténet
- bencés gimnázium
- Budapest 164
- Csepel 164
- Sopron 164
- egyházi iskolák (1948-1998) 244
- katolikus gimnázium, Nyíregyháza
(1921-1997) 443
- Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.), unitárius
kollégium 439, 511
- magyar
- barokk kor 125
- katolikus (1945-1975) 149
- Mezőkövesd (19. sz. közepéig) 126
- Szécsény, Izraelita Hitközségi Elemi
Népiskola (1870-1925) 533
iskolaügy

- Benedek Rend, Pannonhalma (1919-1948) 228
- Erdély, felekezeti (1918-2001) 502
- hagyomány és haladás (17. sz.) 456
- ism. az ismertett művek szerzői, szerkesztői stb.
- Bahlcke, Joachim 516
- Balogh Margit 170
- Bárdos István szerk. 87, 187
- Beke Margit 234
 - kötetgondozó 278
 - szerk. 87, 187
- Békés Gellért szerk. 171
- Bertényi Iván szerk. 277
- Berzeviczy Klára 510
- Bilkei Irén 532
- Bitskey István 336
- Blazovich László 254
 - szerk. 359
- Boba Imre 338
- Borovi József közreadó 325
- Bowden, H. W. 302
- Bucelin, Gabriel 94
- Bura László 111
- Campbell, Hamish 275
- Csergő Benedek 248
- Demeter József 76
- Diós István szerk. 303
- Dóka Klára 51, 307-308
 - szerk. 112, 186, 277, 304
- Eördögh István 91
- Fejér Lipót 533
- Font Zsuzsa 536
- Fraknói Vilmos 239
- Frojimovics Kinga 258
- Gaál György 511
- Gabriel Asztrik 139
- Galcsik Zsolt 148
- Gapsky, Henryk 168
- Géczy Lajos 254
- Gellérd Imre 539
- Gergely Jenő 88, 117, 170
- Gerics József 257
- Harangozó Ferenc 512
- Hetényi Varga Károly 92, 513
- HorváthÁrpád szerk. 171
- Imre Mihály szerk. 335
- Jákli István 141, 333
- Jakó Zsigmond 334
- Kapocs Nándor kiadó 90
- Katona István 537
- Katonáné Szentendrey Katalin 276
- Kis Bálint 145
- Kiss Domonkos 229
- Kitka, Ioann 508
- Komoly Pál 114
- Koszta László 52
- Köhegyi Mihály kiadó 90
 - szöveggond. 272
- Körmendy József 357
- Kredics László 147
 - munkatárs 308
- Kristó Gyula 86
- Lábady Károly 165
- Lestyán Ferenc 275
- Magyar László 358
- Makk Ferenc 86
- Merk Zsuzsa szöveggond. 272
- Mészáros István 149, 164
- Nagy Janka Teodóra 337
- Nagy Mihály 30
- Németh J. László 516
- Ónody Olivér 206
- Orbán Imre 50
- Oscar Feldtänzer 69
- Ökrész Károly 166
- Pál József 274, 279
- Patkóné Kéring Mária összeáll. 306
- Puskely Mária 233
- Rácz Imre 110
- Rónay Jácint 232
- Robotka Csaba 516
- Ságvári Ágnes szerk. 255
- Sándor Frigyes 296
- Sasvári László 514, 538
- Solymosi László 147
- Somorjai Ádám 89
 - szerk. 227
- Sümegh László 509
- Szabadfalvi József 305
- Szabadi Sándor 144
- Szabó Attila 145
- Szili Ferenc 332
- Szittyay Dénes 150
- Takács Imre 231
- Tomisa Ilona 142
- Tomisa Ilona 309
- Tóth István György 271
- Tökés László szerk. 143
- Török József 72
- Udvardy József 73
- Unghváry Sándor 188
- Varga Lajos 296, 540
- Varga László 228
- Vidlics Ferenc 223
- Zombori István 89, 150
- ismeretlen iratok, Pázmány Péter 264
- Isteni Megváltó Leányai, női szerzet
 - kapcsolat: Mindszenty József, Apor Vilmos 371 .

Isteni Megváltóról Nevezett Irgalmasnővérek,
szerzet
- Sopron (1863-1950) 348
István, I., m. kir., szt.
- az ember 333
- magyar nevelésügy, kezdetek 93
Ivánkoviits János pp, szegedi évek 477
Izrael (Izr.), múzeumok, egyháztörténeti
emlékek 249
izraelita Hitközség Elemi Népiskola,
Szécsény 533

J

Jakab, szent
- emlékhelyek, Magyarország 547
- legendák, zárándokhely, Compostella
(Sp.) 190
Jákli István, ism. 141, 333
Jakó Zsigmond, ism. 334
Janka György szerk. 484
Járdánháza, egyházi levéltári források 110
Jászkisér, egyháztörténet, római
katolikus 503
Jász-Nagykun-Szolnok m., szerzetes rendek
(1920-1950) 44
Jegó Ézsaiás, napló (1821-1849) 63
jegyzőkönyvek
- egyházlátogatási
- Batthyány József 314
- feldolgozása 186
- forrás, Püspöki Levéltár, Székesfehérvár
(1778-1868) 84
- főesperesség, Bars (1647-1674) 142
- katalógus
- Kalocsa főem. 304
- Székesfehérvár em. 307
- Vác em. 306
- Veszprém em. 308
- könyvtártörténeti hasznosítás 325
- gályarabper 551
- helynökségi bíróság, Esztergom 175
- közgyűlési, Solt em. (1817-1831) 430
- Magyar Katolikus Püspökkari
Tanácskozások
- (1919-1944) 168
- (1945-1948) 278
- Paritásos Bizottság (1950) 33
jelentés(ek)
- katonai, vallás és oktatás, Dunántúl
(1810-1812) 320
- misszionáriusok, Erdélyről,
Magyarországról 271
- Prazsák Mihály békepap, Szeged
(1952) 182
Jerusalem", folyóirat 167

Jezsuita
- Ábel Ferenc misszionárius, szlovák 525
- egyháztörténész, Szilas László, interjú 505
- gimnázium és egyetem, anyakönyv
- Nagyszombat (Trnava, Szl.) (17. sz.) 485
- misszió
- Kecskemét (1633-1635) 473
- Veszprém (1649-1677) 361
- misszió és gimnázium
- alapítás, Székelyudvarhely (Odorhei, R.)
(1651) 152

jezsuiták

- Magyarországon (1773) 474
- Pozsony (Bratislava, Sl.) (1635-ig) 342
- Szatmárnémeti (Satu Mare, R.)
(1581-től) 2

Jézus Társasága Gimnáziuma, Buda 522

jogi néphagyományok

- Gömör m. 337
- Gömörpéterfalva (Petrovce, Sl.) 337
- Harmac (Sl.) 337

Johannes Longinusz ld. Dlugosz, Jan
Jordán

- Emil alapító, Szent Gellért Kolostor,
Brazília 218
- Sándor, nekrológ 377

Józán Miklós, unitárius 311

József, II., betelepítések, Bácska (1784) 69
judaisztikai

- anyag, könyvtárak, Erdély (1800-ig) 176
- Konferencia ld. Nemzetközi ..

Jugoszlávia

- adventista egyház (1900-1918) 397.

K

Kalapis Zoltán ism. 441

Kalocsa

- érsekség
- birtokok (18-19. sz.) 177
- egyháztörténet 537
- és Esztergomi, viszony (13. sz. eleje) 37
- főegyházmege
- egyházlátogatási jegyzőkönyvek
katalógusa 304
- egyháztörténet 537
- érsekek (1000-1526) 50
- Haynald Lajos érsek, közéleti - politikai
szerep 196
- Klobusiczky Péter érsek
(1752-1843) 281
- Szent István-napok
-(1993) 135
-(1994) 162
- Főszékesegyházi Könyvtár, térképek 389
- főszékeskáptalan

- középkor 29, 73
 - levéltár 386
 - kanonok(ok), Prohászka Ottokár kinevezései, névtár 425
 - kapcsolat
 - Apor Vilmos és Isteni Megváltó Leányai, női szerzet 371
 - Demeter szent és magyar korona 471
 - Károlyi Mihály és Szentszék 401
 - kereszténység és magyar művelődéstörténet 102
 - magyar - olasz 445
 - magyarok, Kelethez - Nyugathoz 187
 - Magyarország, Szentszék, hidegháború idején 314
 - Mindszenty József és Isteni Megváltó Leányai, női szerzet 371
 - osztrák-magyar protestáns 438
 - Rómával, Szent László kora, politikai viszonyok 339
 - Sacra Rituum Congregatio és katolikus egyház 362
 - Szentszék és Egyházmegyei Központ, Szeged 544
 - Szirmiummal és Szlavóniával, Szventoplk és Metőd 172
 - Kapocs Nándor, kiadó, ism. 90
 - kápolna (kápolnák)
 - Buda, királyi, Nagy Lajos I., m. kir. 191
 - Kunszentmárton 468
 - Székesfehérvár, Szt. Demeter- 35
 - Kapornak, konvent, levéltár, oklevelek 532
 - káptalan(ok), főszékeskáptalanok
 - Buda, protokollum, oklevelek, Békés m.-re 463
 - Kalocsai Főszékeskáptalan, középkor 29
 - Szepességi, lengyelek (14. sz.) 174
 - Kara Murteza pasa tornya, Székesfehérvár, műemlékek 35
 - Karácson Imre, élete és munkássága 479
 - Karácsonyi János pályája, forrás, Békés megyei Levéltár 240
 - Kármelhegyi Boldogasszony, ikonográfia 46
 - Kármelita Rend
 - Kunszentmárton (1940-1990) 45
 - letelepedés (1850) 43
 - Károlyi Gáspár Református Egyetem Tudományos Közleményei, Studia Nova 356
 - Kárpátalja
 - görögkatolikus egyház, visszaemlékezések (1944-1992) 180
 - szeminárium és liceum (1776-1949) 157
 - katalógus
 - egyházlátogatási jegyzőkönyvek
 - Kalocsa főem. 304
 - Székesfehérvár em. 307
 - Vác em. 306
 - Veszprém em. 308
 - könyvtári, plébánia, Mezőkövesd (18. sz.) 328
 - katolikizmus, kis-, ruszin 508
 - katolicizmus
 - és Bessenyei György 282
 - megújítása, Erdély, Antonio Possevino 60
 - vagy protestantizmus, választút, Bajorország 542
 - Katolikus (ld. még: görög katolikus, római katolikus)
 - Autonomiai Kongresszus, Horváth Mihály püspök, Budapest (1849) 265, 407
 - békepapok, Magyarország (1950-1989) 273
 - egyetem ld. Pázmány Péter Katolikus Egyetem
 - Katolikus egyetem, Lublin (Lo.)
 - egyetemszervezés, Eger (1754-1948) 75
 - egyház
 - kapcsolat, Sacra Rituum Congregatio 362
 - magyar 89
 - (1944 után) 88
 - magyar - német, szociális kérdések, párhuzam (1891 előtt) 179
 - Magyarország (1919-1945) 381
 - segítség IX. Piusnak (1846-1878) 464
 - egyházköztség
 - civil szerveződés (1919-1944) 293
 - római, oktatási intézmények, Újszeged (1948-ig) 97
 - egyháztörténet 467
 - Szlovákia, kezdetektől 184
 - gimnázium, iskolatörténet, Nyíregyháza (1921-1997) 443
 - iskolatörténet, magyar (1945-1975) 149
 - lelkipásztorok, magyarok, Dél-Afrikai Köztársaság (1960-1980) 285
 - mozgalmak, szociális irányú, Magyarország (1935-1949) 65
 - oktatás-nevelés, Zala m., reformkor 31
 - papképzés (1855-1918) 510
 - plébániatörténet, római, Szegvár 130
 - Püspökkari Tanácskozások, jegyzőkönyvek (1919-1949) 169
 - templom, Pakod (Zala m.) 352
 - történészek, magyar, Regnum, egyháztörténeti évkönyv 121
- katolikusok
 - és reformátusok, vallásügy, Magyarország, kora-újkor 310

- és templomaik, magyar, Egyesült-Államok 501
- görög katolikusok, Szamoshat (Szatmár m., R.) 476
- magyar, Egyesült Államok 501
- Katona**
- Gyuláné ld. Katonáné Szentendrey Katalin
- István, ism. 537
- katonai**
- jelentés, vallás és oktatás, Dunántúl (1810-1812) 320
- törzslap, Bjelik Imre tábori pp 409
- Katonáné Szentendrey Katalin, ism. 276
- Kazár, Nógrád m., anyakönyv (1695) 237**
- Kecskemét**
- Ferences Rendház, helytörténet (1644-1950) 146
- jezsuita misszió (1633-1635) 473
- Szent Erzsébet-templom, templomtörténet 3
- kegyhely**
- Altötting (No.), zarándoklat (1947) 353
- Budakeszi, Makkos-Mária 28
- Máriaradna 446
- Mariazell (A.), búcsújárás, bátaszékiek 82
- Radna, búcsújárás, radnaiak 47
- Kelemen Miklós, ism. 453
- Kelet-Európa, kereszténység, Egyháztörténeti Konferencia, Lublin (Lo.) (1996) 250**
- Kelethez - Nyugathoz, kapcsolat, magyarok 187
- keleti**
- egyházfegyelem, befolyás magyar zsinatokra 360
- kereszténység, Szatmár m. (R.) 476
- képviselő, parlamenti, Herman Ottó (1879-1897) 305**
- kereszt(ek)**
- Kunszentmárton 468
- tárcsás, sírlap, Balassa Bálint Múzeum, Esztergom 22
- keresztény**
- halálközeli rítusok, közelállók teendői, késő-középkor 235
- iskola, keresztény szokásrend 292
- szerzetesség 233
- szokásrend, keresztény iskola 292
- kereszténység**
- államiság, Baranya m. 534
- és kultúra, magyar, kongresszus 134
- és magyar művelődéstörténet, kapcsolat 102
- és szabadság, Pax Romana-kongresszus (Lillafüred,1992) 140
- Kelet-Európa, Egyháztörténeti Konferencia, Lublin (Lo.) (1996) 250
- keleti, Szatmár m. (R.) 476
- Örményország 478
- ld. még: ókereszténység
- magyar művelődés, Hungarológiai Kongr., Róma (Ol.) (1996) 251
- magyarság, kultúra, Hungarológiai Kongr., Róma (Ol.) (1996) 245
- Pannónia, források (4-8. sz.) 20
- keresztényszocializmus, Magyarország 117
- keresztes háborúk, források 486
- Keresztes Sándor, köszöntő 160
- késő-középkor, halálközeli keresztény rítusok, közelállók teendői 235
- kezdetek, magyar nevelésügy, Szent István 93
- kézirat, előkészítés, nyomdai korrektúra 15
- kéziratkatalógusok, Magyarország, egyházi könyvtárak 71
- kiadó**
- Gyürki László 512
- Kapocs Nándor, ism. 90
- Kőhegyi Mihály, ism. 90
- kiadványok, METEM (1989-1995) 269**
- Kína**
- Irgalmas Nővérek, szatmáriak (1933-1973 ?) 521
- magyar misszió, kiutasítás (1952) 385
- kinevezések, Prohászka Ottokáré, kanonokok, névtár 425
- "kirakatper", Mindszenty József 131
- királyi**
- kápolna, Buda, Nagy Lajos, I., m. kir. 191
- Katolikus Főgimnázium előbb: Római-Katolikus Püspöki Líceum
- királyok, magyar, apostoli cím 25, 26
- kis katekizmus, ruszin 508
- Kis Bálint, ism. 145
- Kisebbségi Önkormányzat ld. Ruszin
- Kisebbségi Önkormányzat
- Kiss Domonkos, ism. 229
- Kitka, Ioann, ism. 508
- kitüntetés, köszöntés, Pásztor Lajos 160
- kiutasítás, magyar misszió, Kína (1952) 385
- kivándorlás
- Délkelet-Dunántúlról
- Horvát-Szlavóniába (1860-1914) 332
- Egyesült Államokba (1860-1914) 332
- kivégzett bácskai magyarok (1944) 181
- Klobusiczky Péter érsek, Kalocsa (1752-1843) 281
- kódex(ek)**
- magyar, Hutteri testvérek 492
- kollégium ld. Szent Anzelm Kollégium
- kollégium(ok)

- protestáns, magyar, hagyomány, középkor 58
- unitárius, Brassai Líceum, Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.) 511
- bencés, Szent Anzelm Kollégium, Haudek Ágoston 216
- kolostor ld. Szent Gellért Kolostor
- kolostor-alapítások, Ciszterci Rend (1142-1270) 79
- Kolozsvár** (Cluj-Napoca, R.)
 - kollégium, unitárius, iskolatörténet 439, 511
 - Nemzetközi Judaisztikai Konferencia (1995) 205
 - Szervátiusz Múzeum 531
 - templom, Szent Mihály, templomtörténet 442
- Kolumbia**, Árpádházi szent Erzsébet-tisztelet 375
- Komoly Pál, ism. 114
- konferenciák
 - Bátaszéki Cisztercita Emlék- 78-84.
 - Egyháztörténeti
 - Esztergom (1991) 87
 - Lublin (1996) 250
 - Glattfelder Emlék- 107
 - Ifjúsági Keresztény Egyesület 158
 - Iskoladráma és a barokk 163
 - Kunszentmártoni Emlékkonferencia 42-47
 - Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egylete 484
 - METEM-konferencia 287-296
 - Nemzetközi Judaisztikai Ülés 205
- Konföderáció ld. Szent Anzelm Konföderáció kongregáció ld.
 - Bencés Kongregáció
- Egyházi Ügyek Kongregációja
- Magyar Bencés Kongregáció kongresszus ld.
 - Hungarológiai Kongresszus
 - Katolikus Autonomia Kongresszus
 - Pax Romana-Kongresszus
- konvent(ek)
 - Kapornak, levéltár, oklevelek 532
 - Zalavár, levéltár, oklevelek 532
- kormány
 - magyar, intervenció, Vatikáni Zsinat (1870) 41
 - papság, szerzetesek, szembenállás, Heves m. (1956-1961) 220
- Kormos László, közreadó 145
- korona
 - magyar (1945-1878) 413
 - kapcsolat, szent Demeter 471
- korrektúra, nyomdai, kézirat előkészítés 15
- Kosztai László, ism. 52
- Kovács Sándor, szerk. 488
- Kőhegyi Mihály
 - kiadó, ism. 90
 - nekr. (1934-2001) 483
 - szöveggondozás 272
- Kölcsönkönyvtár ld. Olvasó Társaság és Kölcsönkönyvtár
- könyvek, egyháztörténeti, bibliográfia 253, 270, 300, 507
- könyvkultúra
 - Magyarország, Benedek Rend, középkor 211
 - papság, Csanád m., reformkor 327
- könyvtár(ak)
 - Budapest, Egyetemi Könyvtár, naplótöredék (Vidlics Ferenc) 223
 - Csiksomlyó, Ferences Könyvtár 448
 - Erdély, judaisztikai anyag (1800-ig) 176
 - és iskolák, evangélikus egyház (16-18. sz.) 395
 - Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára, térképek 389
 - Mezőkövesd, plébániai könyvtár, katalógus (18. sz.) 328
 - Pannonhalma, Benedek Rend, Főkönyvtár, RMK 229
 - Putnok-Rimaszécs (Rimavská Seč, Szl.)
 - Olvasó Társaság és Kölcsönkönyvtár (1834-1863) 266
 - Róma (Roma, Ol.)
 - Lengyel Könyvtár 199
 - Pápai Könyvtár, pápaság történet 213
 - Váci em.
 - Egyházmegyei Könyvtár, térképgyűjtemény 159
 - plébánia-könyvtárak 289
- könyvtári katalógus, Mezőkövesd, plébánia (18. sz.) 328
- könyvtártörténeti hasznosítás, egyházlátogatási jegyzőkönyvek 325
- könyvek ld. egyháztörténeti könyvek
- körlevél, pápai, Rerum Novarum, hatása, magyar társadalom 96
- Körmeny József, ism. 357
- Körös**
 - görög katolikus em. felállítása (1775-1779) 316
- Körös - Tisza - Maros-köz, települések, középkor 359
- köszöntés (köszöntő)
 - kitüntetés, Pásztor Lajos 160
 - születésnap
 - Bogyay Tamás 19
 - Gábrriel Asztrik 330

- Keresztes Sándor 160
 - Lénárd Ödön 513
 - Lukács László 183
 - kötetgondozó, Beke Margit, ism. 278
 - követ(ek)
 - Párizs, V. László m. kir.-é, Villon kora 392
 - Pecorari, Jacob, ciszterci bíboros, pápai követ 80
 - Scitovszky János, hercegprímás, politikai arckép 5
 - követelmények, egyházközség-történet-írás 13
 - közéllalók teendői, halálközeli keresztény ritusok, késő-középkor 235
 - közéleti - politikai szerep, Haynald Lajos érsek, Kalocsa 196
 - középkor
 - adattár, falusi templomok 466
 - címertan és egyháztörténet 8
 - Erdélyi Püspökség, középkor 274
 - Európa, Oltáriszentség-tisztelet 39
 - Kalocsai Főszékeskáptalan 29, 73
 - Körös - Tisza - Maros-köz 359
 - magyar egyháztörténet 444
 - Magyarország
 - állam, egyház, gondolkodás 257
 - könyvkultúra, Benedek Rend 211
 - magyar protestáns kollégiumok, hagyomány 58
 - Szent Vértisztelet 39
 - Pannonhalma, Benedek Rend, hiteleshely 212
 - Paradicsom, növényi szimbolika 541
 - Pest m., templomok 469
 - Szent László-legenda, falképek 118
 - közgyűlési jegyzőkönyvek, Solt em. (1817-1831) 430
 - közigazgatás, Szabadka (Subotica, Jug.) (1428-1918) 358
 - közösség
 - és egyház 287
 - görögkeleti, Balassagyarmat 315
 - közreadó
 - Borovi József, ism. 325
 - Gilicze László 145
 - Kormos László 145
 - közrem.
 - Fancsali Andrásné 512
 - Udvari István 508
 - Várdy Béla 501
 - Zelles László 514
 - krakkói püspök és esztergomi érsek, vita (14. sz.) 124
 - Kredics László
 - ism. 147
 - munkatárs, ism. 308
 - Kristó Gyula, ism. 86
 - Kriston Endre segédpüspök internálása (1945) 347
 - krónika
 - alvinci, ferences (1688) 16
 - iskolai, Miasszonyunkról Nev. Szegény Iskolánövérék, Baja (1936-1948) 272
 - kultúra és kereszténység
 - magyar, kongresszus 134
 - magyarság, Hungarológiai Kongresszus, Róma (Ol.) (1996) 245
 - kultúraszervező, Pálvel Ágoston, humanista 6
 - kultúrtörténet, magyar, szent Imre 487
 - kultusz ld. tisztelet
 - Kunszentmárton**
 - kápolnák, keresztetek, szobrok, temetők 468
 - Kármelita Rend (1940-1990) 45
 - letelepedés (1850) 43
 - templomtörténet 27, 548
 - Kunszentmártoni Emlékkonferencia (1990) 42-47
 - kutatás(ok)
 - egyháztörténeti, HEHA-alapítvány 185
 - remetetelep, Tihany 21
 - küldetéstudat, ciszterci lelkiesség 83
 - külföldi lelkipasztorkodás, római katolikus egyház 465
- L**
- Lábady Károly, ism. 165
 - Lajos, I., m. kir., Nagy, kápolna, Buda 191
 - Lakatos Andor, szerk. 386
 - Lakos Endre (1919-1969) 470
 - lap, iskolai, Baráti Tudósító, Marianum, Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.) 248
 - Lászlai János, zarandokút, Egyiptom (1483) 418
 - László, I., m. kir., szent 116
 - követei, Párizs, Villon kora 392
 - törvénykönyvek 454
 - legenda
 - András-Zoerard, szt., származás 53
 - és valóság, Margit, szt., Árpád-házi 340
 - Szent István-legenda, nagyobbik, I. András, m. kir. 86
 - Szent László-legenda, falképek, középkor 118
 - Szent Jakab, zarandokhely, Compostella (Sp.) 190
 - Lele József, ism. 387
 - lelkész(ek)
 - egyetemi, katolikus, Magyarország (20. sz. első fele) 383
 - magyar, Róma (Ol.)
 - 1945-1963 500

- 1963-1973 546
 lelki gondozás
 - szórvány magyarság 156
 - Brazília 206
 - Olaszország 204, 252
 lelkipásztorokódás, római katolikus, külföld 465
 lelkipásztorok
 - Dél-Afrikai Köztársaság, magyar, katolikus (1960-1980) 285
 - Nyáradszentmárton (Mitrești, R.) 76
 lelkiség, ciszterci, küldetésstudat 83
 Lénárd Ödön piarista tanár, születésnap, köszöntés 513
 Lendvay József, emlékiratok, reformkor 31
 Lengyel
 - Könyvtár, Róma (Ol.) 199
 - menekültek, Magyarország, katolikus egyház (1939-1945) 399
 lengyel történészek, Római Lengyel Akadémia, Fraknoi Vilmos 199
 lengyelek, Szepességi Káptalan (14. sz.) 174
 Lengyelország, férfirendek, utánpótlás 168
 lépcsők ld. szent lépcsők
 Lestyán Ferenc, ism. 275, 488
 letelepedés, kármelita rend, Kunszentmárton (1850) 43
 level(ek)
 - békepapoké, Magyarország (1953) 132
 - Mindszenty Józseftől, Pápai Magyar Egyházi Intézet, Róma (Ol.) 374
 - Roman garsteni apát, Pannonhalma, Bencés Misszió (1658) 222
 - Scitovszky János primástól Eötvös Józsefhez (1848) 247
 levéltár(ak)
 - Bács-Kiskun megyei Levéltár, zsidóüldözés, dokumentumok 255
 - Békés megyei Levéltár, forrás, Karácsonyi János 240t
 - egyházi
 - Magyarország, térképek (13-14. sz.) 51
 - térképgyűjtemények 112
 - ügyek kongregációja ld. ott
 - Gyulafehérvár (Alba Julia, R.), Érseki Levéltár (1848-49) 312, 350
 - Hajdúdorog, Főesperesi Levéltár 485
 - Kalocsa, székeskáptalani 386
 - Kapornak, konvent, oklevelek 532
 - Pannonhalmi Főapátság Levéltára, forrásközlések (1579-1924) 221
 - Sárospatak, Református Kollégium Levéltára, Rákóczi-iratok 451
 - Szent Bazil Rend, Máriapócs, monostor 67
 - Zalavár, konvent, oklevelek 532
 levéltári források, egyházi

- Arló, Borsodszentgyörgy, Hódoscsépány, Járdánháza 110
 lexikon ld. Magyar Katolikus Lexikon
 liceum és szeminárium, Kárpátalja (1776-1949) 157
 Lippay György egyházszervező 455
 Lillafüred, Pax-Romana kongr., (1992), kereszténység és szabadság 140
 Lonovics József püspök, Csanád m., emlékezés 106
 Loyolai szt. Ignác ld. Ignác, szt., loyolai
 Lublin (Lo.)
 - Egyháztörténeti Konferencia (1996), Kelet-Európa, kereszténység 250
 - Katolikus Egyetem 103
 Lukács László SJ, történész, születésnap, köszöntés 183

M

Madaras (Mádáraş, R.), egyháztörténet (1789-1835) 178
 Mader Béla, ford., átdolg. 61
 magyar
 - baptisták, Egyesült Államok 365
 - Bencés Kongregáció
 - Maurinus Breviárium 215
 - szerepe, Szent Anzelm Konföderáció, Róma (Ol.) 216
 - "Confessor", Kim Philby 155
 - egyházak, Nagyvárad (Oradea, R.) 143
 - egyházi emigráció, adatgyűjtés (1800-2000) 434
 - egyházközségek
 - Egyesült Államok (1850-től) 241
 - görögkeleti, Nagyvárad (Oradea, R.), forrás (1793-1847) 194
 - egyháztörténet
 - disszertációk, Bécs (A.), egyetem (1831-1984) 133
 - forrás, levéltár, egyházi ügyek kongregációja (1803-1903) 91
 - középkor 444
 - tanulmányok, METEM Vázlatok, METEM Enciklopédia 48
 - és európai egyházmegyék, alakulás (1990-2000) 354
 - hittudományi karok, professorok 7
 - intézetek, Róma 801. (1895-1995) 445
 - iskolatörténet, barokk kor 125
 - katolikus
 - egyház 89
 - (1944 után) 88
 - iskolatörténet (1945-1975) 149
 - lelkipásztorok, Dél-Afrikai Köztársaság (1960-1980) 285

- történések, Regnum, egyháztörténeti évkönyv 121
 - katolikusok és templomaik, Egyesült Államok 501
 - királyok
 - apostoli cím 25-26
 - István, I., szt. 86
 - Lajos, I., Nagy 191
 - László I., szt. 116
 - kódexek, hutteri testvérek 492
 - Kommunista Párt, Eger, egyházpolitika (1948) 373
 - kormány, intervenció, Vatikáni Zsinat (1870) 40
 - korona (1945-1978) 413
 - kapcsolat, szent Demeter 471
 - kultúra és kereszténység, kongresszus 134
 - kultúrtörténet, szent Imre 487
 - lelkészség, Róma (Ol.)
 - 1945-1963 500
 - 1963-1973 546
 - misszió, Kína, kiutasítás (1952) 385
 - misszionáriusok, első egyházközségek, Egyesült Államok 345
 - művelődés, kereszténység
 - Hungarológiai Kongresszus, Róma (Ol.) (1996) 251
 - művelődéstörténet és kereszténység, kapcsolat 102
 - német katolikus egyház, szociális kérdések, párhuzam (1891 előtt) 179
 - Nemzeti Függetlenségi Front, Mindszenty József, pásztorlevél (1945) 504
 - népszokások (16. sz. vége) 192
 - nevelésügy, kezdetek, Szent István kora 93
 - papság, üldöztetés (1948-1977) 349
 - protestáns kollégiumok, hagyomány, középkor 58
 - reformáció, török hódoltság alatt 188
 - szentek
 - Csúzy Zsigmond prédikációi 341
 - tisztelete, Brazília (20. sz.) 206
 - szórvány, lelki gondozás, Brazília 206
 - tagozat, Vatikáni Rádió 367
 - társadalom, hatás, Rerum Novarum, pápai körlevél 96
 - történelem, tankönyvek (1945-1975) 149
 - vallási élet, Egyesült Államok, századforduló 261
 - városok, vallásos társulatok, késő-középkor 318
- Magyar**
- Egyháztörténeti
 - Enciklopédia Munkaközösség ld. METEM
 - Évkönyv, Bogay Tamás emlékére 277
 - Vázlatok, előszó 120
 - Jezsuita Rend Hittudományi Főiskolája, Chieri (Ol.) 331
 - Katolikus Lexikon 303
 - Katolikus Püspöki Tanácskozások, jegyzőkönyvek
 - (1919-1944) 189
 - (1945-1948) 278
 - kódex(ek), Hutteri testvérek 492
 - László, ism. 358
 - Nemzeti Függetlenségi Front és Mindszenty József (1945) 504
 - olasz kapcsolatok 445
 - Történeti Intézet, Róma (Ol.), Gerevich Tibor (1924-1926) 225
 - Zoltán, ism. 487
 - zsinatok, keleti egyházfegyelem befolyása 360
- magyarok**
- bácskaiak, kivégzettek (1944) 181
 - kapcsolat, Kelethez - Nyugathoz 187
- Magyarország**
- adventista egyház (1945-1958) 388
 - békepapok levelei (1953) 132
 - Bencés Kongregáció, birtokok (1848-1949) 207
 - bencés monostorok (10-16. sz.) 210
 - Benedek Rend
 - (10-16. sz.) 210
 - (20. sz.) 217
 - könyvkultúra, középkor 211
 - egyetemi lelkészségek, katolikus (20. sz. első fele) 383
 - egyház, állam, gondolkodás, középkor 257
 - egyházi
 - bíráskodás, középkor 379
 - könyvtárak, kéziratkatalogusok 71
 - levéltárak, térképek (13-14. sz.) 51
 - egyházközség és plébánia (1945 előtt) 288
 - egyháztörténet (1790-1992) 170
 - elleni intervenció, vatikáni források (1919) 128
 - emlékhelyek, szent Jakab- 547
 - görög ortodoxia (16-20. sz.) 154
 - jezsuiták (1773) 474
 - katolikus
 - békepapok (1950-1989) 273
 - egyház (1919-1945) 381
 - mozgalmak, szociális irányú (1935-1949) 65
 - keresztényszocializmus 117
 - lengyel menekültek, katolikus egyház (1939-1945) 399
 - Mária-tisztelet 9
 - Makkos-Mária 28

- németiség 437
- ókatolikus mozgalmak 127
- Oltáriszentség-tisztelet, középkor 39
- premontreiek, irodalmi munkásság, középkor 24
- remete, élete és kultusza
 - Benedek 410
 - Zoerard-András, szent 410
- román ortodoxok 283
- Szent Vér-tisztelet, középkor 39
- Szentszék, kapcsolat, hidegháború idején 314
- templomok, ruszin 538
- topográfia, települési és egyházi, középkor 408
- unitárius egyháztörténet (Trianon után) 263
- vallásügy, katolikusok és reformátusok, kora-újkor 310
- Wolfgang püspök, szt. 141
- zsidók összeírása (1944 április) 258
- magyarországi**
 - Egyházi Levéltárosok Egyesülete, konferencia 484
 - románok, plébániatörténet, görögkeleti (1792-1848) 56
- Magyarországról, misszionáriusok jelentései 271**
- Magyarpéterlaka (Petralica de Mures, R.), református egyházközség 129**
- magyarság**
 - kereszténység, kultúra, Hungarológiai Kongr., Róma (Ol.) (1996) 245
 - szórvány, lelki gondozás 156
 - Brazília 206
 - Olaszország 204, 252
- Makk Ferenc, ism. 86**
- Makkos-Mária, kegyhely, Budakeszi 28**
- Makó, görögkatolikus egyházközség, egyházlátogatás (1844) 64**
- Margit, sz.**
 - Árpádházi
 - és Margit, sz., antiochiai, tisztelet, párhuzam 59
 - szentté avatás 340
 - valóság és legenda 340
 - antiochiai
 - és Margit, sz., Árpádházi, tisztelet, párhuzam 59
 - legenda 416
- Máriacell ld. Mariazell**
- Máriakálnoki Vendégház 291**
- Máriapócs, monostor, Szent Bazil Rend, levéltár 67**
- Máriaradna, kegyhely 446**
- Mária-tisztelet**
 - Magyarország 9
 - Makkos-Mária 28
 - pócsi, Venetoban (Ol.) 369
- Mariazell (A.)**
 - kegyhely, búcsújárás, bátaszékiek 82
- Maros-köz - Körös - Tisza, települések, középkor 359**
- Márton**
 - Áron-emlékkönyv 378
 - József, szerk. 378
- Mártonfalva ld. Kunszentmárton**
- Mátyás, I., m. kir., utódlás 391**
- Maurinum ld. Maurinus Breviárium**
- Maurinus Breviárium, Magyar Bencés Kongregáció 215**
- mecenatura ld. irodalom pártolás**
- megalakulás, METEM, tevékenység 12**
- megemlékezés, Bíró Vencel piarista 322**
- megnyitó beszéd, Hungarológiai Kongresszus, Róma (Ol.) (1996) 246**
- megszilárdítás, hatalom, módszertan 297**
- megtorlás, diáksztrájk, Zalaegerszeg (1948) 297**
- megújuló egyház és társad., Pax Romana-kongr. (Szombathely-Vép, 1993) 171**
- Melanchthon, Philipp, zsinat, Erdőd, Drágfi Gáspár (1545) 236**
- Merk Zsuzsa szöveggyűjtés, ism. 272**
- Mészáros István**
 - bibliográfia 382
 - ism. 149, 164
- METEM**
 - Akadémia-díj 68
 - Enciklopédia Munkaközösség, egyháztörténet, tanulmányok 48
 - Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, tanulmányok 48
 - megalakulás, tevékenység 12
 - kiadványok (1989-1995) 269
 - konferencia, 1., Budapest 287-296
 - kutatás, plébániatörténet 101
 - szülővárosa, Toronto (Can.) vagy Esztergom? 286
- Metód**
 - és Cirill, délszláv hagyomány 172
 - és Szventopolk, kapcsolat Szirmiummal és Szlavóniával 172
- MEV, előszó 1, 189, 209**
- Mezőkövesd**
 - és környéke, népesség, egyházi források, 19. sz. 34
 - iskolatörténet (19. sz. közepéig) 126
 - plébánia, könyvtári katalógus (18. sz.) 328
- Mezőség (Erdély), premontrei prépostság 491**

- Miasszonyunkról Nevezett Szegény
 Iskolanővérek
 - Baja, iskolai krónika (1936–1948) 272
- Mindszenty József bíboros**
 - Dél-Amerika (1975) 506
 - kapcsolat, Isteni Megváltó Leányai, női szerzet 371
 - „kirakatper” 131
 - levelek, Pápai Magyar Egyház Intézet (Róma, Ol.) 374
 - Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (1945) 504
 - Notre Dame Iskolák, Zalaegerszeg (1929–1948) 284
 - páztorlevél, Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (1945) 504
 - Santo Stefano Rotondo 528
 - szentbeszéd 380
- minoriták, Szent László Társaság 156
- misszió
 - jezsuita
 - Kecskemét (1633–1635) 473
 - Veszprém (1649–1877) 361
 - magyar, Kína, kiutasítás (1952) 385
- Mirzaty Dan zeneszerző, Ave Maria 298**
- misekönyv, Missale Vitoniamum, Pannonhalma (1781) 214
- Miskolc**
 - Fiatal Egyháztörténészek Találkozója (1997) 301
 - ortodoxok és görög-katolikusok (18. sz.) 259
- Missale Vitoniamum, misekönyv, Pannonhalma (1781) 214
- misszió és gimnázium, jezsuita, alapítás, Székelyudvarhely (Odorhei, R.) (1651) 152
- misszionárius(ok)*
 - Ábel Ferenc, jezsuita, szlovák 525
 - jelentései, Erdélyről, Magyarországról 271
 - magyar, első egyházközösségek, Egyesült Államok 345
- módszertan
 - egyháztörténetírás 13
 - hatalom megszilárdítása 297
- Molnár**
 - B. Lehel, szerk. 488
 - Ferenc, ism. 436
- Mona Ilona, ism. 435**
- monasteriológia, Báta, Bátaszék, Zebegény 81
- monostor(ok)
 - Csolt (Békés m.), apátok (1222–1994) 351
 - Máriapócs, Szent Bazil Rend, levéltár 67
 - Magyarország, bencés (10–16. sz.) 210
 - Szer 440
- Monumenta Vaticana Hungariae Historiam Illustrantia, indulás (1882) 239**
- Morávia története 338**
- Mózesy Gergely, ism. 383
- mozgalom (mozgalmak)
 - katolikus, szociális irányú, Magyarország (1935–1949) 65
 - ókatolikus, Magyarország 127
 - román nemzeti, Arad (R.) (1877–1892) 396
- Muckenhaupt Erzsébet, ism. 448
- munkásság ld. irodalmi munkásság
- munkatábor és börtön, emlékezés 512
- munkatárs, Kredics László, ism. 308
- műzeumok ld.
- Balassi Bálint Múzeum, Esztergom
- Izrael, egyháztörténeti emlékek 249
- műemlékek
 - Székesfehérvár
 - Kara Murteza pasa tornya 35
 - Szent Demeter-kápolna 35
- művelődéstörténet, magyar, és kereszténység, kapcsolat 102
- N**
- Nagy**
 - Janka Teodóra, ism. 337
 - Lajos m. kir. ld. Lajos, I., m. kir., Nagy
 - Mihály, ism. 30
- nagyobbik Szent István-legendája, I. András, m. kir. 86
- Nagykunság, szociográfia 388**
- Nagysárrét**
 - Ribóssy József esperes 54
- Nagyszombat (Trnava, Szl.)**
 - gimnázium és egyetem, jezsuita, anyakönyv (17. sz.) 495
- Nagyvárad (Oradea, R.)**
 - görög-katolikus em. felállítás (1775–1779) 316
 - magyar egyházak 143
 - püspökség, római katolikus, birtokai (18–19. századforduló) 475
- Nagyvárad em.
 - dokumentumok (1692–1816) 364
 - névkönyv 208
- napló
 - Boros György unitárius pp (1926–1941) 488
 - Jegő Ézsaiás (1821–1849) 63
- naplótöredék, Egyetemi Könyvtár, Budapest 223
- napok ld. Szent István-napok
- nekrológ
 - Arató Pál SJ 109

- Békés Gellért 406
 - Benda Kálmán 138
 - Boba Imre 226
 - Jordán Sándor 377
 - Kőhegyi Mihály (1834–2001) 483
 - Pásztor Lajos 299
 - Scheffler János 298
 - Szántó Konrád 405
 - Szendrey Tamás történész 529–530
német
 - egyesítés (1996–2001) 515
 - magyar katolikus egyház, szociális kérdések, párhuzam (1891 előtt) 179
Németh J. László, ism. 516
németség, Magyarország 437
nemzeti mozgalom, román, Arad (1877–1892) 396
Nemzetközi Judaisztikai Konferencia, Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.) (1995) 205
népesség
 - egyházi források, Mezőkövesd és környéke, 19. sz. 34
 - Gálóc (1747–1989) 95
néphagyományok, jogi, Gömör m.
 - Gömörpéterfalva (Petrovce, Sl.), Harmac (Sl.) 337
népi imádságok, archaikus, Vajdaság (Vojvodina, Jug.) 384
néprajz, vallási megnyilvánulások, Csanádi Püspökség 319
népszokások, magyar (16. sz. vége) 192
név- és címtár, Temesvári em. (Timișoara, R.) 550
nevelés, vallásos, állami iskolák (1949–1950) 38
nevelésügy, magyar, kezdetek, Szt. István 93
névkönyv, Nagyvárad em. 208
névtár
 - anyakönyv, Kazár, Nógrád m. (1695) 237
 - érsekek, Esztergom 390
 - kanonokok, Prohászka Ottokár kinevezései 425
 - plébániák, Sárköz (Kalocsa) 427
 - prépostok (1581–1945) Arad (R.) 499
női szerzetek ld. szerzetek, női
Norbert, szt., rendalapító, Premontrei Rend 275
Notre Dame Iskolák, Zalaegerszeg, Mindszenty József (1929–1948) 284
nővényi szimbolika, Paradicsom, középkor 541
Nyárádszentmárton (Mitrești, R.), lelkipásztorok 76
Nyitra
 - püspökség, birtokok (18–19. századforduló) 420

Nyitra nagykér (Veliki Kyr, Sl.)
 - plébániatörténet 98
 - településtörténet 98
nyomdai korrektúra, kézirat előkészítés 15
Nyugathoz – Kelethez, kapcsolat, magyarok 187

O

ókatolikus mozgalmak, Magyarország 127
ókereszténység, Pannónia 74
oklevelek
 - Békés megyére, budai káptalan protokollumában 463
 - Kapornak konvent, regeszták 532
 - Robert érseké (1226–1239) 173
 - Zalavár konvent, regeszták 532
oktatás és vallás, Dunántúl (1810–1812), katonai jelentés 320
oktatás-nevelés, katolikus, Zala m., reformkor 31
oktatási intézmények, római katolikus egyházközség (1948-ig) 97
oktatásügy, zsidó, Erdély (1780–1913) 153
olasz-magyar kapcsolatok 445
Oltáriszentség-tisztelet, középkor
 - Európa 417
 - Magyarország 39
Olvasó Társaság és Kölcsonkönyvtár
 - Putnok – Rimaszécs (Putnok – Rimavská Seč, Sl.) (1834–1863) 266
Ónody Olivér, ism. 206
onomasztikon ld. névtár
Orbán Imre, ism. 50
ortodoxia, görög, Magyarország (16–20. sz.) 154
ortodoxok
 - és görög-katolikusok, Miskolc (18. sz.) 259
 - románok, Magyarországon 283
osztrák-magyar protestáns kapcsolatok 438
Osztrák Történelmi Intézet, Róma (Ol.) 198
Otrokocsi Főris Ferenc gályarab, Róma (Ol.) 325

Ö

Ökrész Károly, ism. 166
önkormányzat ld. Ruszin Kisebbségi Önkormányzat
Örményország, kereszténység 478
Őrsi Julianna, ism. 388
összeáll.
 - Dóka Klára, ism. 307
 - Patkóné Kéringér Mária, ism. 306
összeírás, zsidók, Magyarország (1944 április) 258
összekötő, földi, égi szféra, szent lépcsők 55

- P**
- Pacud** ld. **Pakod**
- Pakod** (Zala m.), katolikus templom 352
- Pál József**, ism. 274, 279, 412
- pályakép**, Karácsonyi János, forrás, Békés megyei Levéltár 240
- Pannonhalma**
- Bencés Misszió, Roman garsteni apát, levelek (1658) 222
 - Benedek Rend 227, 412
 - (1996-1996) 231
 - főkönyvtár, RMK 229
 - gazdálkodás (18. sz. közepe) 213
 - hiteleshely, középkor 212
 - iskolaügy (1919-1948) 228
 - ezer éve ld. MEV 8 (1996)
 - Főapátság, gazdálkodás (1945 tavasza) 224
 - Missale Vitonianum, misekönyv (1781) 214
- Pannonhalmi**
- Évkönyv ld. Szent Gellért Hittudományi Főiskola, évkönyv
 - Főapátság Levéltára, forrásközlések (1579-1924) 221
- Pannónia**
- kereszténység, források (4-8. sz.) 20
 - ókereszténység 74
- pápa** ld. **Pius, XI.**
- Pápai**
- Gergely Egyetem, Róma (Ol.) (1931-1973) 202
 - Könyvtár, Róma (Ol.), pápaságtörténet 213
 - körlevél, Rerum Novarum, hatása, magyar társadalom 96
 - követ, Jacob Pecorari ciszterci bíboros 80
 - Magyar Egyházi Intézet, Mindszenty József-levelek 274
- pápalátogatás, folyóirat, „Baranya”, emlékszám 70**
- pápaságtörténet, Pápai Könyvtár, Róma (Ol.) 213**
- papi sorsok, egyházi ellenállás (1945 után) 92**
- paperézés, katolikus (1855-1918) 510**
- papok, történetiró, Csanád em., adattár 49**
- papság**
- Csanád m., könyvkultúra, reformkor 327
 - magyar, üldöztetés (1948-1977) 349
 - szerzetesek - kormány, szembenállás, Heves m. (1956-1961) 220
- Paradicsom, növényi szimbolika, középkor 541**
- párhuzam**
- Árpád-házi Margit és Antiochiai Margit, szentek tisztelete 59
 - katolikus egyház, szociális kérdések, magyar - német (1891 előtt) 179
- Paritásos Bizottság, jegyzőkönyvek (1950) 33**
- Párizs (Paris, Fr.)**
- követek, László, V., m. kir.-é, Villon kora 392
 - tanulmányok 139
- parlament képviselő, Herman Ottó (1879-1897) 305**
- pártok**
- Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és Mindszenty József (1945) 504
- Pásztó, plébániatörténet, ellenállás 372**
- Pásztor Lajos**
- bibliográfia 160
 - köszöntés, kitüntetés 160
 - nekrológ 299
- pasztoráció ld. lelki gondozás**
- pasztorlevél, Mindszenty József bíborosé**
- Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (1945) 504
- Patkóné Kéringer Mária összeáll., ism. 306**
- patrocíniumok és búcsúk, Egri em. (1746) 294**
- Pável Ágoston, humanista, kultúraszervező 6**
- Pax Romana-kongresszus**
- Lillafüred (1992), kereszténység és szabadság 140
 - Szombathely-Vép (1993), megújuló egyház és társadalom 171
- Pázmány Péter**
- ismeretlen iratok 264
 - Katolikus Egyegym, egyháztört. dissertációk (1863-1993) 161
- Pécel, adventista egyház, irattár, források 403**
- Pecorari, Jacob, ciszterci bíboros, pápai követ 80**
- Pécsi em., egyháztörténet 256**
- Pehm József ld. Mindszenty József per**
- gályarab, jegyzőkönyvek 551
 - Telegdi-család, Csanádi püspökség 254
- Pest m., templomok, középkor 469**
- Pest-Buda, román egyház (1686-1868) 280**
- Petrovics István, ford. 61**
- Philby, Kim, magyar "Confessor" 155**
- piarista, Bíró Vencel, megemlékezés 322**
- pietizmus, Halle, erdélyiek 536**
- Pintér Gábor, szerk. 467**
- Pirigyi István, ism. 447**
- Pitvaros, tanulmányok 114**
- Pius pápa**
- IX. magyar katolikus egyház segítsége (1846-1878) 464
 - XI., arckép, Hosszú Márton festőművész 313
 - XII., elleni vádak 344
- plébánia**
- alapítás, evangélikus, Gyula 462

-és egyházközség, Magyarország (1945 előtt) 288
 -könyvtárak, Váci em. 289
 -könyvtári katalógus, Mezőkövesd (18. sz.) 328
 -névtár, Sárköz (Kalocsa) 427

plébániatörténet
 -Magyarország, románok, görögkeletiek (1792-1848) 56
 -METEM-kutatás 101
 -Nyitranagyker (Veliki Kyr, Sl.) 98
 -Pásztó, ellenállás 372
 -Sajópüspöki (1270-1965) 519
 -Szegevár, római katolikus 130
 -Szentendre, római katolikus 317
 -Szöreg, római katolikus (1848-49) 421
 -Temerin (Jug.) 166
 -Újszentiván, római katolikus 461

plébaniatörténet-írás, követelmények 13
 pócsi Mária-tisztelet, Veneto (Ol.) 369

politikai
 -arckép ld. arckép
 -közéleti szerep, Haynald Lajos érsek, Kalocsa 196
 -viszonyok, kapcsolat Rómával, Szt. László kora 339

Porosz Történeti Intézet, Róma (Ol.) (1888-1936) 200

Possevino, Antonio, Erdély, katolicizmus megújítása 60

Pozsony (Bratislava, Sl.), jezsuiták (1635-ig) 342

Prassák Mihály békepap, Szeged, jelentés (1952) 182

prédikáció(k)
 -Csúzy Zsigmond, magyar szentek 341
 -unitárius 539
 -ld. még: szentbeszéd

prédikátor, Szőnyi Benjámín, református 335

premontrei
 -prépostság, Mezőség (Erdély) 491
 -rend
 -alapító, szent Norbert 275
 -Magyarország, irodalmi munkásság, középkor 24

prepost(ok), Arad m. (R.), névtár (1581-1945) 499

prépostság, premontrei, Mezőség (Erdély) 491

primás, Scitovszky János, levél, Eötvös Józsefhez (1848) 247

Primási Levéltár, Esztergom, címerkutatás 234

professzorok, hittudományi karokon, magyar 7

Prohászka Ottokár
 -"római iskola" teológiája 398
 -székesfehérvári székeskáptalan 424

protestáns
 -kapcsolatok, osztrák-magyar 438
 -kollégiumok, magyar, hagyomány, középkor 58

protestantizmus vagy katolicizmus, választút, Bajorország 542

protokollum, budai káptalan 463

Puskely Mária, ism. 233

Putnok- Rimaszécs (Putnok - Rimavská Seč, Sl.)
 -Olvasó Társaság és Kölcsonkönyvtár (1834-1863) 266

püspök(ök)
 -krakkói és érsek, esztergomi, vita (14. sz.) 124
 -Bjelik Imre, katonai törzslap 409
 -Lonovics József, Csanád m., emlékezés 106
 -Scheffler János, Szatmár m. (R.) 111
 -Shvoy Lajos, emlékezés (1943-1961) 100
 -Szentábrahám Mihály, unitárius (18. sz.) 419
 -Volka Ottó, Veszprém em. (1665-1720) 357
 -Wolfgang, szt., Magyarország 141

Püspöki
 -Helynökség, Gyula (1921-1924) 219
 -Levéltár
 -Arad (R.), forrás 56
 -Székesfehérvár, egyházlátóhszádi jegyzőkönyvek
 -forrás (1778-1868) 84
 -Líceum ld. Római-Katolikus Püspöki Líceum ...

Püspökkari Tanácskozások ld. Magyar Katolikus Püspökkari Tanácskozások

püspökség(ek)
 -csanádi (17. sz.) 457
 -néprajz, vallási megnyilvánulások 319
 -Telegdi-cs., per 254
 -besztercebányai, birtokok (18-19. századforduló) 420
 -egri (17. sz.) 494
 -nagyvárad, római és görög katolikus, birtokai (18-19. századforduló) 475
 -nyitrai, birtokok (18-19. századforduló) 420
 -szepesi, birtokok (18-19. századforduló) 420
 -veszprémi, urbárium (1524) 147

R

rabbinátus ld. főrabbinátus
 Rác Imre, ism. 110

- rádió ld. Vatikáni rádió
- Radna**, kegyhely, búcsújárás, radnaiak 47
- reformáció, magyar, török hódoltság alatt 188
- református**
- egyházköztség, Magyarpéterlaka (Petralica de Mures, R.) 129
 - egyházmegye, Békés-Bánát (1836) 145
 - egyháztörténet
 - Drávaszög 165
 - Tiszántúli egyházkerület (1944-1986) 415
 - Vác 426
 - és katolikusok, vallásügy, Magyarország, kora-újkor 310
 - Kollégium, Sárospatak, levéltár, Rákóczi-iratok 451
 - prédikátor, Szőnyi Benjámín 335
- reformkor**
- emlékiratok, Lendvay József 31
 - katolikus oktatás-nevelés, Zala m. 31
 - papság, Csanád m., könyvkultúra 327
- reformtörekvések, Brassai Sámuel, iskolai és tudományos (19. sz.) 498
- régészeti kutatás, remetetelep, Tihany 21
- Regnum**, egyháztörténeti évkönyv, magyar katolikus történészek 121
- „Regnum”, folyóirat, repertórium (1936-1946) 122
- remeték**
- Benedek, élete és kultusza Magyarországon 410
 - Zoerard-András, szent,
 - élete és kultusza Magyarországon 410
 - származás, legenda 53
- remetetelep, Tihany, régészeti kutatás 21
- rendalapító, Szt. Norbert, Premontrei Rend 275
- rendek** ld.
- Benedek
 - Ciszterci
 - Ferences
 - férfirendek
 - Kármelita
 - Szent Bazil
 - ld. még: szerzetek
- rendház(ak)**
- Ferences Rendház
 - Baja, házfőnökök, adattár 480
 - Kecskemét, helytörténet (1644-1950) 146
- repertórium, „Regnum”, folyóirat (1936-1946) 122
- Rerum Novarum**, pápai körlevél, hatása, magyar társadalom 96
- részvétel, szabadságharc, Bácska-Bánát (1848-49) 441
- Ribóssy József esperes, Nagysárrét 54
- ritusok, halálközeli, keresztény, közelállók teendői, késő-középkor 235
- RMK**, Benedek Rend, Pannonhalma, főkönyvtár 229
- Robert érsek, oklevelek (1226-1239) 173
- Robotka Csaba, ism. 516
- Róma (Ol)**
- Hungarológiai Kongresszus (Róma - Nápoly, Ol., 1996)
 - kereszténység, magyar művelődés 251
 - magyarság, kereszténység, kultúra 245
 - megnyitó beszéd 246
 - Lengyel Könyvtár 199
 - magyar intézetek (1895-1995) 445
 - Magyar Lelkésztség
 - 1945-1963 500
 - 1963-1973 546
 - Magyar Bencés Kongregáció szerepe, Szent Anzelm Könföderáció 216
 - Magyar Történeti Intézet, Gerevich Tibor (1924-1926) 225
 - Osztrák Történeti Intézet 198
 - Otrokocsi Főris Ferenc gályarab 325
 - Pápai Gergely Egyetem (1931-1973) 202
 - Pápai Könyvtár, pápaságtörténet 213
 - Pápai Magyar Egyházi Intézet 201
 - Porosz Történeti Intézet (1888-1936) 200
- „római iskola” teikógiája és Prohászka Ottokár 398
- római katolikus (csak azt jelezzük, ami ettől eltér pl. görög keleti, evangélikus stb.)
- Római Katolikus Püspöki Líceum
- Szatmárnémeti (Satu Mare, R.) (1804-1852) 242
- Római Lengyel Akadémia, történészek, Fraknói Vilmos 199
- román**
- egyház
 - Budapest (1868-1919) 280
 - Pest-Buda (1686-1868) 280
 - egyházmegyék, görögkatolikus, Észak-Erdély (1940-1944) 99
 - nemzeti mozgalom, Arad (1877-1892) 396
 - ortodoxok Magyarországon 283
- Roman garsteni apát, levelek, Pannonhalma, Bencés Misszió (1658) 222
- Románia**
- iskolák, hitvallásos (1920-1940) 489
- románok, magyarországi, görögkeleti plébániatörténet (1792-1848) 56
- Rómával kapcsolat, politikai viszonyok, Szent László kora 339

- Rónay Jácint, ism. 232
 Roos Martin, ism. 446
 ruszin(ok)
 - Budapest 514
 - kis katekizmus 508
 - templomok, Magyarország 538
 Ruszin Kisebbségi Önkormányzat 514
- S**
- S. Varga Katalin ld. Varga Katalin, S.
 Sacra Rituum Congregatio, kapcsolat, katolikus egyházzal 362
 Ságvári Ágnes szerk., ism. 255
 Saint Vanne ld. Missale Vitonianum
 Sajópüspöki
 - plébániatörténet (1270-1965) 519
 sajtó alá rend. Hölvényi György 232
 sajtóvisszhang, Glattfelder Gyula püspök, Temesvár (Timișoara, R.) 243
 Sándor Frigyes, ism. 296
 Santiago de Compostella ld. Compostella
 Sárospatak, Református Kollégium Levéltára, Rákóczi-iratok 451
 Sárköz (Kalocsa), plébániák, névtár 427
 Sárospatak, Református Kollégium, levéltár, Rákóczi-iratok 451
 Sas Péter, ism. 441
 Sassetta István, táblakép, Eucharisztia-oltár - Szépművészeti Múzeum, Budapest 36
 Sasvári László, ism. 514, 538
 Scala Santa-tisztelet 55
 Scheffler János
 - nekrológ 298
 - püspök, Szatmár m. (R.) 111
 schematizmus ld. névkönyv
 Scitovszky János
 - követ, hercegprímás, politikai arckép 5
 - prímás, levél, Eötvös Józsefhez (1848) 247
 segédpüspök, Kriston Endre, internálás (1945) 347
 segítség, katolikus egyház, IX. Piusnak (1846-1878) 464
 Shvoy Lajos püspök, emlékezés (1943-1961) 100
 Sienai István ld. Sassetta István
 Silling István, ism. 384
 Simor János-émlékkönyv 113
 sírlap, tárcsás kereszt, Balassa Bálint Múzeum, Esztergom 22
 Slachta Margit 435
 - iskolák államosítása (1948) 41
 Solt em., közgyűlési jegyzőkönyvek (1817-1831) 430
 Solymosi
 - László, ism. 147
 - Szilveszter, ism. 410
 Somorjai Adám
 - ford. 184, 199, 203
 - ism. 89, 412
 - szerk., ism. 227
- Sopron**
 - bencés gimnázium, iskolatörténet 164
 - egyházi iskolák védelmében, tüntetés (1948) 267
 - Isteni Megváltóról Nevezett Irgalmasnővérek, szerzet (1863-1950) 348
Sopronkőhida, Geiszbühl Mátyás
 börtönlelkész 428
 sorsok, papi, egyházi ellenállás (1945 után) 92
 Staatsrat erdélyi valláspolitikája (1771-1772) 393
 „Studia Judaica”, folyóirat 115
 „Studia nova”, folyóirat
 - Károlyi Gáspár Református Egyetem Tudományos Közleményei 356
 Sümegh László, ism. 509
 Sümegi László főszerk. 509
 Szabadfalvi József, ism. 305
 Szabadi Sándor, ism. 144
Szabadka (Subotica, Jug.), közigazgatás (1428-1918) 358
 szabadság és kereszténység, Pax Romana-kongresszus (Lillafüred, 1992) 140
 szabadságharc, részvétel, Bácska-Bánát (1848-49) 441
 Szabó Attila, ism. 145
 Szántó (Arator) István SJ 150
 - ism. 472
 Szántó Konrád, nekrológ 405
 származás, Szent András-Zoerard, legenda 53
 Szarvas, egyházköziség-történet, római-katolikus 2
 Szathmári Tibor, ism. 389
Szatmár (R.)
 - em., római katolikus egyháztörténet 414
 - m.
 - keleti kereszténység 476
 - Scheffler János mpp 111
 Szatmári Irgalmas Nővérek, Kína (1933-1948) 481
Szatmárnémeti (Satu Mare, R.)
 - jezsuiták (1581-től) 260
 - líceum, Római-Katolikus Püspöki Líceum (1804-1852) 242
 századforduló, magyar vallási élet, Egyesült Államok 261
 Széchenyi György érsek, Esztergom 517
Szécsény
 - Bárkányi János Cserkészcsapat (1934-1948) 481

- egyházközség, evangélikus, egyházlátogatás 329
 - ferences kolostor, felosztás (1950) 402
 - iskolatörténet, Izraelita Hitközségi Elemi Népiskola (1870-1925) 533
 - Szent Vincéről Nevezett Irgalmasnővérek (1875-1950) 148
 - Szeged**
 - Egyházmegyei Központ, kapcsolat, Szentszék 544
 - Ferences Harmadik Rend (1919-1944) 279
 - Glattfelder Gyula-émlékkonferencia 107
 - Prazsák Mihály békepap, jelentés (1952) 182
 - Szeged-Tápé, hitélet** 387
 - Szeged-Újszeged**
 - oktatási intézmények, római katolikus egyházközség (1948-ig) 97
 - szegedi évek, Ivankovits János pp 477
 - Szegvár**, római katolikus plébániatörténet 130
 - Székely Sándor, Aranyosrákosi ld.
 - Aranyosrákosi Székely Sándor
 - Székelyudvarhely** (Ódorhei, R.)
 - jezsuita misszió és gimnázium, alapítás (1651) 152
 - Székesfehérvár em.**
 - egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 307
 - műemlékek
 - Kara Murteza tornya 35
 - Szent Demeter-kápolna 35
 - Püspöki Levéltár, egyházlátogatási jegyzőkönyvek, forrás (1778-1868) 84
 - Székesfehérvári Székeskáptalan, Prohászka Ottokár 424
 - székeskáptalan (főszékeskáptalan)
 - Buda, protokollum, oklevelek Békés m-re 483
 - Kalocsa, középkor 29
 - Székesfehérvár, Prohászka Ottokár 424
 - Szepesség, lengyelek (14. sz.) 174
 - Székfű Gyula "haladó katolikus" 545
 - szembenállás, papság, szerzetesek - kormány, Heves m. (1956-1961) 220
 - szeminárium és liceum, Kárpátalja (1776-1949) 157
 - Szendrey Tamás történész, nekrológ 529-530
 - Szent**
 - András ld. András-Zoerard, szent
 - Anzelm
 - Kollégium, bencés, Haudek Ágoston 216
 - Konföderáció, Magyar Bencés Kongregáció szerepe, Róma (Ol.) 216
 - Bazil Rend, levéltár, Máriapócs, monostor 67
 - Demeter
 - kapcsolat, magyar korona 471
 - kápolna, Székesfehérvár, műemlékek 35
 - Erzsébet-templom
 - Cleveland ld. ott
 - Kecskemét, templomtörténet 3
 - Farkas ld. Wolfgang, szent
 - Gellért
 - Hittudományi Főiskola, évkönyv 230
 - Kolostor, Brazília, Jordán Emil alapító 218
 - ld. még: Gellért, szent
 - István ld. István, I., m. kir., szt.
 - Akadémia, tagok 404
 - legenda, nagyobbik, I. András, m. kir. 86
 - napok, Kalocsa
 - (1993) 135
 - (1994) 162
 - Jakab-legendák, zárandokhely, Compostella (Sp.) 190
 - József Hispítium Egyesület (1925-1950) 460
 - László
 - ld. László, I., m. kir., szent
 - legenda, falképek, középkor 118
 - László Társaság, minoriták 156
 - lépcsők, összekötő, földi, égi szféra 55
 - Margit ld. Antiochiai, Árpádházi
 - Margit Gimnázium, Budapest, évkönyv 509
 - Mihály templom, Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.), templomtörténet 442
 - vér-tisztelet, Magyarország, középkor 39
 - Vincéről Nevezett Irgalmasnővérek ld. Irgalmas Nővérek
 - Wolfgang ld. Wolfgang püspök, szent
- szentbeszéd, Mindszenty József bíboros 380
- szentek
 - magyar, Csúzy Zsigmond prédikációi 341
 - tisztelete
 - Brazília (20. sz.) 206
 - párhuzam, Antiochiai Margit és Árpádházi Margit 59
 - ld. még: nevük alatt
- Szentendre**
 - egyháztörténet 276
 - plébániatörténet, római katolikus 317
- Szentendrey Katalin ld. Katonáné Szentendrey Katalin
- Szentmártonszállás ld.**
 - Kunszentmárton
- Szentopolk és Metód, kapcsolat Szirmiummal és Szlavóniával 172
- Szentszék
 - Károlyi Mihály, kapcsolat 401

- Magyarország, kapcsolat, hidegháború idején 314
 - Szeged, kapcsolat, Egyházmegyei Központ 544
 - szentté avatás, Margit, Árpád-házi 340
 - szepesi püspökség, birtokai (18-19. századforduló) 420
 - Szepességi Káptalan (14. sz.), lengyelek 174
 - Szépművészeti Múzeum, Budapest
 - táblakép, Eucharisztia-oltár, Sassetta István 36
 - Szer monostor, építéstörténet 440
 - Szerémi György vilásképe 4
 - szerep, egri em., művelődésben (1697-1848) 363
 - szerk.
 - Bárdos István, ism. 87, 187
 - Beke Margit, ism. 87, 187
 - Békés Gellért ism. 171
 - Dóka Klára, ism. 186, 277, 303-304
 - Horváth Árpád ism. 171
 - Imre Mihály, ism. 335
 - Ságvári Ágnes, ism. 255
 - Somorjai Ádám, ism. 227
 - Tökés László, ism. 143
 - szertartások és halotti címerek, főpapi, temetési (18-19. sz.) 57
 - Szervátiusz Múzeum, Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.) 531
 - szervezés, egyetem-, katolikus, Eger (1754-1948) 75
 - szerveződés, civil, katolikus egyházközség (1919-1944) 293
 - szervezet(ek)
 - Isteni Megváltóról Nevezett Irgalmasnővérek, Sopron (1863-1950) 348
 - női, Isteni Megváltó Leányai
 - kapcsolat, Apor Vilmos, Mindszenty József 371
 - Sz. Vincéről Nevezett Irgalmasnővérek, Szécsény (1875-1950) 148
 - szereztes rendek
 - felosztatás (1950) 423
 - Jász-Nagykun-Szolnok m. (1920-1950) 44
 - szereztesek, papság - kormány, szembenállás, Heves m. (1956-1961) 220
 - szerezteség, keresztény 233
 - Szilády János 144
 - Szilás László jezsuita egyháztörténész, interjú 505
 - Szili Ferenc, ism. 332
 - Szirmiummal és Szlavóniával kapcsolat, Szentopolk és Metód 172
 - Szittyay Dénes, ism. 150
 - Szlavóniával és Szirmiummal kapcsolat, Szentopolk és Metód 172
 - Szlovákia, katolikus egyháztörténet, kezdetektől 184
 - Szmrecsányi Lajos érsek, Eger 197
 - szobrok, Kunszentmárton 468
 - szociális
 - irányú katolikus mozgalmak, Magyarország (1935-1949) 65
 - kérdések, magyar - német katolikus egyház, párhuzam (1891 előtt) 179
 - Misszió Társulat ld. egyesületek
 - szocializmus, keresztényszocializmus, Magyarország 117
 - szociográfia, Nagyunság 388
 - szokásrend, iskola, keresztény 292
 - Szolnok, egyháztörténet, római katolikus 411
 - Szombathely
 - Győr em., zsinat (1579), Draskovich György 193
 - Pax-Romana-kongresszus, megújuló egyház és társadalom (1993) 171
 - Szórád, szent ld. Zoerard-András, szent
 - szórvány magyarság, lelki gondozás 156
 - Olaszország 204, 252
 - Brazília 206
 - Szőnyi Benjámint református prédikátor 335
 - Szörög, római katolikus plébániatörténet (1848-49) 421
 - Szörényi László, ford. 245
 - szöveggyűjtés
 - Kőhegyi Mihály, ism. 272
 - Merk Zsuzsa, ism. 272
 - szövetségújítás, Bátaszék és Ciszterci Rend 78
 - születésnap, köszöntés
 - Bogyay Tamás 19
 - Gábel Asztrik 330
 - Lénárd Ödön 513
 - Lukács László SJ, történész 183
 - szülőváros, METEM, Toronto (Can.) vagy Esztergom ? 286
- T**
- táblakép, Sassetta István, Eucharisztia-oltár - Szépművészeti Múzeum, Budapest 36
 - tábori pp ld. Bjelik Imre
 - tagok, Szent István Akadémia 404
 - Takács Imre, ism. 231
 - tanácskozások, Bernardinum (1891-1933) 42
 - tanárképzés, bencés (1819-1848) 520
 - tankönyvek, magyar történelem (1945-1975) 149
 - tanulmánygyűjtemény, Erdély 334
 - tanulmányok
 - egyháztörténeti 450

- magyar egyháztörténet, METEM Vázlatok, METEM Enciklopédia 48
- Párizs-tanulmányok 139
- Pítvaros 114
- tanügyigazgatás, egyházi, római-katolikus (1560-1950) 10
- Tápé ld. Szegeď-Ťápé
- tárcsás kereszt, sírlap, Balassa Bálint Múzeum, Esztergom 22
- Tari Edit, ism. 466, 469
- társadalmi háttér, egyházi iskolások (1990-es évek) 321
- társadalom
 - és egyház, megújuló, Pax-Romana-kongresszus, (Szombathely-Vép, 1993) 171
 - magyar, hatás, Rerum Novarum, pápai körlevél 96
- társadalomtörténeti atlasz, Kelet-Közép-Európa 104
- társulatok, vallásos, magyar városok, késő-középkor 318
- Telegdi-család, per, Csanádi püspökség 254
- telep, remete, régészeti kutatás, Tihany 21
- települések, Körös - Tisza - Maros-köz, középkor 359
- települési és egyházi topográfia, Magyarország, középkor 408
- településtörténet, Nyitra nagyker (Veliki Kyr, Sl.) 98
- Temerin (Jug.), plébániatörténet 166
- Temesvár (Timișoara, R.)
 - Glattfelder Gyula püspök, sajtóvisszhang 243
 - zsidó hitközségtörténet (1848-1918) 543
- Temesvári em., név- és címtár 550
- temetési szertartások és halotti címerek, főpapi (18-19. sz.) 57
- temetők, Kunszentmárton 468
- templom(ok)
 - Cleveland, (Can.), Szent Erzsébet-, templomtörténet 400
 - Egyesült-Államok, magyar katolikusok 501
 - Erdélyi Püspökség, középkor 274
 - falusi, adattár, középkor 466
 - Kecskemét, Szent Erzsébet-templom, templomtörténet 3
 - Magyarország, ruszin 538
 - Pakod (Zala m.), katolikus 352
 - Pest m., középkor 469
 - Tiszaújfalu, zárda, építéstörténet (1928-1943) 370
- templombúcsú, Földeák (1848) 526
- templomépítő, Grassalkovich I. Antal (18. sz.) 394
- templomtörténet
 - Cleveland (Can.), Szent Erzsébet- 400
 - Kecskemét, Szent Erzsébet-templom 3
 - Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.), Szent Mihály- 442
 - Kunszentmárton, középkor 27, 538
- teológia, "román iskola"-é és Prohászka Ottokár 398
- térképek
 - Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár 389
 - Magyarország, egyházi levéltárak (13-14. sz.) 51
- térképgyűjtemények
 - egyházi levéltárak 112
 - Egyházmegyei Könyvtár, Vác 159
- testvérek ld. hutteri
- tevékenység, METEM, megalakulás 12
- Thun Albin, ism. 385
- Tihany, remetetelep, régészeti kutatás 21
- Tilkovszky Lóránt, ism. 437
- Tisza - Körös - Maros-köz, települések, középkor 359
- Tiszántúli Egyházkerület, református egyháztörténet (1944-1986) 415
- Tiszaújfalu, zárdatemplom, építéstörténet (1928-1943) 370
- tisztelet
 - Árpád-házi szent Erzsébet, Kolumbia 375
 - magyar szentek, Brazília (20. sz.) 206
 - Mária-tisztelet ld. ott
 - Oltáriszentség, középkor
 - Európa 417
 - Magyarország, középkor 39
 - Szent Vér, Magyarország, középkor 39
 - szentek tisztelete ld. ott
- Tomisa Ilona, ism. 142, 309
- topográfia, Magyarország, települési és egyházi, középkor 408
- Toronto (Can.) vagy Esztergom, METEM szülővárosa? 286
- torony, Kara Murteza pasáé, Székesfehérvár, műemlékek 35
- Tóth István György, ism. 271
- Tökés László szerk., ism. 143
- Tölgyesi József, szerk. 382
- török hódoltság alatt, magyar reformáció 188
- Török József, ism. 72
- történelem tankönyvek, magyar (1945-1975) 149
- történelmi feladatgyűjtemény 516
- történész, Lukács László SJ, születésnap, köszöntés 183
- történészek
 - lengyel, Római Lengyel Akadémia, Fraknói Vilmos 199

- magyar, katolikus, Regnum, egyháztörténeti évkönyv 121
- napja ld.
- Szent István-napok
- történet
 - Morávia 338
 - történeírásé, Egyesült Államok 302
- történeti
 - földrajz, Váci em. 296
 - gyűjtemények, Baptista Egyház 323
 - Intézet ld.
 - Magyar Történeti Intézet (Róma)
 - Osztárk Történeti Intézet
 - történetírás története, Egyesült Államok 302
 - történetirő papok, Csanád em., adattár 49
 - törvénykönyvek, László, I., m. kir. 454
 - törzslap, katonai, Bjelik Imre tábori pp 409
 - Trogmayer Otto, ism. 440
 - tudomány- és iskola-reformok, Brassai Sámuel (19. sz.) 498
 - tudományos és iskolai reformtörekvések, Brassai Sámuel (19. sz.) 498
 - Tudományos Közlemények ld. Károlyi Gáspár Református Egyetem

U

- Udvardy József, ism. 73
- Udvari István, közreműködő 508
- Új Tanulmányok, folyóirat ld. Studia Nova
- Újszeged, oktatási intézmények, római katolikus egyházközség (1948-ig) 97
- Unghváry Sándor, ism. 188
- unitárius
 - arckép, Heltai Gáspár 453
 - egyháztörténet
 - Budapest, egyházközség 311
 - Magyarország (Trianon után) 263
 - Gál Miklós 311
 - Józán Miklós 311
 - kollégium, Kolozsvár (Cluj-Napoca, R.)
 - Brassai Líceum 511
 - iskolatörténet 439
 - prédikációk 539
 - püspök
 - Aranyosrákosi Székely Sándor (19. sz.) 458
 - Szentábrahámi Mihály (18. sz.) 419
- urbárium, Veszprémi Püspökség (1524) 147
- USA ld. Egyesült Államok
- utánpótlás, férfirendek, Lengyelország 168
- utódlás, Mátyás, I. m. kir. 391
- üldöztetés, magyar papság (1948-1977) 349

V

Vác em.

- egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 306
- Egyházmegyei Könyvtár, térképgyűjtemények 159
- plébániai könyvtárak 289
- történeti földrajz 296
- vádak Pius pápa XII. ellen 344
- Vajdaság (Vojvodina, Jug.), archaikus népi imádságok 384
- válaszút, Bajorország, protestantizmus vagy katolicizmus 542
- vallás és oktatás, Dunántúl (1810-1812), katonai jelentés 320
- vallási
 - élet, magyar, Egyesült Államok, századforduló 261
 - megnyilvánulások, néprajz, Csanádi Püspökség 319
 - türelem, Erdély 151
- vallásos
 - egyesületek, Baja (19. sz.) 29
 - nevelés, állami iskolák (1949-1950) 38
 - társulatok, magyar városok, késő-középkor 318
- valláspolitikai
 - Báthory-cs., Erdély 493
 - Staatsrat-é, Erdélyben (1771-1772) 393
- vallástörténet
 - Erdély 151
 - Kelet-Közép-Európa, atlasz 104
- vallásügy
 - Erdély (1765-1773) 496
 - Magyarország, katolikusok és reformátusok, kora-újkor 310
- valóság és legenda, Margit, szent, Árpád-házi 340
- Vanyó Tihamér OSB, egyháztörténész, bibliográfia 123
- Várdy
 - Béla, közrem. 501
 - Steve Béla ld. Várdy Béla
- Varga
 - Lajos, ism. 296, 540
 - László, ism. 228
- városok, magyar, vallásos társulatok, késő-középkor 318
- vatikáni
 - források, Magyarország elleni intervenció (1919) 128
 - rádió, magyar tagozat 367
 - zsinat, intervenció, magyar kormány (1870) 40
- Vatikánváros, levéltár ld. egyházi ügyek kongregációja, levéltár
- Vécsey Antal, ism. 443

védelem, egyházi iskolák, tüntetés, Sopron (1948) 267

Vendégkönyv ld. Máriakálnoki Vendégkönyv 291

Veneto, pócsi Mária-tisztelet 369

vér ld. Szent Vér

Veszprém em.

- egyházlátogatási jegyzőkönyvek, katalógus 308
- jezsuita misszió (1649-1677) 361
- Volka Ottó püspök (1665-1720) 357

Veszprémi

- László, szerk. 486
- Püspökség ld. püspökségek

Vidlics Ferenc, ism. 223

Vigh Éva, ford. 314

vikáriátus, Esztergom, érsekség, hódoltsági 518

világkép, Szerémi György 4

Villon kora, Párizs, László, V., m. kir. követei 392

Vince ld. Szent Vince

visszaemlékezés (Bubla László) 452

viszony(ok)

- állam - egyház 33
- (1914-1945) 77
- Esztergomi Érsekség és Kalocsai Érsekség (13. sz. eleje) 37
- politikai, Szent László kora, kapcsolat Rómával 339

visszaemlékezések, görögkatolikus egyház, Kárpátalja (1944-1992) 180

vita, esztergomi érsek, krakkói püspök (14. sz.) 124

vizitáció ld. egyházlátogatás

Volkra Ottó püspök, Veszprém em. (1665-1720) 357

Wolfgang püspök, szt., Magyarország 141

Z

Zakar Polikárp, egyháztörténész, bibliográfia 268

Zala m., katolikus oktatás-nevelés, reformkor 31

Zalaegerszeg

- diáksztrájk és megtorlás (1948) 297
- Notre Dame Iskolák, Mindszenty József (1929-1948) 284

Zalavár, konvent, levéltár 532

zarándok, Lászlai János, Egyiptom (1483) 418

zarándoklat, Altötting (No.), kegyhely (1947) 353

zárdatemplom ld. templom

Zebegény, monasteriológia 81

Zeller László, közreműködő 514

zeneszerző, Mirzaty Dan, Ave Maria 298

Zimányi Vera-tisztelet, tanulmányok 585

Zoerard-András, sz., remete, élete és kultusza Magyarországon 410

Zombori István, ism. 89, 150

Zs

zsidó

- hitközségek
- Észak-Erdély (1940-1944) 262
- hitközségtörténet, Temesvár (Timișoara, R.) (1848-1918) 543
- oktatásügy, Erdély (1780-1913) 153

zsidók összeírása, Magyarország (1944 április) 258

zsidóüldözés, dokumentumok, Bács-Kiskun megyei Levéltár 255

Zsigmond, 493

zsinat(ok)

- Erdőd, Philipp Melanchthon, Drágfi Gáspár (1545) 236
- magyar, keleti egyházfegyelem befolyása 360
- Szombathely, Győr em. (1579), Draskovich György 193
- Vatikáni, intervenció, magyar kormány (1870) 40

zsinat-presbiteri egyházkerületek, evangélikus

- Erdély (1919-1932) 459

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

A. = Ausztria
 Br. = Brazília
 Can. = Canada
 cs. = család
 ek. = egyházkerület
 em = egyházmegye
 ford. = fordította

főem. = főegyházmegye
 ism. = ismertetés, ismertette
 Izr. = Izrael
 közrem. = közreműködött
 Lo. = Lengyelország
 ld. = lásd
 m. = megye

m. kir. - magyar királyi
No. - Németország
Ol. - Olaszország
RMK - Régi Magyar Könyvtár
Sp. - Spanyolország

sz. - század
szerk. - szerkesztette
Szl. - Szlovákia
sz. - szent
USA - Egyesült Államok

A MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK 1-15. ÉVFOLYAMÁBAN MEGJELENT ÍRÁSOK
SZERZŐI MUTATÓJA
(1989-2004)

Adriányi Gábor

A magyar királyok apostoli címe. - 2 (1990) 77-87.

A magyar kormány intervenciója az 1. Vatikáni Zsinaton (1870). - 3 (1991) 121-126.

A szociális kérdés a német és a magyar katolikus egyházban 1891 előtt. - 7 (1995) 1-2. sz. 167-176.

Az egyháztörténetírás mai igényei és módszertana. A plébániatörténetírás követelményei. - 1 (1989) 325-335.

Egy „elfelejtett” kalocsai főpásztor: Klobusiczky Péter (1752-1843). - 9 (1997) 3-4. sz. 19-28.

Fraknoi Vilmos és a „Monumenta Vaticana Hungariae Historiam Illustrantia” megindítása. - 8 (1996) 3-4. sz. 61-72.

Lengyel menekültek és a magyar katolikus egyház. 1939-1945. - 11 (1999) 3-4. sz. 145-154.

Almási Tibor

Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában. Pecorari Jakab magyarországi legációja. - 5 (1993) 1-2. sz. 120-141.

Arató Orbán

Ciszterci lelkiség - ciszterci küldetéstudat. - 5 (1993) 1-2. sz. 175-180.

Azzola, Karl Friedrich

Die Scheibenkreuzlatte im Balassa Bálint Museum zu Esztergom (Gran). - Az esztergomi Balassa Bálint Múzeum kör alakú, tárcsába foglalt, keresztet ábrázoló sírlapja. - 2 (1990) 43-49.

Baán István

A görömbölyi görögkatolikus egyházközség a 18. században. - 8 (1996) 3-4. sz. 51-60.

Ortodoxok és görögkatolikusok Miskolcon a 18. században. - 9 (1997) 1-2. sz. 5-18.

Balogh László ld. Érszegi Géza...

Baják László

Szerémi György világlképe. - 1 (1989) 123-136.

Balogh László ld. Érszegi Géza ...

Bán László

Vallásos egyesületek Baja város 19. századi társadalmi életében. - 2 (1990) 113-116.

Bánhegyi B. Miksa

Bencés könyvkultúra a középkorban. - 8 (1996) 1-2. sz. 15-23.

Bánk József

Kinek a jogán tanítanak a hittudományi karokon a professzorok? - 1 (1989) 177-194.

Barna Gábor

A kunszentmártoniak radnai búcsújárása. - 3 (1991) 209-244.

A Karmelita Rend kunszentmártoni letelepedésének 50. évfordulóján. Egyháztörténeti konferencia. (Kunszentmárton, 1990. október 15.) - 3 (1991) 147-149.

Barna Gábor - Hermann Egved

A bátaszékiek máriacelli búcsújárása. - 5 (1993) 1-2. sz. 155-173.

Beke Margit

A Historia Domus fontossága, helye és gyakorlata. [Előadás].1. METEM-konferencia, Budapest. - 9 (1997) 3-4. sz. 149-154.

Das Päpstliche Ungarische Kirchliche Institut in Rom. - A római Pápai Magyar Intézet. - 7 (1995) 3-4. sz. 185-203.

Főpapi temetési szertartások és halotti címerek a 18-19. században. - 4 (1992) 65-69.

Bélteky Ákos
IKE konferenciák Erdélyben a második világhá-
ború után. = 6 (1994) 3-4.sz. 137-153.

Bélteky József
Sajtóvisszhangok Glattfelder Gyula temesvári
püspök működésének utolsó éveiből. = 8
(1996) 3-4. sz. 203-216.

Bendász István ld. Borhalmi Gábor

Bérczi László Bernát – Molnár Antal
Beszélgetés Hervay Ferenc Levente ciszterci egy-
háztörténésszel. = 15 (2003) 1-2. sz.
183-191.

Berta Péter
A körülállók teendői a későközépkori keresztény
halálközeli rítusaiban. = 8 (1996) 3-4. sz.
5-17.

Bertényi Iván
Heraldika és középkori egyháztörténet. = 1
(1989) 195-208.
Hozzászólás Adriányi Gábor előadásához. (A ma-
gyar királyok apostoli címe). = 2 (1990)
89-91.

Bitskey István
Az egri egyházmegye szerepe a régió művelődé-
sében (1687-1848). = 11 (1999) 1-2. sz.
65-74.

Blet, Pierre
Legenda az iratok tükrében. Kitartó vádak XII.
Pius pápa ellen. = 10 (1998) 3-4. sz. 135-145.

Boba Imre
Egyháztörténeti vázlatok a középkorból. 1. Szent
Metód és Szventopolk kapcsolata. 2. Szent
Konstantin (Cirill), Szent Metód és a Boszni-
ai Püspökség eredete. = (1994) 1-2. sz. 5-29.
Szent András-Zoerard: lengyel volt-e, vagy isztri-
ai? = 4 (1992) 5-11.

Borhalmi Gábor (Bendász István)
Kárpátalja első főiskolai jellegű intézménye. = 6
(1994) 3-4. sz.195-202.

Boróvi József
Adalék a sajpüspöki plébánia történetéhez. = 15
(2003) 1-2. sz. 19-32.
Az 1947. évi Altötting-i zárandoklat vallási gyü-
mölcse. = 10 (1998) 3-4. sz.265-268.

Egy Nógrád megyei régi anyakönyv. Kazár,
1695. = 8 (1996) 3-4. sz. 37-50.

Egy olvasótársaság története. A Putnok-rima-
szécsi esperes kerületek Olvasó Társasága és
Kölcsönkönyvtára. = 9 (1997) 1-2. sz.
151-154.

Magyar katolikus lelkipásztori szolgálat Dél-Afri-
kában. 1960-1980. = 9 (1997) 3-4. sz. 71-82.

Borsodi Csaba

A szerzetesrendek feloszlátása, működési enge-
délyük megvonása 1950 nyarán. = 12 (2000)
1-4. sz. 183-210.

Borsodi Csaba ld. még: Érszegi Géza ...

Bura László

A jezsuiták Szatmáron. = 9 (1997) 1-2. sz.19-35.
A keleti szertartású kereszténység múltja és jele-
ne Szatmárban. Magyar görögkatolikusok a
Szamosháton (Szatmár megyében). = 13
(2001) 3-4. sz. 103-120.

A szatmári római katolikus egyházmegye 1945-
1956 között: az egyház Rómától való elszakí-
tásának kísérlete. = 12 (2000) 1-4. sz. 163-
181.

A Szatmárnémeti Római Katolikus Püspöki Lice-
um (1804-1852). = 8 (1996) 3-4. sz.107-136.
Ave Maria in memoriam Scheffler János. = 9
(1997) 3-4. sz.193-196.

Felekezeti iskolaügy Erdélyben. (1918-2001). =
14 (2002) 1-4. sz. 253-268. Tan.

Hűségesen, fáradhatatlanul. Scheffler János
szatmári megyéspüspök életútja. Újvidék,
1991. 62 p. [Nekr.] = 9 (1997) 3-4. sz. 193-
196.

Gondolatok Hám János személyiségéről, törté-
nelmi szerepéről, emlékezete őrzéséről. = 10
(1998) 3-4. sz.117-133.

Cywinski, Bohdan

A katolikus egyház Szlovákiában a kezdetektől
1948-ig. Lengyelből ford. Somorjai Ádám. = 7
(1995) 1-2. sz. 261-278.

Csapodi Csaba

A magyar katolikus történészek egykori munka-
közössége és a „Regnum” egyháztörténeti év-
könyv. = 6 (1994) 1-2. sz. 7-18.
Bessenyei György és a katolicizmus. = 9 (1997)
3-4. sz. 29-40.

Császtvay Tünde

Hungarian culture and christianity 4. Congress
on Hungarian Studies, Rome-Naples, Sep-

- tember, 1996. – A magyar kultúra és kereszténység 4. kongresszusa magyar tanulmányokban. = 6 (1994) 1-2. sz. 243-245.
- Itáliában a magyar művelődés és a kereszténység kapcsolatáról. = 5 (1993) 3-4. sz. 129-200.
- Cseszka Éva**
Az esztergomi érsekség birtokainak helyzete Széchenyi György alatt. = 15 (2003) 1-2. sz. 5-12. Tan.
- Csíky Balázs**
A Szent József Hospitium Egyesület. A Szentséges Jézus Szolgálói Kis Társaságának magyarországi működése. (1925-1950). = 13 (2001) 1-2. sz. 101-121.
- Csordás Eörs**
Boldogasszony Anyánk, Régi nagy Pátrónánk ... = 1 (1989) 209-219.
- Dankó László**
A szarvasi róm. kat. plébánia története. = 1 (1989) 9-45.
- Deák Ágnes**
Lady Blennerhassett és Haynald Lajos érsek barátsága. = 7 (1995) 3-4. sz. 83-96.
- Demeter József**
A magyarpéteri lakai református egyházközség története. = 6 (1994) 1-2. sz. 133-147.
- Dénesi Tamás**
Missziótól a kollégiumig. (Jezsuiták Pozsonyban 1635-ig). = 10 (1998) 3-4. sz. 87-115.
- Dohi Tamás**
A solti egyházmegye kötgylési jegyzőkönyveinek tartalomjegyzéke. (1817-1831). = 12 (2000) 1-4. sz. 357-384.
- Dóka Klára**
A kalocsai érsekség birtokai a 18-19. században. = 7 (1995) 1-2. sz. 89-152.
A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944. között. Összeállította, bev. Beke Margit. (München – Bp. 1992, Aurora). /Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae. 12-13./ [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 286-288.
A nagyváradi római és görög katolikus püspökség birtokai a 18-19. század fordulóján. = 13 (2001) 3-4. sz. 77-101.
- A nyitrai, besztercebányai és szepesi püspökség birtokai a 18-19. század fordulóján. = 12 (2000) 1-4. sz. 133-151.
- A Váci Egyházmegyei Könyvtár térképgyűjteménye. = 6 (1994) 3-4. sz. 217-242.
- Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek forrásértéke a székesfehérvári püspökség dokumentumai alapján. (1778-1858). = 5 (1993) 1-2. sz. 181-201.
- Balogh Margit – Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon. 1790-1992. Kronológia. Bp. 1993. /Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak. 1./ [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 288-290.
- Beke Margit: A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei. Esztergom, 1995. [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 382-383.
„Egyház és közösség”. 1. METEM-konferencia, Budapest. = 8 (1996) 3-4. sz. 89-90.
- Kiadvány a pápalátogatás tiszteletére. in: Baranya. Történelmi és honismereti folyóirat. 4. évf. 1991/1-2. Pécs. [Ism.] = 4 (1992) 271-273.
- Patrocíniumok és búcsúk az egri egyházmegyében (1746). 1. Metem-konferencia. Bp. = 9 (1997) 3-4. sz. 143-148.
- Plébániák, gyülekezetek, hitközségek iratai. (Történelmi áttekintés 1950-ig). = 2 (1990) 217-222.
- Domonkos László**
The tragedy of the Hunyadi dynasty. – Mátyás király utódlási gondjai. = 11 (1999) 3-4. sz. 19-28.
- Dreesbach, Walter**
Aspekte der Beziehungen von Kirche und Staat in Ungarn Zwischen den Weltkrieg. = 5 (1993) 1-2. sz. 79-110.
- Dudás Bertalan**
A Szent Bazil rend máriapócsi monostorának levéltára. = 4 (1992) 263-266.
Duff, E. William
Kim Philby's hungarian „Confessor”. – [Kim Philby magyar „Confessor”-a]. = 6 (1994) 3-4. sz. 155-177.
- Elek Lajos**
Nyitranagyker (Veliki Kyr, Szl.). Település- és plébániatörténet. = 5 (1993) 3-4. sz. 71-82.

Eördögh István

A Magyarország elleni 1919-es intervenció, mint a bolsevizmus következménye. = 6 (1994) 1-2. sz. 127-132.

Eötvös Péter

Varga Katalin, S. (szerk.): Vitetnek ítélőszékre ... Az 1674-es gályarabper jegyzőkönyvei. [Forrás]. ... közléteszi, ford., bev. tanulm., szerk. és jegyz. - - . Pozsony [Bratislava], 2002, Kalligram. 344 p. 2 térk. mell. = 15 (2003) 3-4. sz. 227-229. [Ism.]

Erdő Péter

A magyar és európai egyházmegeyék alakulása az utóbbi tíz évben. = 10 (1998) 3-4. sz. 269-277.

Az esztergomi vikáriusi bíróság legrégebbi protocolluma. = 7 (1995) 1-2 sz. 63-72. Plébánia és egyházközség a háború előtti Magyarországon. 1. METEM-konferencia, Budapest. = 9 (1997) 3-4. sz. 91-97.

Érszegi Géza

De capella tempore Ludovici I. regis Hungariae constructa. - I. (Nagy) Lajos magyar király budai kápolnája. = 7 (1995) 3 -4. sz. 27-33. Pásztor Lajos. 1913-1997. [Nekr.] = 9 (1997) 3-4. sz. 197-199. Róbert érsek oklevelei. = 7 (1995) 1-2. sz. 31-53.

Érszegi Géza - Szögi László - Borsodi Csaba

A Gyulafehérvári Érseki Levéltár. = 10 (1998) 3-4. sz. 227-234.

Érszegi Márk Aurél

Károlyi Mihály és a Szentszék. = 11 (1999) 3-4. sz. 171-181.

Esch Arnold

A római Porosz Történeti Intézet. 1888-1938. = 7 (1995) 3-4. sz. 179-183.

Fazekas Csaba

A felekezeti együttélés az erdélyi fejedelemségben. = 5 (1993) 3-4. sz. 237-238.

Az esztergomi főegyházmegey az 1919-es Tanácsköztársaság idején. (Dokumentumközlés). = 10 (1998) 3-4. sz. 157-171.

Még egyszer Horváth Mihály autonómia-kongresszussal kapcsolatos felhívásáról. (1849). = 11 (1999) 3-4. sz. 271-275.

Fazekas István

Die Konstruktion der Vergangenheit. Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa. Hrsg. von Joachim Bahlcke. Berlin, 2002, Drucker et Bumbot. /Zeitschrift für Historische Forschung. Beiheft 29./ [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz. 345-349.

Flaga, Jerzy

A lublini Katolikus Egyetem Lengyel Egyháztörténeti-Földrajzi Intézete. = 5 (1993) 3-4. sz. 201-212.

Forintos Attila

A Prohászka Ottokár püspöksége alatt kinevezett kanonokok életrajzi adatai. = 12 (2000) 1-4. sz. 233-245.

Forrai Márta

A tiszaujfalvai zárdatemplom építéstörténete. (1928-1943). = 11 (1999) 1-2. sz. 165-180.

Földvári Sándor

Kitka, Ioann: Katihiszisz maluj ... [„Kis katekizmus ...”]. [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz. 327-332. Pirigyi István: Görög katolikus életrsok. Debrecen, 1998. [176] p. /A Debreceni Görög Kat[olikus] Egyházközség Kiadványa/. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 525-527.

Fraknoi Vilmos-emlékülés. = 6 (1994) 1-2. sz. 247-248.

Frauhammer Krisztina ld. Nagyné Frauhammer Krisztina

Fülöp Éva

És kibocsátá Noé a galambot ... Forrásközlés. - Bencés rendtagok beszámolói 1945 tavaszán. = 8 (1996) 1-2. sz. 311-331.

Galcsik Zsolt

A szécsényi evangélikus egyházközség canonica visitacio-ja 1928-ban. = 10 (1998) 1-2. sz. 245-276.

A szécsényi ferences kolostor feloszlata 1950-ben. = 11 (1999) 3-4. sz. 183-230.

A szécsényi [nyolcszáznegyvenötödik] 845. sz. Páter Barkányi János Cserkészcsapat története az alapítástól a feloszlata 1934-1948). = 13 (2001) 3-4. sz. 175-214.

Rác Imre: Arló, Borsodszentgyörgy, Járdánháza, Hódoscsépany története egyházi levéltári

- források tükrében. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 241-242.
- Galla Ferenc**
Otrokocsi Főris Ferenc gályarab Rómában. - - (1888-1977) kézírata alapján közzéteszi: Borovi József. = 10 (1998) 1-2. sz. 185-201.
- Gáspár Dorottya**
Gondolatok a pannoniai ókereszténységről. = 5 (1993) 1-2. sz. 5-21.
- Gergely Jenő**
A katolikus egyház Magyarországon. 1919-1945. ld. Kőhegyi Mihály
A katolikus egyház Magyarországon 1945 után. ld. Kőhegyi Mihály
A „Paritások Bizottság” jegyzőkönyvei. (1950 szeptember-november). = 2 (1990) 223-228.
A katolikus egyházközösség (autonómia), mint a civil társadalom szerveződési lehetősége. (1919-1944). 1. METEM-konferencia. Budapest. = 9 (1997) 3-4. sz. 131-141.
A keresztényszocializmus ... ld. Pál József
Az észak-erdélyi görög-katolikus román egyházmegyék jogállása és sérelmeik. 1940-1944. = 5 (1993) 3-4. sz. 83-94.
Giesswein Sándor-emlékünnepek. = 6 (1994) 1-2. sz. 248-249.
Glattfelder-emlékkonferencia Szegeden. = 5 (1993) 3-4. sz. 235-236.
- Glück Jenő**
A Gyulafehérvári Érseki Levéltár 1848-49-es dokumentumai = 10 (1998) 1-2. sz. 51-57.
A hajdani nagyváradi egyházmegye dokumentumai. (1692-1846). = 11 (1999) 1-2. sz. 75-79.
A kolozsvári Szervátiusz Múzeum. = 15 (2003) 1-2. sz. 215-216.
Az aradi román nemzeti mozgalom újjászervezése. (1877-1892). = 11 (1999) 3-4. sz. 93-110.
Az erdélyi főrabbinátus. (1754-1877). = 14 (2002) 1-4. sz. 143-161. Tan.
Az erdélyi zsidó oktatás történetéből. = 6 (1994) 3-4. sz. 91-116.
Adatok a magyarországi görög-keleti román plébániák történetéhez az aradi püspöki levéltárból. (1792-1848). = 4 (1992) 51-63.
Adatok a pest-budai, budapesti román egyházi élet történetéhez. (1686-1919). = 9 (1997) 3-4. sz. 5-17.
Adatok a temesvári hitközség történetéből. (1848-1918). = 15 (2003) 3-4. sz. 77-86.
- Adatok az erdélyi könyvtárak judaisztikai anyagának meghatározásához (1800-ig). = 7 (1995) 1-2. sz. 73-87.
Adatok az észak-erdélyi zsidó hitközségek történetéhez. (1940-1944). 9 (1997) 1-2. sz. 49-61.
Adatok Gabriel Bucelin Szent Gellértről szóló írásairól. = 5 (1993) 3-4. sz. 19-26.
Egyháztörténeti emlékek Izrael múzeumaiban. = 8 (1996) 3-4. sz. 207-215.
Jerusalem. A jeruzsálemi pátriárkátus folyóirata. [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 275-282.
Lépések az erdélyi zsinat-presbiteri evangélikus egyházkerület megteremtése útján (1919-1932). = 13 (2001) 1-2. sz. 91-100.
Lestyán Ferenc: A hitvallások iskolák küzdelme a két világháború között. 1920-1940. Kolozsvár, 2001, Glória K. 296 p. [Ism.] = 13 (2001) 3-4. sz. 246-247.
Lestyán Ferenc: Megszentelt kövek. A középkori Erdélyi Püspökség templomai. 1-2. Kolozsvár, 1996, Glória K. [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 232-233.
Nagyváradi források a magyarországi görögkeleti parókiák történetéhez. (1793-1847). = 7 (1995) 3-4. sz. 61-81.
Nemzetközi judaisztikai ülés Kolozsvárott 1995. október 24-26. = 7 (1995. 4. sz. 243-7741014.
Örményország kereszténysége Kelet és Nyugat között. = 13 (2001) 3-4. sz. 147-153.
Studia Judaica 1. - Studia Judaica 2. (Ed. Ladislaus Gyémánt, Pompiliu Teodor, Maria Radosa. [Babes-Bolyai Univ.] [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 252-255.
- Győri János**
Adalékok a jászakiséri római katolikus egyház történetéhez. = 14 (2002) 1-4. sz. 269-277. Tan.
- Hardi Gábor Titusz**
Lippay György, az egyházszerző. = 13 (2001) 1-2. sz. 21-57.
Söveges Dávid: Isten útja a bencéseken át. Kis bencés rendtörténet. Szerk., sajtó alá rend. Somorjai Ádám. Pannonhalma, 1996. /Rend-történeti Füzetek. 1./ [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 361.
- Hausel Sándor**
Adatok a balassagyarmati görögkeleti közösség történetéhez. = 10 (1998) 1-2. sz. 85-108.

Herein Gyula
Budakeszi Makkós Mária története. = 2 (1990)
105-112.
Hermann Egyed ld. Barna Gábor

Hetényi János
Geiszbühl Mátyás sopronkőhidai börtönlelkész
feljegyzései. = 12 (2000) 1-4. sz. 297-306.

Hetényi Varga Károly
Búcsú Szántó Konrádtól. [Nekr.] = 11 (1999)
3-4. sz. 257-262.

Holler László
Szent Demeter és a magyar királyi korona. = 13
(2001) 3-4. sz. 5-17.

Horváth Csilla
Katona István: A kalocsai érseki egyház történe-
te. = 15 (2003) 1-2. sz. 234-236.

Horváth Erzsébet
Beke Margit – Bárdos István szerk.: Magyaror-
szág kelet és nyugat metszévonalán. Nemzet-
közi történetzkonferencia előadásai. Eszter-
gom, 1994. ápr. 13-15. [Bp. 1995]. [Ism.] = 7
(1995) 1-2. sz. 282-284.

Dóka Klára: Térképgyűjtemények az egyházi
levéltárakban. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz.
249-250.

Horváth Gábor
Eltűntnek hitt egykori premontrei prépostság az
erdélyi Mezőségeen. = 14 (2002) 1-4. sz. 5-21.
Tan.

Horváth Tibor
Bowden, Henry Warner. Church history in an
age of uncertainty, historical patterns in the
United States. 1906-1990. = 9 (1997) 3-4. sz.
231-233.

Lectori salutem. = 1 (1989) 6-7.
Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk. Diós István.
1-2. Bp. 1993, 1996, Szent István Társulat.
[Ism.] = 9 (1997) 3-4. sz. 234.

METEM Enciklopédia és METEM kiadványok.
1989-1995. = 9 (1997) 1-2. sz. 197-212.

METEM Enciklopédia és METEM Vázlatok. = 3
(1991) 245-258.

METEM-kutatás, plébániatörténet. – METEM
Encyclopedia and METEM vázlatok. = 5
(1993) 3-4. sz. 125-198.

Toronto vagy Esztergom a METEM szülővárosa?
= 9 (1997) 3-4. sz. 83-87.

Horváth Péter
V. László követei Villon Párizsában. = 11 (1999)
3-4. sz. 29-34.

Hörömpő Zsolt
A váci református egyház története és iratai. =
12 (2000) 1-4. sz. 247-272.

Huszár Ágnes, Várdy ld. Várdy Huszár Ágnes

Illés Pál Attila
Egyháztörténeti konferencia Lublinban 1996.
szept. 2-6. = 8 (1996) 3-4. sz. 217-222.

Gapski, Henryk: Rekrutacja do zakonów meskich
w Polsce. – A lengyel férfirendek utánpótlá-
sa. [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 283-286.

Iskoladráma (Az) és a Barokk című konferencia
tervezett előadásai Egerben. (1994. szeptem-
ber 1-3.) = 6 (1994) 3-4. sz. 267-268.

James, L. John
Gabriel Asztrik élete és tudományos munkássá-
ga. (Ford. Petrovics István. A ...bibliográfiát
átdolg. és ford. Mader Béla). = 4 (1992)
135-160.

Janka György
A Szentszék és a bécsi udvar szempontjai a nagy-
váradi és a körösi görög katolikus egyházme-
gyék felállításában. (1775-1779). = 10 (1998)
1-2. sz. 109-114.

Janka György – Lakatos Pál
A makói görög katolikus egyházköztség canonica
visitációja 1844-ben. = 4 (1992) 215-222.

János pápa, II.
Magyarság, kereszténység, kultúra. [Beszéd]. El-
hangzott 1996. szeptember 14-én a 4. Nemzet-
közi Hungarológiai Kongresszus résztvevői-
nek fogadásán. Ford. Szörényi László. = 8
(1996) 3-4. sz. 167-182.

Járolí József
A békéscsabai Credo Férfi egyesület története.
1939-1951. 1.METEM-konferencia, Buda-
pest. = 9 (1997) 3-4. sz. 105-107.

Jeney-Tóth Annamária
Bubla László: Kiáltó szó az ecseri pusztáról. Em-
lékezéseim. Szentes, 1999. 121 p. [Ism.] = 12
(2000) 1-4. sz. 538-539.

Kelemen Miklós: Heltai Gáspár. Bp. 1999. 71 p. /Unitárius Arcképcsarnok. 2./ [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 539-540.

Jeszenkovits Teréz

Az 1948-56 közötti évek. [Egy apáca visszaemlékezései]. = 5 (1993) 1-2. sz. 203-216.

Józsa László

A középkori Kunszentmárton temploma. = 15 (2003) 3-4. sz. 193-197.

A kunszentmártoni Kármel félévszázados története. = 3 (1991) 163-197

A kunszentmártoni nagytemplom két évszázada. = 2 (1990) 93-104.

Gacsári Kiss Sándor: A római katolikus egyház története Szolnokon. Szolnok, 1997. 175 p. [Ism.] = 11 (1999) 3-4. sz. 296-299.

Megszentelt kövek ld. Tolnay Gábor [Ism.]

Kakucs Lajos

Szent Jakab emlékhelyek Magyarországon. = 15 (2003) 3-4. sz. 151-191.

Kálmán Peregrin

Szatmári Irgalmas Nővérek Kínában. = 15 (2003) 1-2. sz. 77-88.

Kápolna Iván

Adalékok Mezőkövesd és környéke iskolaügyének történetéhez a 19. sz. derekáig. = 6 (1994) 1-2. sz. 67-79.

Mezőkövesd város és környéke népességének alakulása a 19. században az egyházi források tükrében. = 3 (1991) 7-52.

Karnitscher Tünde Beatrix

Font Zsuzsa: Erdélyiek Halle és a radikális pietizmus vonzásában. = 15 (2003) 1-2. sz. 230-234.

Katona Nándor

Két levél 1953-ból. [A békepapokról]. = 6 (1994) 1-2. sz. 231-234.

Katonáné Szentendrey Katalin

A szentendrei római katolikus plébánia története. = 10 (1998) 1-2. sz. 115-121.

Katus László

A szegvári plébánia története. = 6 (1994) 1-2. sz. 149-216

Kelemen Miklós

A budapesti unitárius egyházközség története. = 10 (1998) 1-2. sz. 27-49.

Az unitárius egyház története a mai Magyarország területén. = 9 (1997) 1-2. sz. 63-81.

Brassai Sámuel 19. századi iskola- és tudomány-reformálási törekvése. = 14 (2002) 1-4. sz. 163-170. Tan.

Egy 18. századbeli erdélyi unitárius püspök, Szentábrahám Mihály. = 12 (2000) 1-4. sz. 127-132.

Egy 19. századbeli erdélyi unitárius püspök: Aranyosrákosi Székely Sándor. = 13 (2001) 1-2. sz. 85-89.

Ferencz József erdélyi unitárius püspök kora és munkássága. = 15 (2003) 1-2. sz. 127-139.

Gaál György: „Műzsák és erények jegyében”. Kiad. az Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2001. 564 p. /Dolgozatok Erdély Unitárius Múltjából/. [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz. 336-337.

Gellerd Imre: Négy száz év unitárius prédikációirodalma. = 15 (2003) 1-2. sz. 238-239.

Heltai Gáspár ... ld. Jeney-Tóth Annamária

Kenéz Győző

Békés megyére vonatkozó oklevelek a budai káptalan protokollumában. = 13 (2001) 1-2. sz. 171-185.

Keppel Csilla

Bajorország a katolicizmus és a protestantizmus válaszfútján. = 15 (2003) 3-4. sz. 43-75.

Kerekes Károly

Szövetségújítás a Ciszterci rend és Cikádor, azaz Bátaszék között. 5 (1993) 1-2. sz. 111-113.

Kéringner Mária ld. Patkóné Kéringner Mária

Keveházi László

Evangélikus iskolák és könyvtáraik. 16-18. század. = 11 (1999) 3-4. sz. 81-91.

Király László

Az újszegedi római katolikus egyházközség oktatási intézményei 1948-ig. = 5 (1993) 3-4. sz. 51-70.

Kloczowski, Jerzy

Kelet-közép-Európa társadalom- és vallástörténeti atlasza. = 5 (1993) 3-4. sz. 213-222.

Knapp Éva ld. Tüskés Gábor

Koltai András
A győri egyházmegye 1579. évi szombathelyi zsinata. = (1995) 3-4. sz. 41-60.
Nagy Márta szerk.: Új kegyesség: fejezetek az osztrák-magyar protestáns kapcsolatok történetéből. Bp. 1997, Metronóm. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 509-510.

Kósa Károly
Szerzetes rendek és házaik Jász-Nagykun-Szolnok megye területén 1920-1950 között. = 3 (1991) 149-157.

Kosztai László
Adalékok az esztergomi és a kalocsai érsekség viszonyához a 13. század elején. = 3 (1991) 73-88.
Ciszterci Rend története Magyarországon a kolostoraik alapítása idején. 1142-1270. = 5 (1993) 1-2. sz. 115-128.

Kosztolnyik Zoltán
The three law books attributed to King St. Ladislas I. of Hungary and the political background of their enactment. – Szent László m. kir. három törvénykönyve és törvényalkotásának politikai háttere. = 13 (2001) 1-2. sz. 5-20.

Kovács [Erzsébet], Elizabeth
Bibliotheca Pontificum – a modern pápaságtörténet alapvetése és alapvonásai. Németből ford. Somorjai Ádám. = 7 (1995) 3-4. sz. 211-235.

Kovács Imre
A kecskeméti Szent Erzsébet-templom története. = 1 (1989) 47-122.
Adatok a magyarországi premontreiek teológiai munkásságához a középkorban. = 2 (1990) 67-75.

Kovács Imre Endre
Campbell, Hamish: Szent Norbert, a premontrei rend alapítója, a béke apostola. Ford. Gábor Bálint József. [Kiad. a] Premontrei Prépostság. Csorna, 1996. [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 233-235.

Kovács János
A „Magyarországi egyházi könyvtárak kézirat-katalógusai” című sorozat újabb köteteiről. [Ism.] = 4 (1992) 273-277.
Galcsik Zsolt: A páli Szent Vincéről nevezett szécsényi irgalmasnővérek „Hármas intézmé-

nyének” története az alapítástól a feloszlásig. (1875-1960). (Balassagyarmat, 1993). [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 272-273.

Hetényi-Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. 1. [Ism.] = 5 (1993) 1-2. sz. 228-230.

Magyarországi egyházi levéltárak térképei. 13-14. [század]. = 3 (1991) 282-284.

Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek bajai iskoláiban vezetett krónika. 1936-1948. Előszó: Kelemen Márton. A szöveget gondozta, jegyzetelte: Kőhegyi Mihály, Merk Zsuzsa. Bp. 1995. /Bajai Dolgozatok. 9./ [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 228-230.

Kovács K. Zoltán
In memoriam Békés Gellért. = 11 (1999) 3-4. sz. 263-270.

Kovács Kálmán Árpád
Adalékok a Staatsrat erdélyi valláspolitikájához. (1771-1772). = 11 (1999) 3-4. sz. 35-63.

Adalékok az erdélyi vallásügy államtanácsi, cancelláriai és guberniumi tárgyalásaihoz. (1765-[17]73). = 14 (2002) 1-4. sz. 107-141. Tan.

Kovács Teofil
Tibori János: A tiszántúli ref. egyházkerület története. 1944-1986. 1-4. köt. Debrecen, 1995, 1996, 1998, 2000. 424, 154, 132, 240 p. [Ism.] = 11 (1999) 3-4. sz. 306-307.

Kovács Dániel
Varga Lajos összegyűjtött írásai. [Ism.] = 15 (2003) 1-2. sz. 239-241.

Kőhegyi Mihály
A bajai ferences rendház házfőnökei és helyettesei. = 13 (2001) 3-4. sz. 165-174.

A Magyar Katolikus Püspöki tanácskozásokról története és jegyzőkönyvei. 1945-48 között. A kötetet gondozta: Beke Margit. Köln - Bp. 1996. /Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae. 14./ [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 240-243.

Acta Historica. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Tomus 90. [Ism.] = 5 (1993) 1-2. sz. 217.

Acta Historica. Ua. 98. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 265.

Adatok Madaras egyháztörténetéhez. (1789-1835). = 7 (1995) 1-2. sz. 153-166.

Az esztergomi főegyházmegye barsi főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei. 1647-

1674. Vál., sajtó alá rend. és bev. Tomisa Ilona. (Bp. 1992). [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 262-263.
- Bilkei Irén: A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái. 1527-1541. [Ism.] = 15 (2003) 1-2. sz. 217-218.
- Blazovich László szerk.: A Körös - Tisza - Maros-köz települései a középkorban. Szeged, 1996. /Dél-alföldi Évszázadok. 9./ [Ism.] = 10 (1998) 3-4. sz. 309-311.
- Blazovich László - Géczy Lajos: A Telegdiak pere. 1568-1572. Szeged, 1995. /Délalföldi Évszázadok. 6./ [Ism.] = 8 (1996) 3-4. sz. 243-244.
- Boba Imre: Morávia története új megvilágításban. Bp. 1996. 197 p. /METEM-Könyvek. 11./ [Ism.] = 10 (1998) 1-2. sz. 301-302.
- Dóka Klára szerk.: Segédanyagok az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához. [Ism.] = 7 (1995) 1-2. sz. 281-282.
- Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. (Előszó, szerk. Ságvári Ágnes. [Ism.] = 8 (1996) 3-4. sz. 245-246.
- Fasciculus rerum scholasticarum collegii Claudiopolitani unitariorum. I. 1626-1648. Prepared and arranged by Edit Dományházi, Miklós Latzkovits. Szeged, 1997. 201 p. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 510-511.
- Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön. Bp. 1999. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 529-532.
- Feldtänzer, Oscar: Joseph II. und die donauschwäbische Ansiedlung. (Linz, 1990). 502 p. [Ism.] = 4 (1992) 269-271.
- Fülöp Éva Mária: A magyarországi bencés kongregáció birtokainak gazdasági szervezete és irányítása. (1848-1949). Bp. 1995. /METEM-Könyvek. 8./ [Ism.] = 7 (1995) 3-4. sz. 252-254.
- Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon. 1919-1945. Bp. 1997. 400 p. [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 284-287.
- Gergely Jenő: Ua. 1945 után. (Bp. 1991). [Ism.] = 5 (1993) 1-2. sz. 222-224.
- Gericz József: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Bp. 1995. /METEM-Könyvek. 9./ [Ism.] = 8 (1996) 3-4. sz. 250-252.
- Helytörténeti részletek a kecskeméti ferences rendház Háztörténetéből. (1644-1950). Ford., vál., jegyz. Szabó Attila. (Kecskemét, 1992). /Levéltári Füzetek. 6./ [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 269-270.
- Historia Domus Bajensis. Chronik des Franziskanerkonvents in Baja. Kiadó: Kapocs Nándor és Kőhegyi Mihály. Bd. 1. 1694-1840. = 5 (1993) 1-2. sz. 226-227.
- Kereszténység és szabadság. 34. Pax Romana Kongresszus. 1992. Lillafüred. [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 258-259.
- Komoly Pál: Pitvarosi tanulmányok. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 251-252.
- Körmeny József: Gr. Veolkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága. 1665-1720. Veszprém, 1995. /A Veszprémi Egyházmegye Múltjából. 16./ [Ism.] = 10 (1998) 3-4. sz. 305-307.
- Lábady Károly: Istennek hajlékai a Drávaszögben. (Bp. 1994). [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 271-272.
- Lakatos Andor: A kalocsai főszékeskáptalan levéltára. Kalocsa, 1998. 174 p. 7 t. [Kiad. a] Kalocsai Múzeumbarátok Köre. /Kalocsai Múzeumi Értekezések. 4./ [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 294-295.
- Lakos Endre. 1919-1969. Bp. - Szeged, 2000. 90 p. = 13 (2001) 1-2. sz. 275-276.
- Lele József: A tápaiak hite. Tápé, 1998. 291 p. [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 295-297.
- Magyarországi zsidó hitközségek. 1944 április. A Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán. (Sajtó alá rend. Frojimovics Kinga. Bp. 1994.) 1-2. [Ism.] = 8 (1996) 3-4. sz. 253-254.
- Molnár Ferenc: Esterházy János. Dunaszerdahely, 1997. 299 p. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 504-506.
- Muckenhaupt Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Bp. - Kolozsvár, 1999. 218 p. 83 t. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 527-529.
- Nagy Janka Teodóra: Jogi néphagyományok két gömöri faluban. Debrecen, 1998. /Gömör Néprajza. 51./ [Ism.] = 10 (1998) 1-2. sz. 299-301.
- Ökrész Károly: A temerini plébánia története. (Újvidék, 1992). [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 272-275.
- Örsi Julianna: Emberszötte háló. [Összegyűjtött írások]. Túrkeve, 1998. 218 p. [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 297-298.
- Pál József: Békepapok. [Katolikus békepapok Magyarországon 1950-1989]. (Bp. 1995). [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 230-232.
- Pál József: Ferences harmadik rend Szegeden. (1919-1944). Bp. 1996. [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 243-244.
- Roos [Márton], Martin: Maria-Radna. Ein Wallfahrtsort im Südosten Europas. Bd. 1. Re-

- gensburg, 1998. 334 p. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 523-525.
- Silling István: Kakasok szólalnak, Máriát kiáltanak. Adalék a vajdasági magyar achaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához. Tótfalu, 1997. 135 p. [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 290-291.
- Solymos Szilveszter: Szent Zoerard-András (Szórád) és Benedek remeték élete és kultusza Magyarországon. Bp. 1996. 176 p. [Ism.] = 11 (1999) 3-4. sz. 295-296.
- Szabadfalvi József: Herman Ottó, a parlamenti képviselő. 1879-1897. Miskolc, 1996. /Officina Musei. 5./ [Ism.] = 9 (1997) 3-4. sz. 236-239.
- Szabadi Sándor: „Kiáltó szó a pusztában ...”. Szilády János élete és kora. Kecskemét, 1993, Emmaus K. [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 265-266.
- Szabadka igazgatástörténetéből. 1428-1918. Szerk. Magyar László. Szabadka [Subotica, Jug.] 1995. [Ism.] = 10 (1998) 3-4. sz. 307-309.
- Szathmári Tibor: Térképkecskék Kalocsán. A Főszékesegyházi Könyvtár atlaszai, térképei, városképei. [Kiad. a] Főszékesegyházi Könyvtár. Kalocsa, 1988. 149 p. /Miscellanae. 3./ [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 299-300.
- Szili Ferenc: Kivándorlás a Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavónországba és Amerikába. 1860-1914. Kaposvár, 1995. 320 p. [Ism.] = 10 (1998) 1-2. sz. 287-289.
- Tanulmányok a pécsi egyházmegye történetéből. 1. (Pécs, 1993). /Egyháztörténeti Tanulmányok. 1./ [Ism.] = 8 (1996) 3-4. sz. 246-250.
- Tari Edit: Árpád-kori falusi templomok Cegléd környékén. [Ism.] = 13 (2001) 1-2. sz. 263-264.
- Tilkovszky Lóránt: Német nemzetiség - magyar hazafiság. Tanulmányok a magyarországi németiség történetéből. Pécs, 1997. 261 p. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 506-508.
- Török József: Századunk magyar főpapja? Grósz József érsek. Szeged, 1992. [Ism.] = 4 (1992) 277-278.
- Trogmayer Ottó: „... Messzelátó hegy gyanánt szolgált ...”. Szer. monostor templomának építéstörténete. [Kiad. a] Csongrád megyei Múzeumok igazgatósága [és az] Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark KHT. Szeged, 1998. 115 p. 20 t. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 511-513.
- Unghváry Sándor: A magyar reformáció az ottomán hódoltság alatt a 16. században. (Bp. 1994). [Ism.] = 7 (1995) 1-2. sz. 284-286.
- Kresten Ottó**
A római Osztrák Kulturintézet Történeti Intézete. = 7 (1995) 3-4. sz. 159-169.
- Kristó Gyula**
Az első esztergomi érsekekről. = 11 (1999) 3-4. sz. 7-18.
- Kruppa Tamás**
Kísérletek Erdély rekatolizációjára. Tervek az eredélyi püspökség visszaállítására Báthory István és [János] Zsigmond idejében. = 14 (2002) 1-4. sz. 39-75. Tan.
- Kubinyi András**
Vallásos társulatok a késő-középkori magyarországi városokban. = 10 (1998) 1-2. sz. 123-134.
- Lakatos Andor**
Haynald Lajos közéleti és politikai tevékenysége. = 7 (1995) 3-4. sz. 97-150.
- Lakatos Pál**
Beke Margit (szerk.): Simor János emlékkönyv. = 5 (1993) 3-4. sz. 250-251.
Historia Domus Bajensis. Chronik des Franziskanerkonvents in Baja. Bd. 1. 1694-1840. Kiadó: Kapocs Nándor és Kőhegyi Mihály. [Ism.] = 5 (1993) 1-2. sz. 226-227.
Magyar egyházak és gyülekezetek Nagyváradon. (Szerk. Tőkés László. Kiad. a Királyhágómelléki Ref. Egyházker.) Nagyvárad, 1992. [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 264-265.
Szent László király. (Összeáll. Szőke Gyula). (Kiad. a Szent László Alapítvány). [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 256-259.
- Lakatos Pál - Sümeginé Szép Mária - Sümegi József**
Az Oltáriszentség tisztelete és Krisztus vérének csodái a középkori Európában. = 12 (2000) 1-4. sz. 45-103.
- Lázár Imre**
Egy erdélyi zarándok Egyiptomban. Lászlai János 1483-as útja a Szent Család nyomában. = 12 (2000) 1-4. sz. 105-125.
- Lehóczky Miklós**
Karácson Imre élete és munkássága. = 13 (2001) 3-4. sz. 155-163.

- Lénárd Ödön**
A közelmúlttal való szembenézés - lelkiismereti feladat. = 10 (1998) 3-4. sz. 209-226.
- Lombardi, Lapo**
Magyarország és a Szentszék a hidegháború hajnalán. Ford. Vigh Éva. = 10 (1998) 1-2. sz. 69-84.
- Lotz Antal**
A csanádi papság könyvkultúrája és könyvgyűjtése a reformkorban. = 10 (1998) 1-2. sz. 209-232.
Bura László: Hűségesen, fáradhatatlanul. Scheffler János szatmári megyéspüspök életútja. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 243-248.
Ribóssy József nagysárréti esperes élete. (1775-1830). = 4 (1992) 15-23.
Történetíró papok Csanád egyházmegyében. = 3 (1991) 259-280.
Újonnan feltárt néprajzi adalékok a csanádi püspökség területéről. = 10 (1998) 1-2. sz. 135-145.
- Magyar egyház az emigrációban. 1900-2000.**
Archivum és lexikon terv és kérés. 12 (2000) 1-4. sz. 479-497.
- Magyar István Lénárd**
Az alvinci ferences krónika. = 1 (1989) 373-408.
- Major Márta**
Lecke a hatalom megszilárdításának módszertanából. = 9 (1997) 3-4. sz. 157-191.
- Malkovics Erika**
Keresztény iskola - keresztény szokásrend. 1. METEM-konferencia, Bp. = 9 (1997) 3-4. sz. 121-129.
- Martos Gizella**
A mezőkövesdi plébánia könyvtárának 18. századi katalógusa. = 10 (1998) 1-2. sz. 233-243.
- Merényi-Metzger Gábor**
A csolti monostor tényleges és címzetes apátjai (1222-1994). = 10 (1998) 3-4. sz. 235-254.
A temesvári római katolikus egyházmegye cím- és névtára. = 15 (2003) 3-4. sz. 225-227. [Ism.]
Az aradi címzetes prépostok onomasztikonja. (1581-1915). = 14 (2002) 1-4. sz. 171-196. Tan.
Bjelik Imre tábori püspök katonai törzskönyvi lapja. = 11 (1999) 3-4. sz. 287-293.
- Karácsonyi János egyházi pályája és forrásai a Békés megyei levéltárban. = 8 (1996) 3-4. sz. 73-90.
Nagyváradí schematizmus. 1995. (Nagyvárad, 1995.) [Ism.] = 7 (1995) 3-4. sz. 254-255.
Püspöki helynökség Gyulán (1921-1924). = 8 (1996) 1-2. sz. 191-230.
- Mérey Klára, T.**
A vallás és az oktatás helyzete a Dunántoln 1810-12 között egy katonai jelentés alapján. = 10 (1998) 1-2. sz. 147-160.
- Mészáros István**
A magyarországi római katolikus tanügyigazgatás történeti áttekintése. = 1 (1999) 221-256.
A nagyszombati jezsuita gimnázium és egyetem 17. századi anyakönyve. = 14 (2002) 1-4. sz. 97-106. Tan.
A szegedi „bajszos püspök” jelentései 1952-ben. [Prazsák Mihály szegedi békepap]. = 7 (1995) 1-2. sz. 233-248.
A Szent Margit Gimnázium jubileumi évkönyve. Főszerk. Sümegh László. Bp. 2000. 304 p. [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz. 332-334.
Arcképek a szatmári római katolikus egyházmegyéből. Összeáll. Bura László. Szatmárnémeti, 1998. 30 p. [Ism.] = 11 (1999) 3-4. sz. 304-305.
- Berzeviczky Klára: A magyar katolikus klérus elitjének képzése. 1855-1918. Hittudományi Kar hallgatói. Bp. 2000. 148 p. /Fejezetek az ELTE történetéből. 21./ [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz. 334-336.
- Bitskey István: Püspökök, írók, könyvtárak. Egri főpapok irodalmi mecenaturája a barokk korban. Kiad. a Hevesi Múzeumi Szervezet. Eger, 1997. 152 p. /Studia Agriensia. 16./ [Ism.] = 10 (1998) 1-2. sz. 297-299.
- Boba Imre: Morávia története új megvilágításban. Bp. 1998. 197 p. /METEM-Könyvek. 11./ [Ism.] = 10 (1998) 1-2. sz. 301-302.
- Egy „haladó katolikus”: Szekfü Gyula. = 15 (2003) 3-4. sz. 97-118.
- Egyházam és hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei. 3. 1948. Őszgyűjt., bev., jegyz. Beke Margit. Bp. 1997, Szt. Gelért K. 234 p. [Ism.] = 11 (1999) 1-2. sz. 283-284.
- Egyháztörténeti adalékok Esty Miklós irathagyatékában. = 15 (2003) 1-2. sz. 107-125.
- Franzen, August: Kis egyháztörténet. [Ism.] = 13 (2001) 1-2. sz. 265-268.
- Harangozó Ferenc: A csendlakai parókiától a sziberiai hómezőkig. Szerk., sajtó alá rend. Fan-

- csali Andrásné. Kiadja: Gyürki László. Kör-
mend, 2001. 174 p. [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz.
337-339.
- Hetényi Varga Károly: Elfelejtett hitvallóink. A
kilencvenéves Lénárd Ödön köszöntése. Pécs,
2001. 60 p. [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz.
340-343.
- Iskolatörténetünk barokk korszaka. = 6 (1994)
1-2. sz. 57-65.
- Jákli István: Szent István, az ember. Bp. 1996,
Bethlen Gábor Könyvkiadó. [Ism.] = 10
(1998) 1-2. sz. 290-291.
- Jakó Zsigmond: Társadalom, egyház, művelődés.
Tanulmányok Erdély történelméhez. [Kiad.
a] METEM. Bp. 1997. 497 p.
/METEM-Könyvtár.18./ [Ism.] = 10 (1998)
1-2. sz. 292-294.
- Kalapis Zoltán: „Negyvennyolcnak nagy idejé-
ben”. Bácskaiak és bánátiak a szabadságharc-
ban. Újvidék [Novi Sad, Jug.] - Szeged, 1998,
Forum. - Agapé. 175 p. [Ism.] = 12 (2000)
1-4. sz. 513-515.
- Katolikus egyetemszervezési tervek Egerben.
1754-1948. = 5 (1993) 1-2. sz. 23-34.
- Katolikus oktatási-nevelési emlékek a reformkori
Zalából. (Részletek Lendvay József emlékirat-
taiból). = 2 (1990) 201-216.
- Középkori örökség protestáns kollégiumaink-
ban. = 4 (1992) 71-78.
- Márton Áron emlékkönyv születésének 100. év-
fordulóján. Szerk. Márton József. = 11 (1999)
1-2. sz. 277-279.
- Mindszenty és a zalaegerszegi Notre Dame-isko-
lak. = 9 (1997) 3-4. sz. 57-70.
- Mózeßy Gergely: Egyetemi lelkészségek Ma-
gyarországon a 10. század első felében. A ka-
tolikus egyetemi lelkészségek története.
[Kiad. az] Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Levéltára. Bp. 1997. 163 p. [Ism.] = 11 (1999)
1-2. sz. 288-291.
- Nagy Janka Teodóra: Jogi néphagyományok két
gömöri faluban. Debrecen, 1998. 147 p.
/Gömör Néprajza. 41./ [Ism.] = 10 (1998)
1-2. sz. 299-301.
- Németh J. László: Egyháztörténeti feladatgyűj-
temény. H. é. n. 145 p. - Németh J. László -
Robotka Csaba: Történelmi feladatgyűj-
temény. H. é. n. 145, 135 és 128 p. [Ism.] = 14
(2002) 1-4. sz. 349-351.
- Népszokásokra vonatkozó adatok a 16. század
végéről. = 7 (1995) 3-4. sz. 35-40.
- Sas Péter: A kolozsvári Szent Mihály templom.
Kolozsvár, 1998, Glória K. 128 p. [Ism.] = 12
(2000) 1-4. sz. 515-517.
- Szent István és a magyar nevelésügy kezdetei. =
5 (1993) 3-4. sz. 5-18.
- Szónyi Benjámín és kora. 1717-1749. Tanulmá-
nyok Szónyi Benjámínról. Szerk. Imre Mi-
hály. Kiad. a Bethlen Gábor Gimn., Hódmező-
vásárhely, 1997. 177 p. + ill. [Ism.] = 10
(1998) 1-2. sz. 294-296.
- Thun Albin: A magyar misszió végnapjai Kíná-
ban. Szerk., bev. tanulm. Fáy Zoltán. Szeged,
1997, Agapé. 168 p. = 11 (1999) 1-2. sz.
292-293.
- Tradíció és modernizáció a 17. századi magyar
iskolaügyben. = 13 (2001) 1-2. sz. 59-65.
- Vallásos nevelés, állami iskolák (1949-1950). = 3
(1991) 89-106.
- Vécsey Antal: A nyíregyházi katolikus gimnázium
története. 1921-1997. Nyíregyháza,
1998, Studium K. 130 p. 10 t. [Ism.] = 12
(2000) 1-4. sz. 517-518.
- METEM Academic Award. - METEM Prizes**
honoring outstanding Hungarian Church
Historians. = 4 (1992) 267.
- Miklós Péter**
„A jelen kor vészes napjaiban”. A földéaki temp-
lombúcsú 1848-ban. = 15 (2003) 1-2. sz. 173
-181.
- A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai-
nak reakciója Mindszenty József 1945. októ-
ber 18-i pásztorlevelére. = 14 (2002) 1-4. sz.
279-284. Tan.
- Az újszentiváni római katolikus egyházközség
története. = 13 (2001) 1-2. sz. 123-139.
- Adalékok a szőregi római katolikus plébánia
1848/49-es történetéhez. = 12 (2000) 1-4. sz.
153-161.
- Balogh Judit - Dienes Dénes - Szabadi István:
Rákóczi iratok a Sárospataki Református Kol-
légium levéltárában. 1607-1710. [Kiad. a] Sá-
rospataki Reform. Kollégium Gyűjteményei.
281 p. Sárospatak, 1999. /Acta Patakina. 1./
[Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 536-538.
- Boros György unitárius püspök naplója. 1926-
1941. [Ism.] = 13 (2001) 3-4. sz. 244-246.
- Dudás László szerk.: A hajdúdorogi főesperesi le-
véltár iratainak lajstroma és mutatója.
1562-1819. Nyíregyháza, 1999. 139 p. /A Gö-
rög Katolikus Püspöki Levéltár Kiadványai.
2./ = 13 (2001) 3-4. sz. 236-241.
- Fejér Lipót: A szécsényi Izr. Hitközségi Elemi
Népiskola története. 75 éves fennállása alkal-
mából. 1870-1925. = 15 (2003) 1-2. sz.
218-220.

Ivankovits János rosznyói püspök szegedi évei. = 13 (2001) 3-4. sz. 121-145.

Janka György szerk.: Magyarországi Egyházi Levéltárosok [Egyesülete] konferenciája. Nyíregyháza, 1998. 160 p. /A Görög Katolikus Püspöki Levéltár Kiadványai. 2./ [Ism.] = 13 (2001) 3-4. sz. 233-236.

La formazione del centro diocesano di Szeged e la Santa Sede. = 15 (2003) 3-4. sz. 87-95.

Magyar Zoltán: A liliomos herceg. Szent Imre a magyar kultúrtörténetben. Bp. 2000, Europa. 169 p. [Ism.] = 13 (2001) 3-4. sz. 241-243.

Puskely Mária: Dr. Batthyány László. 1870-1931. Bp. 2001, Szent István Társulat. 173 p. [Ism.] = 13 (2001) 3-4. sz. 247-249.

Sasvári László: Ruszinok nyomában ...[Kiad. a] Belváros-Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzat. Bp. 2001. 43 p. [Ism.] = 14 (2002) 1-4. sz. 343-345.

Sasvári László: Templomok ruszin örökségünkben. = 15 (2003) 1-2. sz. 237-238.

Miklósházy Attila SJ

Vázlatok és adalékok a külföldi római katolikus magyar lelképásztorkodás történetéhez. = 13 (2001) 1-2. sz. 223-262.

Molnár Antal

A kecskeméti jezsuita misszió (1633-1635). = 13 (2001) 3-4. sz. 47-60.

A [nyolcvanöt] 85 éves P. Lukács László SJ köszöntése. = 7 (1995) 1-2. sz. 247-260.

A veszprémi jezsuita misszió (1649-1677). = 11 (1999) 1-2. sz. 11-32.

Az egri püspökség 17. századi történetéhez. = 14 (2002) 1-4. sz. 77-96. Tan.

Az esztergomi érsek hódoltsági vikáriátusának történetéhez. = 15 (2003) 1-2. sz. 13-17.

Az udvarhelyi jezsuita Missio Siculica kezdetei az 1650-es években. = 6 (1994) 3-4. sz. 71-89.

Adalékok a csanádi püspökség 17. századi történetéhez. (A püspöki processzusok tanúvallomásai az egyházmegyéről). = 13 (2001) 1-2. sz. 67-83.

Beszélgetés Szilas László jezsuita egyháztörténéssel. = 14 (2002) 1-4. sz. 285-292. Szemle

Egy magyar egyháztörténész a 20. században: Vanyó Tihamér OSB. = 6 (1994) 1-2. sz. 37-50.

Tóth István György: Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania. 1627-1707. - Misszionáriusok jelentései Magyarországról és Erdélyről. Róma - Bp. 1994. /Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 1./ [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 225-228.

Mona Ilona

A „Rerum Novarum” hatása a magyar társadalomra. = 5 (1993) 3-4. sz. 45-50.

Kilencven éves a Szociális Missziótársulat. = 11 (1999) 1-2. sz. 87-99.

Slachta Margit és az iskolák államosítása. = 3 (1991) 127-132.

Monok István

A magyar művelődés és a kereszténység 4. Hungarológiai Kongresszusa. Róma-Nápoly, 1996. Szept. 9-15. = 8 (1996) 3-4. sz. 223-224.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek könyvtártörténeti hasznosítása. /Kutatástörténeti áttekintés/. = 10 (1998) 1-2. sz. 203-207.

Benda Kálmán. (1913-1994). [Nekr.] = 6 (1994) 1-2. sz. 251-252.

Kiss Domonkos: Régi magyarországi könyvek a pannonhalmi Szent Benedek-rendi főkönyvtárban az 1786-os abolíciós katalógus alapján. Pannonhalma, 1996. /Pannonhalmi Füzetek. 38./ [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 363-365.

Mózes Huba

Baráti Tudósító. 1930-1932. [Kolozsvári iskolai lap]. = 8 (1996) 3-4. sz. 189-206.

Mózessy Gergely

Prohászka Ottokár és a székesfehérvári székeskáptalan. = 12 (2000) 1-4. sz. 211-232.

Muradin Jenő

Hosszú Márton (1894-1958), XI. Pius arcképfestője. = 10 (1998) 1-2. sz. 59-67.

Nagy Ádám

Kiss Bálint: A Békés-bánati Református Egyházmegye története. (1836). Közread. Gilicze László, Kormos László. Békéscsaba - Szeged, 1992. /Dél-alföldi Évszázadok. 5./ = 6 (1994) 1-2. sz. 267-269.

Nagy Ferenc

Tanácskozások a Bernardinumban (1891-1993). = 3 (1991) 135-145.

Nagy István

A Jézus Társaság budai gimnáziuma. = 15 (2003) 1-2. sz. 89-106.

Nagy Péter, Püspöki ld. Püspöki Nagy Péter

Nagyné Frauhammer Krisztina

A vendégkönyvek, mint a népi devotio új forrásai. 1.METEM-konferencia, Bp. = 9 (1997) 3-4. sz. 109-119.

Németh Csaba

A gyulai evangélikus egyházközség megalapítása. = 13 (2001) 1-2. sz. 141-170.

Németh László

Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. [1.] = 14 (2002) 1-4. sz. 197-228.

Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. 2. = 15 (2003) 3-4. sz. 119-149.

Csorba László szerk.: Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális s egyházi intézetek Rómában. (1895-1995). Bp. 1998, Hg és Tsa K. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 521-523.

Megemlékezések Mindszenty bíborosról a Santo Stefano Rotondóban 1991 és 2003 között. = 15 (2003) 1-2. sz. 193-205.

Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben. = 11 (1999) 1-2. sz. 231-242.

Orbán Imre

Antiochiai Szent Margit legendája. = 12 (2000) 1-4. sz. 7-43.

Egy érdekes kultuszkeveredésről. (Antiochiai Szent Margit és Árpád-házi Szent Margit tiszteletének érintkezései). = 4 (1992) 79-90.

Kredics László - Solymosi László: A veszprémi püspökség 1524. évi urbáriuma. Bp. 1993, Akadémiai K. 141 p. /Fontes Minores and Historiam Hungariae Spectans. 4./ [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 271-272.

Jákli István: "... A magyarokhoz küldetett". [Szent Wolfgang püspök]. [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 260-262.

László Gyula: A Szent László-legenda középkori falképei. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 262-264.

Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza (1000-1526). Köln, 1991. [Ism.] = 3 (1991) 281-282.

Udvardy József: A kalocsai főszékeskáptalan története a középkorban. (Bp. 1992). = 4 (1992) 279-280

Págyor Lászlóné Vitéz Mária

Az érsekvadkerti római katolikus elemi népiskola történeti és személyi adataira. (1713-1950). = 12 (2000) 1-4. sz. 307-356.

Pál József

(Bárdos István -- Beke Margit szerk.): Egyházak a változó világban. (Esztergom, 1991.) [Ism.] = 5 (1993) 1-2. sz. 218-222.

Békepapok ... ld. Kőhegyi Mihály

Békés Gellért - Horváth Árpád szerk.: Megújuló egyház a megújuló társadalomban. (Vép - Szombathely - Pannonhalma, 1993). [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 290-294.

Ferences harmadik rend ... ld. Kőhegyi Mihály

Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon. 1924-1944. Bp. 1993. [Ism.] = 5 (1993) 3-4. sz. 257-261.

Pásztor Lajos

Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről. 1924-1926. = 8 (1996) 1-2. sz. 333-350.

Pásztor Lajos köszöntése. - (Keresztes Sándor nagykövet köszöntése. - Pásztor Lajos-bibliográfia). = 6 (1994) 3-4. sz. 243-250.

[Patkóné] Kéringer Mária

Katonáné Szentendrey Katalin: A szentendrei katolikus egyház és plébánia története. 1002-1992. Szentendre, 1996, Hunga Coord K. [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 235-237.

Plébániai könyvtárak a váci egyházmegyében. 1.METEM-konferencia. Bp. = 9 (1997) 3-4. sz. 99-103.

Sándor Frigyes - Varga Lajos: A váci egyházmegye történeti földrajza. 1. METEM-konferencia. Bp. = 9 (199) 3-4. sz. 155-156.

Visitatio canonica. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Batthyány József esztergomi érsek idejéből. Vál., sajtó alá rend., bev. Tomisa Ilona. Kiad. az MTA Néprajzi Kutatóintézet. [Ism.] = 9 (1997) 3-4. sz. 241-242.

Péterfi Gábor

Mona Ilona: Slachta Margit. Bp. 1997, Corvinus. 298 p. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 499-504.

Petrovics István

Boba Imre. (1919-1996). [Nekr.] = 8 (1996) 1-2. sz. 351-360.

Pongrácz Attila

Dr. Jordán Sándor Emil OSB. (1912-1999). [Nekr.] = 11 (1999) 1-2. sz. 271-275.

Poupard, Paul

Megnyitó beszéd (a 4. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson. Róma, 1996. szept. 9. Ford. Bratinka József). = 8 (1996) 3-4. sz. 173-177.

Prokopp Mária

Az 1423. évi sienai zsinat tiszteletére készült Eucharisztia-oltár. (A Szépművészeti Múzeum Sassette-táblaképe). = 3 (1991) 65-72.

Pukánszky Béla

Mészáros István: „...Kimaradt tananyag ... A diktatúra és az egyház 1945-1956.” 1. [köt.] Bp. 1993, Márton Áron K. - Ua. 2. [köt.] 1994, Márton Áron K. [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 274-276.

Mészáros István: A soproni Bencés Gimnázium. (Bp. 1994, Bencés K.) - [Uő]: A budapesti és a csepeli bencés gimnáziumok. (Bp. 1994, Bencés K.) [Ism.] = 6 (1994) 3-4. sz. 269-271.

Varga László: A pannonthalmi Szent Benedek-rend népiskolai és általános iskolái az egyházmegyei tanügyigazgatás tükrében (1919-1948). Pannonthalma, 1996. [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 361-363.

Purcsi Barna Gyula

Puskely Mária: Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz. 1-2. (Pannonthalma, 1995, 1996, Bencés K.) [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 379-381.

Pusztai Bertalan

Gálóc történeti etnodemográfiája. (1747-1989). = 5 (1993) 3-4. sz. 27-44.

Pusztai Gabriella

Előzetes megfontolások az egyházi iskolákba járók társadalmi hátterének vizsgálatához. = 10 (1998) 1-2. sz. 161-165.

Kimaradt generációk. Közelítési lehetőségek az egyházi iskolák utóbbi 50 éves történetéhez. = 8 (1996) 3-4. sz. 156-165.

Pusztaszeri László

Scitovszky János hercegprímás politikai portréja. = 1 (1989) 137-169.

Püspöki Nagy Péter

Mons Sacer 996-1996. - Pannonthalma ezer éve. Szerk. Takács Imre. 1-3. (Pannonthalma, 1996). = 8 (1996) 1-2. sz. 366-373.

Rácz Katalin ld. Rádyné Rácz Katalin

Rádyné Rácz Katalin

A rendkívüli egyházi ügyek szent kongregációja levéltárának (Vatikánváros) a magyarországi egyházakra vonatkozó forrásai. 1803-1903. (Összeáll. Eördögh István. Szeged, 1992). = 5 (1993) 1-2. sz. 227-228.

Bertényi Iván - Dóka Klára szerk.: Magyar egyháztörténeti évkönyv. 2. köt. (Bogyay Tamás emlékére). Bp. 1996. [Ism.] = 9 (1997) 1-2. sz. 238-240.

Rajki Zoltán

A H. N. adventista egyház irattárának forrásai. = 11 (1999) 3-4. sz. 231-240.

A H. N. adventista egyház története Magyarországon 1956-1958 között. = 11 (1999) 1-2. sz. 109-152.

Rajnai Judit

A bencés tanárképzés kezdetei, avagy a Bakonybéli Rendi Tanárképző. = 15 (2003) 1-2. sz. 33-76. Tan.

Rászlay Tibor

Az irgalmasság erénye a középkorban. = 1 (1998) 257-278.

Reichardt Aba

Levéltárunk forrásközlései (1579-1924). [Pannonthalmi főapátság]. 8 (1996) 1-2. sz. 237-286.

Reichardt Gyula ld. Varga Imre

Révész Éva

Kereszténység és államiság Baranyában. = 15 (2003) 1-2. sz. 220-222.

Ribai M. Elma

A leghűségesebb város hűségese gyermekei. Tüntetés Sopronban az egyházi iskolák védelmében. 1948. június 7. = 9 (1997) 1-2. sz. 155-191.

Az Isteni Megváltó Leányainak kapcsolata Boldog Apor Vilmosmal és Mindszenty [József] bíborossal. = 11 (1999) 1-2. sz. 181-201.

Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek (Isteni Megváltó Leányai). 1883-1950. = 10 (1998) 3-4. sz. 181-207.

Riskó Mariann

A kárpátaljai görögkatolikus egyház kálváriája 1944-től a legalitás visszanyeréséig a visszaemlékezések tükrében. = 7 (1995) 1-2. sz. 177-196.

Robotka Csaba ld. Németh J. László - Robotka Csaba

Rónai Zoltán

Compostella és a magyarok. (Santiago de Compostella, spanyolországi zarándokhely). - 7 (1995) 3-4. sz. 11-25.

Ruzsik Vilmos

Árpád-házi Szent Erzsébet tisztelete Kolumbiában. - 11 (1999) 1-2. sz. 243-244.

Mindszenty bíboros utolsó lelkipásztori útja Dél-Amerikában. (1975. április 9-25.) - 14 (2002) 1-4. sz. 293-306. Adattár

Salamon Lajos

A háromszor újjászületett templom történetéből. [Pakod - Pacud katolikus temploma]. - 10 (1998) 3-4. sz. 255-263.

Saliga Irén

A Regnum repertórium. 1936-1948. - 6 (1994) 1-2. sz. 19-36.

Sarnyai Csaba Máté

Horváth Mihály kultuszminiszter felhívása az 1849. augusztus 20-án tartandó katolikus autonómia kongresszus megtartására. - 9 (1997) 1-2. sz. 147-150.

Perspektívák és lehetőségek az egyháztörténeti kutatásban. - 9 (1997) 3-4. sz. 225-230.

Scitovszky primás levele Eötvöshöz (1848). - 8 (1996) 3-4. sz. 179-187.

Sas Péter

A kolozsvári Szent Mihály templom ld. Mészáros István

Bíró Vencel, a piarista rendfőnök és történetíró. - 10 (1998) 1-2. sz. 167-173.

Sasvári László

Görögajkú ortodoxia a 16-20. században. - 6 (1994) 3-4. sz. 117-154.

Ókatolikus mozgalmak Magyarországon. - 6 (1994) 1-2. sz. 81-125.

Román ortodoxok (görögkeletiek) a mai Magyarországon. - 9 (1997) 3-4. sz. 41-56.

Sávai János

Jegő Ézsaiás: Én itt maradtam. /Egy szegény barát feljegyzései a múlt század első évtizedéből./ [Közread. - -]. - 4 (1992) 169-214.

Somorjai Ádám és Zombori István szerk.: A katolikus egyház Magyarországon. (Bp. 1991). [Ism.] = 5 (1993) 1-2. sz. 224-225.

Siklósi Gyula

Kara Murteza pasa tornya és a Szent Donát kápolna Székesfehérváron. - 3 (1991) 53-64.

Simó Attila

Nyárádszentmárton lelkipásztorai. Közéteszi: Demeter József református lelkész. - 5 (1993) 1-2. sz. 35-78.

Siska Gábor

Szent László korának politikai viszonyai a római egyházhoz fűződő kettős kapcsolatára. - 10 (1998) 3-4. sz. 5-23.

Solymos Szilveszter

A magyar bencés kongregáció szerepe a római Szent Anzelm Kollégium és a bencés konföderáció létrejöttében. - 8 (1996) 1-2. sz. 117-135.

A Maurinus breviárium bevezetése a magyar bencés kongregációban. - 8 (1996) 1-2. sz. 99-115.

A pannonhalmi hiteles helyi pecsét és címer. - 8 (1996) 1-2. sz. 25-48.

Szent Zoerard-András (Szórád) ... ld. Kőhegyi Mihály

Vidlics Ferenc pannonhalmi perjel naplótöredéke az Egyetemi Könyvtárban [Budapest]. (1710-11). - 8 (1996) 1-2. sz. 295-310.

Somorjai Ádám

A magyarországi bencés rend 20. századi történetének rövid vázlata 1953-ig. - 8 (1996) 1-2. sz. 137-148.

A Szent Gellért Hittudományi Főiskola évkönyveinek három évfolyama. 1-7 (1911-1817), 8-10 (1940-1943), 11-22 (1958-1989). [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 365.

Bencés monostorok Magyarországon a 10-16. században. - 8 (1996) 1-2. sz. 9-14.

Egyháztörténeti disszertációk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán (1863-1993). - 8 (1996) 3-4. sz. 251-265.

Magyar egyháztörténeti témájú disszertációk a Bécsi Egyetemen. (1831-1948). - 6 (1994) 1-2. sz. 235-242.

Ónody Olivér: O cutto dos santos Húngaros no Brasil e a história de igreja católica roman húngara no Brasil. - 7 (1995) 3-4. sz. 245-251.

Szent Adalbert műve és jelentősége. - 5 (1993) 3-4. sz. 223-228.

Somorjai Ádám – Uzsoki András
A METEM megalakulásának története és tevékenysége 1988–1989-ben. = 1 (1989) 259–324.

Soós Katalin
Der Schauprozess Gegen Kardinal Mindszenty im Spiegel Österreichischer Gesandtschaftsberichte. – A Mindszenty József-kirakatper a Spiegel-ben. (Osztrák követségi beszámoló). = 6 (1994) 1–2. sz. 217–230.

Sroka, Stanislaw A.
Lengyelek a szepességi káptalanban a 14. században. = 7 (1995) 1–2. sz. 55–61.
Az esztergomi érsek és a krakkói püspök vitája a 14. század első felében. = 6 (1994) 1–2. sz. 51–55.

Sümegei József
Az Aetas egyháztörténeti számáról. Szerk. Koszta László. (1991/2). = 3 (1991) 285–286.
Az Oltáriszentség és a Szent Vér tisztelete a középkori Magyarországon. = 3 (1991) 107–119.
Adatok Báta, Cikádor és Zebegény monasteriológiájához. = 5 (1993) 1–2.sz. 143–154.

Sümegei József ld. még: Lakatos Pál

Sümegei Szép Mária ld. Lakatos Pál

Svoboda József Adalbert
Missale Vitonianum. 1781. = 8 (1996) 1–2. sz. 87–98.

Szabó Attila
A kalocsai Sárköz plébániái. Levéltári ismertető. = 12 (2000) 1–4. sz. 273–296.
Helytörténeti részletek a kecskeméti ... ld. Köhegyi Mihály

Szabó Ferenc SJ
Prohászka Ottokár és a „római iskola” teológiája: a Collegium Romanum szellemi befolyása. = 11 (1999) 3–4. sz. 127–144.
A Vatikáni Rádió történetéhez: 50 éves a rádió magyar tagozata. = 11 (1999) 1–2. sz. 101–108.

Szabó Lajos
Utolsó szalmaszál. [Önéletírás. Kiad. a METEM és a Kazinczy Ferenc Társaság]. Bp. 2000. 352 p./Metem-Könyvek. 28./ = (199) – sz.–.-

Szabó Tamás
Antonio Possevinos Bemühungen um die Erneuerung des Katholizismus in Siebenbürgen. – Antonio Possevinó tevékenysége az erdélyi katolicizmus megújítása érdekében. = 4 (1992) 91–133.

Szabó Tibor
A hazai egyházi anyakönyvezés kronológiája, egyetemes jelentősége. = 12 (2000) 1–4. sz. 423–478.

Szántó Konrád
Bogyay Tamás egyháztörténeti munkássága. (A 80 éves kutató ünnepi köszöntése. Bogyay Tamás írásainak jegyzéke). = 2 (1990) 7–16.
Bogyay Tamás egyháztörténeti munkássága. (Kiegészítés). = 4 (1992) 161–168.

Szántó Konrád OFM. [Nekr.] = 11 (1999) 3–4. sz. 5.

Szarvas Béla
A Magyar Jezsuita Rend Hittudományi Főiskolája Olaszországban. Fábry Antal (1902–1985) emlékére. = 10 (1998) 1–2. sz. 281–286.

A magyar katolikus egyház anyagi segítsége IX. Pius (1846–1878) pápának. = 13 (2001) 1–2. sz. 187–221.

A Szent László Társulat 90 éve és a szórványban élő magyarok pasztorációja. = 6 (1994) 3–4. sz. 179–194.

A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban. [1.] = 7 (1995) 3–4. sz. 237–241.

A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban. [2.] = 8 (1996) 3–4. sz. 255–227.

Szebeni Olivér
A baptista egyház történeti gyűjteményei. = 10 (1998) 1–2. sz. 175–178.

A hutteri testvérek hazai kódexeiről. = 14 (2002) 1–4. sz. 23–38. Tan.

Adatok az amerikai magyar baptisták történetéhez. = 11 (1999) 1–2. sz. 81–86.

Szecsó Károly
Adalékok Kriston Endre egri segédpüspök 1945-ös internálásának történetéhez. = 10 (1998) 3–4. sz. 173–180.

Egri adalék 1948-ból a Magyar Kommunista Párt egyházpolitikájának vizsgálatához. = 11 (1999) 1–2. sz. 225–229.

Heves megyei adatok a római katolikus papság és a volt szerzeteseknek, a párt és a kormány egyházpolitikája elleni küzdelméről az 1956. november 4. és 1961 szeptembere közötti időszakról. = 8 (1996) 1-2. sz. 231-235.

Szmrecsányi Lajos egri érsek. (1851-1943). = 7 (1995) 3-4. sz. 151-158.

Székely András Bertalan

Egy humanista a nyugati végeken. Katolikus változások Pável Agoston életművében. = 1 (1989) 171-176.

Szende Ákos

Az egykori Szent István Akadémia tagjairól. = 11 (1999) 3-4. sz. 241-255.

Szendrey [Tamás], Thomas

A centennial history of St. Elisabeth church of Cleveland, Ohio. - A cleveland-i (Ohio) Szent Erzsébet-templom százéves története. = 11 (1999) 3-4. sz. 155-169.

Szent István-napok Kalocsán. (Történeszek napja). = 6 (1994) 1-2. sz. 247. = 6 (1994) 3-4. 267.

Szigeti Jenő

A H. N. adventista egyház indulása az egykori Jugoszlávia területén. (1900-1918). = 11 (1999) 3-4. sz. 111-125.

Szilágyi Csaba

Szántó Arator István Historia anni jubilaei 1575 [...] című munkájának ismertetése. = 13 (2001) 3-4. sz. 19-45.

Szilágyi István

Szent lépcsők - Szentlépcsők. = 4 (1992) 25-50.

Szilárdfi Zoltán

A kármelhegyi Boldogasszony ikonográfiája. = 3 (1991) 197-208.

Szilas László

A jezsuiták Magyarországon 1773-ban. = 13 (2001) 3-4. sz. 61-76.

A Pápai Gergely Egyetem Egyháztörténelmi Kara. = 7 (1995) 3-4. sz. 205-209.

† P. Arató Pál S.J. (1914-1993). [Nekr.] = 5 (1993) 3-4. sz. 239-240.

Szita Szabolcs

Genfi iratok az egyházi embermentés 1944-1945. évi történetéhez a győri egyházmegyében és

Pannonhalmán. = 12 (2000) 1-4. sz. 385-395.

Szittyay Dénes

Szántó (Arator) István SJ (1540-1612) élete és munkássága. - Zombori István: Szittyay Dénesről és leveles kötetéről. = 6 (1994) 3-4. sz. 5-33.

Szöllősi Réka

Az Édenkert növényi szimbolikájának értelmezése középkori ábrázolások tükrében. = 15 (2003) 3-4. sz. 5-41.

Szuromi Szabolcs

A keleti egyházfegyelem befolyása a korai zsinatokon. = 11 (1999) 1-2. sz. 5-10.

Szűcs Márton - Kovács József

Halottak hallgatása. - Requiem 40.000 1944-ben ártatlanul kivégzett bácskai magyarért. = 7 (1995) 1-2. sz. 197-231.

T. Mérey Klára ld. Mérey Klára, T.

Tarján Bence

Ábel Ferenc, egy szlovák jezsuita misszionárius a 18. században. = 15 (2003) 1-2. sz. 141-172.

Tasi Réka

Magyar szentek ábrázolása Csúzy Zsigmond prédikációiban. = 10 (1998) 3-4. sz. 69-85.

Teisler Éva

Ezredforduló - századforduló - hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére. = 15 (2003) 1-2. sz. 223-230.

Tempfli [Imre], Emmerich

Melancht[h]on und die Synode von Erdöd. 1545. = 8 (1996) 3-4. sz. 19-35.

Ein Land und vier Religionen. - [Egy haza, négy vallás]. = 6 (1994) 3-4. sz. 35-70.

Terdik Szilveszter

„Madonna delle Vittorie”. A pócsi Mária tiszteletéről Venetóban. = 11 (1999) 1-2. sz. 153-164.

Timár Péter

A középkori Magyarország települési és egyházi topográfiája. Kutatási beszámoló. = 11 (1999) 3-4. sz. 277-286.

Tari Edit: Pest megye középkori templomai. [Ism.] = 13 (2001) 1-2. sz. 270-275.

Tolnay Gábor

Józsa László: Megszentelt kövek. – Kápolnák, szobrok, keresztek és temetők Kunszentmártonban. Szeged, 1999. /Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár. 4./ [Ism.] = 13 (2001) 1-2. sz. 268-270.

Tomisa Iona

Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusai. Kiad. a METEM. [Ism.]

1. Kalocsai főegyházmegye. Összeáll. Dóka Klára. Bp. 1994. 9 (1997) 3-4. sz. 235-236.
 2. Váci egyházmegye. Összeáll. Patkóné Kéringer Mária. Bp. 1997. = 9 (1997) 3-4. sz. 239-240.
 3. Székesfehérvári egyházmegye. Összeáll. Dóka Klára. Bp. 1997. = 9 (1997) 3-4. sz. 240.
 4. Veszprémi egyházmegye. Összeáll. Dóka Klára. Bp. 1997. = 9 (1997) 3-4. sz. 240-241.
- Írott és íratlan jogszabályok útvesztőjében. [Egyházi adózás]. = 10 (1998) 1-2. sz. 179-184.

Tóth Endre

A 4-8. századi pannóniai kereszténység forrásairól és a leletek forrásértékéről. = 2 (1990) 17-33.

Tóth Ferenc

Kétszáz éve született Lonovics József csanádi püspök. = 5 (1993) 3-4. sz. 229-234.

Tóth István György

Pannonhalmi bencés misszió 1658-ból. (Roman garsteni apát két Rómában őrzött levele). = 8 (1996) 1-2. sz. 287-294.

Tóth János Aldemár

A pannonhalmi gazdálkodás története a 18. század derekán. = 8 (1996) 1-2. sz. 49-85.

Tóth Sándor László

Gabriel, Astrik L.: The Paris studium. Selected studies. – Párizs-kutatás. Válogatott tanulmányok. [Ism.] = 6 (1994) 1-2. sz. 253-258.

Tóth Veremund

A Szent Gellért kolostor Brazíliában. = 8 (1996) 1-2. sz. 149-190.

Török [István], Stephen

Hungarian catholics and their churches in America. Tracing the history of the first twenty-five years. (Revised and annotated by Steve Béla Várdy.) = 14 (2002) 1-4. sz. 229-252. Tan.

Tusor Péter

A magyar egyház és a Sacra Rituum Congregatio a katolikus reform korában. (A kongregáció alapításától 1689-ig.) = 11 (1999) 1-2. sz. 33-64.

Nemesi és polgári érdekérvényesítési törekvések a katolikusok és reformátusok kassai Recepta Religio-vá válásában. = 10 (1998) 1-2. sz. 5-26.

Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita. = 9 (1997) 1-2. sz. 83-146.

Tüskés Gábor – Knapp Éva

A barokk kori búcsújárás forrásai. = 1 (1989) 409-424.

Udvardy József

A Kalocsai Főszékeskáptalan története a középkorban. = 2 (1990) 51-66.

Ugrai János

Fazekas Csaba szerk.: Fiatal egyháztörténészek írásai. [Tanulmánykötet]. Miskolc, 1999. 251 p. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 533-536.

Új alapítvány az egyháztörténeti kutatásért. Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány (HEHA). = 7 (1995) 1-2. sz. 279.

Uzsoki András

A tihanyi Árpád-kori remetetelep régészeti kutatása. = 2 (1990) 35-41.

Kéziratok nyomdai előkészítése és a korrektúra. = 1 (1998) 357-371.

Uzsoki András ld. még: Somorjai Ádám

Vajda Tamás

Bónis György: Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon. Szerk. Balogh Elemér. Bp. 1997, Püski K. 663 p. [Ism.] = 11 (1999) 1-2 sz. 280-282.

Capitulum 1. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből. Szerk. Koszta László. [Kiad. a] Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 1998. [Ism.] = 12 (2000) 1-4. sz. 518-521.

Legenda és valóság: Árpád-házi Szent Margit szentté avatási jegyzőkönyvének és legendájának kapcsolata. = 10 (1998) 3-4. sz. 25-68.

Tölgyesi József szerk.: Mészáros István-bibliográfia. Veszprém, 1997, Veszprémi Egyetemi K. 64 p. = 11 (1999) 1-2. sz. 287-288.

Vajk Gyula

Az 1956-os események és következményei. [Visszaemlékezés]. = 4 (1992) 243-262.
Visszaemlékezés Shvoy Lajos püspökre. (1943-1961). = 5 (1993) 3-4. sz. 95-124.

Várdy, Steven (Béla)

Glant, Tibor: A Szent Korona kalandja. 1945-1978. Debrecen, 1997, Kossuth Egyetemi K. 181 p. [Ism.] = 11 (1999) 3-4. sz. 301-304.
Magyar misszionáriusok és az első magyar egyházköztség Amerikában. = 10 (1998) 3-4. sz. 147-155.
Mille anni di storia dell'arciabbazia di Pannonhalma. Ed.by József Pál and Ádám Somorjai. [Ed.] Accad. d'Ungheria in Roma. - METEM, Roma. - Pannonhalma, 1997. 233 p. 22 t. [Ism.] = 11 (1999) 3-4. sz. 300-301.
Saying good-bye to a friend: Thomas Szendrey. = 15 (2003) 1-2. sz. 211-213.
Studia Nova. - Új Tanulmányok. A Károlyi Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának Tudományos Közleményei. [Ism.] = 10 (1998) 3-4. sz. 303-305.
Szendrey Tamás történészprofesszor élete és korai halála. = 15 (2003) 1-2. sz. 207-210.

Várdy Béla - Várdy Huszár Ágnes

[A] magyar vallási élet gyökerei Amerikában a századforduló idején. = 9 (1997) 1-2. sz. 37-47.

Várdy Huszár Ágnes - Várdy Béla

Az amerikai magyar egyházközségek megszületése és kifejlődése. = 8 (1996) 3-4. sz. 91-105.

Várdy István ld. Várdy Béla

Várdy Steven Béla ld. Várdy Béla

Varga Imre

A Canonica Visitatio. = 1 (1989) 337-355.

Varga Imre - Reichardt Gyula

A győri székesegyház főesperesség alsó esperesi kerületei plébániáinak összeírása 1748-ban. (Michael Nagy: Conscriptio ... c. latin munkájának magyar fordítása). = 2 (1990) 117-200.

Varga Kálmán

Egy templomépítő főúr a 18. században: Grassalkovich I. Antal. = 11 (1999) 3-4. sz. 65-80.

Varga Lajos

Adatok a pásztói plébánia történetéhez. Küzdelem a totális diktatúra ellen. = 11 (1999) 1-2. sz. 203-224.

Várszegi Asztrik

[Előszó]. Lectori salutem. = 7 (1995) 3-4. sz. 5-10.
Előszó (az 1000 éves Pannonhalma c. kötethez). Foreword. = 6 (1994) 1-2. sz. 5-6.
Előszó ... ua. = 8 (1996) 1-2. sz. 7.
Gabriel Asztrik professzor köszöntése. = 10 (1998) 1-2. sz. 277-280.

Váth János

A balatonalmádi róm. kath. egyházköztség története. = 1 (1989) 425-432.

Veszprémi László szerk. Az első és második kereszties háború korának forrásai. Bp. 1999, Szent István Társulat. 246 p. [Középkori Keresztény Írók. 1./] 13 (2001) 3-4. sz. 237-241. Ism.

Vida István

Szociális irányú katolikus mozgalmak hazánkban. (1935-1949). = 4 (1992) 223-242.

Vitéz Mária ld. Págyor Lászlóné Vitéz Mária

Żaboklicki, Krzysztof

A lengyel történészek Rómában Fraknoi Vilmos idejében és a Lengyel Könyvtár megalapítása. = 7 (1995) 3-4. sz. 171-177.

Zakar Péter

Rónay Jácint: Napló. (Válogatás. Sajtó alá rend., utószó: Hölvényi György). Bp. -Pannonhalma, 1996. [Ism.] = 8 (1996) 1-2. sz. 374-379.

Zakar Polikárp O. Cist. A Zirci Ciszterci Rend apátja és egyháztörténész köszöntése. = 9 (1997) 1-2. sz. 193-196.

Zombori István

Kőhegyi Mihály (1934-2001). [Nekr.] = 13 (2001) 3-4. sz. 231-232.
Szittyay Dénesről in: Szittyay Dénes: Szántó (Arator) István ...

Zvara Edina

Egyháztörténeti könyvek.
1995/1. = 8 (1996) 3-4. sz. 229-241.
1995/2. = 9 (1997) 1-2. sz. 213-224.
1995/3. = 9 (1997) 3-4. sz. 201-223.

1995/4., 1996/2., 1997/1. = 10 (1998) 3-4. sz. 279-301.	1999, 2000. = 12 (2000) 1-4. sz. 397-422.
1995/5., 1996/3., 1997/2., 1998. = 11 (1999) 1-2. sz. 245-270.	2000, 2001. = 13 (2001) 3-4. sz. 215-229.
	2001, [2002]. = 14 (2002) 1-4. sz. 307-325.
	2002, 2003. = 15 (2003) 3-4. sz. 203-223.

RÖVIDÍTÉSEK

bev.	= bevezetés, bevezette
Bp.	= Budapest
ELTE	= Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)
ism.	= ismertetés, ismerteti
ism. + személynév	= az ismertetett mű szerzője
nekr.	= nekrológ
p.	= pagina
sz.	= szám, század
Tan.	= Tanulmány

JAKÓ ZSIGMOND

VÁRADI SIRALMAS KRÓNIKA

Könyvtár- és levéltárügy Nagyváradon a múltban és a jelenben

A középkori magyar királyság keleti tájain az íráskultúra talán legjelentősebb központjának a váradi székeskáptalan keretei között működő hiteles hely tekinthető. Ezért a tudományos kutatások és a levéltárügy szempontjából nem minden tanulság nélkülinek ígérkezik a váradi egyházi levéltárak és kulturális értékek mai helyzetéről szólva röviden felvázolni a siralmas állapotba került történeti forrásanyag létrejöttének és hétszáz éves viszontagságos sorsának történetét is.

Az analfabéta világi társadalom számára szükséges írásos feladatokat a középkorban az egyház erkölcsi tekintélyére alapozott ún. hiteles helyek látták el. Ezeknek a 13. századtól fogva a mai közjegyzőkéhez hasonló írásos teendőket végző intézményeknek a sorába tartozott a váradi székeskáptalan hiteles helye is. Az itteni közhitelű írásos tevékenység a Szent László király sírjánál szokásba jött istenítéletekkel kapcsolatosan fejlődött ki.¹ Ezekből a tüzesvas- vagy forróvíz-próbákról felvett jegyzőkönyvekből az 1208–1235. évek anyaga napjainkig fennmaradt. Bár e feljegyzések között már 1215-től kezdődően vannak okleveles formulákban megszerkesztett szövegek, a szakirodalom ma is egy 1250-ben kelt, különálló pecsétes irományt tekint a váradi káptalan legrégebb ismeretes oklevelének.² A jobbizonyító feljegyzések készítésének és megőrzésének, azaz a levéltári gyakorlatnak a kezdetei tehát a váradi káptalan esetében joggal számíthatók a 12. század legvégétől, vagy a 13. század legelejétől.

Az országlakók levéltárának (archivum regnicolare) tekintett váradi hiteles helyi levéltár anyagának viszonylagos gyors sokasodását csak rövid időszakokra vethette vissza a tatárok 1241–1242. évi pusztítása és a székesegyházban a 14. század végén támadt tűzvész. Az előbbi csapás idején a levéltár még könnyen menekíthető nagyságú lehetett, miként ezt az istenítéletekről vezetett jegyzőkönyvek fennmaradása is sejteti. A 14. századi tűz pusztítása pedig nagy lehetett ugyan, de az íráshasználat rohamos terjedése lehetővé tette a veszteségek pótlását a 16. század közepén bekövetkezett újabb megrázkódtatásokig. Az 1406 előtti években égve felejtett gyertyától tüzet fogtak a sekrestyében felhalmozott egyházi ruhák, deszkából készült polcok és egyéb bútorok, elég-

1 ECKHART FERENC: *Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Ergänzungsband 9. 1914. 395–543. – SZENTPÉTERY IMRE: *Magyar oklevéltan*. Bp., 1930. 121–131. In: *A magyar történettudomány kézikönyve*. II/3.

2 VARGA Árpád: *A váradi káptalan hiteleshelyi működése*. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok*. Bukarest, 1980. 25.

tek a káptalani birtokokra vonatkozó oklevelek, megsemmisültek az arany és ezüst kereszttek, liturgikus tárgyak, ékszerek, serlegek, kelyhek, könyvek, képek és egyéb értékek.³ A pusztulás azonban ebben az esetben is részleges lehetett, mert a székesegyház 1557. évi leltárában továbbra is szerepelnek Szent László királynak azok az ereklyéi, amelyeket a tűzvész idején a kiégett sekrestyében őriztek.⁴ A pusztulás részlegességét erősíti az is, hogy a Regisztrum sem lett ennek a második pusztulásnak áldozata, hiszen Fráter György váradi püspök az itteni eredeti kéziratból nyomtatta ki 1550-ben Heltai Gáspár kolozsvári officinájában.⁵ A váradi káptalani és konventi hiteles helykancelláriái által kiállított, és napjainkig megmaradt oklevelek nagy száma alapján feltételezhető, hogy mindkét váradi hiteles hely levéltára kiemelkedően gazdag irat- és protocollum-anyaggal érte meg a reformáció gyökeres változásokat hozó évtizedeit.

Amikor Varkoch Tamás 1557-ben kilenc hónapi ostrom után elfoglalta a váradi várat, a hitújítók diadalmaskodtak a városban, a „német párti” káptalan felbomlott, a Habsburg királyt választó kanonokok rövidesen elhagyták a várost. A hiteles helyi szolgáltatásokra és a levéltárak anyagára azonban az új uralomnak is szüksége volt és ezért gondoskodott is működésükről, az iratanyag védelméről. A hiteles helyi tevékenységet és a levéltár kezelését 1557–1566 között az a 15. század utolsó éveiben létesített Szent István társaskáptalan vette át, amelyik a hasonló nevű váradhegyfoki premontrei konvent örökébe lépett. Ennek tagjai viszont Zápolyi-pártiak lévén, bár a régi hit papjai voltak, folytathatták a székeskáptalan félbeszakadt világi jellegű teendőit.⁶ Ennek következtében Váradon a hiteles helyek átvedlése egyházi intézményből fejedelmi, világi hivataláá zökkenőmentesebben ment végbe, mint máshol. Ebben az átmenetben a levéltár is kevesebb kárt szenvedett, mint Kolozsmonostoron, vagy Gyulafehérváron. Amíg az utóbbi két helyen, több kísérlet után, csak 1575-ben, a fejedelmi, világi requisitorok kinevezésével oldódott meg a régebbi iratok védelme és használata, addig Váradon mindez fokozatosan és símán, másfél évtizeddel hamarabb megvalósult és ez mintául

3 A vonatkozó szövegrész: „...universis autem prelatiis et baronibus cum regnicolis nostris, multis etiam extraneis sit cognitum, qualiter ante annos quosdam elapsos sacristia seu conservatorium eiusdem ecclesiae Varadiensis, in qua venerabiles reliquiae ipsius gloriosi regis Ladislai, una cum thesauro, videlicet crucibus, calicibus, thecis aureis et argenteis, libris, imaginibus, gemis et paramentis, ornatibus et vocalibus ipsius ecclesiae recondita fuerunt antiqua quoque privilegia praetacti capituli super donationibus, libertatibus, gratiis, immunitatibus et iuribus suis emanata, tamquam in loco tutissimo reposita servabantur, inopinati casus eventum, quadam candela ardente in eadem sacristia per oblivionem remanente et tandem inter vestimenta et asserias tabulas inflammata, validus ignis excrevit et cum praedictis universis thesauris, paramentis et bonis ecclesiasticis ibidem habitis, etiam dicta privilegia et literalia monumenta, quod merito nec sine dolore in audientiam revolvitur, combusta et in cineres redacta fuere ...”. CDHung X/4. 522–523.

4 Caput sancti regis Ladislai in argento inclusum et deaureatum cum chorona et serto gyemmati [!] cui ex collo dependet cathenula parva aurea cum pace reliquiae. – Duae manus argenteae deaureatae altera sancti regis Ladislai in cuius digitis sunt quatuor annulli aurei cum saphyris duobus et smaragdo uno. – Altera sancti regis Stephani cui in pollice est unus annulus aureus cum saphyro. – Annulus aureus cum saphyro oblongo, quo usus est sanctus rex Ladislaus. – Bipennis una magna sancti regis Ladislai. MIKÓ ÁRPÁD–MOLNÁR ANTAL: *A váradi középkori székesegyház kincstárának inventáriuma (1557)*. Művészettörténeti Értesítő. 52/2003. tétel, 316, 351. 287–290 sz. tétel.

5 KARÁCSONYI JÁNOS–BOROVSKY SAMU: *Az időrendbe szedett váradi tűzesvas-próba-lajstrom*. Bp., 1903.

6 BUNYITAY VINCE: *A váradi püspökség története*. 1. Nagyvárad, 1883. 423–428, 441–443. – VARGA: *i. m.* 24.

szolgálhatott az erdélyi két hiteleshely világi szervezetté alakításához.⁷ A várad hiteleshely változatlanul egyházi jellege azonban 1566-ra olyan különlegessé válhatott, hogy amikor márciusban a tordai országgyűlés a hitükhöz ragaszkodó katolikus papokat kitiltotta a fejedelemségből, külön törvénycikket hozott a váradhegyfoki társaskáptalan hitbéli színvallásáról, majd pedig a decemberi szebeni diéta szintén külön intézkedett a várad hiteleshely új szervezetéről. Minthogy a káptalan két papja az új hitet választotta, továbbra is ők maradhattak a levéltár és a hiteles hely vezetői.⁸ Ekkor az országgyűlés úgy intézkedett, hogy „a nemességnek igazsága meg ne fogyatkozzék, sőt az Erdélyországnak módjához tartassék. Más két pap, Kanisai János és Foris pap, kik most is ugyanott Váradon vagynak, ezek mellé választassék egy jámbor, tudós és tökéletes ember, az vármegye nótáriusával egyetemben, kik a leveleket őrizzék, oltalmazzák és minden levél keresésének, kiadásának és törvény szerint való executioknak, az őfelsége parancsolatjára, gondját viseljek és önnön pecsétek alatt a felségnek minden dolgokat híven megírjanak. De privilegiumok kiadása az őfelsége cancelláriájára tartassék. Kiknek őfelsége, az levelek váltságán kívül is, esztendőnként fizetést teszen és őket megelégtíti.”⁹

A fentebb említett 1557. évi székesegyházi leltárból az ott őrzött levéltári és könyvtári anyagra vonatkozóan is szerezhetők eddig ismeretlen, új információk. Pl. bizonyossá vált belőle az a feltételezés, hogy a szekularizáció során a váradhegyfoki konvent hiteles helyi levéltárát tényleg egyesítették a székeskáptalani iratokkal és 1557-ben már a székesegyházban őrizték három ládában, egyházi ruhákkal együtt.¹⁰ Ekkorra már sok kulturális értéket, kincset menekítettek a török elől a védettnek gondolt várad székesegyházba. Többek között a kalocsai érsekség, az egresi cisztercita kolostor, a pankotai főesperesség féltett tárgyait.¹¹ További új adatok előkerülésétől függ, hogy a várad káptalan hiteles helyi anyagának, vagy a királyi levéltár Budáról ide menekített részének kell-e értelmezni annak a nagy almáriumnak a tartalmát, amelyről a leltár azt állítja, hogy „a magyar királyság levelei és privilégiumai” vannak benne.¹² Megtudhatjuk e leltárból azt is, hogy a középkori Várad híres könyvgyűjteményeiből akkor még 494 kötet – köztük gazdagon díszített, drágaköves, ezüst és aranyveretű kötéses liturgikus codexek – megtalálható volt.¹³ Ezekből a könyvekből előbb Báthory István, majd Báthory Zsigmond fejedelem még 1585-ben is számottevő mennyiséget tudott Kolozsvár-

7 JAKÓ, SIGISMUND: *Instructiuni arhivistice ale officiilor din Transilvania. 1575-1841*. Revista Arhivelor 1. 1958. 54-56.

8 EOE 2. 302-303, 327.

9 EOE 2. 327.

10 MIKÓ-MOLNÁR *i. m.* 316. (307. sz. tétel): *Ibidem vestes sacrae et privilegia nobilium in tribus ladulis ad capitulum sancti Stephani pertinentes.*

11 MIKÓ-MOLNÁR *i. m.* 47-48, 83, 86. 130-135. sz. tétel.

12 MIKÓ-MOLNÁR *i. m.* 345. sz. tétel: *Ibidem almarium magnum, in quo continentur literae et privilegia regni Hungariae.*

13 MIKÓ-MOLNÁR *i. m.* 283, 286, 295, 309-313, 355-356. sz. tételek: *In tecto superiore sacristiae libri maiores et minores, trecenti triginta unum. – Libri in sacristia maiores et minores centum triginta tres. – Missalia duo purpura rubea et celestina obductae et per marginem argenteis fibulis ornata. – Libri maiores graduales cum optima illuminatione conscripti quatuor. – Libri antiphonarum minores simili illuminatione conscripti. – Libri duo gradualles maiores. – Libri antiphonarii minores duo. – Libri preterea diversi in choro existentes sunt decem et octo. – Libri minores in sacristia maiore. – Minores exstantes in toto numero sunt nonaginta sex.*

ra, a szerveződjé jezsuita egyetem könyvtárába átszállítatni.¹⁴ Mindent összefoglalva megállapítható, hogy a török megjelenése és a reformáció viharai ellenére a váradi egyházi gyűjtemények nagyobb veszteségek nélkül jutottak túl a szekularizáción. Bár a vár 1598. évi török ostroma alatt a székesegyház is súlyosan megsérült, az ott őrzött hiteles helyi levéltárak károsodásáról nem szólnak az adatok.¹⁵ Így még érzékenyebb lett a veszteség, amikor 1660 augusztusában egyszerre semmisült meg minden, amit a magyar íráskultúra a középkor századaiban Váradon teremtett.

A teljes pusztulás ugyan biztos tény, de hogy erre pontosan miként került sor, máig ismeretlen. Ekkor már legalább 12 éve a történetíró Szalárdi János (1601–1666) volt requisitorként a levéltár egyik őrzője, az ostrom idején pedig a védelem polgári vezetője. Krónikájában apró részletekig, szinte naponként megőrökíti a végsőkig folytatott harc eseményeit, de a levéltár sorsa felől tájékoztatlanyságban hagy.¹⁶ Feljegyzéseiből csak annyi derül ki, hogy az iratok az ostrom alatt nem szenvedtek kárt. „Az ország levelei” és a „könyvnyomtatáshoz való eszközök” .. „két boltban” vészelték át az ostromot. Ezeket a török sereget vezénylő basa a vár feladásakor lepecsételtette és azt ígérte, hogy onnan három vagy négy nap alatt a rendelkezésükre adandó kétszáz székere, a lakosság holmijaival együtt, elszállíthatják.¹⁷ Arról is megállapodtak, hogy „az oskolához, szentegyházhoz tartozó minden eszközök (mellyeken typographia s a végződésben levő bibliai exemplárok, ahhoz tartozó sok tallért érő papiros, harangok, oskolához tartozó jószág, malom s káptalanbéli minden könyvek s levelek értetnek vala) kezekhez adatván, szabadosan bírassanak.”¹⁸ Amikor azonban a vár feladását követő napon a tényleges kiürítésre került sor, a szabad rablást sürgető katonaság két órát hagyott a kivonulásra. Majd amikor a hitlevélben foglalt ígéreteket próbálták számon kérni a basától, hogy „az ország levelei is ne maradjanak oda”, azt a választ kapták a menekülők, hogy örüljenek életük meghagyásának.¹⁹

Talán töböt tudhatnánk meg a váradi hiteles helyek iratainak szomorú sorsáról, ha rendelkezésünkre állna az 1660. augusztus 31-én, Debrecenbe érkezésükkor, feltehetőleg szintén Szalárdi által fogalmazott „história szerinti” beszámolója a történetekről a „Szeidy Amotth basa által az várbul Debreczeny városába kísértetett kevés számú nemesség”-nek. Ez a – tudomásom szerint máig kiadatlan – emlékirat még 1949-ben is hozzáférhető volt a kutatás számára. Ez a fontos forrás hét sűrűn teleírt ívre terjedt. Mindegyik oldalán jobb fele az események leírását, bal fele pedig azok magyarázatát tartalmazta. A borítékul szolgáló nyolcadik ív harmadik oldalán Várad várának és a törökök támadásának tervrajza volt látható.²⁰ Ismét a hétszázéves váradi levéltárügy mai

14 JAKÓ KLÁRA: *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója. (1579–1604)*. Szeged, 1991. 15. (Erdélyi Könyvesházak 16/1.) – LUKÁCS, LADISLAUS: *Monumenta antiquae Hungariae*. 2. Romae, 1976. 70, 81; 3. Romae, 1981. 80–81, 275, 303. – SZILÁGYI CSABA: *Szántó (Arator) István erdélyi és partiumi működése. (1580–1588)*. Történelmi Szemle 44. 2002. 287–288.

15 DUDIK BEDA: *Rödern Menyhért császári tábornagy tudósítása Nagyvárad 1598-i ostromoltatásáról*. Történelmi Tár 1878. 99–116.

16 SZALÁRDI János *síralmas magyar krónikája*. Bp., 1980. 583, 616–617, 624.

17 SZALÁRDI i. m. 616–617, 619, 624. – Vö. DOMBI LAJOS: *A nagyváradi vár ostroma*. In: A Biharmegyei Régészeti és Történelmi-Egyetel Évkönyve. 1885–1888. Nagyvárad, 1888. 49–57.

18 SZALÁRDI i. m. 616. – DOMBI i. m. 56–57.

19 SZALÁRDI i. m. 617, 624.

20 GYALOKAY JENŐ: *Új adatok a régi Várad helyrajzához*. In: Biharvárad. 1. Szerk. PESZEKI FERENC. Nagyvárad, 1913. 15.

állapotaira jellemző, hogy a téma szempontjából elsőrangú forrást az iratvédelem mostani illetékesei többszöri kísérletre sem tudták előkeríteni.

A török hódoltság harminckét esztendeje alatt az íráshasználat és iratvédelem visszasüllyedt az oszmán birodalom színvonalára. Az 1692-ben visszafoglalt város ismét egyházi intézményként feltámasztott hiteles helye újra onnan kezdhetett, ahonnan ötszáz évvel korábban elindult. Ami azonban a következő három évszázadban a levéltárügy területén Váradon történt, bizonyára országunk levéltártörténetének egyik legnagyobb és legjobban adatolható fejezete. Feldolgozását – sajnos – mégis a remélt kedvezőbb idők kutatóira kell hagynunk, mert levéltárvédelmünk letagadhatatlan szégyenére négy évtized alatt sem állította helyre azt az egykori rendet, amelyet maga zülalt szét a meggondolatlan átköltöztetéssel és egyéb szakszerűtlen beavatkozásokkal. A jelenleg szakszerűen kutathatatlan káptalani levéltárban rejtőzködő adatok közül tehát az alábbi vázlatához csak azokat használhatjuk fel, amelyek még 1962 előtt bekerültek a tudományos irodalomba.

Mint hogy a hiteles helyi bevallásokról vezetett jegyzőkönyvek sorozata 1696-tal, a káptalani üléseké pedig 1699-cel kezdődik, ezektől az évektől számítható az új káptalani levéltár képződése is. Ez 1699. őszén még csak ott tartott, hogy a káptalan elhatározta egy záros láda szerzését az új autentikus pecsétnyomó és a hiteles helyi iratok biztonságos őrzésére. Az első évtizedek hiteles helyi iratanyaga meglehetősen szerény mennyiségű lehetett. Erről tanúskodik az is, hogy az archivum regnicolare 1713-ig terjedő iratai még a századvégi rendezések idején is egyetlen dobozt töltötték meg. De a püspökség és a káptalan „házi” levéltárának iratait sem különítették el következetesen, hanem évtizedekig együttesen őrizték. Az elenchus szerint, 1730 körül mindösszesen 905 iratot számlált a később hatalmasra nőtt két archivum domesticum.²¹ Bár a levéltár fejlődésének állomásai csak a 18. század végétől fogva ismeretesek, az egyértelműen bizonyítható, hogy az új székesegyház, a püspöki rezidencia és a kanonoki házak építésére vonatkozó tervekben kezdettől szerepelt az az elképzelés, hogy a könyvtár és a káptalani levéltár elhelyezését az új épületegyüttesben oldják meg.²² Mindkét gyűjtemény végül is a székesegyház szentélyéhez jobbról és balról csatlakozó két-két emeleten hat-hat bolthajtásos teremben nyert elhelyezést. Egyidejűleg az elpusztult régi anyag pótlására is törekedtek. Pl. 1767-ben Fáy Ferenc kanonok adott be középkori bihari okleveleket. De Belényes város és uradalom régi kiváltságaira vonatkozó okleveleket is a káptalani levéltárba helyeztek át nagyobb biztonság okából.²³ A fokozatosan gyülemelő iratok levéltári rendjének kialakítására valószínűleg csak a székesegyház elkészültét és felszentelését követően, tehát 1780 után kerülhetett sor. Ilyen munkálatokról egyelőre csak annyi állítható bizonyosan, hogy 1786/1787-ben Pongrácz János nótáriussága alatt készült el két külön kötetben a hiteles helyi levéltár irataihoz és bevallási jegyzőkönyveihez a személy- és helynév-mutató.²⁴

21 A cím és dátum nélküli kézirat keletkezése azon az alapon valószínűsíthető 1730 körülire, mert ennél későbbi iratok eredetileg nem voltak benne, és mert 1729-ben történt meg az egyház könyveinek az első leltározása is. Az elenchus jelenleg a Nagyvárad megyei könyvtár kéziratárának 1. sz. darabja. – BUNYITAY *i. m.* 4. 182.

22 BÍRÓ JÓZSEF: *Nagyvárad barokk és neoklasszikus művészeti emlékei*. Bp., 1932. 58, 133.

23 Lásd hátrébb az 1949. évi jelentés szövegében.

24 Uo.

II. József, a „kalapos király” uralmi rendszere elleni rendi ellenállásnak lett köszönhető, hogy ezeknek az éppen csak elkezdődött rendezési munkálatoknak az élére 1790-ben az a Viser Lipót (1748–1800) került, aki 1773 és 1786 között Bihar vármegye levéltárát rendezte, mintaszerű elenchusokkal, mutatókkal látta el és az akkori ország egyik legképzettebb levéltári szakemberének tekinthető.²⁵ Viser rövid életének minden tiszteletet megérdemlő, legfőbb teljesítménye Bihar vármegye és a váradi káptalan levéltárának rendezése volt. Már a 19. század elején „Bihar vármegyének ritkítható jelességgel elrendelt Leveles Tárjáról” egyik csodálója megállapítja, hogy „az abban található leveleknek rendbetételére s tartására nézve ... hasonlót ... a Bihar vármegyei Archivumhoz sem talált, sem látott.”²⁶ Korunkat és levéltárügyünket minősíti, hogy 18. századi levéltárkultúránknak ezt a két páratlan értékű műemlékét ma már nem csodálhatjuk mi is. A megyei levéltár régi rendjét a második világháború vihara dúlta szét, a káptalani levéltárát pedig a kommunista rendőrállam levéltárügyet és állambiztonságot összekeverő arhivistikájának gyanakvó korlátoltsága, amikor 1962-ben műemléki, biztonságos környezetéből áthurcolta a váradi vár teljesen lepusztult és halálraítélt épületébe.

Visert a megyei levéltárból a hiteles helyi archivum élére az a nagy vihart kavaró botrány sodorta át, amely azért támadt, mert a vármegye ellenzéki rendjei megtiltották a káptalannak, hogy hiteles helyi levéltárát, a királyi rendelet értelmében, küldje fel Budára a Helytartótanácsához. Továbbá azt is követelték, hogy a „Horváth nevű tolvaj nótárius helyett más alkalmazott legyen” és erre vonatkozóan a nagypréposttól ígéretet is csikartak ki.²⁷ Ekkor a főispán a megyei nemesség megnyugtatására Visert javasolta a káptalannak jegyzőül. Minthogy a felbolydult megyei igazgatásból való szabadulás a visszahúzódó természetű és csendes munkát kedvelő Visernek is megfelelt, elfogadta a felkínált állást, leköszönt megyei hivataláról és 1790. március 15-én felesküdt a hiteles helyi jegyzőségre.²⁸

Új hivatalában Viser éppen olyan nagyszerű emléket emelt magának, mint a megyénél. A vérbeli levéltáros buzgóságával és magabiztosságával mindjárt nekilátott nemcsak a hiteles helyi levéltár, hanem a káptalan magánlevéltára és egész iratkezelése rendbe szedéséhez. Mindjárt hivatala elfoglalása után sürgette a magánlevéltár rendezését. A következő esztendőben a káptalani ügyésznél, majd pedig a nagyprépostnál lévő levéltári anyag kérdését tette szóvá. Végre 1793-ban sikerült megnyernie a káptalant az egész iratanyagra kiterjedő, nagyszabású rendezési tervéhez. Ennek értelmében Viser vállalta, hogy külön tiszteletdíj ellenében, az eddig csak szemre elrendezett régi hiteles helyi anyagot teljesen újrarendezi és lajstromozza, a káptalan magánirataiból és birtokleveleiből külön Archivum domesticum-ot, a gazdasági ügyintézés anyagából pedig önálló Archivum oeconomicum-ot alakít.²⁹ Ettől kezdve ez a munka töltötte ki a fo-

25 JAKÓ ZSIGMOND: Viser Lipót értekezése a megyei levéltárak lajstromozásáról 1785-ből. Levéltári Közlemények 28. 1958. 151–172.

26 PERETSÉNYI NAGY LÁSZLÓ: A német hívség, avagy Bécs polgárai a frantz hadban. Nagyvárad, 1806–1809. 579–580, 979.

27 KERESZTESI JÓZSEF: Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a 18. század végén. Pest, 1868. 190.

28 Váradi káptalan levéltára a nagyváradi Nemzeti Levéltár őrizetében. Archivum regnicolare, Prot. Tom 30. pag. 81.

29 Uo. Archivum domesticum, Prot. secretales. 1793. pag. 31–33. nr. 82.; Prot. Sess. capit. 1793. pag. 133–134, nr. 308.

kozatosan elbetegesedő Viser hátralévő egész életét. 1797 elejére elkészültek a levéltár céljaira a székesegyházi sekrestyék feletti termek Viser által tervezett, ma is látható óriási méretű, szép barokk szekrények, a bécsi „marmorizátorok” készítette rangos kandallók és egyéb berendezési tárgyak, térképtartó fiókos komód. Viser elképzelései a korszerű levéltárról a káptalannál is kezdtek tetet ölteni.³⁰ Fáradhatatlan keze nyomán ez a gazdag forrásgyűjtemény szintén elnyerte már a rendszerét, amikor a halál 1800-ban az esztendő legutolsó napján, 52 esztendőskorában, váratlanul kiragadta az élők sorából.³¹

Viser Lipót a felvilágosodás korának tipikus hivatalnok-értelmiségije volt családjával együtt. Jogot végzett a nagyszombati egyetemen, melynek teológiai karán testvérbátyja, Ádám professzoroskodott. Tehát művelt közigazgatási hivatalnok és mindenekfelett levéltáros szakember. Gyakorlati rendezőtevékenységéből azonban egy archivisztikai és egy helytörténeti tárgyú kézírata is született, méltó emlékül annak a levéltári iratvédelemnek, mely a 18. századi Magyarországon kibontakozott. Mindkét kézirat korai előfutára a levéltári munka és a vele összefüggő történeti kutatás kérdéseivel tudatosan és szakszerűen foglalkozó irodalomnak. A *Collectio historica ab anno 1721 usque ad 1781* című, terjedelmes, ívrét kézírata 1784 és 1786 között készült és indexszerűen elrendezve, évtizedekre tagolva tartalmazta Visernek a Bihar vármegyei levéltár anyagából (főként a közgyűlési jegyzőkönyvekből és iratokból vett, többnyire egészen szűkszavú, helytörténeti érdekű kijegyzéseit.³² *Dissertatio systematica de registratione ad tabularia inclitorum regni Hungariae comitatum adplicata* című másik munkájának jelentőségét az adja meg, hogy az irodalom által eddig számba vett anyagban egyelőre legrendszeresebb és legmélyebb betekintést enged a 18. századi megyei levéltári lajstromozók munkájába és használt módszereibe.³³ Viser nem a Bihar megyei levéltárban folyó munka ismertetésére törekedett, hanem egy bármelyik vármegye anyagára érvényes és általa ideálisnak tartott, rajzokkal is illusztrált rendszert ír le. Kár, hogy ez az értekezés nyomtatás által, vagy az őt támogató Teleki Sámuel segítségével a Helytartótanács útján annak idején nem jutott el a levéltáraik rendezésével bajoskodó többi megyéhez is. De így, magányosságában is máig ható erővel méltóan bizonyítja azt a magas szakmai színvonalat, amelyre a váradi káptalani levéltár, Viser munkájának köszönhetően, a török megszállók kiűzése utáni évszázadban eljutott.

Viserhez méltó utód ugyan nem akadt, de a váradi káptalani levéltárban az általa elindított munkálatok még sokáig az ő elképzeléseihez igazodva folytatódhattak. Pl. bizonyítható, hogy a hiteles helyi levéltár *Repertorium actorum regnicolarium* elnevezésű, nyolc kötetnyi index-elechnusa 1817-ben készült el Tokody József káptalani jegyző felügyelete alatt. Ugyancsak Tokody jegyzősége idején valósult meg két kötetben a házi levéltár repertórium, egy másik kötetben pedig ennek az indexe. Ekkor már külön lajstromozó kancellista, Barlanghi Vince, segítette a jegyzőt levéltári munkájában. Az egyelőre ismeretlen utódok évtizedeken át, talán egészen 1848-ig, folytathatták a Viser

30 Uo. Archivum domesticum. Acta polit.-iurid. 1797. fasc. 1. nr. 25.

31 Váradolvasi plébánia levéltára, Prot. defunctorum. Tom 1. pag. 288, nr. 100. – Uo. Archivum domesticum. Acta polit.-iurid. 1801. fasc. 1. nr. 1.

32 JAKÓ 1958. 154.

33 Eredetijét a marosvásárhelyi Teleki-theca őrzi 1139. sz. alatt. Nagyjából egykorú másolati példánya megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában 3444. fol. lat. jelzet alatt.

által megálmodott levéltári rend kiépítését. Mindenesetre a 19. század első felében lett a káptalani levéltár rendje végleges és annyira szilárd, hogy az 1919 utáni első földreform következményei a gazdálkodásban és az igazgatásban is csak réceket vágtak benne, de megbontani nem tudták, mert ismerték és elismerték értékét. Amikor 1949 augusztusának első napjaiban a Román Akadémia kolozsvári Történeti Intézete és az Erdélyi Múzeum-Egyesület tájékoztatására a váradi levéltárak és könyvtárak új helyzetét és háborús károsodásait felmérő alább idézendő jelentésem anyagát gyűjtöttem a helyszínen, a káptalani levéltárat érintetlenül még abban a rendben találtam, mint ahogyan az 1930-as években végzett kutatásaim során megismertem. Ezt a kommunista szakszerűtlenség által később elpusztított egykori rendet örökítik meg akkori jelentésem alábbi sorai:³⁴

A székesegyháznak a kanonok-sor felőli oldalbejáratánál levő sekrestye feletti két szinten három-három boltozott teremben nyert elhelyezést a káptalan levéltára. E helyiségeket az építők már a 18. század közepén levéltári célra alakították ki és bútorozták be. Így talán páratlan műemléke a magyarországi, 18. századi iratvédelemnek. A mennyezetig érő záros levéltári szekrények, a felek fogadására, a hiteles helyi írásosság lebonyolítására is szolgáló közbülső terem szürke márványt utánzó kandallója ma is hűen közvetíti a barokk kori ízlést olyan eleganciával, hogy tulajdonképpen idegenforgalmi különleges látnivalóként kellene hasznosítani. Mindkét levéltári szintet az oldalbejáratnál szembeni szűk csigalépcsőn lehet megközelíteni. A lépcső és a szintekre vezető robusztus kovácsoltvas rácsok hamisítatlan történeti hangulatot keltenek a látogatóban.

Az egymásba nyíló első emeleti három helyiségbe belépve, a legrégebb levéltári anyag elhelyezése a legbelső szobának a kanonok-sorra és a székesegyház mögötti kert-részletre néző két ablak közötti hátsó falra felállított, kulccsal zárható, polcozott, impozáns méretű szekrényben kezdődik. Ebben a teremben hét darab, mindenben azonos barokk stílusú iratszekrény övezi a falakat.

Az első szekrény a káptalan hiteles helyi anyagát tartalmazza 28 darab, szintén kulccsal zárható fadobozban. Az állag neve: *Archivum regnicolare*. Anyaga 1449. évi kezdetű eredeti oklevéllel kezdődik és az 1713 előtti iratok egyetlen fadobozba beleférnek. Ezt a régi levéltárnak Várad török kézre kerülését követő teljes pusztulása, a vidéknek csak 1692-ben történt felszabadítása, illetve a kuruc szabadságharcjal jár

34 A helyszíni ellenőrzés során készült jegyzetek és a jelentés nyersfogalmazása a szerző tulajdonában található. A jelentés keltezését a szerző által Szabó Klementina váradi egyetemi hallgatóhoz Kolozsvárról 1949. július 31-én intézett alábbi levél teszi lehetővé: „Válaszát köszönöm, úgy látom azonban, hogy nem értette meg pontosan miről van szó. Nem itt, Kolozsvárt, vizsgáljuk meg a levéltárak állapotát, hanem Máramaroszigettől kezdve le Brassóig, ahová csak eljuthatunk. Persze nem ugyanazok mennek mindenhová.

A jövő hét vége felé szeretnék átmenni Váradra szemlére...Helyi ismeretsége révén szíveskedjek informálódni, hogy a r. kat. püspöki, káptalani, a megyei, a városi, a volt premontrei gimnáziumi levéltár megtekintésére kitől kell engedélyt kérni. Érkezésem után egy percet sem szeretnék ilyen érdeklődéssel elvesztegetni.

A megsejmlélésben, leírásban, természetesen Maga is velem tartana, mert szükségem van segítségére.

Főként az utóbbi három levéltárnak járjon utána, mert az előbbiekhöz van nekem is ismeretségem. Szemlénk hivatalos jellegű – ami az anyag tudományos értékét illeti. Adminisztratív tekintetben természetesen semmi közünk hozzá, hogy mit csinálnak. Gyors választát várja. J. Zs.”

háborús bizonytalanság magyarázza. Az *Archivum regnicolare* a hiteleshelyi intézmény megszűntetéséig, azaz 1873-ig tartalmaz a 19. században már évről-évre csökkenő számban iratokat.

Az első számú fadobozban az alábbi, eredeti középkori és korajútkori oklevelek találhatók:

1449. Gara László nádor a Bihar megyei Adon birtokra vonatkozóan oklevelez. Eredeti, papíron.

1459. Mátyás király Chathar-ra (Bihar vm.) vonatkozó oklevele. Eredeti, papíron.

1469. A váradi káptalan – Mátyás király parancsára – átírja (?) a leleszi konvent Helmec birtokkal kapcsolatos relatioját. Eredeti, papíron.

1481. Mátyás király a Szabolcs megyei Kereszthur-ra vonatkozó oklevele. Eredeti, papíron.

1496. Zápolya István nádor Paan, Kanyar, Ungtelek, Veresmart birtokkal kapcsolatos oklevele. Eredeti, papíron.

1500. II. Ulászló király Mikepércsre és Csongrád vármegyei birtokokra vonatkozó oklevele. 1714. évi ái.

1507. II. Ulászló király Zaránd vármegyei birtokokkal kapcsolatosan oklevelez. Eredeti, papíron.

1528/1536. I. János király Bihar várossal kapcsolatos közjegyzői oklevelet ír át és erősít meg. Eredeti, hártyán.

1625. november 26. II. Ferdinánd király címeres nemeslevele Wisser Oswald és felesége: Valpach Mária részére. Eredeti, hártyán.

Fontosabb darabok az első szekrényben található lajstromozatlan anyagból:

1561. július 16. I. Ferdinánd király címeres nemeslevele Homonnai Chernenczky Pál részére. Eredeti.

1563. december 13. I. Ferdinánd király címeres nemeslevele Darwassy Ambrusnak, a Pankotha-i vár praefectusának. Eredeti.

1573. május 31. Báthory István fejedelem a Torda vármegyei Eghazfálvára való Pribek Jánost megneemesíti. Eredeti.

1595. Rudolf király Som Lőrincet és Jánost megneemesíti. Eredeti.

1599. január 10. Báthory Zsigmond fejedelem megneemesíti Chiakanios alias Varadi Mártont és remekbe kivitelezett, reneszánsz címereslevelet állíttat ki neki. Eredeti.

1600. március 21. Rudolf király Uyhel-i Szabo Jakabot megneemesíti. Eredeti.

1608. január 3. Rákóczy Zsigmond fejedelem több csatári, püspöki, váradi, pogányhodosi, kárándi vitézt a váradi várhoz szolgáló gyalogpuskássá (poxidarius) tesz. Eredeti.

1629. június 29. Bethlen Gábor fejedelem címeres nemeslevele szoboszlói Eszeni András és felesége: Kerékgyártó Anna részére. Eredeti.

1722. december 5. III. Károly király megneemesíti Ballibany Tódort, Jakabot és Jánost. Eredeti.

1735. szeptember 20. III. Károly király címeres nemeslevele Kebell László és felesége: Sebessi Erzsébet részére. Eredeti.

1753. július 30. Mária Terézia királynő megneemesíti a szamosújvári (Armeniopoli) Novák Kristófot, Jakabot, Mártont és Mánuel. Eredeti.

1762. július 26. Mária Terézia királynő megneemesíti az erzsébetvárosi örmény Lukács Jakabot. Eredeti.

1763. Lotharingiai Ferenc megneemesíti Gaspar Paul von Ehrenfelst. Eredeti.

A hiteles helyi levéltár protocollum-vezetést megelőző időbeli anyaga hét dobozt tölt meg és kb 340 darab iratot számlál. Ezt követően a repertoriumok csak a protocollum megfelelő lapjaira utalnak.

A második szekrény első és második polcát a *Diaetalia* elnevezésű állagot alkotó országgyűlési iratok töltik meg 74 köteggben, az 1728/9. évi országgyűléstől 1848-ig terjedően. Az állag anyaga 1790-től kezdődően különösen gazdag.

Ugyancsak a második szekrényben, annak harmadik polcán nyertek elhelyezést a káptalani birtokok úriszékeinek 49 kötetet megtöltő jegyzőkönyvei (*Protocolla sedium dominalium*) az 1775–1848 közötti időszakból. Ezekhez csatlakozik ugyanezen a polcon (nyilvánvalóan utólagos átrendezés eredményeként) a hiteles hely előtt 1696–1848 között tett bevallásokról készült jegyzőkönyvek (*Protocolla actorum regnicolarium*) 43 kötetének sorozata.

Szintén a második szekrényben, a negyedik polcon az alábbi segédletek állottak a kutatók rendelkezésére részint a hiteles helyi anyaghoz, részint pedig a káptalani és püspöki birtokok jogbizonyítékaihoz, illetve a káptalani üléseken tárgyalt ügyekben hozott döntésekhez. A *Repertorium actorum regnicolarium* nyolc kötete 1817-ben készült el Tokody József káptalani jegyző felügyelete alatt és a hiteleshelyi levéltár 1696–1807 között keletkezett iratai közötti kutatásban ad eligazítást. Ezek a kötetek index-elenchusok és egyaránt utalnak mind a protocollumokra, mind pedig magukra az ügyiratokra. Évenként újrakezdődő számozással a protocollumbeli bejegyzés száma szolgál jelzetként az iratokhoz. Pongrácz János nótáriussága idején, 1786/7-ben, egy-egy kötet Index localis és Index personalis is készült az anyaghoz. Ugyanitt található egy kötetben index az 1793–1807. évi anyaghoz, mely talán előmunkálat, vagy első kísérlet lehetett az előbb említett Tokody-féle repertorium mutatójához.

A *Repertorium litteralium instrumentorum in sacristia interiori existentium* a káptalan és részben a püspökség birtokai jogvédelmének volt fontos eszköze. Az ebben szereplő legkorábbi oklevél 1387-ben kelt. Ugyanitt őrizték 13 kötetben az 1790–1862 között tartott káptalani ülések anyagáról tájékoztató segédletet, melynek címe: *Repertorium actorum capitularium politico-iuridicorum*. Ezekben az üléseken főként gazdasági kérdéseket tárgyaltak, de iskolai és kulturális ügyek is gyakran előfordultak. Ehhez a sorozathoz kapcsolódik a *Protocolla sessionis capituli* 1790–1915 időközből való 123 kötete. Az 1766–1790 közötti időben készült nyolc kötet jegyzőkönyv megmaradt ugyan, de ezeknek az éveknek iratait egyelőre nem találtam meg.

A harmadik szekrényben a káptalan központi pénztárának és az alapítványi pénztárnak 18–19. századi rendezetlen és lajstromozatlan iratai találhatóak.

A negyedik szekrényt a nagypréposti javadalomhoz elkülönített 12,000 holdas birtokrész levéltárának anyaga tölti meg, részben lajstromozott, részben rendezetlen állapotban. Az 1790-es évektől fogva a csomókhoz mellékelt elenchusok segítségével könnyen kutatható. A lajstromozatlan anyag is egykorú csomózásban van, szinte érintetlenül, ahogy az adminisztrációból átkerült a levéltár őrizetébe. Tehát nagyon könnyűszerrel végleges rendet lehetne adni ezeknek a csomóknak is. Valójában azonban jelenlegi állapotában is kutatható némi nehézség árán.

Az ötödik szekrény polcait fent az 1901–1912 közötti káptalani ülések iratai, lentebbi részét pedig az *Acta urbarialia* elnevezésű állag anyaga tölti meg és szolgál gazdag információs anyaggal az úrbéri kérdéseknek az egyházi uradalmakban történt rendezése felől.

A hatodik szekrény anyagának elhelyezése is átgondolatlanul, hirtelen átcsoportosításról árulkodik. A felső polcokon az 1913–1941 közötti időben tartott káptalani ülések iratai vannak, lentebb viszont a káptalani jogtanácsosok, ügyvédek működésével kapcsolatos iratok találhatók a *Fiscalia* elnevezésű állagban. Az anyag rendezetlennek tekinthető, noha bizonyos tárgyi csoportosítás nyomai felismerhetők benne. Kérvények (*Instantiae*), jelentések (*Relationes*), polgári és bűnügyekben tett ügyvédi szakvélemények találhatók benne a 18–19. századból.

A hetedik szekrényben fent a jótékonyossági pénztár 18. századi számadáskönyve és az alapítványi pénztár iratainak egy másik, szintén rendezetlen része várja a kutatókat. Ezeknél azonban kétségtelenül nagyobb érdeklődésre számíthatnak a szekrény alsó polcain tárolt hagyatéki iratok, melyekből legkülönbözőbb információk nyerhetők mind az elhunyt kanonokok jellemére, műveltségére, mind pedig magára a székeskáptalanra, mint testületre, mely annak idején a helyi társadalomnak egyáltalában nem érdektelen, hanem igen fontos, meghatározó eleme volt.

A negyedik és ötödik barokk szekrényóriás között szerénykedik a káptalani levéltár berendezésének legrégebbi bútordarabjaként egy kis tölgyfa-szekrényke, melyet a káptalan magánlevéltárának elhelyezésére készítettek. Erről a szekrényke tetején ma is olvasható *Archivum domesticum capituli_Varadiensis 1797* felirat tájékoztat. E kedves, muzeális bútordarabban jelenleg a káptalani jegyzőkönyvek 141 kötetet számláló sorozata található 1699-től kezdődően 1921-ig. E kötetek, tartalmuk szerint, valójában három sorozatra oszlanak. Ezek elnevezése: *Protocollum sessionis*, *Protocollum secretale* és *Protocollum politico-iuridicum*. Mindegyik tárgykörhöz jó mutatók készültek és így igen könnyen kutathatók.

Még mindig a legbelsőbb teremben, közepén, külön erre a célra kialakított 18. századi, csinos, zárható komód áll, melyben a káptalani birtokok 18–19. századi kéziratos térképeit őrzik különleges gonddal és a legmegfelelőbb módon. Ugyanitt tárolják a káptalan legkülönbözőbb építkezéseihez készült tervrajzokat. E gyűjtemény szintén páratlan értékű Romániában, igen ritka, sajátos forrásanyagot képvisel, mely különleges védelmet érdemel, mert nemcsak az építészettörténet és technikai fejlődés kutatóinak, hanem távoli vidékek helytörténezeinek is egyedi fontosságú információkkal szolgálhat. Ehhez az anyaghoz is jó repertórium tartozik.

A közbülső termet az építetők eredetileg hiteles helyi irodának és a levéltáros munkaszobájának szánhatták, mert fűtést is biztosítottak benne, a már említett igényes kivitelű kandalló bizonyossága szerint. Ezt a helyiséget csak később, az iratanyag gyarapodásának ütemében alakították át tárolóhelyiséggé.

Itt is a kanonok-sor felőli ablaktól számítva, a legbelsőbb szobától elválasztó fal mellett kezdődik a szekrények számozása.

Az első szekrényben az *Acta antiqua capituli cathedralis ecclesiae Magno-Varadiensis* elnevezésű állag található a Viser Lipót levéltáros által kialakított feliratú kartonlapokba csomózva. A kutatást ebben az esetben is kitűnő index teszi könnyűvé a 85 fasciculusnyi anyagban. 18. század előtti irat csak elvétve található benne és az is többnyire átiratban. Ez az állag is a káptalan birtokjogi levéltárának a része. Itt található birtokonként rendezve a káptalani jószágok urbáriumai, 1770 körüli időktől fogva már nyomtatott lapokra írva egységesített szövegezéssel.

A második szekrényben tartalmilag az előbbi állaghoz kapcsolódó *Acta politico-iuridica capituli cathedralis ecclesiae Magno-Varadiensis* sorozatnak a harmadik és negye-

dik szekrényre is átterjedő iratai találhatóak. E terjedelmes birtokigazgatási anyag 1790-től kezdve évenként egy, majd fokozatosan évi két fasciculussal gyarapodott. A második, harmadik és negyedik szekrényben, együttvéve, az előbbi jellegzetes kötegelésben kb. 200 csomónyi irat található és időben az anyag kb. 1866-ig terjed. Később alaposabb vizsgálódás valószínűleg igazolni fogja azt a feltevést, hogy ezeknek az iratoknak a segédlete az előző terem második szekrényében tárolt *Repertorium actorum capitularium politico-iuridicorum*.

Az ötödik és a hetedik szekrénybe, valamint a hatodik felső polcain nehezen átkinthesítő összevisszaságban rendezetlen iratanyagot zsúfoltak be. Felszínes vizsgálat alapján úgy látszik, hogy zömük az 1866 utáni időszakban tartott káptalani üléseken előforduló ügyekkel kapcsolatosan keletkezett.

A történetkutatók körében az előbbieknél bizonyára nagyobb érdeklődést válthat ki a hatodik szekrény öt alsó polcán elhelyezett *Instrumenta litteralia jura capituli cathedralis ecclesiae Magno-Varadiensis concernentia* elnevezésű levéltártest, melynek 54 fasciculusban elrendezett anyaga a káptalan birtokjogi iratainak legrégebb darabjait foglalja magában. Ennek a történettudomány, a birtoktörténet és a jogvédelem szempontjából kiemelkedő fontosságú iratanyagának a segédlete jelenleg messze elbitangolt az iratoktól. Ezt az érdeklődő kutató most a legbelső, szomszédos terem szekrényében találhatja meg. E segédlet címe: *Repertorium actorum archivi domestici, 1–2. Sub directione Josephi Tokody, Vincentio Barlanghi cancellista notario regestrante*. Ehhez csatlakozik egy index. Az előbbi Repertorium is valójában index-elenchus és a káptalan birtokaira vonatkozó joglevelek felől tájékoztat falvankénti beosztásban is. Anyaga főként 18. századi, de sok benne a korábbi átírat is.

Tekintve a törökjárta területek erős megfogyatkozását a Mohács előtti írásemlékekben, az alábbiakban darabról darabra felsoroljuk azokat az okleveleket, amelyek különösebb keresés nélkül kézbe kerültek az iratokkal való futólagos ismerkedés során. Persze csomóról csomóra haladva még további oklevelek is előkerülhetnek ebből az állagból.

A 14. fasciculusban elsősorban Belényesre és tartományára vonatkozóan a következő oklevelek találhatóak:

Nr. 2. – 1396. A nyitrai káptalan jelentése (?) Zsigmond király iktatási parancsára Hynyeren (Nyitra vm.) és Ryblyen (Trencsén vm) birtokkal kapcsolatosan. Eredeti, hártján.

Nr. 12. – 1326/1355. I. Lajos király átírja I. Károly király Zuhna (in cottu de Zounok, in vicinitate Syma et Gyur), valamint Turpaztoh birtokkal kapcsolatos oklevelét. Eredeti, hártján.

Nr. 14. – 1495. szeptember 3. Domokos váradi püspök Belényes város szőlőtermesztésének előmozdítása érdekében oklevelez. Eredeti, hártján. Vö. Bunyitay I. 337–338.

Nr. 15. – 1478. június 22. János váradi püspök Belényes város szőlőtermesztésének előmozdítása érdekében oklevelez. Eredeti, hártján. Vö. Bunyitay III. 357–358.

Nr. 16. – 1446. János váradi püspök megerősítve átírja elődjei által 1422-ben és 1436-ban Belényesnek és vidékének adott kiváltságokról szóló okleveleit. Eredeti, hártján. Vö. Bunyitay III. 356–357.

Nr. 17. – 1491. július 11. Bálint váradi püspök Belényes város szőlőtermesztése érdekében oklevelez. Eredeti, hártján. Vö. Bunyitay III. 357.

Nr. 18. – 1503. október 21. György váradi püspök megerősíti a Belényes-vidéki román papoknak elődei által adott kiváltságokat. Eredeti hártván. Vö. Bunyitay III. 349–350.

Nr. 19. – 1454. V. László király Belényes város javára oklevelez. Eredeti, hártván.

Nr. 20. – 1448. János váradi püspök Belényes város javára oklevelez. Eredeti, hártván.

Nr. 21. – 1548. április 15. Fráter György váradi püspök megerősítve átírja Belényes-vidék 1451. évi és elődei által 1491-ben, 1503-ban és 1519-ben adott kiváltságleveleket. Eredeti, hártván. Vö. Bunyitay II. 300–304.

Nr. 22. – 1495. Domokos váradi püspök megerősítve átírja Belényes-vidék 1451. évi és 1491-ben elődje által megerősített kiváltságleveleit. Eredeti, hártván. Vö. Bunyitay I. 337–338.

Nr. 13. – 1423. Zsigmond király Zada (Pest vm) és Galsa (Nógrád vm) birtokra vonatkozó oklevele. Eredeti, hártván. (A később előkerült 13. sz. pótlására én helyeztem ide!)

Nr. 13/a. – 1513. – Perényi Imre nádor Belényesre és vidékére vonatkozó oklevele. Eredeti, hártván.

Az 51. fasciculust azok a középkori oklevelek emelik ki a többiek közül, amelyeket Fáy Ferenc kanonok, káptalani helynök adott be 1767-ben a káptalani levéltárba. Ezek többsége a Bihar vármegyei Görbeddel kapcsolatos, de néhány más bihari birtokra vonatkozó is akad közöttük. Minthogy később kerültek be a káptalani levéltárba, máig jelzeteletlenek maradtak ezek az oklevelek. A középkori eredetiek jegyzékét a következő felsorolás tartalmazza:

1397. Bebek Detre nádor Bagamer, Gymolth és Szentmiklós birtok cseréjével kapcsolatosan 1255, 1348, 1359, 1361 és 1364 évi okleveleket ír át, illetve tartalmilag említi. Eredeti, hártván.

1351. május 5. Miklós nádor a Bihar vármegyei Gurbeed birtokkal kapcsolatosan oklevelez. Eredeti, hártván.

1355. László császmái prépost, kápolnaispán Jánosd és Görbed birtokkal kapcsolatos oklevele. Eredeti, papíron.

1371. A váradi káptalan Kistelek és Görbed birtokra vonatkozó oklevele. Eredeti, papíron.

1376. A váradi káptalan Cherepes nevű Bihar vármegyei birtokra vonatkozó oklevele. Eredeti, hártván.

1391. A váradi káptalan Görbedre vonatkozó oklevele. Eredeti, papíron.

1402. A váradi káptalan oklevele a Bihar megyei Cherepes birtokról. Eredeti, papíron.

1406. Bihar vármegye oklevelének töredéke bizonyos bihari birtokról. Eredeti, töredék, papíron.

1407. A váradi káptalan Görbedre vonatkozó oklevele. Eredeti, hártván.

1411. november 8. Garai Miklós nádor oklevele a Bihar vármegyei Konyár birtokra vonatkozóan. Eredeti, papíron. Regeszta: ZsOkl 3. 1170. sz.

1435. A váradi káptalan Görbedre vonatkozó oklevele. Eredeti hártván.

1510 (?) A váradhegyfoki hiteles hely Bihar megyei birtokra vonatkozó oklevelének töredéke. Eredeti, papíron.

Végül meg kell említeni, hogy az első szint egymásba nyíló három helyisége közül az első, ahova a látogató a csigalépcsőről belép, jelenleg nem hasznosul a levéltár számára. Az itteni szekrényekben (használatból kivont?) különféle egyházi ruhákat tartanak.

A második szinten a lentebbiekkel azonos méretű és elosztású egymásba nyíló három helyiség található. A két szint között csupán annyi a különbség, hogy a második szint termei alacsonyabbak az alattuk levőknél, nem padlózottak, hanem nagyméretű téglalapok alkotják a járőfelületet. Ezeket a termeket eredetileg a káptalan uradalmival kapcsolatos gazdasági iratok elhelyezésére szánták, de napjainkra (talán az 1924-es földreformot követően) a felszámolódott püspökségi gazdaságok iratanyagából is került ide őrzésre. Ebből pedig – sajnos – a két hasonló természetű, tartalmú iratanyag keveredésére támadt alkalom. Ennek a kezdeti jelei máris mutatkoznak.

A régebbi iratok ezen a szinten is a bejárattól legtávolabbi, legbelső (azaz a harmadik) teremben nyertek elhelyezést. Az egyházi nagybirtok gazdasági vezetésének írásos gyakorlata a 18. századi hosszas béke évtizedeiben bontakozott ki. A legrégebb ilyen emlékek a *Rationes officiolatus capituli Magno-Varadiensis oeconomicae* elnevezésű terjedelmes levéltártestben találhatók. Ennek anyaga 1730-ban kezdődik, 325 testes fasciculusból áll, melyeket az azonos kiállítású és felíratú kartonborítóból kitetszően még Viser Lipót rendezett el jegyzősége idején. Az időrendbe szedett iratok 726 számozott alegységben sorakoznak a csomókban. Az alegységek is nagyszámú iratot foglalnak magukba. A 35, 40, 45, 50 cm. vastagságú fasciculusokban általában egy, vagy két numerus anyaga található. Talán 1751-től kezdődően már nem időrendben, hanem tisztartóságokként (provisoratusokként) rendezve őrizték a sorozat anyagát, melynek fasciculusait, valószínűleg az 1830/40-es évektől fogva *A nagyváradi latin szertartású káptalan uradalmi gazdatisztségének számadásai* felírással címkézték. A rendezett számadásanyag a 390. sz. kötetrel és az 1028. sz. köteggel, a rojti ispánság 1875/78. évi elszámolásával végződik. Az 1860-as évektől kezdődően azonban a túlságosan testes kötegek rendje már nem tökéletes.

Ennek a mezőgazdaságtörténet szempontjából kiemelkedő, erdélyi viszonylatban pedig egyedülálló fontosságú levéltártestnek az eredeti rendje kb. a dualizmus koráig nagyjából érintetlennek látszik. Az úrbériség megszűnése azonban már ezt megelőzően is kezdte éreztetni hatását lazaságok alakjában az iratvédelem területén. A fasciculusok méreteit akkorára fokozták, hogy azok szinte kezelhetlenné váltak, közülük némelyek zétéstestek és rendjük megbomlott. Az újabb évtizedek számadásai jelenleg a legfelsőbb terem egyik sarkában a kövezetre és a terem közepén lévő állvány alsó polcain minden rendezés nélkül, ömlesztve vannak felhalmozva. Ez az áttekinthetetlen irattömeg, szűrőpróbáink szerint, az 1920-as évek elejéig, bizonyára a földreform lezárulásáig terjed.

Szintén a belső teremben, a kanonok-sor felőli ablakok közti állványon található az *Actorum decanarium capituli cathedralis ecclesiae Magno-Varadiensis fasciculi* elnevezésű sorozat 48 kötegre terjedő iratanyaga, többségében az 1793–1798-as évekből, melyhez nagyon pontos egykorú repertorium is készült.

Ugyanezen az állványon találhatók a *Protocollum sessionum capitularium oeconomicarum* elnevezésű sorozat gondosan bekötött jegyzőkönyvei, melyek a gazdasági adminisztráció legfontosabb anyagát tartalmazzák egyre testesebb kötetekben az 1801–1879 közötti időszakból (1826-tól kezdődően a közbülső teremben van több kötet!) Tartalmilag ehhez a sorozathoz csatlakozik az *Acta et protocolla sessionum capi-*

tularium oeconomicarum anni elnevezésű állag. Ennek 1801-ig visszanyúló anyaga a közbülső terem első bejárata melletti állványon kezdődik és halad a terem közepéig kb. 180 köteggben. E sorozat neve 1830-tól kezdődően: *Actorum oeconomicorum fasciculus anni* és évenként 3–4 köteg volt a gyarapodása. 1861-ig 1500 számozott alegységet különböztettek meg a sorozatban, mely a fal mellett a terem közepéig halad, majd 1862-től 1888-ig a terem közepén lévő állványon folytatódik.

A nagypréposti javadalomhoz tartozó külön uradalom gazdasági iratai is a közbülső teremben találhatóak. Számottevő mennyiségű irat maradt meg az 1830–1836 közötti időszakból. Ezeknek jegyzékük is van. Megmaradt a gazdaság 1838. évi pénztárnaplója, a személyzet fizetésjegyzékei, a vadászatokon elejtett vadakról és madarokról 1866-ig vezetett kimutatások stb. A legkülönbözőbb gazdasági nyilvántartások közül a kutatók különös érdeklődésére számíthatnak azok a jegyzőkönyvek, amelyekbe az úrbéres telkek és külső tartozékaik eladásáról szóló szerződéseket és adatokat vezették be az 1837–1848 közötti évtizedben.

A bejáratnál lévő kisebb (első) szoba állványzatának polcain felhalmozva, valójában ömlesztett állapotban, nagy tömegű, rendezetlen iratanyag található, amelyben úgyszólván mindenféle tárgyú és korú iromány előfordulhat, de – amennyire megállapítható volt –, meghatározó többségüket a káptalani uradalmak gazdálkodásának 1880–1919 közötti iratanyaga teszi ki.

A káptalani levéltár helyzetének felmérését követően arról tájékozódttam, hogy a székeskáptalan könyvtára miként vészelte át a háborús időszakot és a társadalmi átalakulás legagresszívebb korszakának kezdeti heveny-éveit.

E könyvtár – az eredeti tervek szerint – a székesegyház szentélyéhez a püspöki palota felőli oldalon csatlakozó sekrestye feletti két szinten lévő három–három egymásba nyíló helyiségben nyert volna nagyon biztonságos, száraz, megfelelő elhelyezést. E terem mérete, elrendezése, pontosan azonos a másik oldalon lévő levéltári helyiségekével. Itt is a csigalépcsőről csak erős vasráccsal elzárt, téglalapokkal borított járószintű, egymásba nyíló három teremből álló könyvraktár a második emeleten, kandallós olvasóterem és további raktártér a gyarapodás befogadására az első emeleten szolgálta volna a könyvtár céljait. Talán a püspöki könyvtárat is itt akarták elhelyezni eredetileg. Az igényes elképzelést azonban a történelem keresztül húzta és a könyvtár fejlődése megakadt, mielőtt a második emeleti helyiségeket kinötte volna.

A második emeleti bejáratától jobbra eső falon 18–19. századfordulóból való két régi könyvszekrény, a balra eső hosszabb falon egyszerű faállványzat alkotja az első terem bútorzatát. Az itt tárolt anyag azt mutatja, hogy a szoba inkább könyvraktár, mint könyvtár. A bal oldali falnak támaszkodó állványokon ugyanis a püspökség kiadványai sorakoznak több példányban (Borovszky – Karácsonyi: Váradai regesztruma, a váradai káptalan középkori statutumai Bunyitay gondozásában stb.) Mellettük a 19. századi magyar egyháztörténet-írás reprezentatív kiadványai több példányban (Monumenta Vaticana Hungariae, Pannonhalmi rendtörténet, Egyháztörténelmi emlékek a hitújítás korából, Karácsonyi János, Bunyitay Vince és Ortvyay Tivadar különböző munkái, Veress Andre Fontes rerum Hungaricarum és Fontes rerum Transsylvanicarum sorozatainak kötetei, különböző számú többes példányban). Mellettük a könyvtár duplumaiként elkülönített könyvek is több polcot megtöltöttek.

A tulajdonképeni könyvtár a két belső teremben van elhelyezve 19. század első feléből való csinos, de díszítetlen faállványokon és teljesen bolygatatlannak látszik. A

könyveket borító vastag porréteg is arról tanúskodik, hogy a háború és az azt követő viharok nem érintették a könyvtárat. A kiszáradt bőrkötések kezelése, az egész állomány portalanítása és kitisztogatása olyan sürgős és hasznos feladat lenne, amit a jelenlegi nyomorúságos körülmények között is el kellene és el lehetne végezni a későbbi nagy károsodás megelőzése érdekében.

A gyűjteménynek 1842/1843-ban készült leltára van, melyben kb. 4.000 mű szerepel. Bunyitay Vince kanonok, könyvtárossága idején, talán 1890 táján, elkezdte a könyvek cédulakatalógusának elkészítését. Ez a cédulaanyag azonban olyan állapotban van, hogy az sem tisztázható, meddig jutott el a katalogizálás és veheti-e valami hasznát a kutatás, mert a munkálatok Bunyitay halála (1915) után végleg félbeszakadtak. Felületes áttekintés alapján úgy látszik, hogy a gyűjtemény zömét ma már muzeális értékű latin, német nyelvű, elavult teológiai művek teszik ki. Az egyháztörténeti és Magyarország történetére vonatkozó régi forráskiadványai azonban ma is használhatók, sőt egyenesen hézagpótlók és Váradon máshol talán meg sem találhatók. Úgy véljük, hogy a török hódoltság után újjászületett Nagyvárad könyvkultúrájának ma már a káptalani könyvtár az egyetlen többé-kevésbé sértetlenül megmaradt könyvtári műemléke, melyet a város mai lakói is ennek megfelelően fognak megbecsülni és óvni.

Amikor 1949 augusztusának elején a fenti beszámolóhoz a helyszínen gyűjtöttem az anyagot, Váradon a fél város ismerte és tárgyalta a püspöki könyvtár és uradalmi levéltár pusztulását, a görög kommunista menekültek garázdálkodását a palotában. Legkülönbözőbb informátorok lényegileg egyezően mondták el a pusztulás tényeit. Akkor azonban ezzel a szomorú históriával, más, politikai okok mellett azért sem lehetett foglalkozni, mert a még létező gyűjtemények akkori helyzetéről kellett mielőbb tájékoztatót adni. Most azonban, az akkor feljegyzett információk sem maradhatnak ki Nagyvárad művelődési gyűjteményeinek hétszáz éves siralmas krónikájából.

A püspökség (egyházmegye) igazgatási levéltárának helyiségei a palota főbejárati kapualjából balra kiinduló folyosó legelején voltak. Ugyanezen a folyosón helyezkedett el, de emlékezetem szerint, részben már a Schlauch-térre néző szárnyban a püspöki könyvtár és az uradalmak gazdasági levéltára. Ez utóbbi két gyűjtemény háborús katasztrófáját – ha az akkori szóbeszéd igaz –, az indította el, hogy egyrészt a szovjet csapatok benyomulása előtt elmulasztották a palota hatalmas pincéjéből eltávolítani a nagymennyiségű bort, másrészt nagy összegű magyar pénzt rejtettek el a könyvtár köteteiben. A bor tömegesen ide vonzotta a szovjet katonákat, a pincében lerészegedett tömeg pedig a földszinten elkezdte a palota fosztogatását. Miután a könyvtár néhány kötetében a fosztogatók pénzt találtak, megindult a heteken át tartó „kincskeresés”, amibe a helyi csőcselék is bekapcsolódott. Ennek következtében a könyvtár és uradalmi levéltár 1944 végére megsemmisült, szétdúlt és rendezetlen, értéktelen papírtömeggé vált, melyet a helyi lakosság zöme sem tekintett többé védendő kulturális értéknek, hanem inkább tűzgyújtásra használt a téli hidegben. Az egyházmegye szomszédos levéltárát azonban csodával határos módon, véletlen szerencséje, vagy erős vasrácsai ekkor még megmentették a fosztogatóktól.³⁵

35 Bár ma már tudható, hogy a püspöki könyvtár anyaga nem semmisült meg teljesen, hanem egy része különböző gyűjteményekbe szétszóródva fellelhető lenne, magának az egykori művelődési intézménynek azonban ma már egyetlen tárgyi emléke az a nagyfolio méretű, letépett kötéstábla, melynek gerince 10 cm vastagságú leltárkönyvre utal és a szecessziós címke ezt a feliratot viseli: *Alfabetikus jegy-*

A pusztulás második szakasza azután következett be, amikor a görögországi polgárháború 1948 végén a nyugati hatalmak javára dőlt el és a már szovjet megszállás alá került kelet-közép-európai államokat, köztük Romániát is, előzönlítették a családjaikkal együtt menekülő kommunista görög felkelők. Ebből a meglehetősen civilizálatlan tömegeből Váradra került menekülőket a hatóságok a püspöki palotába szállásolták be. A sebtében, anarchikus módszerekkel végzett, erőszakos hatósági kiürítés során, majd az új lakók állandósult közreműködésével folytatódott a palota berendezésének megsemmisülése, széthordása. Ekkor, 1948/1949 telén hordatták át a palotából, állítólag rabokkal, a könyvtár és uradalmi levéltár maradványának még akkor is tekintélyes papírtömegét a kanonoksor talán legelső házának udvarán üresen álló istálló két helyiségébe. Ennek során – szemtanúk szerint –, csak az nem dézsmálta az arra járók, bámszokdók közül az irat- és könyvanyagot, aki nem akarta. A hatóságok ugyanis megsemmisítendő szemétnek tekintették a részben szétépett könyv- és iratanyagot. Az is csak Lindenberger János nagyprépost úr felelősségtudatának volt köszönhető, hogy a palota kiürítése során, akár ilyen körülmények között is, de ideiglenesen megmenekültek a maradványok a papírmalomba küldéstől és bezúrástól. Ő ugyanis ragaszkodott átszállításhoz és keresztül is vitte akaratát. Ugyancsak az ő tárgyalásai eredményének tudható be, hogy a püspökségi (egyházmegyei) levéltár, valamint a püspöki kápolnába bemenekített holmik és a szemináriumi könyvtár némi töredéke a görögök beköltözése után is, legalább egyelőre, a palotában és az egyház kezelésében maradhattak.

A palotából átmenekített gyűjtemény-maradványok azonban méltatlan új otthonukban sem maradtak sokáig háborítatlanul. Akkor éltük az államosítások kezdeteit, a lakáshiány és a lakásrekvirálás nyomorúságait. 1949 augusztusában egy szemfüles kommunista pártaktivista kinézte magának a téglából épült, jó állapotban lévő istállót és kiutaltatta magának, hogy lakássá alakítsa át. Ezért a költöztetéssel végleg összekeveredett két gyűjtemény anyagát 1949 szeptemberében tovább kellett az istállóból menekíteni.

A megelőző események következtében érthetően demoralizálódott, többségében idős emberekből álló egyházi vezetőség tagjai közül ismét szinte egyedül Lindenberger nagyprépost úr nem fogadta el azt az egyetlenként előterjesztett javaslatot, hogy az épületre pályázó személyre bízzák a tovább szállítandó anyag sorsáról való döntést. Ezért az 1949. augusztus 27. előtti napokban korábbi ismerőséhez, e sorok írójához fordult kérve, hogy tegyek meg mindent, amire módom van, a mindenkitől sorsára hagyott kulturális értékek megmentése érdekében, mert erre neki már semmi további lehetősége nincsen.

Így került sor 1949 szeptember első felében arra a mentő akcióra, melyet, vezetésem alatt, a kolozsvári Bolyai egyetem történettudományi karának tanársegédeiből, gyakornokaiból és a vakáció ellenére elérhető egyes hallgatóiból verbuvált 8–10 fős ön-

zék a nagyváradai róm. kath. püspökség könyvtárának könyveiről. A könyvtáblát jelenleg a Nagyváradai egyházmegyei könyvtár kéziratára őrzi.

A püspöki uradalmi levéltárról pedig, a rendelkezésre álló anyagból csak azt állapíthattuk meg bizonyosan (BIRÓ József: *Nagyvárad barok és neoklasszikus művészeti emlékei.* Bp., 1932. című munka jegyzetei alapján), hogy – legalább is a 20. század előtti anyaga – rendezett volt és pontos segédletek alapján lehetett benne kutatni.

kéntes csoport bonyolított le. Tájékoztatóm alapján Balogh Edgár rektor közbelépett a váradi pártvezetésnél, Vágó Béla tanársegédet megbízta, hogy ott tartózkodásunk alatt biztosítsa a váradi pártszervek állandó támogatását a csoport munkájához. Rendelkezésünkre bocsátotta az egyetem kis teherautóját, Boér nevű sofőrjével együtt, a résztvevők Váradra szállításához és az ottani anyagmozgatáshoz, fedezte azokat a költségeket, amelyek felmerültek annak kapcsán, hogy Szabó Béla városi nyugdíjas tisztviselő, több nyugdíjas kollégájával együtt, szétválogatta az összekeveredett könyvtöredékeket és iratokat, hogy ez utóbbiakból szállítható kötegeket alakítsanak ki, amennyire lehetséges tisztogassák ki az összetaposott, elszennyezett iratokat és nyomtatványokat. A szállításra való előkészítés után jött Váradra a csoport. Tagjai családoknál kaptak szállást és többnyire kosztot is, vagy menzán étkeztek. Ismét a nagyprépost úr kiállításának volt köszönhető a hozzájárulás ahhoz, hogy a menekítendő értékek – más, biztonságosabb hely hiányában –, a székesegyház oldalkápolnái feletti két galéria termeiben nyerjenek elhelyezést.

A munkát úgy szerveztük meg, hogy a teherautó az istálló ajtaja elé állt és felrakás előtt, iratkötegekként, vagy kötetekként szemrevételeztük az anyagot. Ha valami különlegesebb dolgon megakadt valakinek a szeme, azt köteles volt velem ellenőriztetni még ott, az istállóban. A különösebb értékűnek bizonyult régiségeket (régembi okleveleket, ősnymtatványokat, régi magyarországi nyomtatványokat, bibliofil kiadványokat stb.) minden este, a munka befejezése után, magam helyeztem zár alá a káptalani könyvtár első termében lévő antik könyvszekrényekben. Feljegyzéseim szerint az akció végéig összesen 34 ősnymtatványt, 28 RMK-beli régi magyar könyvet és 79 kötet kéziratot helyeztem így biztonságra. E kéziratok szinte kivétel nélkül a 18. századból valók és szokványos teológiai tartalmúak voltak. Az ellenőrzött anyaggal megrakott teherautó ezután a székesegyház palota felőli oldalán a kanonoki kápolna ablaka alá hajtott és azon át adogatták be a hallgatók az iratkötegeket és a könyveket. Ezeket a bent dolgozó fiatalok a kápolna padjaira halmozták fel, arra az időre, amíg feljuttathatták a több emeletnyi magasságban lévő galériákra. Ebben az esetben is Lindenberger nagyprépost úr segítette ki fiataljainkat azzal, hogy megszerezte a káptalan hozzájárulását ahhoz, hogy a munka idejére mi használhassuk a kanonokok szokásos szolozsmázási helyét. Hogy könnyebb legyen az ablakon át való beadogatás, azt is engedélyezte, hogy fiataljaink kitágítsák az ablak finom művű vasrácsait.

Reggeltől délig folyt az anyag átszállítása az istállóból a kápolnába, ebédszünet után pedig sötétedésig a kápolnából fel a galériára. Ez utóbbit néhai Engel Károly tanár és a Párt tanügyi osztálya által mozgósított helyi középiskolás magyar diákok, fiúk és lányok segítségével sikerült megoldani. A diákok láncot alakítva az oldaloltárok háta mögötti lépcsőn, kézből kézbe adva juttatták fel a galériára a jelentős tömegű anyagot. Minthogy az iratkötegek meglehetősen nehezek voltak és a régi könyvek között is gyakori volt a súlyos és nagyméretű, ehhez a munkához a fizikai terhelést bíró nagyobb diákokat kellett használni. A nyárvégi hőség, az elkerülhetetlen por és a komoly fizikai igénybevétel ellenére a váradi fiatalok többsége végig lelkesen kitartott a kolozsváriak oldalán. Van olyan egykori váradi közreműködő, aki még ma is komoly élményként emlékezik a fiatalok mentési akciójára. A galériára felkerült anyagot az ott dolgozók némi-leg csoportosították ugyan, de polcok hiányában külön az iratokat és külön a könyveket, könyvronsokat a járószint téglalapjaira kupacba rakták. Pl. az uradalmi levéltár maradványait a bal oldali legbelső terembe gyűjtötték, az előtte levőbe Ipolyi Arnold ér-

tékes könyvgyűjteményének kötetei, a többiekbe pedig a püspöki könyvtár maradványai kerültek. Egy heti megfeszített munkába került, amíg a tulajdonos egyház, a Bolyai egyetem és a helyi magyar diákság mintaszerű összefogásával sikerült biztonságba helyezni mindent, ami a feldúlt uradalmi levéltárból és a püspöki könyvtárból addig még megmaradt.

A félszázaddal ezelőtti akció még élő résztvevői nagy élményként őrzik a váradi menekítés emlékét és méltatlankodva tiltakoznak az ellen, hogy azt, amit ők 1949-ben tettek, tájékozatlanságból, vagy éppen a későbbi mulasztások leplezésére egybemossák azaz, ami a római katolikus egyház váradi könyvtári és levéltári értékeivel a későbbi évtizedek alatt történt. Sok minden magyarázható azzal, hogy a váradi egyházmegyenek 1948-tól 1990-ig nem volt püspöke, ügyeit az állam által csak főesperesnek tekintett ordinariusok intézték, akiknek nem volt kellő súlyuk a gyűjtemények megvédéséhez. Azonban Lindenberger János nagyprépost és Némethy Gyula prelatuskanonok 1951. évi, majd Beöthy György prelatuskanonok betegeskedése és 1963. évi halála után, a kellő akarat is hiányzott Váradon a könyvtárért és a levéltárakért való harc vállalásához. Az új vezetők számára e gyűjtemények kényelmetlen gondokat jelentettek csupán és ezért biztonságukért a legegyszerűbb intézkedéseket sem tették meg, hanem sorukra hagyták ezeket a „kellemetlen” örökségeket. Határozottan állíthatom ezt, mert mikor már Kolozsvárra is eljutott a híre, hogy a galériáról tünedeznek el a könyvek és iratok, többszöri intervencióval sem tudtam elérni, hogy a két galéria bejáratára tétesenek zárható ajtókat és a könyvek polcokra rakatásával adjanak gyűjteményi jelleget az egyesektől hulladékpapírnak tekintett anyagnak. Ezekben a zavaros évtizedekben Váradon a kommunista diktatúra állami érdekeknek feltüntetett mindenféle igényét engedelmesen teljesítették. Érdemes tehát elgondolkozni azon, hogy miért csak Váradon kerülhetett sor olyan illetéktelen túlkapásokra a kulturális örökség vonatkozásában, amilyenek más erdélyi egyházmegyékben, ahol síkra szálltak értékeik védelmében, elő sem fordultak, vagy nem lettek ilyen sikeresek.

A fentiekben szükségesnek láttam az 1949. évi könyvtári menekítés részletesebb leírását, mert 1992-ben félhivatalos kiadványban ugyanerről, a gyűjtemény sorsának alakulásában nem lényegtelen eseményről, teljesen eltérő, jóindulatúnak aligha nevezhető alábbi szöveget olvashatta az érdeklődő: „Ezek a könyvek alkották magvát Mátyás király világhírű könyvtárának, a Corvináknak, amelyekből még 1949-ig is volt a váradi püspökség könyvtárában.” (83–84. p.) „A híres könyvtárat vasvillával hányták fel szekerekre és hordták át a kanonoki istállókba, ahonnan az idők folyamán, egy még ma is élő neves professzor vezetésével, kolozsvári diákok, egyetemisták hordták el. Hová? Nem lehet tudni. Néhány év múlva innen hordják fel a megmaradt könyveket a székesegyház galériájára, ahol évtizedekig biztonságban voltak. 1966 után az állam elrendeli leltározásukat. Ekkor még 21 ósnyomtatvány van közöttük és számos postincunabulum, amelyeket teljes egészében át kell adni a bukaresti állami hatóságoknak.” (106. p.)³⁶

Miután a felháborodott egykori résztvevők erre a szövegre felhívták figyelmemet, személyesen felkerestem a rosszhiszemű gyanúsítást sugalló, zavaros szöveg szerzőjét, tájékoztattam őt a tényekről és nyomatékosan kértem, hogy nyilvánosan helyesbítse téves állításait. Minthogy erre – tudomásom szerint – a szerző eddig nemcsak nem kerí-

36 *Erdélyi egyházaink évszázadai.* Bukarest, 1992. 77–113.

tett sort, hanem 2003-ban a nagyváradai egyházmegye történelmi szemléletében, a 40. lapon,³⁷ néhány szó kihagyásával lényegében megismételte állítását, ennek a mostani, egyháztörténelmi érdeklődésű olvasóknak szóló tanulmányának keretében szólnom fel a szerzőt újra a szakmai nyilvánosság előtti helyesbítésre. Még élő és már halott egykori diákjaim, valamint magam nevében, leghatározottabban visszautasítom azt a tendenciózus állítást, mintha az 1949. évi menekítés következményeként szóródtak volna szét a váradai püspökség értékes gyűjteményei.

Kijelentem, hogy a kolozsvári egyetemi hallgatók 1949-ben kizárólag csak a kánonok-sorról a székesegyházi galériákra vittek át iratokat és könyveket, de Kolozsvárra, vagy máshová, semmit sem szállítottak el Váradról. Tiltakozom az ellen, hogy ilyen értelmetlenséget rólam, vagy egykori diákjaimról akár csak fel is tételjen valaki. Csoportunk a székeskáptalan nagyprépostjának kérésére, segítség céljából érkezett akkor Váradra, ott a tulajdonos egyháziakkal teljes egyetértésben dolgozott annak érdekében, hogy az egyházi gyűjteményeket további károk nélkül helyben lehessen minél előbb újrászervezni. Nemcsak 1949-ben, de később sem lehetett más célja sem a tulajdonosnak, sem az ország kulturális értékeiért felelősséggel tartozó egyetlen tényezőnek, vagy személynek sem. Magam is az újjászervezés és új funkció kialakítása irányában igyekeztem szakmailag előmozdítani a felmerült terveket. Mert 1949 után is még egy ideig voltak ilyen tervek.³⁸

37 *A nagyváradai egyházmegye történelmi szemléletében.* Nagyvárad, 2003. 40.

38 Az akkori idők légköre jól érzékelhető a gyűjtemények kérdéseiről 1956. április 16-án Beöthy György kánonokhoz írt levelemből: Főtisztelendő Uram! Attól tartva a hallgatásból, hogy Sz. barátunk már nincs ott és az általa küldött üzenetem nem jutott el, megismétlem.

Karácsonyinak a Biharvárad (1913) hasábjain közzétett értekezése szerint Pray könyvtára 1801-ben, végrendeletének megfelelően, a Papnevelde könyvtárába került. Ezek szerint ennek a feltétlenül együtt tartandó anyagnak is a kápolnában kell rejtőznie. A Pray-könyvtár a nagy történettudósra való tekintettel és mert ez a szakkönyvtár az egyház levéltárai mellé szervezendő kézikönyvtár magvát kell alkossa, az Ipolyi-gyűjteménnyel teljesen azonosan bíráltsásként el és foglaltassék bele a megállapodásba. A múlt napokban itt járt Bukarestből Popescu elvtársnő a Fondul cãrții al statului-tól. Tóth Kálmánnak sikerült őt informálni az ottani helyzetről, bár már voltak bizonyos, egyoldalú ismeretei a dologról. Nagyon jóindulatúnak mutatta magát, és azt mondta, hogy ők nem bolygatják az ügyet, sőt a helyi erőszakoskodást is leintik, amikor e hó végén, vagy május elején Váradra mennek, ha a tulajdonos hajlandó az anyagával törődni. Még többet ér azonban az a kijelentése, hogy a legutóbbi hetekben legfelsőbb helyről nagyon kemény utasítást kaptak, hogy kesztyűs kézzel bánjanak az egyházakkal és ne háborgassák őket a kulturális értékeik őrzésében. Más vonalon (a nemzetiségin) is olyan biztató jelek, sőt bizonyos konkrétumok is, figyelhetők meg, amelyek nagyon reményteljessé teszik a tervezett eljárás sikerét. Minden a megértő, de a tulajdonjogot és az átadandó anyagot illetően leghatározottabb magatartástól függ. Senki meg nem akadályozhatja a tulajdonost abban, hogy kulturális értékeivel törődjék, felőlük saját érdekeinek megfelelően döntsön, ha hajlandó a köz (jelen esetben nyilvánvalóan a szaktudományi kutatás) számára hozzáférhetővé tenni azokat. Ha tehát a dolog újra szőnyegre kerül, leghatározottabban ilyen értelemben kell nyilatkozni és aktívnak kell mutatkozni. Ami pedig a dolgok szakszerű lebonyolítását illeti, minden segítséget meg tetszenek kapni.

Ha kapnánk egy hivatalos felkérést a Főtisztelendő Úréktól, hogy a háború által szétdőlt könyv- és levéltárunk szakszerű újrendezésének az irányítását és ellenőrzését vállaljuk magunkra, mind Tóth Kálmán, az itteni Egyetemi Könyvtár magyar igazgatója, mind jómagam, szívesen közreműködnék a dolog jó végrevitelében. Indokolás: Az anyagot még ép állapotából jól ismerjük és saját magunknak is érdekünk, hogy megkezdett kutatásainkat végre befejezhessük. Egy ilyen megbízás birtokában másként beszélhetne az ember, ha vitára kerül a sor. Akkor már könyvtári, illetve levéltári szakemberek vitájává lehetne átalakítani a mostani egyház (tehát nem szakfórum) könyvtár (szakfórum) elönytelen helyzetet. Tóth, ha kap két segítséget, hajlandó egy hétre lemenni és szétválogatni a kápolnában

Az 1960-as évektől fogva azonban új szakasz kezdődött a romániai kommunista diktatúrában. Ennek következményei a tudományos-művelődési kérdések területén is fokozatosan megmutatkoztak. Mindez érintette az én lehetőségeimet a váradi gyűjtemények kérdéseiben. Ezzel egybeesett Beöthy György kanonok halálát (1963) követően, a gyakran cserélődő váradi egyházi vezetőkkel való személyes kapcsolataim fokozatos elsovadása. Javaslataim nem találtak meghallgatásra, a váradi gyűjtemények kényelmetlen szakmai kérdései el sem jutottak Kolozsvárra. Az évtized végére valójában teljesen megszűnt minden lehetőségem a váradi gyűjtemények sorsának befolyásolására. Ez a helyzet csak 1998 óta változott meg, amikor Tempfli József püspök úr kezdeményezte a könyvtár újraszervezését a megmaradt könyvanyagból és felkért e munka szakmai felügyeletére. Ennyit saját személyes szerepemről a váradi gyűjtemények ügyében.

Tiltakozom az ellen is, hogy kronológiai csúsztatással akár személyemet, akár egykori diákjaimat, akár csak burkolt gyanúsítás formájában, kapcsolatba hozzák azzal, ami 1963 után a váradi egyházi levéltárakkal és könyvtárakkal történt. Ragaszkodom annak világos rögzítésére, hogy mikor, kinek az utasítására, mit és milyen mennyiségben, hova szállítottak el a katolikus egyház gyűjteményeiből biztonságba helyezés ürügyével, vagy más címen. Ma már elég pontosan megállapítható és ki is mondható, ami eddig is nyílt titok volt szakmai körökben. Hiszen eddig sem volt ismeretlen, hogy nem a kolozsvári Bolyai egyetem diákjai révén és nem 1949-ben került két vasúti vagon megtöltő váradi könyv, az egykori 34 ősnymotványból még el nem tűnt 11 darab és 80 antikva kötet „ajándékozás” címén a bukaresti Nemzeti Könyvtárba, teherautónyi könyv-rakományok a kolozsvári Egyetemi Könyvtárba és a váradi Megyei Könyvtárba.³⁹ Az is tudott dolog volt, hogy nem ezek a diákok a felelősök azért, hogy az egyházmegye (püspökség) és a székeskáptalan épségben maradt levéltárát és a káptalan rendezett könyvtárát a számukra épített műemléki környezetükből alkalmatlan helyiségekbe hurcolták át, ezzel rendjüket szétzilálva, használatukat évtizedek óta bénítják a tudományos kutatások nagy kárára. Ezek a körülmények indokolják jómagam és egykori munkatársaim határozott kívánságát, hogy e kérdésekkel kapcsolatosan az egyház-

lévő anyagot. Szeretném Tóth nevében is megismételni, amit ott jártamkor magam részéről hangsúlyoztam, hogy közreműködésünkért semmiféle ellenszolgáltatást nem kérünk, és csupán az vezet bennünket, hogy megakadályozzuk egy újabb kulturális gyűjteménynek a szétzüllését. Kikötésünk csupán az, hogy egy ilyen felkérés után e két gyűjtemény-csoporttal kapcsolatosan nem tetszenek semmit sem cselekedni, nyilatkozni a mi megkérdésünk előtt. Gondolom, a Fötisztelendő Úr már ismer annyira, hogy nem érti félre hivatlan prókátorságomat ebben a dologban. Véleményem szerint olyan idöket élünk, amikor népünk megtizedelt kulturális örökségéért mindenkit terhel a felelősség. Tehát nemcsak a tulajdonost, hanem engem is, ha tudomást szereztem valami veszedelemről és ha valamennyire is módomban áll közreműködni annak elhárításában. Ezért alkalmatlankodom, zavarogok annyit. És azért éppen a Fötisztelendő Úrnál, mert látom, hogy szegény Lindenberger nagyprépost úrtól a Fötisztelendő Úr örökölte ezeknek a gyűjteményeknek a fennmaradásáért való küzdelem gondját. Tudom, hogy sok egyéb gond is terheli a Fötisztelendő Úr vállát, amelyeknek terhét jelenleg súlyosabbnak érzik, de tessék elhinni, hogy a helyrehozhatatlan károk leginkább ezen a vonalon érhetik a püspökséget, ha a jelen hangoskodó bajai második vonalba tolják át ezt a kérdést. Őszinte tisztelettel köszönti igaz híve, Jakó Zsigmond. – Gépírásos eredetije a Püspöki Hivatal irattárában 775/1956. sz. alatt.

39 EMÓDI ANDRÁS: *A nagyváradi székeskáptalan könyvtára a 18. században*. Budapest – Szeged, 2002. XXII. – TANCO, TEODOR: *Iosif E. Naghiu – un destin fulgurant (1916-1986)*. in: *Virtus Romana Rediviva*. VII, 441-444.

megye hivatalos kiadványaiban a jövőben csak a valóságnak megfelelő, helyesbített, ellenőrzött hiteles megállapítások szerepelhessenek.

A fentiek alapján érthető, hogy a váradi levéltár- és könyvtárügy történetének 1963-1998 közötti fejezetét nem nekem, az ügyben érdekelt személynek kell megírnom. Ez az illetékes egyházmegye feladata, de jól felfogott érdeke is. Két ország tudományossága, könyvtári és levéltári szakemberei várják a zűrzavaros korszak erősen összekuszálódott szakmai kérdéseinek mielőbbi tisztázását, hogy azok ne akadályozzák továbbra is a tudományos munkát. De a váradi levéltárak és könyvtárak hétszáz éves története is csak így válhat teljessé és igazzá. Ez a tisztázás nem annyira tisztességükre kényes emberek, hanem sokkal inkább az egyház érdekében halaszthatatlan. E sorok írójának és egykori diákjainak e nélkül is nyugodt a lelkiismeretük, hogy megtették mindig szülőföldjükért, ami kötelességük volt és amit lehetett. Nekünk az az igazi elégtételünk, hogy a régi levéltári és könyvtári termekben ma már ismét régi idők irományai és könyvei találhatóak, újra rend és szakember van, a pusztítás nyomai eltűntek és korszerű tudományos munka folyik az évszázados falak között. És tudjuk, hogy ebben a mi egykori helytállásunk és fáradságos munkánk is benne van.

ZSIGMOND JAKÓ

THE MOURNFUL CHRONICLE OF VÁRAD. LIBRARIES AND ARCHIVES IN NAGYVÁRAD
IN PAST AND PRESENT

On the eastern territories of the medieval Hungarian kingdom the ecclesiastical body entrusted with notarial functions operating within the chapter of Várad (today Oradea, in Romania) may be considered as the most significant center of literacy. Thus from the aspects of scientific research and that of the history of archives it is worth outlining briefly the birth and 700-year-long vicissitudinous history of the historical source material got into mournful conditions, while discussing the present state of church archives and cultural values. In August 1660 all that Hungarian literacy had created in Várad so far throughout the medieval centuries was destroyed in one moment. Although the fact of total destruction is known, we do not have detailed information on how it happened.

I should not write the chapter on the history of the archives and libraries in Várad between 1963-1998, as somebody concerned. The responsible diocese, also in its own interest, should complete this task. Scientists and researchers, librarians and archivists of two countries are expecting that the confused professional matters of this chaotic period be clarified, so that these would not hamper scientific work any longer. The 700-year-long history of libraries and archives in Várad may become complete and true in this way. This act of clarifying is urgent not only for those concerned about their honor, but also even more for the Church itself. The author of present study as well as his students has clean conscience, since they have done their duties on behalf of their homeland. Our gratification is the fact, that in the one-time rooms of the libraries and archives again books and documents of old times may be found, again in order, with experts at hand. The traces of destruction have disappeared and up-to-date scientific work is being done within the century-old walls.

GLÜCK JENŐ

AZ ARADI MINORITÁK HELYTÁLLÁSA A XVIII-XX. SZÁZADBAN

Arad város területén római katolikus hit a XI. század elején gyökeresedett meg Szent Gellért vezetése alatt. A későbbiekben jelentős egyházkormányzati központtá vált a XIII. században működésbe lépett hiteles hely révén, amely 1552-ig a messzi-környék jogügyleteinek fóruma volt.¹ Nyilvánvaló, hogy a hiteles helyet működtető társas káptalan egyben előmozdította a helyi hitéletet is. A török hódítás következtében (1550) a jelek szerint, a még keresztény kézben lévő Gyulára húzódtak, majd 1566 körül, az erdélyi fejedelem utasítására Gyulafehérváron telepedtek meg. Igaz, a reformáció előretörésével katolikus jellege elenyészett.

Arad többszöri pusztulása 1550 és 1685 között tragikus módon együtt járt a magyar és katolikus lakosság fogyásával és a környék egyházi intézményeinek pusztulásával.²

A keveseknek csupán a radnai kolostor nyújthatott lelki menedéket, közvetlen ellátásukra az idelátogató obszerváns ferencesek vállalkoztak, akik Boszniában és a magyarországi török hódoltságban tevékenykedtek. Valójában működésük már 1513-ban felismerhető, majd az említett területek parókiáinak pusztulása után, egyedül maradtak a temesvári pasaságban (1552), ahová Aradot is besorolták. Működésük méreteit jelzi krónikájuk, amelyet P. Wild Endre OMC fedezett fel az aradi minorita könyvtárban.³ Hasonló adatok maradtak fenn egy 1730-ban írott krónikában, amely a boszniai obszervánsok működését méltatja a megelőző két évszázadban és amelyet ma Slavonski Brodban a ferences kolostorban őriznek.⁴

Az 1685 évi pusztulás után, a jelek szerint 1688-ban, vette gondozásba Aradot a Bécs irányította katonai közigazgatás. Véglegesen helyzetét az 1699 évi Karlócai békekötés határozta meg. Igaz, 1716-ig a Maros képezte a német és a török birodalom határát, amelynek eredményeképpen Arad az akkori folyómeder szerint a határtól északra került el.

1 MERÉNYI-METZGER GÁBOR: *Az aradi címzetes prépostok onomasztikája, 1581-1945.* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2002/1-4, 172.

2 Ibidem, passim

3 Registrum Antique Urbarium reipse manuscriptum Chronicon pro S.S.M.I. Salv. Ord Min. de Ops. circa anno 1513 inceptum. Collegi de initiis Vicariae Botnae et Hung. ab Anonymo productum ab eodem ad annum 1533 ex antiquiora exenito ut correcturae docent, scriptum 1339-1532. Casoviae 1784. A példány 1944 októberében az aradi minorita könyvtár kiürítése nyomán eltűnt.

4 Paraphrastica et topographica expositio totius almae provinciae Bosnae - Argentinae. Meglétét megerősítette kérésünkre 1990-ben P. Emánuel Hoskó OFM. Zagreb.

Herdegen János, kamarai igazgató irányítása alatt igyekeztek életet lehelni a romokba. A törökök által elhagyott várat a császári katonaság vette birtokba és Szavojai Jenő generalissimus utasítására megkezdték kiépítését, ami nagyszámú mesterembert vonzott ide.⁵ Nemzetiségére nézve főképpen németek jelentkeztek és megalapították a Német várost. Letelepettek csehek és mind többen magyarok is.

Ugyanezen időszakban telepédtek Aradra a törökök megtorlásai elől menekülő szerbek és macedo-románok, akik magukhoz vonzották a vidék román elemeit és megalapították a „Rácvárost.” Bécs hozzájárulásával a fegyvert fogható férfiak részvételével létrehozták a marosi határórség szervezetét, amelynek központja lett. Ide kapcsolódtak a várórség császári csapatai, amelyeket a bécsi Haditanács a birodalom különböző pontjairól irányzott ide.⁶

Arad újraéledése természetszerűleg megkövetelte az egyházi tervezést is. Katonai vonalon a szervezés gyorsabb ütemű volt. A várórség császári csapatai általában katolikus tábori lelkésszel érkeztek. Utóbb a lelki ellátást az obszerváns ferencesek várbeli plébániájára bízták és akik a Rácváros néhány katolikusára is kiterjesztették joghatóságukat. A görög-keletiek helyzete is megoldódott. A bevándorlókkal érkezett lelkészek bekapcsolódtak a borosjenői, majd Aradra átköltözött püspökségbe (1707), amelyet a jövevények irányítása alá helyeztek. Mi több, 1702-ben már állt a templomuk (a jelenlegi görög keleti szerb templom elődje).

A Németvárosba települő katolikusok helyzete azonban jóval nehezebb volt. A területileg illetékes csanádi püspök még a távolban Szegeden, menekültként élt és kevés befolyással rendelkezett a felszabaduló egyházmegye rendezésében.

A magukra maradt helyi katolikus vezetők kapcsolatba léptek P. Höfflich Kamil OMC, tábori lelkésszel a Lichtenstein ezred állományából. A vele folytatott megbeszélések nyomán lemondott katonai állásáról, hajlandónak mutatkozott az aradi pasztorációra, amit az egyházi és katonai felsőbbség is jóváhagyott. Eredetileg kölni székhellyel működő minorita rendtartomány tagja volt, átlépett a magyarországi Szent Erzsébetről elnevezett rendtartományba és 1702-ben, rendje nevében átvette a plébániát, amelynek első helynöke lett 1713-ig.⁷

A minoriták megbízataa megoldotta a nyelvkérdést is. A német mellett szerepet kapott a magyar. A plébánia tényleges működését igazolja a keresztlési, házassági és temetési anyakönyv, amelyet 1702-ben fektettek fel.⁸

Csakhamar kiderült, hogy a nemrég bevándorolt hívek nincsenek az anyagi forrásoknak bővében. A plébános-helynök oldotta meg időlegesen a kérdést és rendelkezésre bocsátotta tábori lelkészi zsoldjából összekuporgatott pénzét, amelyen telket vásárolt, mint rendi tulajdont. A hívek csörgedező adományaiából és némi kamarai segítséggel igyekezett tovább lépni. Így jött létre a Páduai Szent Antal tiszteletére emelt fatemplom, amelyet náddal fedtek be és egy hasonló színvonalú lelkészlakást is létesítettek. Rendezték a temetőt, sőt nagy nehezen elérték, hogy a Németváros vezetői elfogadták a főkegyúri jog létesítését és elvállaltak bizonyos szerény anyagi kötelezettségeket.

5 Baththyanum–Gyulafehérvár, Morani Visconti térképe, U 6, IV.1.

6 EUGEN GLÜCK: *Cateva date despre confiniile muresene*. Banatica 16 (2003), különlenyomat, 19 és köv.

7 LAKATOS OTTÓ: *Arad története*. Arad 1881, II. 42.

8 Nemzeti Levéltár, Arad, Anyakönyvi alap.

Az induló fejlődést kerékbe törték az 1703–1711 közötti időszak eseményei. A II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc felkeléssel szemben a marosi határőrök Bécsset támogatták. A vidéken végbement harcok csúcspontját az 1707. július 16-án indult aradi kuruc várostrom jelentette, amely – bár sikertelen volt, – a polgári városrészek pusztulását eredményezte, beleértve a németvárosi templomot és parókiát is.

Az újrakezdés jelentősebb eredményei csupán 1709-ben mutatkoztak meg, midőn újabb házhellyel bővítették az eredeti területet. A következő évben felszentelték az új templomot, amely már téglából épült. Toronyépítésre csupán 1725-ben tellett, akkor is csak nyolc öl magasságig (15,168 m). A szaporodó rendtagok részére kislakások sorozatát emelték, azonban gyenge állapotuk miatt 1752-ben már valamennyi roskadozott.⁹

A minoriták vezette plébánia joghatósága kezdetben csupán a Németvárosra terjedt ki. A határőrség létszáma jelentősen csökkent a Bánságba történt áttelepülésük miatt 1716 után, majd fokozatosan fölöslegessé vált. Végül a bécsi Haditanács 1747–1752 között feloszlatta, sokan közülük Oroszországba vándoroltak.

Ilyen körülmények között a két várost egyesítették (1747) és a felszabaduló helyekre újabb, főképp magyar betelepülők jelentek meg. A latin és német nyelv mellett 1740-ben került sor az első magyar szentbeszédre P. Késmárky Győző minorita részéről. A Rácváros katolikusai is mindinkább a minoriták szolgálatát igényelték.

A várbeli Angyalok Királynéja és Szent Ferenc tiszteletére épült templomhoz kapcsolódó ferences obszerváns plébánia 1705 óta végzett rendszeres tevékenységet a Rácvárosban. Ugyanakkor Preisler Ferenc OFM és utódai nem gördítettek akadályokat a minoritákkal szemben. Mi több, a minorita anyakönyvekből kiderül, hogy 1715 és 1746 között számos, vár-plébániához tartozó hívő rendelkezésére álltak.

A joghatóság kérdése 1748-ban vált akuttá. P. Gradiska György OFM várplébános-helynök álláspontja miatt. Végül 1752-ben, vegyes bizottság ült össze az immár Temesváron székelő püspök elnökletével, amelynek határozatát Hrabovszky László kamarai prefektus terjesztette Bécsbe és ott legfelsőbb szinten jóváhagyták. Ezután, a vártemplomban működő ferences obszervánsok csupán helyőrségi keretben működtek.¹⁰

A minorita atyák a XVIII. század első felében bonyolult pasztorációs feladatok előtt álltak. A legsúlyosabb megpróbáltatást az 1737. évi tömeghalált okozó ragály képezte.

Eredetileg 1735-ben Jung Tamás sörfőző adománya nyomán tették le a főtéren a Szentháromság szobor alapkövét. Végül 1746-ban valósult meg a szobor hálaadásként Krebs György alapítványából, a ragály megszűnte emlékére. Azon túl évenként a szobor előtt lévő oltárnál hálaadó misét mondtak Szentháromság vasárnapon. A szobrot 1776-ban megújították; 1882-ben lebontották és végül Újaradon állították fel, ahol mai napig áll.

Komoly erőfeszítést tettek az istentiszteletek fényének emelésére. Ha a XVIII. század első felében még orgonára nem is tellett, más megoldásokat kerestek. Így, 1726-ban a király névnapján a templomban kórus működött, Grassalkovics főispán beiktatása alkalmával, 1744-ben pedig zenés-énekes misét tartottak. Hasonlóképpen két év múlva a megyei tisztújításkor szolgáltattak nagy ünnepélyességgel misét.

9 LAKATOS, II. 241–242, 245, 263.

10 Ibidem, II. 42, 46–47, MÁRKI SÁNDOR: *Arad sz. kir. város és Arad vármegye története*. II. Arad 1892, II. 723–724, 727.

A gyenge anyagi helyzetet jellemzi, hogy a Rácvárosban számukra engedélyezett kocsmái regálé-jövedelem elég bizonytalan volt, sőt az 1719-es tűzvész nyomán egy időre megszűnt, az épület újra megnyitása pedig nagy nehézséggel járt. A fő jövedelmi forrást jelentő stóllákat a városi tanács igen alacsonyan állapította meg. Ilyen körülmények között időnként koldulásra szorultak, esetről-esetre megadott püspöki engedély alapján.

A minoriták Aradon történt letelepedése nem volt egyedi eset. A nagy lelkeshiány közepette 1702 és 1715 között Borosjenőben négy minorita működött és a törököktől elhagyott mecsetben miséztek. Működésük 1724–1736 és 1740–1745 között ismétlődött. Utolsó alkalommal 1746-ban szolgáltak. Egy időben vezették a zarándi plébániát (1743–1745). Menyházán 1760-ban megalapították a plébániát és 1761-ben fölszentelték az első templomot. A végleges megalakulás után, az első plébános Grendics Adorján volt (1779–1784). Működtek Pécskán is az első végleges plébános kinevezése előtt, 1766 körül. Butyinban 1780 körül, minorita káplán látta el a híveket. Valószínű, hogy több más helyen is vállalták a hívek szolgálatát, amit további kutatások fognak tisztázni.¹¹

Távolabbi feladatokat is vállaltak, mint például Gyulán, ahol emléktábla örökíti meg emléküket.

Az aradi minoriták érdeme volt a helyi katolikus oktatás megszervezése. A kezdeményezés ez alkalommal is P. Höfflich Kamilé, aki az 1707-es tragédia után összegyűjtötte a gyerekeket és oktatta őket saját lakásán.

A helyzet 1710-től bizonyos rendszerességet öltött, de a tanítás a páterek dolga volt 1733-ig. Bizonyos előrelépés történt a város részéről, amely egy „iskolamesternek” 60 forint fizetést és természetbeni juttatásokat biztosított. A rend részéről figyelemreméltó kezdeményezés volt, hogy 1720 táján, Aradra helyezték. P. Pakó Tamást, aki mint filozófiai lektor működött. Végül 1745-ben, a Csanádi egyházmegye akadémikusokká ellenére megnyílt a gimnázium I. osztálya, majd 1748-ig, négy osztályra egészítették ki minorita tanárok vezetése alatt. A tanulók tandíjmentesek voltak.

A tanulmányi színvonal további emelését szolgálta a tanári kar bővítése, többek között P. Utz Imánuellel, aki a latin nyelv magas fokú oktatását biztosította. Két év múlva P. Késmárszky Armand rendszeres bölcsészeti előadásokat tartott. Ez alkalommal nemcsak hat környékbeli tanuló hallgatta, hanem a tartomány-főnökség ide összpontosította jövődő papjait.

Mivel saját erőből a syntaxis osztályra nem tellett, Arad város vezetősége 1750-ben száz forint erejéig működésére fedezetet biztosított. Ugyanakkor az iskola helyiségei mindinkább szűknek bizonyultak, míg végül újabb huzavona után 1751-ben a helyzetet új épületben időlegesen biztosították.

A XVIII. század második felében további fejlődést értek el. E téren elsősorban a poetika és retorika osztályok megnyitása szerepelt 1753-ban. E fejlődés eredményeképpen lehetővé vált a gimnázium hat osztályúra való fejlesztése. Ugyanakkor a minorita rendi tanárok továbbra is javadalmazás nélkül működtek 1776-ig, sőt a helyzet odáig romlott, hogy 1770-ben kénytelenek voltak a csanádi püspök engedélyét kérni, koldulásra (1770–1776). A megoldást azonban az a királyi rendelet hozta meg, amely királyi gimnázium jogállást biztosított és a tanári karnak bizonyos fizetést. E helyzetben 1778-ban a katonai hatóság engedélyezte a gimnázium számára nemcsak a létét, ha-

11 Ibidem, II. 827, 829, 52–53.

nem egy földszintes szárny építését is. Miután a befolyásos Edelspacher-család tiltakozását sikerült elhárítani, rövidesen megvalósulhatott az építés.

Változást jelentett az a tény, hogy a nagyváradi főigazgatóság joghatósága alá helyezett gimnáziumban 1768-ban bevezették a magyar nyelv tanítását a megelőzően bevezetett német nyelv mellett.

A gimnáziumot 1789-ben jozefinista szellemben a minoritáktól világi tanerők vették át. A megye úgy döntött 1790. március 15-én, hogy a tannyelv nem a német, hanem a latin legyen, sőt magyarul is kell tanítani. Tandíj kötelezettség továbbra sincs.¹²

A hívek számának növekedése és az 1710-ben épült primitív templom mind rozottabb állapota szükségessé tette egy új, jóval nagyobb, tartós építését. Megfelelő anyagi fedezet hiányában, a rend 1747-ben, első lépésként bővíteni akart, utóbb azonban újabb források megjelenésével már új építés mellett döntöttek.

Csakhamar kiderült, hogy a szép tervnek komoly akadályai vannak. A XVIII. század derekán a bécsi haditanács szükségesnek ítélte, a fennálló hatalmi rendszer megerősítésére és esetleges külső támadások elhárítására szükséges több vidéki központban korszerű, Vauban-rendszerű várakat építeni. (Gyulafehérvár, Nagyvárad, Temesvár, Arad, stb.).

Arad esetében a hadimérnökök hosszadalmas vita nyomán, a Maros déli oldalát jelölték ki. Ugyanakkor kiderült, hogy a vár útegeinek lőtávolságába beleesik a polgári város legnagyobb része és ezért máris építési korlátozásokat vezettek be. Sőt, tervek születtek a város teljes áttelepítésére a zimándi pusztára (1776).¹³

A feltornyosuló fenyegető fellegek ellenére 1751. április 3-án Engel Antal csanádi püspök ünnepélyes keretek között letette az új templom alapkövét. Elhelyezték egyúttal Szent Deodát, Columnia és Emericus vértanúk ereklyéit. Jelen volt Szabó István tartományfőnök és Urbánovics György házfőnök, mint a minorita rend képviselői.¹⁴

Az építkezés nagy lendülettel indult meg és ennek eredményeképpen 1752 októberében már állt a szentély és a sekrestye kőboltozat alatt.

A munkálatok azonban megtorpantak, mivel 1752. november 8-án a haditanács betiltotta az építkezést, és kifogásolták a szilárd anyagok felhasználását. Mellékelték a további engedélyezés mértékét és megszabták, hogy a templom falainak vastagsága nem haladhatja meg a két lábat (0,632 m), a tornya az 1,5 lábat (0,474 m). A kőanyag felhasználása tilos, a kolostor pedig csupán földszintes lehet.

Ezután bonyolult huzavona következett, míg végül a haditanács 1758. április 13-án, bizonyos korlátozásokkal engedélyezte a továbbépítést. Ugyanakkor kikötötték, hogy katonai részről történő felhívásra azonnali hatállyal lerombolják az épületeket, még pedig a minorita rend költségén. A legsúlyosabb feltétel a deszka-tetőzet létesítése volt.

A hívek növekvő segítségével 1761-re elkészült a 37 m hosszú és 23,5 m széles templom, amelyben 1197 férőhely állt a hívek rendelkezésére. Kórust is építettek megfelelő helyet biztosítva egy majdani orgona elhelyezésére.¹⁵

12 Ibidem, II 775–776, 763. LAKATOS, I. 90. ONISIFOR GHIBU: *Catolicismul ungures in, Transsilvania si politica religioasa a statului roman*. Cluj, 1934. 189.

13 MÁRKI, I. 398, II. 764–765. LAKATOS, II. 92–93.

14 Az alapkö felirata: „E templomot Istennek és csodátevő páduai szent Antal tiszteletére az alapjából építeni kezdték a magyarországi Szent Erzsébetről elnevezett minorita rend tagjai. Aradi Közlöny, 1902. VIII. 21, 5.

15 LAKATOS, II. 43–45, 241–242.

A berendezés művészi színvonalára, a kor követelményei szerint gondot fordítottak. E téren rendelkezésre állt Schiszler Nándor jó nevű festőművész, aki Szent József és Assisi Szent Ferenc életéből merített egy-egy mozzanatot. Eberhardt Ferenc szobrokat készített, Istenanya és Szent Antal ábrázolásokat.

Némi késéssel Bohus János, világiosi földesúr áldozatkészségéből orgona született, amelyet egy pozsonyi műhelyben készítettek el.

A toronyépítési komplikációk, valamint a technikai nehézségek miatt fokozatosan tudták biztosítani a harangokat, a régebbiek átöntése, illetve újak rendelése révén. 1822-re öt haranggal rendelkeztek, beleértve egy lélekharangot is.

A XVIII. század folyamán, Aradon néhány kápolna létesült részben nyilvános céllal, részben családi körben. Ezek között a legjelentősebb a Szent Flórián kápolna, Jung Tamás sörfőző adományából. Újjáépítették barokk stílusban 1810-ben és fatoronnyal látták el. A költségeket a modenai birtok gondnoka fedezte. A kápolna végül a tűzoltók gondozása alá került, mivel védőszentjük tiszteletére épült. E helyzet 1919-ig fennállt.

A Szent Rozália kápolna a hívek adományából épült. Ugyanabból a forrásból emelték a régi temetőkápolnát, amely a XX. század derekáig fennállt, igaz, már régtől fogva romos állapotban.¹⁶

Az új templom felépítése nyomán és a tízre megnövekedett rendi létszám lehetőséget nyitott a hitélet további megerősítésére. Az aradi hívők között éles visszhangot váltott ki a világiakat tömörítő III. rend létesítése. A Magyar Nemzeti Múzeumban található arany pecsétnyomójának dátuma szerint 1753-ban már ténylegesen működtek. Harminc évi munkásság után, II. József rendelete feloszlatta szervezetét. Adataink szerint azonban, 1790 után, újra indultak.¹⁷ Nagy gonddal készültek a körmenetekre, amelyeket a kor szabályai szerint szerveztek meg, többek között a céhek bevonásával.

Gondot fordítottak a munkaszüneti előírások megtakarítására is, azonban figyelembe vettek panaszokat is. Így például 1754-ben az aradi izraeliták sérelmezték, hogy egyaránt kötelesek saját és a keresztény ünnepek megtartására, ami nagy számuknál fogva jelentős munkakiesést hoz maga után és ezért felmentést kértek a plébánia részéről, amit meg is kaptak.¹⁸

Az aradi minorita rendházat a rend magyarországi működési jogának törvénybeiktatása nyomán (1764–65) a menedékjog biztosítása is megillette. A rendelkezésre álló adatok alapján csupán annyit ismerünk, hogy 1776 és 1787 között 12 esetben érvényesült a menedék megadása. Neveikből ítélve közöttük szerepeltek románok (6 fő), németek (2 fő), magyarok (2 fő), és cigány (1 fő). Az egyik menedéket kérő hovatarozása nem volt megállapítható. Két esetben nem fogadták be a jelentkezőt, egyben pedig az illető végül önként feladta magát az illetékes hatóságnál. A megye ugyan ide utalta 1774-ben Miatovics bihari főesperest, aki letette megelőzően a görög-katolikus hitvallást, azonban az aradi görög-keleti püspök börtönbe vetette. Forray alispán erős kézzel közbelépett és a minoriták segítségét kérte a főesperes hazatértéig.

16 Uo. 44–45, 48–49, 94, 241–242. SOMOGYI GYULA: *Arad sz. kir. város leírása*. Arad, 1913, passim. A Szent Flórián kápolnát a szomszédos rendőrségi és államvédelmi központ építése közben egy éjjel lerombolták.

17 Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, Cimeliotheca 9.

18 Izvoare si mărturü referitoare la evreü din România II/2, Bucuresti, 1990. nr. 12.

Az aradi minorita kolostor 1766-tól kezdve teljes jogkörű képvisellel rendelkezett Arad város vezető testületeiben. Ezúton is igyekeztek segítséget szerezni súlyos feladataik ellátására.

Az idő multával nagyon szerény anyagi viszonyaikban némi változást jelentett, hogy a Mária Terézia-féle úrbérrendezés nyomán a kamarai birtokból egy jobbágytelket nyertek, az úgynevezett Poltúra határban, amely 34 holdat tett ki és amihez legelőjog is járt. Később vásárlás és adományozás révén előbb Gyorokon, majd Magyarádon kisebb szőlőbirtokokhoz jutottak.¹⁹

Némi vigaszt jelentett az a tény, hogy II. József (1780–1790), szerzetes-ellenes politikája parokiális téren Aradon a minoritákkal szemben nem valósult meg, sőt, könyvtárakba került számos értékes könyv a feloszlott kolostorokból. Így, leltára csakhamar 3.000 kötetet tartalmazott. Ugyanitt helyezték el későbbiekben a plébániai levéltárat.²⁰

Az új vár építése bizonyos késéssel indult meg 1763-ban, és lényegében 1781-ben fejeződött be. Az építkezés egyik lényeges eleme a belső várudvarban emelt nagyméretű barokk templom volt, amelynek oldalán lakást biztosítottak a templomi szolgálatot végző római katolikus lelkészeknek, vagy lelkészeknek. E feladatot obszerváns ferencesek látták el; beleértve az anyakönyvezést is.

A régi vártemplomot, amelyet Szűz Mária, az angyalok királynéja és Szent Ferenc stigmáinak tiszteletére szentelték fel egykoron, lebontották. Az új vártemplom Szent József tiszteletére szolgált.

A ferences atyák 1781. május 21-én kezdték meg az itteni szolgálatot, a templomot pedig a csanádi püspök ugyanazon a napon konszekrálta. A változás „megpecsételésére” használaton kívül helyezték az 1758-ban készült pecsétjüket és új használatát kezdték meg.

A katonai hatóságok 1761-ben, 23 főben szabták meg a ferencesek létszámát, amelyet utóbb többször csökkentettek, míg 1782-ben a tízes létszámot véglegesítették. Működésük azonban kifejezetten a vár területére, illetve az ott tartózkodó katonai és polgári személyekre terjedt ki.²¹

* * *

A XIX. század első felében folytatódott Arad város fejlődése. A francia háborúk okozta megrázkódtatásokat, emberi és anyagi veszteségeket (1792–1815) fokozatosan kiheverték. Kialakult egy jelentős kézműves és még inkább kereskedelmi központ, ez utóbbi forgalma még a pestis is megközelítette. Végül megjelentek a manufaktúrák, amelyek jelentős bőr-, és szesztermelést bonyolítottak le. Az 1848–49-es forradalom küszöbén már gőzgépek is működésbe jöttek.

A gazdasági fellendülés nyomán szaporodott a város lakossága, amelynek jelentős hányada mind nagyobb mértékben magyar és katolikus volt. Az 1843 évi városi összeírás 9684 lakost ölelt fel, ebből 3909 római katolikus volt (40,36%).²²

19 Nemzeti Levéltár Arad. Arad megyei alap, Acta Congregationum 25/1756, 171, 203/1762, 190/1770.

20 A könyvtárat 1944 októberében katonai erővel kiürítették a szovjet hadsereg számára, a példányok padlásra kerültek. Később a tartományi könyvtár vette birtokba, egyes példányok Bukarestbe kerültek.

21 Az aradi vár építésének, felszerelésének, valamint őrséggel ellátásának iratai a bécsi Kriegsarchivumban vannak. Ugyanott szerepel a vártemplom és plébánia ügye is.

22 Nemzeti Levéltár Arad, Arad város iratai, polgármesteri jelentés 1843. .

Párhuzamosan nőtt a minoriták vezetett plébánia tevékenysége is. Az anyakönyvek tanúsága szerint 1800-ban 162 gyermeket kereszteltek meg, 1850-ben már 544-et. Házasságot 1800-ban 135 esetben áldottak meg, egy félszázad múltán 336-ot. Igen kedvező volt a halálozások száma, amennyiben az említett időszakban 44-ről 157-re nőtt, és így a hívek növekedésének alapvető tényezője immár a természetes szaporodás lett.²³

Itt említjük meg, hogy a minorita templomban kötött házasságot 1847. augusztus 30-án Damjanich János és Csernovics Emília.²⁴

A feladatok sorrendjében továbbra is fennállt a templom és környéke továbbfejlesztésének igénye. Első helyen állt a régen húzódó toronyépítés befejezése. Erre végül az állam és a hívek adakozása segítette a rendházat. Az 1823. június 7-én befejezett építkezés nyomán július 23-án került sor a felszentelésre. Ez alkalommal Aradra érkezett Grünwald Lőrinc tartományfőnök, és megjelentek a helyi hatóságok képviselői is. A szentbeszédet Rác Jeremos házfőnök magyarul tartotta. A toronyra pedig emléktáblát helyeztek.²⁵

Ugyanebben az évben elkészült az új főoltár barokk stílusban, két év múlva pedig helyreemelték a hasonló kivitelű szószéket is. Szépítették a templom környékét is, sőt, már 1817-ben lebontották a templom déli oldalfala mentén egy félszázaddal hamarabb emelt tölgyfakerítést és így létrejött a széles „Templom utca” (ma, Lucian Blaga). Ugyanebben az időszakban rendezték a templom előtti teret és szabályozták az ottani forgalmat.

A lelki ellátás továbbfejlesztésére 1820-ban felállították a megyeházban a „Fogságra vetett Keresztelő Szent János” tiszteletére emelt kápolnát. Valójában a börtönben lévő nagy számú fogoly lelki ellátására létesítették (1820).

A megye jelentős erőfeszítése nyomán létrejött a megyei kórház. Ennek rendszerében építették fel Szent István „apostoli király” tiszteletére létesített neoklasszikus templomot. Konsekralására 1835-ben került sor Lonovics József temesvári püspök részéről. Ugyanezen év karácsonyától kezdve minorita atyák rendszeresítették a vasárnapi és ünnepnapjait szentmisét.²⁶

A XIX. század első felében a minorita atyák többsége már feltétlenül magyar volt. Az 1823-as toronyépítés emléktábláján felsorolt nyolc szerzetes pap közül öt magyar nevű volt. Hasonló képet mutatott a két segédtestvér és négy papnövendék.

A templomban ekkor régi hagyomány alapján még két német hitszónok működött és csupán egy magyar, az arány azonban 1840 után egyenlő lett. E téren, a legjelentősebb esemény az 1844 évi feltámadási szertartás volt, midőn Rác Jeremos házfőnök magyarul intonálta „Feltámadott ...”²⁷

A magyar nyelv előmozdítása terén jelentős elemként szerepeltek a hitszónokok által nyomtatásban is publikált szentbeszéddek. Rác Jeremos említett 1823-as prédikációján kívül figyelemreméltó Varga Pál 1818-ban, húsvét alkalmával elmondott szentbe-

23 Az aradi róm. kat. plébánia anyakönyvei (XVIII-XIX. század) a Nemzeti Levéltárban vannak.

24 GLÜCK JENŐ: *Adalékok Damjanich János és családja életrajzához*. Tisicum XII, Szolnok, 2001, 401.

25 RÁTZ JEREMOS: *Az aradi minoriták tornyára a szent keresztnek föltétele*. Egyházi Beszéd, 1823. július 23. Arad, 1823.

26 LAKATOS, I. 49, 94, 138.

27 A következő években a plébános helynök változása ellenére az eljárás változatlan maradt.

széde, amit „Egy szent Beszéd, melyet az emberi Nemzet Megváltójának halála napján nemes Arad városában mondott”. címen közölt. Gaál Damascén felszentelése után, (1825) hosszú ideig magyar hitszónokként működött. Nagy társadalmi sikert ért el költői munkásságával, amelynek legfontosabb elemeit 1847-ben Szegeden adta ki „Költészet koszorú” címen.²⁸

Az aradi rendház helyzete a XIX. század első felében bizonyos mértékig tovább javult. Arad szabad királyi városi jogának megszerzése után (1834) a rendháznak évi 500 forintot és 12 öl tüzifát biztosított. Ugyanakkor megtörténtek az első lépések a szervezett jótékonyosság érdekében. A minorita rend komoly anyagi segítségben részesítette az „Aradi Jótékony Egyesületet” is.²⁹

A gimnázium 1800-ban külön épületet nyert. A vezetés azonban továbbra is a világiak kezében maradt, Mandik András igazgató irányítása alatt (1802–32).

Időközben újra igény támadt a minoriták részvételére és 1823-ban reájuk bízta az egyik tanítószéket. A tanítást 1823-ban már négy osztályban végezték, majd 1832-ben teljesen átvették a gimnáziumot.

A következő években a minoriták, főképpen P. Lakatos Ottó irányítása alatt fejlesztéseket vezettek be. Ezek közé tartozott például a rajztanítás.

A gimnázium 1851-től nyolcosztályúra bővült. Növekedett a román anyanyelvű növendékek száma és 1862-ben részükre katedrát biztosítottak nyelvük és irodalmuk alapos megismerése érdekében.

A minoriták működése 1873-ig folytatódott, midőn kormányintézkedés alapján az iskolát újra világi tanerők vették át.³⁰

* * *

Az 1848/49-es forradalom győzelme nyomán a nép gyakorta gyülekezett a minorita templom előtti téren, ünnepelve a vívmányokat, illetve tanácskozva azok megvédéséről. Itt adtak hangot a régi városvezetőség elleni elégedetlenségüknek. Ennek eredménye az 1848. május 18-i választás volt, és amelybe beválasztották Kosztka Libor házfőnököt is.

Csakhamar megalakult a közrend és a vívmányok védelmére a nemzetőrség. Káplánja ugyancsak P. Kosztka Libor lett. Ő adott áldást a Délvidékre induló nemzetőrökre, akik a szerb felkelőkkel szemben küzdöttek. A nemzetőrök soraiban tíz minorita volt jelen.

Az aradi helyzet 1848 szeptemberében igen súlyossá vált, mivel a Berger altábornagy parancsnoksága alatt álló várőrség mind ellenségesebb magatartást tanúsított, majd október 6-án ultimátumban követelte a város megadását. A Dimitrie Haica elnöklelete alatt álló véd bizottmány, amelynek P. Kosztka Libor is tagja volt, elutasította az ultimátumot és e forradalom vívmányai mellett kiállt.³¹

28 GLÜCK JENŐ: *Egy minorita költő emlékezete*. Keresztény Szó, 5/2004, 30–31, MÁRKI, II. 725.

29 LAKATOS, II. 53–54, III. 97.

30 MÁRKI, II. 751, 778–779.

31 GLÜCK JENŐ: *Adatok a szomszéd Arad vármegye 48–49-es történetéhez*. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Történeti Tanulmányok 2., Szeged 1999, 293 és köv.

A honvédek és a nemzetőrök ostrom alá vették a várat, ahonnan a város bombázásával válaszoltak. ... Több találat érte a templomot és a rendházat (1848. X. 22, 1849. I. 28, II. 8, IV. 13).

A temesvári jóval nagyobb császárhű várórség ismételt kísérletet tett az aradi vár felmentésére. Valóban 1849. február 8-án behatoltak Arad városba is és egy 18 fős szerb határőr-csapat a minorita kolostort is birtokba vette, ahol rongálásoktól sem riadtak vissza. Végül a 29. sz. zászlóalj magyar és román honvédei Asztalos Sándor parancsnoksága alatt véget vetettek a betörésnek.³²

A várostrom fokozott szolgálatra kötelezte a pátereket. A mintegy 10.000 főnyi ostromló seregnek kevés tábori lelkész állt rendelkezésére és ezért szolgálataikat főképpen a kórházakban vették igénybe. Okmányszerűen, az aradi plébánia területén 27, Újaradon ugyancsak 27 temetést végeztek. Számszerűen nem megállapítható a polgári áldozatokkal kapcsolatban kifejtett tevékenységük, amely bizonyára az előbbieket veszteségének többszöröse volt.³³

Pasztorációs munkát is kifejtettek. Így például 1849. március 15-én a katonai sátor-táborban tartott misén P. Sujánszki Euszták prédikált. Ugyan ő hála-istentiszteletet celebrált Damjanich János felépülése alkalmából. Az aradi vár kapitulációja nyomán (1849. VII. 8.) Kosztká Libor házfőnök celebrálta a „Te Deum”-ot. A függetlenségi nyilatkozat kihirdetése alkalmával (1849. V. 13.), akkor még ritkaságszámba menő ökumenikus istentiszteletre került sor Kosztká Libor, Baló Béni (ref.), Rácz János (gör.kel. román).és Steinhardt Jakab (rabbi) részvételével.

Megjegyzendő, hogy az ostromlott várban Ernest Raymund OFM. tábori lelkész tett eleget feladatának.³⁴

A világosi fegyverletétel (1849. VIII. 13.), és az oroszok távozása után, a városba bevonuló császáriak hálaadást követeltek. P. Kosztká Libor október 7-én úgy tett eleget a kényszernek, hogy tollba mondott beszédet olvasott fel magyarul.³⁵

A történeti irodalomban közismert tény, hogy 1849. október 6-án a 13 vértanú kivégzése alkalmával a katolikus áldozatok mellett álltak P. Sujánszki Euszták, P. Vinkler Brunó, P. Bardócz Sándor és P. Pléva Balázs. Mintaszerűen működtek együtt P. Marchot Eduard helyőrségi lelkésszel.³⁶

A további kivégzéseknél a katonai hatóság a minoriták szolgálatait nem igényelte. Lenkey tábornok elhunytá alkalmával a minorita lelkész szereplése véletlenszerű volt. A várbörtönből földi maradványait tévedésből a szállítók a városi temetőbe vitték, ahol nem találták a szertartásra kirendelt tábori lelkészt, akinek a szerepét egy minorita vette át.³⁷

Az aradi minoriták közül hatan szerepet játszottak az úgynevezett „dollár ügy”-ben. A vád szerint segítették a szabadságharc újraindítása érdekében létesített illegális pénzforrást. Letartóztatásukra 1854-ben került sor. P. Kosztká Libor házfőnök kétség-

32 Ibidem.

33 GLÜCK JENŐ: *Hősök nyomában*. In: Szeged, 1995. március, 15-16.

34 Nemzeti Levéltár, Arad. Megyei alap Acta Congregationum 663, 664, 666, 667, 671, 675/1849.

35 LAKATOS, I. 216, 225, 226.

36 *Az Aradi Vértanúk I.* Budapest, 1979, 253-273. GLÜCK JENŐ: *Az aradi 1848/49-es gyűjtemény és a 13 vértanú emlékezete*. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok* 6, Szeged, 2003. 319 és köv.

37 A haláleset csupán a várbeli anyakönyvbe vezették be, amely a Nemzeti Levéltár birtokában van.

be esésében a börtönben öngyilkos lett. A többieket elítélték, a legsúlyosabb büntetést P. Vinkler Brunó kapta, 18 évet vasban. Az 1857-es általános amnesztia vetett véget szenvedéseiknek.³⁸

* * *

Az 1848/49-es forradalmat követő időszakban a lassan magához térő város fejlődésnek indult, ami 1867 után felgyorsult. A gazdasági növekedés fő eleme a nagyipari létesítmények megjelenése volt. Ezek között központi szerepet játszott az 1851-ben indult Neumann-féle szeszgyár, amely a következőkben Közép-Európa legnagyobb ilyen jellegű termelőegysége volt. Hozzákapcsolódott egy nagyméretű malom is, majd 1907-ben textilgyárat is alapítottak.

A nehézipart a Weitzer-féle vagongyár üzembehelyezése jelentette, amelyhez 1900 után, a Marta repülőgépgyár járult. Egymás után jelentkeztek a piacon jelentős középüzemek, főképp a századforduló után, mint például a Lengyel bútorgyár, vagy a Juhász gépgyár.

E rohamos fejlődés eredményeképpen Arad lakossága 61719 főre emelkedett (1910). Vallási téren immár a római katolikusok abszolút többséget képeztek 33018 hívővel. Ugyanakkor feljegyeztek 873 görög katolikust is. Az 1918-as rendi névtár szerint a hívők száma a városban 29943 volt, míg a közeli pusztákon 1147, összesen 31090. Nagy többségük magyar anyanyelvű volt, a német nyelvű hívek száma összezsugorodott.³⁹

A XIX. század második felében és a XX. század elején kérdéssé vált a városi plébánia minorita vezetése.

Arad városát 1834-ben szabad királyi városi rangra emelték és egyidejűleg egyházmegyei lelkészek vezette plébánia alapítását tervezték szerzetesek mellőzésével. A kezdeményezést 1846-ban, Lonovics temesvári püspök támogatásáról biztosította. A városi tanács 1847-ben elhatározta 100.000 pengő forint kölcsön-felvételét e vállalkozás érdekében, beleértve a templom építését is. Rövid ideig működött 1848-ban, egy külvárosi plébánia, amelynek joghatósága Ségára, Poltúrára és Gájra terjedt ki.

Az új városi plébánia és templomának létesítése napirenden maradt anélkül, hogy sor került volna a nagy összegű kölcsön felvételére. A templomépítési alap azonban adományokból és bizonyos jövedelmek odaítélése révén növekedett. A polgármester kezelése alatt 1900-ban, 150.408 koronát tett ki.

A kérdés a XIX. század utolsó évtizedében gyakorlativá vált, mivel a hívek számának szaporodásával a templom mindinkább szűknek bizonyult. A templomépítési alap távol állt egy reprezentatív plébánia-templom építésének anyagi fedezetétől, másrészt a vallásilag és világnézetileg heterogén városvezetőség viszolygott az áldozatvállalástól, habár szeretett volna eredményt elérni az eredeti cél érdekében.⁴⁰

E meggondolásokról kiindulva a városvezetőség kompromisszumos megoldást javasolt Csák Czirjék házfőnököknek. A tárgyalások azonban zsákutcába vezettek, mivel a mi-

38 MÁRKI, II. 618-619.

39 Rendi névtár 1918.

40 *Arad szab. kir. város polgármesterének jelentése az 1900 közgyűlési évről.* Arad, 1901. 6 és köv.

norita rend nem volt hajlandó a rendi tulajdont feladni és egy városi birtokban lévő templomban szolgálni, amelynek időtartama megkérdőjelezhető volt.⁴¹

A városvezetőség nem nyugodott bele vereségébe és tovább szorgalmazta a városi plébánia létesítését. E határozat eredményeképpen templomépítő egyesületet létesítettek hét tagú heterogén elnökséggel. Fővédnöknek megnyerték Desseffy Sándor temesvári püspököt. A mindenkori főispánt és polgármestert védnöki címmel tisztelték meg.⁴² A templomépítési alap most már gyorsabban növekedett és 1910-re 239.009 koronát tett ki. Elérkezettnek látták az időt, hogy pályázatot hirdessenek a kérdésben.

Az első szakaszban több terv összevetése nyomán 1913-ban, az új plébánia-templomnak a Ferenc teret (ma Mihai Viteazul) jelölték ki.⁴³ Hasonlóképpen döntöttek a plébánia templom tervének ügyében is és az elfogadott makettet a Kultúrpalotában helyezték letétbe.⁴⁴ Az első világháború kirobbanása maga után vonta a terv végrehajtásának elhalasztását.

A városi erőfeszítések figyelmen kívül hagyásával P. Csák Czírjék rendtársaival együtt munkához látott. Működésüket támogatta az 1880 óta aradi székhelyű Szent Erzsébetről elnevezett rendtartomány és amelynek hatáskörébe 18 rendház tartozott.

P. Csák Czírjéket 1899-ben és 1903-ban tartomány főnökké választották. A pályázatot a templom, kolostor és bérház építésére Tabakovics Emil (görögkeleti szerb) építész nyerte el. A kivitelezéssel Frick építőmestert bízták meg. A templom harangja utoljára 1902. június 12-én szólalt meg, majd elbontása folyamán értékes felfedezéseket tettek. Megtalálták az 1752-es alapkövet, illetve az 1823-as elhelyezését. Az 1769-ben megnyitott kriptában 53 sírt számoltak össze.⁴⁵

A neoreneszansz stílusban tervezett új templom több esetben a római Szent Péter templom elemeinek parafrázisait használta fel, főképpen a főtéri homlokzatban. Az anyagok a híres római híd elemeire emlékeztetnek. A Pieta már kevésbé sikerült az eredetihez képest. A 43 m hosszú és 17 m széles belső templomteret 26 műmárvány oszlop tagolja, oldalfalai mentén pedig nyolc mellékoltár helyét képezték ki. Szépen tervezett diadalív választja el a szentélyt a hajótól, amely alatt egykor az áldoztató rács húzódott.

A belső világosságot az oldalfalak felső részére tervezett, tematikus üvegfestményekkel díszített ablakok szolgáltatják. Ezek többsége jótévközi adománya volt, egyesek közülük arcképük megörökítését is igényelték. A főoltár némi késéssel készült el, amelyet azonban 1943-ban, az iratosi plébánia templomnak adták át. Ennek legjelentősebb művészeti eleme a tabernaculum aranyozott ajtaja volt, amelyet Cziegler tanár tervezett.⁴⁶

A zárkövet 1902. november 20-án helyezték el és egyben megemlékeztek a minorták két évszázados aradi szolgálatáról. A felszentelési szertartást P. Csák Czírjék végezte.⁴⁷ A munkálatok teljes befejezése beleütközött a szokatlanul erős őszi hidegbe. Ugyanakkor anyagi természeti kérdések is felléptek, főképpen a rendelkezésre álló for-

41 SOMOGYI, 22. Aradi Közlöny, 1901. IV. 13, 11.

42 *Az Aradi Közlöny Nagy Képes naptára 1905. évre.* Arad, 1905. 10.

43 Arad szab. kir. város polgármesterének jelentése az 1913 közigazgatási évről. Arad 1914, 5.

44 Gondviselés-szerűnek tekinthető a városi ajánlat elutasítása, mivel elfogadása esetén 1918 után, a városi és a kórházi templom sorsára juthatott volna, és amit egyesek így is napirenden tartottak.

45 Aradi Közlöny, 1902. VI. 13, 4.

46 A díszes ablakok továbbra is fennállnak.

47 Aradi Közlöny, 1902. XI. 20, 3, XI. 21, 3.

rások kimerülése miatt. Következésképp 1902. december elején időlegesen felfüggesztették a munkálatokat.

A továbbiakban világossá vált, hogy Szent Erzsébet 1903-as ünnepére a befejezés nem biztosítható és úgy döntöttek, hogy 1903. október 6-án a nagyjából elkészült templomot megnyitják. E határozatot sürgették azok a nehézségek, amelyek a miserenddel álltak kapcsolatban és amelyek a vártemplommal és a Kölcsey (ma Chendi) utcában felállított szükségkápolnával álltak fenn.⁴⁸

A további erőfeszítések elsősorban a berendezéssel álltak kapcsolatban. Komoly megvalósításnak számított a hatalmas oltárkép, amely Vastagh György műve és Szent Antalt a gyermek Jézussal ábrázolja. Fokozatosan elhelyezték a nyolc mellékoltárt, beleértve Szent Ferenc és Szent József oltárainak átvételét a régi templomból.

A templom jelentős értéke a hatalmas orgona, amely 1904. május 9-e óta hangzik fel.⁴⁹ A konszekrálás igen elhúzódott és csupán 1911. október 22-én valósult meg, miután Glattfelder Gyula temesvári püspök túltette magát elődje érzékenykedésén a városi tulajdonú plébánia-templom építésével kapcsolatos ellentéteken, illetve a minoriták elutasító magatartásán.⁵⁰

Arad város terjeszkedése és a hívők számának növekedése a külvárosokban, mindinkább égetővé tette e területeken a lelki ellátás biztosítását. Döntő lépést jelentett Kosztká Libor házfőnök sikere, aki 1854. márciusában kieszközölte a püspök hozzájárulását egy minorita vezetésű külkáplánság létesítését Gáj, Sége és Poltúra számára, valamint Ötvenesen és Sofronyán kápolna alapítását. A gáji hívek további szaporodása 1902-ben, mozgalmat indított el önálló plébánia létesítésére. Arad város részéről azonban nem volt megfelelő fogékonyság és arra hivatkoztak, hogy nem rendelkeznek megfelelő anyagi forrással. Bizonyos huzavona után, Arad város 1904-ben elfogadta a kegyuraságot és napirendre került Szent Gizella tiszteletére emelendő kápolna építése. 1905-től biztosították a plébános helybenlakását, kezdve P. Szikra Antal Lénárd személyével. A hívek száma 1918-ra 2215-re emelkedett.⁵¹

A vár területén megszakítás nélkül ferences obszerváns táborigényesek működtek. Újarad, Zsigmondháza és Kísszentmihály egy római katolikus plébániát alkotott amely, a temesmegyei esperességhez tartozott. A szertartási nyelv a német volt és nem tettek nyelvi engedményt a növekvő számú magyar hívők számára.

Az aradi minorita rendház 1848–1918 között általában 10-14 tag között mozgott, akik lelkipásztori tevékenységet folytattak. A rendi vezetésű gimnázium fennállása idején a tanári testület mintegy megkettőzte a létszámát. Az 1859 évi sematizmus szerint ott tartózkodott 12 professzor, 11 lelkész és egy laikus fráter. A lelkészek között volt egy spirituális, 2-2 magyar, illetve német káplán, a többiek hitoktatók voltak vagy különleges megbízásuk volt.

Az 1884 évi sematizmus szerint 11 páter és két fráter tartózkodott az aradi rendházban, beleértve Berényi Gedeon tartományfőnököt is. Változást jelentett az a tény, hogy immár két magyar és egy német káplán működött. 1910-ben, 14 rendtagról tudunk, közülük egy Gájban, egy pedig moldvai misszióban tevékenykedett, öten hitokta-

48 Aradi Közlöny, 1902 XII. 7, 9, 1903. X. 6, 7.

49 Uo. 1904. V. 22, 10.

50 Uo. 1911. X. 22, 2, X. 24, 3, X. 26, 3.

51 Ld. a 42 jegyzetet, Aradi Közlöny, 1902. II. 9, 11.

tók, öten pedig káplánok voltak. A segédtestvérek száma kettő volt. A rendfőnöki hivatalt P. Lakatos Ottó töltötte be.⁵²

P. Csák Czírjék és rendi testvérei munkálkodása nyomán az 1900-as évek elején, a hitélet fellendülésben volt. Ennek egyik fontos eleme a temesvári püspökség által elődázott rendszeres bérmálás volt. Nyomatékos kérésükre 1904-ben, Aradra érkezett Németh József felszentelt püspök, aki napokon keresztül mintegy 3500 hívőt részesített a bérmálás szentségében. Fontos feladatként szerepelt a hitoktatás biztosítása az egyre terebélyesedő iskolarendszer keretében. Az 1884. évi sematizmus szerint 2312 fiatal részesítettek hitoktatásban, míg 1918-ban 4785-öt.⁵³ Sajnálatos módon 1873-ban a minoriták gimnáziumát a kormányzat feloszlatta. Gondoskodás történt a többi jelentős központokhoz hasonlóan a templomi szolgálat emelésére. Ennek egyik jelentős eleme a nagy létszámú templomi énekkar és zenekar létrehozása a kilencszázas évek elején.

Az egyesületi életben szerepet játszott az Oltáregyesület, akik gondoskodtak a templomi felszerelések karbantartásáról. A katolikus háziasszonyok egyesülete vallásos programja mellett szélesebb körű jótékonyossági feladatokat látott el. Hasonló tevékenységet indított be a Szociális Misszió Társulat. A katolikus értelmiség bevonását célozta P. Lakatos Ottó kezdeményezésére 1910-ben alakult Autonom Katolikus Kör. A Mária-kongregációk új eleme az Urak Kongregációjának létrejötte volt.⁵⁴ A szociális gondoskodás keretében a kilencszázas évek elején alapították a katolikus cselédotthont.⁵⁵

* * *

A román közigazgatás Aradon 1919. július 5-én indult be.

A minoriták vezette plébánia a maga részéről számba vette erőit, amelyek némileg máris zsugorodtak. Az esküt megtagadó köztisztviselők és családjaik vagy a más objektív és szubjektív okokból Magyarországra repatriáltak révén több ezer hívőt veszített. A népszámlálási adatok megbízhatatlan volta miatt csupán felbecsülni lehet a hívek számát, akik 1919 és 1940 között mintegy 30.000-35.000 főt tettek ki.

Sokkal súlyosabb veszteségek érték a plébániát 1940-ben, a bécsi döntést követően, ami nagyarányú népvándorlást indított Észak-Erdély felé. Nem csekély számú hívő hagyta el Aradot 1944 szeptemberében, a várost rövid időre elfoglaló honvédség visszavonulásával.

Az aradi minorita plébánia hívei nagy lelki erővel tettek lelki tanúságot. Ennek egyik megnyilvánulása az 1919-ben egyházközségi szervezet megalakulása, amely példászerűen működött együtt a plébániával, élén 1935-ig P. Lakatos Ottó egyházi és Schill József világi elnökkel. Újabb választás nyomán 1936-ban világi elnökké dr. Széll Lajost választották, aki 1944. szeptember 18-ig látta el feladatát.⁵⁶

52 *Schematismus Religiosorum Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium Provinciae S. Elisabeth in Regno Hungariae Deo Famulantiūm.* Arad, 1884. *Schematismus Almae Provinciae Minorum Conventualium F. Elisabeth pro anno MDCCCLX,* 18–19. Arad és Vidéke Képes Naptára 1911 évre. Arad, 1910. 157–158.

53 *Schematismus* 1884. 27., 1918. 18–19, Aradi Közlöny, 1904. V. 22, 13, V. 29, 10.

54 Ld. az 52. jegyzetet, 199–200, 217–218.

55 Vasárnap 10/1923, 128, 259.

56 Uo. 26/1925, 219, 10/1926, 222, 21/1928, 203, 18/1939, 238, SZÉLL LAJOS: *Aradon életem.* Aradi Kölcsey Egyesület, 2000. 82.

A politikai változások eredményeképpen átalakult bizonyos mértékben a pasztoralis rendszer. Így 1925 év végeztével a kórházi templomot a román görög-keletiek vették át. A fogházban engedélyezték egy római katolikus kápolna létét, amely 1944-ig működött. Az állami iskolák kápolnái megszűntével intézményesítették a katolikus gimnázium épületében (1923–1941) a diákmisést, a tornaterem felhasználásával.

Különös gondot jelentett a Mosoczy-telep (ma Grădiste) a hívek számának nagymérvű odaköltözésével. Sikertelenül megszerezni a plébánia számára szükséges telket (1924–1926) és újabb erőfeszítések nyomán 1928. október 14-én, letették a templom alapkövét. Az építkezés azonban meghaladta a hívek erejét. Végül sikertelenül kiharcolni, hogy a város felszabadította az egykori plébánia-templom számára gyűjtött tőke maradványait és így lehetővé vált a terv befejezése. E küzdelem végén, 1939-ben, fennállt a minorita vezetésű plébánia-templom, katolikus otthon és napközi gyermekotthon.

További erőfeszítések eredménye volt, hogy 1938-ban már fennállt a Kádas-Szilvás telepen épült kápolna, ahol minorita lelkész mondott misét vasárnapokon és ünnepnapokon.

Hasonló helyzetben ért el eredményeket a Séga külvárosi hívők csoportja, akiknek sikerült templomot emelni és heti háromszori misét biztosítani minorita lelkésszel. Sajnos, hosszú ideig ennél többre már nem futotta.⁵⁷

Fordulópontot jelentett a Szentszék rendelete, amellyel megalakította 1926. február 9-én az erdélyi Árpád-házi Szent Erzsébetről elnevezett önálló rendtartományt, nyolc házzal és aradi székhellyel.⁵⁸

Az aradi létszám lényegében változatlan maradt. Így például 1923-ban, Aradon 14 páter és két fráter működött a Belvárosban, valamint egy-egy páter Gájban és Mosoczy-telepen. Hasonló helyzetet találunk 1938-ban, illetve 1944-ben. Megjegyzendő, hogy Aradról indult el 1938-ban P. Horváth F. Miklós, hogy megszervezze a montreáli Magyar Plébániát Kanadában. A rendfőnöki funkciót hosszú időn keresztül P. Pazsitny Bonaventúra töltötte be (1927–1939). A negyvenes években P. Novák Mihály állt a bécsi döntés nyomán három házra zsugorodott rendtartomány élén.

A minoriták már a húszas években az Onisifor Ghibu, kolozsvári professor által irányított kampány célpontjává váltak, aki tagadta a Szentszék és Románia által kötött konkordátum érvényességét, kétségbe vonta a szerzetesrendek létének jogalapját, vagyonuknak törvényes tulajdonát, és működésüknek vallási és kulturális értékét.⁵⁹

Támadásainak állami háttérrel biztosított a Közoktatásügyi Minisztérium 103581/1934. számú, június 23-ról kelt rendelete, amely felhatalmazta a szerzetesrendek levéltárainak kutatására. E felhatalmazás határa odáig terjedt, hogy 1935.-ben az aradi rendházban hatóságilag házkutatást tartottak. Az iratanyag egy részének lefoglalása, illetve több mint ezer felvétel alapján két kötetben rágalmazó „monográfiát” jelentetett meg a minoritákkal kapcsolatban.⁶⁰

57 Kísérletek történtek önálló parókia alapítására is, minorita vezetéssel.

58 Vasárnap, 8/1926, 182.

59 ONISIFOR GHIBU: *In jurul catolicismului si a unirii bisericilor*. Arad, 1925. Idem, *Nulitatea concordatului dintre România si Sf. Scaun*. Cluj, 1935.

60 ONISIFOR GHIBU: *Ordinul franciscanilor conventuali (minoritii) din Transsilvania*. Bucuresti, 1937.

Onisifor Ghibu működése hatalmas felháborodást váltott ki nem utolsósorban irányvonalának célzatos volta miatt, valamint a tények hozzá nem értő kezelése következtében. Mindezekhez a negatív elemek óriásira növelése járult.

Onisifor Ghibu támadásait a minoriták sem hagyhatták szó nélkül. Így például Pazsitny Bonaventúra rendfőnök kezdeményezésére már 1931-ben, dokumentum gyűjteményt tettek közzé, amely bizonyította létük és javaik jogfolytonosságát, kezdve a magyar királyoktól.⁶¹

A harmincas évek vége felé Onisifor Ghibu és körének támadásai kényelmetlenekké váltak a kormányzat számára. Egyes hírek szerint az 1938-as változások után maga II. Károly király intette le.

Továbbra is központi feladatként szerepelt a lelki ellátás színvonalának emelése. Ebben komoly szerepet játszott, hogy Nagybányán felállították a minoriták saját hittudományi főiskoláját és tanáraik pedig római kiképzésben részesültek. Az aradi plébánia feladatának tekintette a húszas években a háborúban leszerelt harangok pótlását. Így került felszerelésre a Szent Szívnek szentelt 13 mázsás és Szent Antal nevét viselő hat mázsás új harang, amelyeket Alfonso Orlich generális látogatása alkalmával szereltek fel (1925). A következőkben villanyerőre állították be a harangokat.

Igen tág miserendet vezettek be, amelynek keretében hétköznap négy, vasárnap hét misét mondtak meghatározott időpontban. A második világháború idején 1942-ben, bevezették az esti misét is. A templom berendezését is gazdagították, így például 1926-ban kettős reneszánsz gyóntatószéket állítottak fel. Vasárnap és ünnepnapon a nagymise fényét emelte a széles alapokon újjászervezett énekkar. A karnagyi és orgonavezetői munkát rendtagok látták el. Megszervezték az ifjabból álló, úgynevezett „kiskart”.

A gyermekek első áldozásának megszervezése nagy gonddal történt. Így, 1921-ben, 350-en járultak a szentséghez, majd a rendház látta vendégül őket reggelivel. Az 1923-as első áldozástól kezdve az Oltár Egyesület vállalta magára a vendéglátást. Pozitív eredménynek számított a felnőttek szent-áldozáshoz járulásának növekedése, amelynek száma a húszas-harmincas években évi 120.000 körül mozgott.

Rendszeressé vált a missziós tevékenység. Így például 1923-ban P. Szilágyi Dózsa, O. Praed segítségével rendeztek női, illetve férfi lelkigyakorlatot. Hasonló megvalósítást értek el 1938-ban, P. Napholcz Pál S.J. részvételével. A radnai kegyhelyre 1920 és 1944 között gyalog, vagy villamoson nagyszámú hívő zarándokolt. Néhány alkalommal, főképp a húszas években kisebb csoportok zarándokoltak Rómába is. Így például az 1925-ös Szentév alkalmával 34-en jutottak el az Örök Városba. Emlékezetes módon ünnepelték meg Assisi Szent Ferenc 700 éves jubileumát, (1926. október 4.).

A plébánia lehetőségéhez képest folytatta a karitatív tevékenységet is. Ennek azonban nagymértékben útját állta az egyházi adóról történt lemondás. Évente azonban sor került néhány jelentősebb támogatásra. Így például 1939-ben, a rendi vezetés részvételével és költségén két gyermek-csoport nyaralt díjmentesen, Zimbrón.⁶²

Az 1919 után bekövetkezett változások szaporították a kérdőjeleket a kulturális tevékenységet illetően. A magyar rendezvények fokozatos kiszorulása az állami intézményekből, sürgette az intézkedést. E megfontolásokból kiindulva P. Wild Endre kezde

61 *Scrisorile grecesti de apărare ale mănăstirilor minorite din Transilvania*. Arad, 1931.

62 Vasárnap 10/1921, 142, 10/1923-127, 11/1923-152, 13/1924, 213-214, 8/1925 160, 21/1926-211.

ményezésére a minorita udvar egy részén kultúrházat emeltek és amelyet 1927. június 5-6-án szenteltek fel, illetve nyitottak meg. A férőhelyek száma 400 volt. A tevékenység 1940-ig, sokrétű volt és felölelt vallási, irodalmi, tudományos rendezvényeket, gyermekek számára mesedélutánt, sőt helyet biztosítottak képkiallításoknak is.

Az aradi rendház létrehozta a „Vasárnap” nyomda vállalatot, amely 1923-ban indult be a Szűcs-féle nyomda átvételével. Ezt követően új gépeket szereztek be és a nyomda vállalat végképp, 1927-ben vált valóra. Főfeladata a „Vasárnap” című, időszakos hitbuzgalmi és kulturális folyóirat megjelentetése volt, valamint más kiadványok készítése, mint például a „Katolikus Ének” című, amely hézagpótló volt (1931).⁶³

A „Vasárnap” két évtizedes megjelenésében vezető szerepet játszott P. Wild Endre, valamint időnkénti társszerzői, Fischer Aladár és P. Szilágyi Dózsa. Újabb kezdeményezés volt 1939-ben, a „Kisvasárnap” indítása gyermekek számára, Návrády Ágoston igazgató-tanító vezetésével. Wild Endre Brazíliába történt távozása (1938) után a vezetést P. Kulcsár Kálmán vette át.

A két világháború közötti időszakban a vallásos jellegű egyesületek működésére lehetőség adódott. A kongregációs mozgalom fejlődésének eredményeképpen 1931. október 9-11-e között Aradon tartották meg erdélyi kongresszusukat. Számos taggal növekedett a „Credo” férfi egyesület és megalakult a „Kolping” helyi fiókja is. Aradon 1924-ben alakult meg a Katolikus Népszövetség helyi szervezete. Jelentős esemény volt az 1926-ban Aradon rendezett szociálpolitikai kurzus, majd október 28-án a Katolikus Nap. Az Erdélyi Szociális Missziós Társulat aradi szervezete 1923 után fejlesztette tevékenységét. A következő évben rendelkezésükre bocsátottak egy házat és itt rendezték be a Nővédelmi Hivatalt.⁶⁴

Az 1929-33-as évek világgazdasági válságának körülményei között kezdeményezés indult a katolikus munkásmozgalom beindítására. Így, 1932. július 29-én mintegy 200-an gyűltek össze, azonban szélső-baloldali zavargók hatoltak be gyűlésükre. Hasonló támadás érte őket egy hét múlva is, míg végre szeptemberben sikerült a Katolikus Munkás Egyletnek megalakulni. Céljuk elsősorban a munkanélküliek segélyezése volt.⁶⁵

Az állami középiskoláknál 1919-ben román tannyelvet vezettek be. Csupán arra volt mód 1923-ig, hogy bizonyos tantermekben középfokú oktatást folytassanak magyar nyelven. Az 1921-22-es tanévtől a román nyelv és történelem kötelező tantárgy lett. Hasonló helyzet volt néhány külvárosi elemi iskola esetében is.

Már 1919-ben az egyházközség és a minorita rend felismerte a tartós intézkedés szükségességét. A döntő lépést a rend tette meg azzal, hogy lemondott az egyházközség javára az egyházi adóról. E biztos bevétel birtokában az egyházközség kölcsönöket vett fel és így előteremtették azt a több, mint négymilliós tőkét, amelynek segítségével 1923-ra tető alá került egy jelentős iskolaépület katolikus elemi és középfokú oktatás számára (ma Csíky Gergely Líceum). A felszerelést a megszűnt dévai katolikus reáliskola révén biztosították. Az iskola-központ ökumenikus alapon működött, amit jelez az a tény, hogy az 1921-22-es tanévben 1033 vizsgázott növendékek között római katolikus (52,27%), izraelita (33,68%), református (8,28%), evangélikus (4,54%), görög-keleti

63 17/1923-212, 10/1927-158, 198.

64 Uo. 12/1924-197, 24/1926-301.

65 Aradi Közlöny, 1932. VII. 20, 3, VII. 26, 3, IX. 17.

szerb (0,67%), és görög-keleti román (0,38%) növendékeket találunk.⁶⁶ Tekintettel arra, hogy a növendékek mintegy ötöde nem volt Arad városi származású, újabb erőfeszítés nyomán 1927-től, bentlakást biztosítottak.

Csakhamar hajsza indult a megvalósítás ellen, habár az oktatás 1919-től kezdve az egyházközség keretében román törvényen alapult. Az Anghelescu-féle tanügyi törvény 1923-tól kirekesztette az izraelitákat a keresztény felekezeti iskolákból, majd megvonták a középiskola nyilvánossági jogát. Ennek eredményeképpen a növendékek mint magántanulók az állami középiskolában vizsgáztak. Az egyre nehezebb viszonyok közepette 1936-ra a létszám 128-ra csökkent. Ugyanakkor az elemi iskola túlélte az ellenőrzéseket, sőt sikerült négy osztályról hét osztályra fejleszteni. Az 1938-ban jelentkezett bizonyos enyhülés nyomán, 1939-ben a gimnázium I–III., 1940-ben a IV. osztály számára sikerült nyilvánossági jogot szerezni. Ugyanabban az időszakban engedélyezték a magyarnyelvű tanonciskola létesítését (1939.).

Az aradi magyar katolikus leánynevelés előmozdítására 1916-ban indult a Notre Dame nővérek vezetete elemi iskola és négy osztályos gimnázium. A hatóságok 1918 után, az iskola nyolc osztályosra fejlesztését nem engedélyezték. Csupán 1940 után leányok magántanulóként vizsgázhattak a katolikus fiúgimnázium növendékeivel együtt.⁶⁷ Az 1919 utáni időszakban, jelentős feladatként állt a minoriták előtt a román nyelvű állami iskolákba kényszerült magyar katolikus diákok hitoktatása. E célból két hittanár és öt hitoktató állt rendelkezésre.

* * *

Az 1940. augusztus 30-i bécsi döntés nyomán a hívek már jelzett nagyszámú elvándorlásán túlmenően a helyzet további változatokat tartogatott. Az aradi minoriták egy rendtag kivételével helyükön maradtak. Sorra került a három rendházra zsugorodott tartomány vezetésének átszervezése, amelynek eredményeképpen P. Novák R. Mihály comisarius generalisi megbízást kapott. Az adott körülmények között aktivizálódtak a német hívek, akik a belvárosi templomon túlmenően, a mosócújtelepi és ségai templomban is igényeltek német szentmisét. A belvárosi templomban 1943. október 31-én, konsekrálták az új főoltárt, amelyet egy adakozó család biztosított.

A kulturális tevékenység lehetősége az engedélyezések miatt csökkent. A „Vasárnap” betiltása után (1940) végül P. Molnár szerkesztésében szélesebb támogatással jelent meg a „Havi Szemle”.

Súlyos gondot jelentett a katolikus elemi és középiskola kérdése. Már 1941 tavaszán a hatóságok siettek az épületet a jugoszláviai hadjáratban részt vett német csapatok rendelkezésére bocsátani. A szovjet-ellenes háború kirobbanása nyomán, 1941 őszén, katonai célra lefoglalták az épületet, amelyet 1944-ben a szovjet csapatoknak bocsátottak rendelkezésére. Ilyen körülmények között az utcára került iskolák osztályait a katolikus intézményekbe szórták szét. Az 1942–43-as tanévben a Notre Dame Nővérek átadták internátus-épületüket és itt szorongott az iskola a háború utáni éveikig.

66 FISCHER ALADÁR: *Az aradi róm. kat. főgimnázium értesítője 1921–1922.* 3, 7, 11, 72–73. SZÉLL LAJOS, 51, 53, 56, 62.

67 Uo. 51.

A helyzet további romlását jelezte, hogy a Minorita palotában elhelyezett katolikus kör helyiségeit a német katonai város-parancsnokságnak foglalták le.

Románia kiválása a hitleri Németországgal fennállt szövetségből egyet jelentett nemcsak a vele történő szembefordulással, (1944. augusztus 23.), hanem egyben Magyarországgal is. A városban súlyos magyar-ellenes légkör fejlődött ki.

Végül 1944. augusztus 26-án, szombaton délután a román hadsereg ostrom alá fogta a német városparancsnokságot, amelyet rövid harc után elfoglalt. Ezt követte, főképp másnap a repülőtérré visszavonult németek ostroma. A repülőtérről felszálló repülőgép tüzelt a városban lévő román csapattestekre, amelyek fegyverből válaszoltak. A kialakuló, 1989-es decemberi légkörhöz hasonló zavaros helyzetben egy, a Minorita palotánál őrt álló rendőrt és egy káplárt halálosan megsebesítettek, s amit csakhamar a templomtoronyból állítólag lövöldöző minoriták számlájára írtak. Az egyik üteg ágyúgolyót eresztett a toronyba, amely tönkretette a nagy harangot.

Ugyanakkor rendőrök és katonák hatoltak be a Minorita-palotába, illetve a rendházba, összefogdosták a rend ott található tagjait, és súlyosan bántalmazták őket, elsősorban P. Novák rendfőnököt, azzal a váddal, hogy a román hadseregére lőttek, és a Lugosi hadbírótság elé hurcolták őket.

A pápai nuncius közbelépésére, illetve bizonyíték hiányában pár nap múlva szabadlábra helyezték őket.

A vasárnapi lövöldözésekkel egy időben P. Hrubiskó Bálint ministránsával együtt útban volt a fogház felé a vasárnapi mise céljából. Az utcán elfogták őket és közel egy évi internálás után kerültek szabadlábra. Hasonlóképpen jártak el a hatóságok P. Györffy mosoczújtelepi plébános-helynökkel szemben.⁶⁸

Új helyzet állt elő 1944. szeptember 13-án, midőn Aradra a magyar honvédség vonult be és további nyolc napon keresztül tartotta állásait. A helyzet felmérése az öröm visszafogását tanácsolta a plébánia tevékenységében. A Vasárnap nyomda révén P. Molnár szerkesztésében egy lap néhány száma jelent meg. Nem felejthetjük el azonban azt a kiállást, amelyet dr. Széll Lajos, egyházközségi elnök és Argay György evangélikus püspök tanúsított Heszlényi altábornagy intézkedései ellen, aki a helyi zsidóság gettóba szorítását rendelte el. Közbenjárásuk nyomán az intézkedés halasztódott, majd Budapestről letiltás érkezett.⁶⁹

A várható újabb üldözések a magyar hadsereg visszavonulása után a menekülő polgári lakossággal együtt a minoriták nagy része is távozott, mások elrejtőztek. A plébánián egyedül egy Hauptmann nevű temesvári lelkész tartózkodott, és aki a következő napokban minimális lelki ellátást biztosított. Ugyanakkor a katonai hatóságok kiürítették a könyvtárat és a rendház jelentős részét és átadták a szovjet csapatoknak.

A plébánia működése valamennyire helyreállt a következőkben, midőn a börtönből szabadult és Lugoson maradt rendfőnök rendeletére minorita rendtagok érkeztek Aradra onnan és Nagyenyedről. Igen okosan, a holland állampolgár P. Leo van Melsen vette át a házfőnökséget.

A további évtizedek tragikus története egy újabb tanulmány tárgya kell, legyen.⁷⁰

68 Uo. 85-86.

69 Uo. 93-100.

70 Reméljük, hogy végül is engedélyezni fogják a minorita rend levéltárának kutatását, amely jelenleg állami kezelésben van.

JENÓ GLÜCK

THE MORAL COURAGE OF THE MINORITE ORDER IN ARAD IN THE 18-20TH CENTURIES

Kamil P. Höfflich OMC, army chaplain took over the leading of the parish in 1702, and functioned as its first vicar until 1713. The Minorites' service in Arad (today Arad, in Romania) at the same time overcame language problems as well, since besides German also Hungarian language could be used in church life. The registers of births, marriages and deaths may trace the everyday operation of the parish. Organizing local Catholic education was also their duty. Owing to the increasing number of believers and also to the fact that the church built in 1710 started to decay, the need to build a larger church emerged. The bishop of Csanád laid the foundation stone of a new church in 1751. The building had been completed by 1761. Due to the spacious and new church building and to the fact that 10 friars lived and served in the monastery, religious and pastoral life was flourishing. The Minorite Monastery obtained a representation with full authority in the town council of Arad in 1766. In 1782 military authorities defined the number of Minorites in the monastery in 10. Their activity was restricted to the territory of the castle and to the military and civilian inhabitants residing there. In the first half of the 19th century most of the Minorites were already of Hungarian nationality. 10-14 friars carrying out pastoral activity lived in the Minorite Monastery of Arad between 1848 and 1918. During the period when the grammar school was run by the Minorite order, the number of teachers doubled. In Arad on 15th July 1919 Romanian administration came into effect. The number of believers radically decreased owing to the intensive migration to Hungary. The situation became even more serious after 1940 as a result of the Vienna Award. In 1944 a new situation formed when Hungarian troops marched into the city. When the Hungarian army left together with the escaping local citizens, most Minorites left the city as well or went into hiding. The army emptied the library and most part of the monastery, then handed it over to the Soviet troops. After a while the parish restarted its activity.

SÁNDORFI MÁRIA

AZ ORSZÁGOS KATOLIKUS NÖVÉDŐ EGYESÜLET ÉS A BELŐLE
KIBONTAKOZÓ MOZGALMAK MAGYARORSZÁGON A XX. SZ. ELSŐ FELÉBEN

AZ ORSZÁGOS KATOLIKUS NÖVÉDŐ EGYESÜLET

Előzményei

Hazánkban a katolikus munkásnőmozgalom elindítója XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott „Rerum Novarum” körlevele volt. Az enciklika felhívását Magyarországon gróf Pálffy Pálné sz. gróf Károlyi Géraldine (1836–1915) hallotta meg, és a hazai nőtársadalmat segítségre buzdítva megkezdte a munkát. A grófnő hosszabb külföldi útjain megismerkedett az ott már élő szociális-karitatív módszerekkel. 1881-ben súlyosan megbetegszik, lábadozása alatt határozza el, hogy hátralévő életét Isten- és emberszolgálatnak szenteli. Ennek első megnyilvánulása volt, hogy átvette a Knézits utcai „Erzsébet” hasonszervi kórház igazgatását. A kórházat 1870-ben gróf Zichy Jánosné alapította szegénysorsú betegek számára. Amikor 1890-ben Zichy grófnő Bécsbe költözött, Pálffyné a kis hatágyas kórházat 1915-ig kétszáz-ágyas jól működő intézménnyé fejlesztette. Ápolásra irgalmas nővéreket hívott. E kórház kis kápolnájából indult ki az a karitatív munka, amiből a magyarországi katolikus nőmozgalom bontakozott ki. 1893-ban néhány dohánygyári leány kimaradt a májusi ájzatosságból, mert a plébánia templomban nem kaptak helyet. Ruhájuk ugyanis teljesen átítatódott dohányszaggal, s az emberek undorodva elhúzódtak közelükből¹. Azzal a kéréssel fordultak a kórház főnőnökhöz, Matausch nővérhez, engedje meg, hogy a májusi ájzatosságot a kórház kápolnájában tarthassák. A nővér befogadta őket, elbeszélgetett velük, majd elmondta az igazgató grófnőnek mindazt, amit a munkásnőktől megtudott. 1896 őszén ezekből a dohánygyári munkásnőkből megalakult az első patronázs csoport, akiket Pálffy grófnőn kívül Bundala Mihály² karolt fel.

1897 elején megszervezte Mária Jozefa főherceg-asszony (a későbbi IV. Károly anyja) fővédnökségével a **Katolikus Munkásnők Védőegyesületét**, melynek célja: „A keresztény katolikus munkásnők erkölcsiségének oltalma és védelme, visszatartva őket a veszélyes társaságok, alkalmak és szövetkezetektől.”³ Anyagi jólétük előmozdítása az-

1 MONA ILONA: *Slachta Margit*. Bp.: Corvinus Kiadó, 1997. 23. (A továbbiakban: MONA 1997.)

2 Bundala Mihály. A Budapesti Szeminárium lelki felügyelője, később nagyváradi kanonok. Uo. 23.

3 A századfordulón virágzik az akkor erősen vallásellenes és nemzetközi alapon szerveződő szociáldemokrácia, valamint a leánykereskedelem, amely elsősorban a városba özönlő, és ott munkát kereső fiatal nők közül szedi áldozatait.

által, hogy tagjainak biztos és olcsó lakást és ellátást biztosít lehetőleg az irgalmas nének⁴, egyébként más megbízható úrinők (védnöknek) felügyelete és gondozása alatt. Keresztény nevelésök folytatása, vallásos oktatások, épületes és szórakoztató előadások rendezése, könyvtárak létesítése, a szükséges házimunkába való bevezetés és mindazokban való útbaigazítás által, amikre egy jó katolikus magyar munkásnőnek vagy családanyának szüksége van. Tagjait anyagi támogatásban is részesíteni akarja akkor, ha önhibájukon kívül munkához nem jutnak vagy munkára képtelenné válnak. Tagjait minden munkaviszonyukból kifolyó igazságtalan bánásmóddal szemben jogi védelemben részesíti.⁵ A védőegyesület elnöke Pálffy grófnő ebben az évben már hetvennégy ágyas otthont nyit a munkásnőknek a Bakáts tér 10. szám alatt. Bundala kanonok úr nemcsak anyagiakkal járult hozzá az otthon létrejöttéhez, de rákoskeresztúri nyaralóját is az egyesület rendelkezésére bocsátotta, hogy ott a tagok nyaralhassanak, a betegek üdülhessenek (1904-ben, amikor Nagyváradra távozott, a védőegyesület beleolvadt a Pálffy grófnő vezette Katolikus Nővédőbe, az Otthont pedig 1906-ban áthelyezték a IX. ker. Bokréta u. 3-ba.)⁶

A grófnő először osztályának hölgyeiből toborozta a patronesszeket, majd mindjeban támaszkodott az akkor már meglehetősen számban lévő értelmiségi nőkre, elsősorban pedagógusokra. A patronázs először csak vasárnap délutáni foglalkozást jelentett kis uzsonnával, de a védencektől megismervén életük nehézségeit, a grófnő igyekezett az egyesület tevékenységét ezek megoldására kiterjeszteni⁷. Egy másik harminckét-ágyas otthont hoztak létre a Hermina úton.

1899-ben **Katolikus Nővédő Egyesületre** változtatták a nevüket és 1903-tól már Évkönyvben számoltak be az elvégzett munkáról. A Katolikus Nővédő alapszabálya úgy határozza meg az egyesület célját: „... a női társadalomban kenyérkeresettel foglalkozó tagjaiban a valláserkölcsi szellemet fenntartani, továbbfejleszteni és őket úgy szellemileg, mint anyagilag támogatni. Az Egyesület céljai elérhetők:

- a) Rendes társas összejövetelek által, tanácsok és tanítások által, melyek úgy valláserkölcsi, mint gyakorlati életre céloznak.
- b) Szakvédőnőkségek és otthonok létesítése által, melyek nemcsak Budapesten, hanem az ország bármely helyén létesíthetők.”⁸

A Munkásnőket Védő Egyesületet röviden patronázsnak hívták és ilyen patronázsok kezdtek megalakulni a fővárosban. 1904-ben már öt ilyen patronázs van, vidéken kettő. A gyarapodás lassúnak látszik. Pártfogoltak voltak bőven, de vezetők, patronesszek nem. A grófnő olyan hölgyeket, akik még nincsenek szellemileg erre a komoly feladatra kiképezve, nem akart foglalkoztatni. 1902-ben találta meg azt a munkatársat, akire a kiképzés komoly és felelősségteljes munkáját rábízhatta. 1903-tól már *Farkas Edith* (1. kép) elnöklete alatt a patronesszek Budapesten időről időre érkezeltek tartanak⁹.

4 Az irgalmas nővérek, Páli Szent Vince alapításának korabeli neve.

5 Katolikus Munkásnők Védőegyesületének Alapszabálya. 4-6. pont, 1897. VIII. 5.

6 MONA 1997. 24.

7 MONA ILONA: *A Rerum Novarum hatása a magyar társadalomra. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 1993/3-4. 45. (A továbbiakban: MONA 1993.)

8 MONA 1997. 24.

9 Uo. 24.

A Patronázs-tevékenység két részre oszlik: a patronázs-hölgyek vasárnap délután cselédekkel és munkásnőkkel foglalkoznak: ez némi hittantanítást, valamint szellemi képzést, kézimunkát, játékot és uzsonnát jelent, másrészt börtönmissziót: a börtönben lévő nők, az onnan szabadulók, a fiatalok bűnözők gondozását. 1904-ben a grófnő Farkas Edith javaslatára meghívja a központi szeminárium új spirituálisát, Prohászka Ottokárt, hogy havonta tartson a patronessz-hölgyeknek előadást. (Ezekből fejlődtek ki a híres konferenciabeszédek.)¹⁰ A hölgyek képzését szolgálta még 1905-től Farkas Edith kéthetenként tartott kurzusa, amelyben lelki, pedagógiai és szociális ismereteiket bővítette. 1906-ban már kilenc fővárosi patronázs működik, vidéken is ugyanannyi. A grófnő megbízásából Farkas Edith járja az országot, elsősorban a katolikus tanító- és tanárképző intézetekben beszél a Nővédő munkájáról és lelkesít új munkatársakat. Gróf Pálffy né kezében tartja a Nővédő szellemi irányítását, de fizikailag már nem tud a vezetésben részt venni. 1908-tól már átadja a vezetést Farkas Edithnek.

„A Katolikus Nővédő Egyesület ... egyrészt fiatal munkásleányokat gondoz, másrészt nevel egy gárdát a művelt osztályokhoz tartozó nőkből, amely gárda pár év múlva megveti alapját annak az annyira elágazó szociális munkának, melyet a magyar katolikus nők végeznek, és amely közvetlenül vagy közvetve mind ... Pálffy Pálné ... kezdeményezésének eredménye és szellemének őrzője.” – írja 1921-ben Korányi Sarolta. Természetesnek látszott, hogy a Nővédő vegye kézbe a munkásnő egyesületek szervezését is. Mégsem így történt. A munkásnőszervezést Korányi Sarolta¹¹ (2. kép) kezdte meg a Nővédőtől függetlenül, csak annyi segítséget kapott, hogy a munkát a Katolikus Nővédő tizenhat éven felüli védenccel kezdhetette meg. Így alakultak meg 1912-ben a Katolikus Munkásnő Egyesületek.

1915. március 15-én elhunyt Pálffy Pálné, hosszú betegeskedés után. Prohászka püspök mondta róla az emlékbeszédben: „Ő a szociális munkásságot szoros kötelességnek nézte: s nem mint önkéntes, hanem mint munkára kötelezett vette ki belőle részét. Ez a szociális kötelességérzet a grófnő egyik kiváló jelleme és legnagyobb dicsérete.”

A Katolikus Nővédő Egyesület 6 szakosztállyal működött:

1. **Munkásnőket Védő Egyesület.** Ez voltaképpen a Patronázs, ami egy előljárónő vezetésével, segéd-előljárónők közreműködésével vasárnap délutáni foglalkozást jelent lelki, szellemi, vidám műsorral. 1907-től a Patronázs elnevezés átszáll mindkét nembeli fogházmissziós munkára.
2. **Elárusítónők és üzleti alkalmazottak védő egyesülete**

10 MONA 1993. 46.

11 Korányi Sarolta vallás nélkül nőtt fel, és nagyon korán árván maradt. Később azonban megkapta a hit kegyelmét, és miközben egy előkelő családnál magántanárnéként működött, eljutott a lelkiélet magasabb szintjére. Részt vett egy lelkigyakorlaton, amelyet Prohászka püspök vezetett. Anélkül, hogy előre sejtette volna, részese lett a Patronázs-mozgalomnak. Közvetlenül megérezte a dolgozó nők nyomorúságos életét. Önképzés útján tanulmányozta az ezzel kapcsolatos kérdéseket német, angol és francia könyveket válogatva a könyvtárból. Mindezek annyira foglalkoztatták, hogy feladta tanári állását, és ettől kezdve a Katolikus Nővédő Egyesületben Pálffy Pálné és Farkas Edith munkatársa lett. Nemsokára Németországba ment, hogy ott tanulmányozza az Egyház ezirányú munkáját. Korányi Sarolta vizsgálta a dolgozó nők fizikai, lelki és egészségi kérdéseit; a munkaidő, a legalacsonyabb bérek és az anyasági fizetett szabadság kérdéseit, tehát mindazt, ami a nők életét és szociális jólétüket érintette. Teljes életét a dolgozó nők életfeltételeinek javítására szentelte. In: RENFRO, JEAN MARIE SSS: *Folyóvív mellé ültetett fa.* 1998. 21. (A továbbiakban: RENFRO 1998.)

3. Az **otthonok** közül a Bakáts téri, amit a Bokréta u. 3-ba helyeztek át, különös nevezetességre tett szert, mert egyrészt ez volt a Nővédő legtovább fennálló intézménye, másrészt innen ment vértanú útjára az Otthon utolsó vezetője, Salkaházi Sára¹² szociális testvér.
4. **Cselédeket védő egyesület.** Az akkor még igen magas számban a városba tóduló leányokat védte, csírájában már elkezdték a vasúti missziót is. Már a pályaudvaron várták a hölgyek a feljövő falusi lányokat, elkísérték őket az otthonba, és igyekeztek jó munkahelyet szerezni nekik. Vasárnap délután pedig Patronázs módra törődtek velük.
5. Szakosztály volt 1904-ig a Bundala Mihály által alapított **Katolikus Munkásnők Védőegyesülete** is.
6. Az **Újpest-Rákospalotai Szent Erzsébet Jótékonyági Egyesület.** E szakosztály célja: az újpesti keresztény szegények gyámolítása és a közerkölcsök javítása. A segély kiosztásakor gondot fordít a szakosztály arra, hogy csak azok részesüljenek segélyben, akik erre valóban rászorultak, ezért minden segélykérő anyagi helyzetéről helyszíni szemle alapján győződik meg. A segély kivételes esetben pénzbeli, rendszerint kenyér, különböző élelmiszer, népkonyhai ebéd, fűtőanyag, esetleg ruhaneműk kiosztásában áll.¹³

1904-ben megindul a patronessz-képzés. Egyrészt Prohászka Ottokár, a központi papnevelő spirituálisa tart havi konferenciákat a hölgyeknek, másrészt az egyöntetű vezetés céljából Farkas Edith kéthetenként értekezletet tart a patronesszeknek és patronessz jelölteknek. Az 1905-ös Évkönyv beszámol arról, hogy az Otthonban kézimunka és virágkészítőműhely nyílt, a védenceket erre nemcsak megtanítják, de keresetet is biztosítanak számukra. A patronázst leányvédő szakosztálynak nevezik. Gyarapodtak a fővárosi és a vidéki szervezetek is, Kolozsvárott, Nyitrán, Kassán (itt három is) és Kalocsán. A kalocsai patronázsba 1906. márciustól júniusig bekapcsolódik Slachta Margit (3–4. kép) végzős tanárképzős és ősztől mint a győri orsolyita polgári iskola tanára.

Új munkateret nyitott a Nővédőnek Farkas Edith, aki 1906. április 4-én ment először a gyűjtőfogházba, hogy a rabnőkkel kezdjen el foglalkozni. Már ebben az évben hat hölgy tevékenykedik ebben a munkában, a kezdeményező vezetése alatt. A megindult fogházmissziós munka ráirányította a figyelmet a fiatalok bűnözőkre. 1906-ban a IX. ker. Elnök u. 11. sz. ház földszintjét és alagsorát bérbe veszi a Nővédő, hogy átmeneti Otthont alakítson ki javítónevelésre szoruló fiatalok lányoknak. 1908-ban a Nővédő felveszi az **Országos Katolikus Nővédő Egyesület** nevet.

12 HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Akiket üldöztek az igazságért...* Bp., 1985; MONA ILONA: *Salkaházi Sára élete.* In: MONA ILONA – SZECHALMI ELEMÉR: *Vértanú kortársunk, Salkaházi Sára élete és munkássága.* Bp., 1990.

13 MONA 1997. 26.

Felépítése, tevékenysége

Az Országos Katolikus Növédő Egyesület tevékenysége igen szerteágazó:

- a fogházmisszió neve alatt ismert embervédelem: az utcán hagyott gyermekek fölkarolása, a rabságban levők erkölcsi megjavítása, a fogságból kiszabadultak támogatása
- a keresztény család és ennek keretében a cseléd-osztály védelme
- önálló kenyérkeresetre utalt nőtisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak szociális érdekeinek intézményes felkarolása
- munkásnők védelme

Kizárólag a patronesszeknek és a patronessz jelölteknek tart havonta egyszer Farkas Edith alelnöknő gyakorlati előadást. Ezeken a gyűléseken kívül hónaponként még egy-egy előjárónői értekezletet, valamint egy jelöltnői és egy fogházmissziói értekezletet tartanak.

Az Egyesület keretében működtek a *Fővárosi Katolikus Leánykörök*. Az elemi iskolák tornatermeiben, napközi otthonában vagy iskolatermeiben kaptak helyet vasárnap délutánonként, amit a főváros fűtés- és világítással együtt ingyen bocsátott rendelkezésükre.¹⁴ Összejöveleiket magánbeszélgetéssel, szentbeszéd hallgatásával, néha kézimunkával, felolvasással, énekkel, játékkal és tombolával töltötték el. Színielőadásokat, kirándulásokat is többször szerveztek, esetenként táncvizsga, farsang és egyéb kedves megmozdulás tette hangulatossá az együttlétet.

A *Katolikus Anyák köre* tagjait az anyák erkölcsi színvonalának emelése céljából oktatták a feleség és anya vallásuk parancsolta követelményeire, munkaképességük fokozása céljából pedig a háztartási munkákra: főzés, mosás, szabászat stb.¹⁵

A *Munkásleányok otthona* az Egyesület legrégebbi intézménye. A gyári munka természeténél fogva a kezdő gyári munkásleányok vagy semmit vagy oly keveset keresnek, hogy abból megélni nem képesek, ezért legnagyobb segélyben a kezdő munkásleányok részesülnek, azoknak teljesen ingyen adják a lakást és az élelmet, amint keresetük nő, olyan arányban csökken a segélyezésük, hogy őket munkára és önállóságra szoktassák. Védenceik erkölcsi színvonalának emelését a kéthetenkénti lelki tanítások s évenként egyszer (a húsvéti időszakban) tartott lelkigyakorlatok segítik. A lányok szórakozásáról is gondoskodnak. Énektanításban részesülnek és évente egyszer előadást tartanak nagyobb közönség előtt. Az Országos Gyermekmenhelytől átvett árvák cseléddé való nevelését is vállalta az Egyesület. Az Otthonnal kapcsolatos munkaműhelyben is rendszeresen foglalkoztatnak leányokat. Ahhoz, hogy az Otthon fenntartásához szükséges összegnek legalább egy részét megszerezhessék, évenként tombolával egybekötött karácsonyi vásárt tartanak. A cikkek árusítását az otthonbeli munkásleányok végezték.

A Rákosszentmihályi Otthon a Bokréta-utcai Otthon igazgató választmányja alatt áll. Nyáron a Budapesti Szent Erzsébet-Egylet szegény gyermekei közül többen itt üdülnek, a téli hónapokban pedig Napközi Otthont tartanak fenn a szomszédos elemi iskolá-

14 *Az Országos Katolikus Növédő Egyesület és a vele kapcsolatban levő önálló intézmények évkönyve 1912.* Bp.: Stephaneum Nyomda R.T., 1913. 32. (A továbbiakban: *Országos Katolikus Növédő Egyesület 1912.*)

15 *Az Országos Katolikus Növédő Egyesület és a vele kapcsolatban levő önálló intézmények évkönyve 1908.* Bp.: Stephaneum Nyomda R.T., 1909. 32.

ba járó, távolabb lakó szegény gyermekek részére. Délelőtt, a tanítási idő után jönnek ide a gyermekek, a gondnoknő foglalkozik velük, erkölcsi oktatásban részesíti őket, délelőtt egy tányér levest s kenyeret ad nekik, a teljesen szegényeknek ingyen, a többieknek csekély összegért.

A vidéki Nővédő Egyesületek közül érdemes kiemelni a *Szegedi Katolikus Nővédő Egyesületet* sokoldalú tevékenysége miatt. Munkájuk a nők védelme jelszóval indult meg, hogy a krisztusi felebaráti szeretet melegével részt vegyen abban a társadalmi munkában, amely a nők összes erkölcsi, szellemi és anyagi érdekeit kívánja szolgálni. A Leánykörök tagjai leginkább munkáscsaládok köréből kerülnek ki. Minden leánykör mellett könyvtárt szerveztek, amely hathatós nevelési eszköznek bizonyult. Napközi Otthonuk a leghumánusabb és legszebb társadalmi feladatok egyikét, a gyermekmentést és gyermeknevelést szolgálja. A felügyelet mellett a 2–6 éves gyermekek ellátásban is részesülnek, mégpedig a teljesen szegény szülők gyermekei díjtalanul, a többi pedig napi 20 fillérért. A felvételnél elsősorban, valláskülönbség nélkül a munkáscsaládok gyermekei részesülnek előnyben, amennyiben az élet viszonyai ezektől a gyermekektől vonják el a leginkább a szülői gondozást. Az intézmény szellemi és anyagi ügyeit Rónai Erzsébet igazgatónő intézi. Leány-otthonuk az első ilyen intézmény (a fővároson kívül) az egész országban. Átmeneti otthonul szolgál a fiatalok bűnös leányok számára, akiket a fiatalkorúak felügyelőhatósága, a királyi törvényszék, a királyi járásbíró vagy a rendőrség oda beutal, amíg végleges elhelyezésükről intézkedés történik. A beutalt leányok állandó felügyelet alatt vannak s egy felügyelőnő vezetése alatt oktatást nyernek a háztartás különböző irányú munkáiban. De gondoskodnak lelkük nemesítéséről is, hogy visszakerülve a társadalomba, ellenállhassanak az élet különböző veszélyeinek, s keresztény szellemben kezdhessenek új élethez. Ezt a szép feladatot Rónai Erzsébet igazgatónő végzi.

Fogházmisszió

Kötelességnek tartotta az Egyesület, hogy működését ebben az irányban is kiterjessze, s támogassa a büntetésüket elszenvető nőket úgy elítéltetésük ideje alatt, mint kiszabadulásuk után.

Kórházmisszió

A nővédelem egyik legszebb feladata az elhagyott, kórházban szenvedő beteg nők vizsgálatása és támogatása. Az Egyesület ezt a feladatát a városi köz- és gyermekkórházban teljesíti.

Általános jótékonyosság

Az Egyesület jótékonyági működését nagy mértékben előmozdítja az a körülmény, hogy az egyházi hatóság megbízásából a Szent-Antal-perselyekben befolyt adományokat kezeli. Ennek alapján jótékonyáguk az egész város területére terjed ki. Az Egyesület saját pénztárából is fordított pénzt segélyezésekre¹⁶.

16 *Országos Katolikus Nővédő Egyesület. 1912. 81.*

Nővédelmi Iroda

Célja az erkölcsi és anyagi támogatásra szoruló nőknek segíteni. A munkanélkülieknek munkát kerestek, a keresetforrás nélkülieknek alkalmat adtak, hogy kereseti forrást találjanak; a betegek érdekében közbenjártak, hogy a kórházba felvegyék őket; a munkaképteleneknek és árváknak pedig a szegényháza, ill. árvaházba való felvételét elősegítették.

Társadalmi működés

Az Egyesület tagjai szellemi érdekeinek előmozdítása céljából több közművelődési estélyt rendeztek hangversenyekkel egybekötve. Ezenkívül katolikus bált és népünnepélyt rendeztek. Napközi otthonukat háború esetére kórháznak ajánlván fel, az Egyesület tagjai részére három hétig tartó kötés és ápolási tanfolyamot rendeztek, hogy a sebesülteket szakszerűen ápolhassák.¹⁷

Szociális Missziótársulat

Az Országos Katolikus Nővédő egyik szerveként 1908. november 19-én megalakult a Katolikus Nők Missziótársulata, mely ígéretesen fejlődött, s 1909-től a nevük már **Szociális Missziótársulat**. Elnöke: Farkas Edith, alelnöke Slachta Margit. A Szociális Missziótársulat több intézményt működtetett.

Szociális Szeminárium

A XX. század elején a szociális munka még távolról sem volt elismert foglalkozás. Nem létezett olyan iskola sem, amely munkatársat képzett volna ki erre a szolgálatra. A patronázs munka fejlődésével a tagok saját gyakorlatukból tanultak.

1911-ben a Missziótársulat megnyitotta az első Szociális Iskolát Magyarországon. Kezdetben az előadások a Ferenciek terén lévő hivatalok egyikében voltak, később az iskola átköltözött a Krisztina körüti anyaházba.

Először még nem volt kidolgozott tanterv. Inkább előadássorozatot tartottak az alapító anya, Slachta Margit nővér, egyetemi tanárok, az Igazságügyi Minisztérium tagjai, bírái, stb. Az elméletet 3–6 hónapig terjedő időben tanították. A gyakorlati munkába a nővérek vezették be a hallgatókat.¹⁸

A Szemináriumban csendes, de buzgó és céltudatos munka folyt a tagok kiképzése érdekében. A külső szociális munkával foglalkozó tagok a saját munkakörükbe vágó ismeretek elsajátításán kívül szorgalmasan tanulják a gyorsírást, a német és francia nyelvet. A Társulat nagy súlyt helyezett arra, hogy a kézimunkával foglalkozó tagok is művelődjenek, azért ezek számtant, nyelvtant, földrajzot, történelmet, éneket, tornát stb. tanulnak. Kiadóhivataluk a Szeminárium nagyobbított részében van elhelyezve, itt van a könyvtár is. Probation Officer kurzusokat tartottak. A probation officer szó hivatalos pártfogót jelent. A hivatalos pártfogó állami hivatalnok, kinek föladata a fiatalok bűnözőkre vonatkozó adatoknak kiderítése, a bíróság által próbára bocsátott fiatalok felügyelete és pótló nevelése. Az ehhez szükséges elméleti és gyakorlati kiképzést nyúj-

17 Uo. 88.

18 RENFRO 1998. 41.

totta a probation officer-kurzus. Tantárgyai a következők voltak: morálteológia, jogi ismeretek, patológia, gyógypedagógia. Ezenkívül a hallgatók mentőkurzuson is részt vettek, megtekintették a gyűjtőfogházat, a gyermekbíróságot, a toloncházat, az állami gyermekmenhelyet, az Országos Gyermekvédő Ligát stb.

A Társulat irodalmi bizottsága abból a célból alakult, hogy azokat a kincseket érő külföldi műveket, melyekből annyit tanulhatnak, akik a szociális téren munkálkodnak, azok számára is hozzáférhetővé tegyék, akik nem tudják az illető nyelveket.

A Szociális Missziótársulat pártolótagjainak szervezete a Szeretetszövetség, melynek főadata a Társulatot céljaiban anyagi segítségnyújtással vagy közreműködéssel támogatni.

Nővédelmi Hivatal

Irodát nyitott az Országos Katolikus Nővédő Egyesületnek, az Országos Katolikus Patronázs-Egyesületnek, a Katolikus Leányok Országos Szövetségének, az alakuló Katolikus Munkásnők Egyesületének, az alakuló Katolikus Tanítónők Egyesületének.

Katolikus Női Patronázs-Egyesület

A Nővédő Egyesület jelentős szerve volt. A rabnők erkölcsi megújítására és a szabaduló rabnők erkölcsi és anyagi támogatására irányuló munkakörüket, amely a fogházmisszióban és a Bethánia-szeretetház fönntartásában állott, ki kellett tágítani.

Az Egyesület munkássága 5 körre terjed ki:

1. A fiatal leányoknak a romlott környezetből való kiemelése
2. A gyermekrendőrség, s gyermekbíróság elé kerülő fiatal leányok gondozása
3. A Bethánia-szeretetház fönntartása
4. A fogházmisszió
5. A munkaszerezés

A bírósági ügyekben egy-egy patronessz már a tárgyalás napját megelőzőleg kinyomozta azt a környezetet, amelyben a vádlott leány élt, életviszonyait, amelyek sokszor a bűncselekményt előidézték; szülőiknek, ezek híján gyámjának, esetleg más hozzátartozóinak egyéniségét, a bűncselekmény alkalmi okait stb. és kutatásainak eredményét írásban közölte a fiatalok bírójával. A tárgyalásokon 4 patronessz fölváltva jelent meg, a szükséges adatokat a bírósággal előszóval is közölte, és a tárgyalás eredménye alapján esetről esetre megtette azon intézkedéseket, ill. más hatóságnál (pl. árvaszéknél) azokat a lépéseket, amelyeket a vádlott, de legtöbbször szabadlábon hagyott leánynak a veszélyeztető környezetéből való kivétele, továbbá züllésének meggátlása és a tisztességes munkához juttatása érdekében tenni lehetett.

Olyan esetben, midőn a bíróság az elítélt leány büntetésének végrehajtását felüggesztette, az Egyesület tagjai a próbaidő alatt felügyeltek a fiatalkorú leány magaviseletére, támogatták őt tanácsaikkal és irányításukkal és ingadozó magaviselet esetén iparkodtak őket befolyásukkal a becsületes munka útján megtartani. Az Országos Katolikus Női Patronázs-Egyesület Miháلكovich utcai leányotthonába helyezte el azon szabaduló rabnőket, akiknek helyet, munkakört akart keresni. Ide hozták a detektívek a hajléktalan, eltévedt fiatal leányokat, ide küldte 1912-ig a Magyar Egyesület a leánykereskedelem ellen (míg nem volt saját otthona) azon katolikus védenőket, akik a bűnből

menekülni akartak, ide fordultak nem egyszer kétségbeesett vidéki szülők, hogy gyermekük szigorúbb felügyelet alatt legyen, míg szolgálatba helyezik.

Bethánia-szeretetház (5-6. kép)

A fogházból kiszabadult szerencsétlen nők útja rendszerint visszavezet a fogházig, avagy az erkölcsi és anyagi nyomorúságig. Ide fogadják be a letartóztató intézményekből szabadult nőrabokat, továbbá a züllésnek indult, ill. elhagyatottságuk vagy környezetük folytán az erkölcsi romlás veszélyének kitétt fiatalkorú leányokat.¹⁹ A letartóztató intézetekből szabadult nőrabok közül többen alkalmazást szereztek, sőt volt, akit az öngyilkosság útján való elpusztulástól is megmentettek. Az erkölcsi romlás veszélyének kitétt fiatal leányokat az állami rákospalotai, az állami gyermekmenhelyből és a gyermekbíróság, a gyermekrendőrség útján kapják.

Javítónevelésük eszközei: a vallás-erkölcsi oktatás; az elemi oktatás; az állandó napi-rend megtartása; a tisztaság s rendszeret megszoktatása; a háztartásra s ipari munkára való oktatás és a folytonos felügyelet. A növendékek vallásos érzületét s ezzel erkölcsi állapotukat nagyban fejleszti az intézet kápolnájában naponként tartott szentmise és a szentségekhez való rendszeres járulás.²⁰ Nevelésük fő célja, hogy a bűn útjára térteket a lelki műveltség olyan fokára emelje, melyen ők maguk saját akaratukból forduljanak el eddigi életüktől, s megértve a szép élet erkölcsi értékét, ilyen életet akarjanak akkor is folytatni, ha az otthon már elbocsátja őket védőszárnyai alól.²¹ Céljuk az is, hogy megpróbálják a leányokat távol tartani a bűn lehetőségeitől. Az élelmezés egyszerű és tápláló. A növendékek az intézeti személyzettel együtt étkeznek. 1908. májusától Szikszón saját otthonban nevelődnek. Az Elnök utcai ház előzőleg két hónapig nyújtott otthont az intézménynek. A szikszói ház azonban állandó otthonává lett a közösségnek.

A Hunyadi-birtok, amit Fischer-Colbrie püspök Farkas Edith rendelkezésére bocsátott, sok kilométernyi távolságban volt minden lakott helytől. A birtok még igen sok munkát igényelt.²² 1910 novemberében már minden rendben volt. Az új és megnagyobodott Bethániát az állam hivatalosan elfogadta. Hatvan 12 és 18 év közötti leánynak adtak hajlékot. Később ez a szám 80-ra, majd 100-ra emelkedett. Mindnyájan bentlakók voltak. Mint Budapesten, itt is a lányokat az Igazságügy utalta be. Voltak olyanok, akik törvénytelen gyermekként kerültek ide, voltak, akik budapesti letartóztatásból. Házi-munkára (7. kép), könnyebb mezei munkára, szőlőművelésre tanították őket. Külön-külön tantermekben elméleti kiképzést is kaptak.

Néhány évvel később a nővérek bevezették a becsületrendszert. A lányok nyitott épületben éltek, szökés mégsem fordult elő. A leányok bankszámlát is nyithattak, ahová maguk helyezték el külön keresetüket. A letartóztatottak 67 %-a nem került újra büntetés alá. Sokan kaptak magasabb kiképzést is, és nem egy visszajött a kápolnába, hogy ott tartsa meg az esküvőjét.²³

19 *Országos Katolikus Növédő Egyesület.* 1908. 62.

20 Uo. 64.

21 Uo. 66.

22 RENFRO 1998. 38.

23 Uo. 39.

A fogházmisszió

A patronesszeknek egy része a gyűjtőfogházban, egy része pedig a törvényszék fogházaiban működik. Olyan munkára igyekeznek a rabnőket megtanítani, hogy a fogházból kikerülve, kenyerét megkeresse szabadulásának első napjától kezdve. A munkatánítással nemcsak segítik, hanem javítják is őket. A kikötött ún. „fejpénz” s kéthetenkénti „kiétkezési” díjazáson kívül az értékesített munkák után befolyt összeg egy részét névre szóló postatakarékpénztári könyvükbe teszik.

AZ ORSZÁGOS KATOLIKUS NŐVÉDŐ EGYESÜLETTEL KAPCSOLATBAN LÉVŐ ÖNÁLLÓ INTÉZMÉNYEK

Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége

Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület felkarolja az elhagyott nőnek összes, erkölcsi és anyagi érdekeit. Akik nevelésben nem részesültek, azokba a vallási és erkölcsi igazságokat igyekszik plántálni, akik elemi oktatást nem kaptak, azokat írás-olvasásra oktatja; akik erkölcsi veszélyben vannak, azokat oltalmába fogadja, a ruhátlanokat felruhazza, az éhezőket táplálja, a hajléktalanoknak barátságos otthont nyújt, a munkanélkülieket kenyérkeresethez juttatja, az igazságtalanul üldözötteknek ügyét magáévá teszi.

A Munkásnővédő Egyesületnek már 1898-ban megvolt az első új hajtása: Vasúti Misszió és Családvédő Egyesület címén új szakosztály létesült. Az Egyesület 1906-ban Újpestre költözött saját otthonába. 1908-ban, midőn a **Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége** teljesen önálló szervezet lett, magába olvasztotta a Családvédő Egyesületet és a Vasúti Missziót. A Szövetség gróf Károlyi Lászlóné elnökle alatt létesült. Országos jellege abban áll, hogy a fővárosban és vidéken Katolikus Háziasszonyok Egyesületeit, azon belül cseléd- és más háztartási intézményeket létesít és azokat mint központ irányítja. A Szövetség a Katolikus Nővédő Egyesülettel kapcsolatot tart fenn, amennyiben ugyanazon egyházi felügyelőség ellenőrzését ismeri el magára kötelezőnek. A háziasszonyok tömörítésével együtt a háztartási alkalmazottakat kezdte megszervezni, s munkájukat nívósabbá tenni. Feladatának tekintette a háziasszonyok lelki gondozását és hivatásszerű képzését, a háztartási alkalmazottak tömörítését és nevelését (*Szent Zita-körök*), végül a leányvédelmet. A háziasszonyok lelki életének elmélyítése által öntudatos, vallásos, erőslelkű nőket kívánt a Szövetség kialakítani. Ezen célját a lelki élet eszközeivel valósította meg. Módot adott ezenkívül tagjai továbbképzésére háztartási és gazdasági szakelőadásokkal, újszerű háztartási eszközök ismertetésével, főző- és varrótanfolyamokkal, bemutatókkal, kiállításokkal és gyárlátogatásokkal. Különösen hasznosnak bizonyultak a „háziasszonydelutánok” Az akkori idők sokféle szellemi áramlatával szemben megismertette a magyar katolikus női társadalmat az egészséges katolikus világnézet időszerű válaszaival. Ennek érdekében évről évre megrendezte az „Élet Iskolájának” előadássorozatait. A Szövetség családvédelmi feladatával szoros összefüggésben állónak látta a leányvédelmet. éppen ezért minden igyekezetével védelmet kívánt nyújtani mindazoknak a leányoknak, akik rövidebb vagy hosszabb időre kénytelenek voltak kilépni az otthon védő keretei közül, így többek közt

a cselédleányoknak is. A fővárosban és a nagyobb vidéki városokban Vasúti Missziót szerveztek, mely a faluról érkező leányokat a pályaudvaron várta s útbaigazította. Volt három családotthonuk, ahol elhelyezkedésükig fillérekért szállást és ellátást kaptak. Az otthonok mellett voltak az elhelyező irodák, melyek a helykeresést megkönnyítették. Az egyesület keretében működő *Szent Zita-körök* vasárnap délután gyűjtötték össze a leányokat, amikor rövid tanítás mellett szórakoztatásukról is gondoskodtak.²⁴ A háztartási alkalmazottak egyetlen szaklapja a „Magyar Házimunka” volt. A Szent Zita-kör vezetői részére adták ki a Kalauz c. füzetet, mely az évi munkaprogramot és utasítást tartalmazta, ezenkívül minden ősszel, a munkaév megkezdése előtt a vezetők és lelkivezetők részére „Vezetőképző tanfolyamot” tartott. Az utolsó években már az ún. „családparlamentet” is megrendezték, melyen több mint ezer leány vett részt, s maguk adták elő problémáikat. Ugyancsak az egyesület állította fel az Úrinők Otthonát, az Átutazónők Otthonát, a Főiskolások és Középiskolások Otthonát, a Német Nevelőnők Otthonát.²⁵ Jelentősebb kiadványok: „Asszonyok-Leányok”, „Magyar Úriasszonyok Otthona”, „Magyar Úriasszonyok Háztartása”, „Étrend”.

A Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége 1942. január 1-én átalakult Családvédelmi alapítvánnyá, mely a Szövetség munkáját ugyanabban a szellemben, azonos irányelvekkel és eszközökkel végezte.

Katolikus Tisztviselőnők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége

Az 1909-ben különvált Katolikus Tisztviselőnők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége az 1908-ban alapított Üzleti Alkalmazottak és Elárusítónők szakosztályából fejlődött ki.²⁶ Özv. gróf Pálffy Pálné, Korányi Sarolta, dr. Giesswein Sándor alapították. Célja: Magán, valamint állami és egyéb közhivatalban alkalmazott és a kereskedelmi pályán működő nők érdekeinek ápolása és előmozdítása keresztény és hazafias szellemben.

Tevékenysége igen széleskörű:

- egyesületek alapítása és támogatása szaktanfolyamok és előadások tartása formájában, valamint egyéb, a tagok javára irányuló törekvéseiben
- egységesen szervezett díjtalan állásközvetítés a tagok számára
- jótékonsági alapon álló segélypénztárak létesítése, pl. állásnélküliségi, betegségi, rokkantsági és aggkori segély nyújtása céljából
- otthonok (pl. vidékről Budapestre került és egyedülálló tisztviselőnők részére fenntartott 20 ágyas otthon), üdülőtelepek²⁷ és különféle jóléti intézmények létesítése, kedvezmények kieszközlése
- Szövetségi Közlöny kiadása

24 NYISZTOR ZOLTÁN: *Ötven esztendő: Századunk magyar katolikus megújodása*. Bécs: OMC, 1962. 201.

25 Uo. 201.

26 ZICHY SAROLTA: *Gróf Pálffy Pálné élete*. Bp.: Stephaneum Nyomda R.T., 1915. 11.

27 Balatonlellén a katolikus úri középosztály, ill. a tisztviselő társadalom részére „Mária üdülő” néven nyaralási lehetőséget szervezett meg: 20 szobás teljesen modern, folyóvízzel és fürdőszobákkal ellátott épülettel, gazdasági épületekkel, saját stranddal.

- jogi tanács és védelem nyújtása
- évi közgyűlés tartása a tagokat illető kérdések tárgyalására, az egyesületek közötti kapcsolat létesítésére, tapasztalatok kicserélésére
- kereskedelmi leányközépiskolája, a főváros iskolájában 2 és 4 évfolyamos kereskedelmi iskolája van, ahol évente 40 ill. 80, összesen 120 szakképzett és érettségizett leány indítanak el az élet útjára. Ifjúsági csoportjuk tagjai 14–17 évesek, kik a tisztviselőnői pályára készülnek vagy már azon is működnek. A vasárnapi összejöveteleken vallási, irodalmi, művészeti és szakirányú előadásokon képződtek. Önképzőköre a csoportból alakult, elnöksége, tisztikara a maga sorából került ki. Autonómjoggal működtek; a vezetőség mint tanácsadó állt mögöttük. Havonként egy vasárnap a műsort ők töltötték ki. Az önképzőköri működés alkalmas volt az önművelés serkentésére. A Szövetség elfogadta magára nézve az Országos Katolikus Növédő Egyesület egyházi felügyeletét.²⁸

Katolikus Leányok Országos Szövetsége (KLOSZ)

1910-ben P. Buttykay Antal és Farkas Edith kezdeményezésére indult el. Része volt a megalakulásban Ernszt Sándor prelátusnak is. Országos igazgatója Stadler Frieda (8. kép). A Szövetség a Szociális Missziótársulat nővédelmi hivatalában foglalt helyet. Azzal a céllal alakult, hogy a katolikus középosztály leányait vallás erkölcsi életükben és műveltségükben tovább képezze, valamint szociális érzéküket erősítse és a gyakorlati kérdésekre rávezesse. A Szövetség célja az ország katolikus leányegyesületeit és katolikus leányait egységes szervezetbe tömöríteni, hogy

- a katolikus leányok iskolán kívüli nevelését elvi és gyakorlati szempontból egységesen irányítsa
- a katolikus leányok közös érdekeit minden téren egységes fellépés által képviselje és érvényesítse
- a Magyarországi Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetségével való együttműködés révén összeköttetést létesítsen a külföld hasonló szövetségeivel.

A cél elérésére:

- a központ irodát tart fenn
- előadásokat, gyűléseket, tanfolyamokat tart
- kiállításokat, vásárokat, gyűjtéseket rendez
- helyi csoportokat létesít a központban és egyházközségeként
- összeköttetést létesít a meglévő leányegyesületekkel önállóságuk teljes épségben tartása mellett, támogatja őket a munkájukban, a leányokat érintő kérdésekről állandóan tájékoztatja őket előadások tartása és hivatalos lapja által
- központi szakosztályokat és bizottságokat létesít
- központi könyvtárat tart fenn²⁹

28 *A Katolikus Tisztviselőnők és Női kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége Alapszabályai.* Bp.: Stephaneum Nyomda R.T., 1909.

29 *A Katolikus Leányok Országos Szövetsége Alapszabályai.* Bp., 1931.

„A KLOSZ egyesíti magában azokat az iskolákat végzett, középosztálybeli leányokat, akik tartalmas életet akarnak élni, becsületesen felkészülni arra, hogy hivatásuk magaslatán álló feleségek és anyák legyenek, vagy arra, hogy mint orvosnők, tanárnők, tisztviselők és egyáltalán minden pályán: felelősségtudattal dolgozó, teljes értékű emberek legyenek, és akik hivatást látnak az apostolkodásban, hogy általuk is szebb és jobb legyen a világ.”³⁰

A KLOSZ jelöltjei, tagjai, gyökérmunkásai³¹ részére évenként néhány tanulmányi napot rendez, amelyet a résztvevők előadások hallgatásával, elmélkedéssel, tanácskozással töltenek el.

A KLOSZ tagjai csoportokban (klubokban) dolgoznak lelki-szellemi továbbfejlesztésükön. Ennek eszközei:

- a munkaterv szerinti előadásokon való részvétel
- a közös munkába való aktív bekapcsolódás
- tudatos törekvés annak a szellemnek az elsajátítására, amely le van fektetve törvényekben

A KLOSZ tagjai katolikus atmoszférát akarnak teremteni a világi életben, bele akarják építeni a természetfelettit a természetes életbe:

- esti és reggeli imájukat térden állva végzik otthon, a családban közösen imádkoznak
- a feszület fő helyre kerül a családi otthonban
- a jászolban fekvő Jézuska-szobrot teszik a karácsonyi asztal központjává

Csoportjai száma, amelyek mindegyike 20-60 tagot számlál, összesen 76, amelyek közül 28 a főváros területén működik, a többi pedig a vidéki városokban. Nagyobb vidéki városokban több csoport is működik. Jelentősek az adventi konferenciák és a szerdai összejövetelek, melyeken szórakoztató előadásokon kívül fölváltva voltak irodalmi, művészeti és szociális előadások. A Szövetség csak érettségizett leányokat vesz fel tagjai sorába, két régebbi tag ajánlására és 3 hónapi próbaidőre, kivételesen azonban elegendőnek tartja a 4 középiskolai végzettséget is. A Központ havonta munkafüzetet bocsát ki a vezetők munkájának megkönnyítése céljából, 1941-től pedig évenként naptárt is ad ki.

Szent Margit Kör

Az egyetemi hallgatóknak iránt régen érdeklődött már Pálffy grófnő. A szép virágzásnak indult **Szent Margit Kör** már létesítésekor megnyerte rokonszenvét, pártolta, támogatta a nehéz megalakulás éveiben. A Szent Margit Kör szellemi kezdeményezője 1906-ban Hantos Ferenc, akkori leánygimnáziumi hittanár volt, aki tanítványainak azt tanácsolta, hogy amikor az egyetemre kerülnek, tömörüljenek, hogy keresztény katolikus szellemben is megerősödvé haladjanak tudományos pályájukon. Két egyetemi hallgató az egyetemen gyűjtötte össze a tagokat, a harmadik kezdeményező pedig, aki még gimnazista volt, felkereste Farkas Edithet, s az ő elnöksége alatt 1907. január 31-én már húsz tag tarthatta meg az alakuló ülést, s ugyanakkor megválasztották védnökké gróf Pálffy Pálnét és Prohászka püspököt.³² Céljuk volt előadások és összejövete-

30 Leánynaptár 1941.

31 Gyökérmunkások azok, akik nemcsak élvezői, hanem munkásai és irányítói a KLOSZ-nak.

32 ZICHY 1915. 12.

lek által katolikus szellemben összetartani az egyetemi nőhallgatókat. A nővédő egyesületi szoros kapcsolatot csak 1913-ban lazította meg egy közgyűlési határozat. Bár más kezek alkották meg a Collegium Marianumot, az mégis gróf Pálffy Pálné szellemének köréhez tartozott.

Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Országos Szövetsége (Kialakulása és tevékenysége)

Korányi Sarolta (1868–1935) pedagógiai munkája mellett az Országos Katolikus Nővédő Egyesület alelnökéként szociális-karitatív kérdések megoldásának szentelte életét. Figyelemmel kísérve fiatalokú védeneci sorsát, látta, hogy a munkáslányok és munkásnők érdekeinek védelmét már nem lehet karitatív keretek között megoldani, ide másfajta szervezet kell. A szervezés megkönnyítésére a Nővédő minden 16 év feletti pártfogoltját átadta a meginduló Katolikus Munkásnők Egyesületének. Korányi Sarolta már 1908-ban keresett magának munkatársat, akit a fiatal Slachta Margitban vélt megtalálni. Slachta akkor a győri polgári iskola tanárnője és a Nővédő patronessze volt. Ő is elvégezte a németországi munkásnőitkari tanfolyamot, és visszatérve otthagytta a pedagógusi pályát, hogy Korányi Sarolta mellett dolgozzon. Hamarosan azonban Slachta Margit életútja másfelé kanyarodott, megismerve Farkas Edith tervezetét a megalapítandó Szociális Missziótársulatról, ezt érezvén hivatásának, odacsatlakozott. Korányi Sarolta nem csüggedt, 1911-ben megnyerte munkatársaknak a Kriegs-An testvéreket és megkezdtek a munkát. Kriegs-An Emil és Mella³³ járták a főváros kerületeit ... és az országot, s fáradhatatlan apostolai voltak a katolikus munkásnőügynek. Korányi Sarolta akkor már gyógyíthatatlan beteg volt, idegbénulásban szenvedett. Ennek ellenére megalkotta a szervezet alapszabályát. 1906-ban készült el a Vezérkönyv a Katolikus Munkásnő Egyesületek vezetői számára. A Vezérkönyv két részből állt:

- A) Elméleti bevezetés. Ebben tárgyalja a munkásnőkérdést: valós képet ad a munkáslány és a munkásasszony gyötrelmes életéről, és végül az orvoslás útjáról.
- B) Részben a szervezésről, a munkásnő egyesület megalapításáról, az egyesület nevelő munkájáról...

Az 1919-es Tanácsköztársaság az elsők közt zúzta szét a katolikus munkásnő szervezeteket. Korányi Sarolta egészségi állapota nem tette lehetővé, hogy újrakezdjen. Munkatársai is új feladatokat kaptak. Egy-egy munkásnő egyesület, mint az újpesti, az angyalföldi, a józsefvárosi fennmaradt. Ezek csatlakoztak az 1931-ben, a Szociális Testvérek Társasága által megindított munkásnőmozgalomhoz.

Korányi Sarolta még látta vetésének szárba szökkenését, átadta tapasztalatait a fiatal szervezőnek és 1935-ben itthagytta a földi világot. Slachta Margit,³⁴ Rónai Paula testvért bízta meg a szervezés vezetésével, és két fiatal tagot, Palágyi Natáliát és Jolsvai (Köstler) Hedviget adta neki segítségül. Korányi Saroltához jártak tanulni, eligazítást kérni. Dr. Leisen Erzsébet, Holló Rózsi és még többen csatlakoztak hozzájuk. A munkásnőket képviselték a Magyar Leányok Katolikus Akciójában és a Katolikus Nőszövetségben. Érdekvédelem tekintetében együttműködtek a Keresztény Szocialista

33 Kriegs-An Mella előzőleg már dolgozott, mint patroness az Országos Katolikus Nővédő Egyesületben (1908)

34 Slachta Margit (1884–1974) 1923-ban megalapította a Szociális Testvérek Társaságát.

Szervezettel, a Hivatásszervezettel. Szorosan összedolgoztak és sokat tanultak a J. O. C. F.-től (Jeunesse Ouvrière Chrétienne Feminine). A szervezést az iparostanonc iskolában kezdték el,³⁵ ahol a fiatalok, bár lelkesedtek az eszméért, a név – munkásnő – visszatetszést keltett. Olyan nevet kellett találni a mozgalomnak, amelyet elfogadnak a kor leányai, akár gyárban, akár iparban, akár boltban dolgoznak. Így indult el a Katolikus Dolgozó Leányok Egyesülete, 1933-ban pedig belügyminiszteri engedéllyel megalakították a Katolikus Dolgozó Leányok Országos Szövetségét, majd 1934-ben a Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Országos Szövetségét.

Az 1940-ben jóváhagyott módosított alapszabályuk kimondja, a szövetség célja a gyárakban, kézműiparban és a kereskedelemben dolgozó nők katolikus egyesületeinek autonómiájuk fenntartása mellett való egyesítése, vallásérkölcsi, szakmabeli és gazdasági érdekek előmozdítására és egységes képviselőjére. A Szövetség két szakosztályra oszlik: A Katolikus Dolgozó Nők (DN) és Katolikus Dolgozó Leányok (DL) szervezetére, melyeknek legfőbb vezetősége közös, egyébként mindkét ágának saját ügyvitel van.³⁶

A mozgalom a dolgozó leányban és nőben mindig az egész embert, a lelket és a testet, földi és örök rendeltetését, a családi és szakmai hivatást tartotta szem előtt és ezért akciói, munkája az élet egész körére, sőt a dolgozó családok egészségére is kiterjedt. A mozgalmat csak apostoli lelkű, jól képzett, lelkileg elmélyült vezetők és tagok tudják fenntartani és tovább építeni, ezért az első évek óta újra és újra megrendezte a Szövetség heti összejöveteleit, vezetőképző tanfolyamait és tanulmányi napjait. Az előadások tervszerűen összeállított elgondolás nyomán kapcsolódtak egymásba. Evégből a központ kéthónaponként kiadja a Vezetők Mappáját (1943-ig: 20 egyhetes tanfolyam 1500 hallgatóval, háromnapos tanfolyamok 1400 hallgatóval). Példaként álljon előttünk egy csoport-összejövetel a Vezetők Mappája alapján: „Az összejöveteleken a vezető lehetőleg pontosan jelenik meg ... 20 perc várakozási időt engedélyeztünk, ezt az időt magánbeszélgetésre fordítjuk, hogy a többeket érintő kérdéseket a jelenlévők észrevétlen bevonásával tárgyaljuk meg. Feltétlenül érdeklődünk a munkahely, munkaidő, bér, munkaadó stb. iránt olyan értelemben, hogy a leányok inkább személyük iránt megnyilvánuló érdeklődésnek tekintsek. A gyülekezési idő leteltével imádkozunk. Ima után tornászunk. Az első összejövetelen megmagyarozzuk a testmozgás jelentőségét és fontosságát, megérdeklődjük a leányok foglalkozását, és ehhez mérten állítjuk össze a gyakorlatokat, melyek azt szolgálják, hogy a napi egyoldalú munkában igénybevett izmokat ellenkező mozgással felszabadítsuk és megmentsük a deformálódástól, ill. a használaton kívül helyezett izomzatot az elernyedéstől. Varrónőkkel pl. mellkasfeszítő, derékegyenesítő stb. gyakorlatok, kötő- és szövönőkkel, általában álló foglalkozásaikkal nagyon sok guggoló és csípőhajlító gyakorlatokat végeztessünk.”³⁷ Torna után az összejövetel komoly tárgyú előadását tartották meg. Erre nézve minden évben kidolgozták havi bontásban a megtárgyalandó anyagot, etikai, vallási, politikai, gazdasági témában. Az előadás nem tarthatott 20 percnél tovább. A komoly előadás után a hivata-

35 Az iparostanoncoknak heti néhány órában elméleti képzést is kellett kapniuk.

36 *A Katolikus Dolgozó Nők és Leányok Országos Szövetségének Alapszabályai*. Bp.: Szent Imre Nyomda, 1940. 2.

37 MONA ILONA: *A magyar katolikus munkásnőmozgalom története (1897–1952)*. In: *Ministerio. Nemzetközi történetész konferencia előadásai 1995. május 24–26.* Szerk. BÁRDOS ISTVÁN–BEKE MARGIT. Esztergom, 1998. 180.

los ügyek, majd könnyű, érdekes előadás következhetett a divatról, kozmetikáról, jó modorról, szép étkezésről stb. Ezután jöhetett a próba, ha valami rendezés alatt állt, vagy ha ez nem volt, akkor játék. A gyűlést az induló eléneklésével zárták.

Küzdöttek a vasárnap megszenteléséért, a káromkodás megszüntetéséért. Országos mozgalommá fejlesztették a nagypénteki egy perces munkaszünetet. Idővel már egész gyárak, sőt Budapesten polgármesteri rendeletre a közlekedés is leállt nagypénteken du. 3 órákor. Az egész év folyamán, de főleg adventben és nagybőjten lelki napokat és lelkigyakorlatokat tartottak. A heti csoportélet menete a következő volt: ima, előadás (hetenkint váltakozva munkásélet, munkásproblémák, kulturális, szórakoztató, valamint világnézeti eligazítások), közös játék, mozgalmi hírek. Imával zárult. A mozgalom nem állt meg a szellemi-lelki szükségleteknél. A tagok gyakorlati nehézségei: munkahely, munkaegészségügyi, valamint lakásproblémák. Katolikus orvosnők 5 helyen tartottak ingyen rendelést, minden problémával bizalommal mehettek oda. A fővárosban és vidéken DLN otthonokat alapítottak. A tízéves évfordulóig (1943) szakmai-szociális téren a Mozgalom a következőket valósította meg:

- 350 szakcikk jelent meg a Dolgozó Nő-ben és az Én naptárom-ban (ez 1938-tól jelent meg kb. 3000 példányban)
- 100 szociális nagygyűlést rendezett, vagy ilyenén vett részt
- 400 memorandumot nyújtott be különböző hatóságokhoz (pl. a nőpostások megfelelő meleg ruházatáért)
- 5 nyilvános szakmai ankétot rendezett
- 3 kérdőívet bocsátott ki 1000-1000 adatszolgáltató bevonásával
- 2000 állást közvetített
- 3000 lakásügyben segített és egy sztrájkot szervezett
- 40.000 pengő értékben eszközölt közös jutányos beszerzéseket (egyenruha, egyen sapka, jelvény, majd a háborús időben élelmiszer is)
- vándor menyasszonyi ruhával, fátýollal és vándor csecsemőkelengye kosárral segítette az ifjú házasságokat³⁸

1936-tól kezdve minden év legnagyobb eseményének számított a Szent József díszgyűlés. 1941-ben már a Pesti Vigadó nagytermében, 1942-től pedig már megtöltötték az akkori főváros legnagyobb termét, a mai Erkel Színházat (akkor Magyar Művelődés Házát).

A Szövetség kezében hatékony eszköznek bizonyul a *Dolgozó Nő* c. havilap³⁹ és az évenként rendezett gyűlések, melyeket az ország nagyobb városaiban tartottak. Mindezek keretében igyekeztek orvosolni az egyes üzemekben tapasztalható visszaéléseket és ugyanakkor küzdöttek az újabb és jobb munkástörvényekért. Kiadványai: *Az én naptárom*, *Nehéz munkában egészséges táplálkozás*, *Szívárvány* c. színmű, *Eszter és társai* c. kisregény. Előadások, kurzusok, ünnepi beszédek sokasága (Győr, Szeged, Szombathely stb.), főleg Rónai Paula, Köstler Hedvig és Palágyi Natália részvételével. Kirándulás Esztergomba (580 leány) Palágyi Natália vezetésével, zarándoklat Pannonhalmára Rónai Paula szervezésében, adventi délutánok tartása a szegedi állami dohánygyár

38 JOLSAI HEDVIG - MONA ILONA: *A Katolikus Dolgozó Nők és Leányok Országos Szövetsége: A DN és DL*. In: *Félbemaradt reformkor*. Róma, 1990. 108.

39 *Dolgozó Nő*. Szerk. RÓNAI PAULA 1935-1944. Előzménye: *Dolgozó Leány*. 1933-1934. Szerk. RÓNAI PAULA.

munkásnői számára, tagtoborzók jelzik a mozgalom lendületét, erejét. Palágyi Natália tanmenetet dolgozott ki, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy minden hittanóra végén 5 perces előadásban ismertessék a dolgozó leány mozgalmat. 1939-ben megnyílt az első magyar katolikus munkásnő üdülő Korányi Sarolta hagyatékából, a „Sarolta üdülő”, Balaton-Jankovich telepen. Ezt követte Erdélyben Görgényszentimre, majd Bácskában a Palics és fent északon Hollóstető. Ezekben a helyeken a mozgalom tagjai önköltségi áron üdülhettek.

1941-ben a mozgalmat elindító Rónai Paula lemondott a központi vezetésről, Salkaházi Sára testvér (9. kép) vette át tőle a feladatot.

Azonnal megkezdte a Sarolta üdülő kibővítését. Az első magyar munkásnő főiskolát tervezte ide. A történelem azonban másképp döntött. Mire 1944-re felépült, megtörtént Magyarország megszállása. Így a Sarolta üdülőt üldözött kisgyermekes anyák és szülő nélküli gyermekek népesítették be. 1944. október végén vette a Szövetség saját kezelésébe a Bokréta u. 3. alatti házat. Maga a központi vezető, Salkaházi Sára testvér vette kezébe az otthon ügyeit. Ide is befogadott kb. 20–30 üldözöttet. Feljelentés alapján 1944. december 27-én nyilasok jöttek, és Sára testvért, Bernovits Vilma hitoktatót és négy menekítettet elvittek. Valamennyiüket kivégezték a Duna-parton, feltehetően a mai Matróz csárda közelében. A mozgalom még egy vértanúval dicsekedhet: Bódi Magdi 24 éves fűzfőgyártelepi dolgozó leánnyal. 1946. júliusában a Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Országos Szövetségét a fasiszta egyesületek közé sorolták és betiltották.⁴⁰ A csoportok ezután mint az Actio Catholica Dolgozók Nagyasszonya Csoportjai működtek. A Sarolta üdülő 1947–1952-ig mint Veszprém egyházmegyei Szent Sarolta Lelki Gyakorlatos Ház működött, melyet a mozgalom tagjai továbbra is igénybe vettek üdülésre, önképzésre, lelki elmélyülésre. Igazi jelentősége 1950 után bontakozott ki, amikor az egyetlen lehetősége volt a szétszórt magyar szerzeteseknek, hogy találkozzanak és lelkigyakorlaton vehessenek részt.

Katolikus Lánykörök Szövetsége (KALÁSZ)

Az 1920-as és 30-as években a magyar értelmiségből többek figyelme a falu felé irányult. Céljuk kettős volt: egyrészt a még fellelhető hagyományokat összegyűjteni, másrészt elősegíteni a parasztság felemelkedését. 1934-ben a Katolikus Nőszövetség a falusi leányifjúsági csoportok számára vezetőképző tanfolyamot hirdetett Pécelen. Akkor még mindössze néhány lelkes tanítónő gyűlt össze, de amikor 1935-ben újból meghirdették a tanfolyamot, az érdeklődés sokkal nagyobb volt. Részt vett rajta Luczenbacher Rita⁴¹ (10. kép) mint hallgató, Stettner Andrea⁴² mint előadó, akit az elnökösszony, Zichy Ráfáelné hívott meg.

40 *Új Ember*, 1946. augusztus 4.

41 Luczenbacher Rita 1910. február 8-án született Pettenden, földbirtokos családból. Középiskolai tanulmányait a budapesti Sacré Coeur-ben végezte, majd nyelvszakos tanárnak készült, tanulmányait a KALÁSZ megindulása miatt nem fejezte be. 1950-től ápolónőként, majd háztartási alkalmazottként, végül sekrestyésként dolgozott. Utolsó éveit a XXIII. János Szeretetotthonban töltötte 1986-ban bekövetkezett haláláig.

42 Stettner Andrea 1905. január 15-én született Székelyhídon (Bihar megye) A nagykarolyi piarista gimnáziumban érettségizett, majd Budapesten kereskedelmi főiskolát végzett. Erdélyben az Erdélyi Ka-

Ekkor alakult ki kettőjükben a terv, hogy el kell kezdeni – egyelőre Nőszövetség keretében – a katolikus falusi leányok tanítását, nevelését. Megfogalmazódott a mindvégig megtartott célkitűzés: hitükben erős, erkölcsükben tiszta, nemzeti érzésükben öntudatos és gazdaságilag képzett családanyákat nevelni a falu fiatal leányaiból. 1935. augusztusában a II. ker. Jurányi u. 9. alatt megnyitották a **Katolikus Nőszövetség Faluszervező Irodáját**. Decemberben már napvilágot látott az első sokszorosított körlevél, a lánykörüi vezetők számára készült Tarisznya. A szervező munka a székesfehérvári egyházmegyében indult meg Shvoy Lajos püspök engedélyével 1936. január 19-én Martonvásáron. Velük egy időben elkezdte alföldi szervező munkáját Illésy Mária⁴³ is. 1935. decemberétől havonta jelentették meg a Tarisznyát, színvonalas anyagot adva a vasárnapi lánykörüi foglalkozásokhoz. 1936. június 21-én megrendezték az első Lánynapot Székesfehérvárott. Még ugyanezen a nyáron lelkigyakorlattal egybekötött vezetőképző tanfolyam volt ugyancsak Székesfehérvárott, de a résztvevők az ország legkülönbözőbb vidékeiről jöttek. Ezen a tanfolyamon alakult meg a vezetői gárda, amely a mozgalmat az egész országban elterjesztette.⁴⁴ Luczenbacher Rita házat vásárolt a XII. Pagony u. 8. alatt, a központ ide tette át székhelyét, és mindvégig itt is maradt. Otthont adott a munkával ismerkedni akaró vezetőknek, az átutazó szervezőknek, végezte az irányítással együtt járó adminisztrációt és szerkesztette a kiadványokat.

1936. novemberében az Actio Catholica igazgatója felkérte a központot, hogy vállalja országosan a falusi lányok szervezését és irányítását. 1938-ban az Eucharisztikus Kongresszuson mutatkozott be legelőször a mozgalom a nagy nyilvánosság előtt. Szükségessé vált, hogy mint önálló szervezet dolgozzék tovább, külön alapszabállyal, ügyrenddel. A Katolikus Nőszövetség Faluszervező Irodája helyett felvette a Katolikus Lánykörök Szövetsége – a KALÁSZ – nevet, s az alapszabályt először a Hercegprímás, majd a belügyminiszter 1940-ben jóváhagyta, miután a Szövetség 1939. február 12-én tartott alakuló közgyűlésén kimondta önállóságát.

Magyarországon a két világháború között jónéhány ifjúsági mozgalom létezett, de mind budapesti központi szervezésben működött és általában egy-egy szerzetesrend irányításával. Egyedül a KALÁSZ-munka volt ezektől független, és ugyanakkor decentralizált. A KALÁSZ egyházmegyéenként szerveződött, olyan titkár vezetésével, aki annak a földnek a szülőtte volt. A titkár egyaránt volt a KALÁSZ-központ munkatársa és az egyházmegyei hivatalé. Az egyházmegyei titkárokat a központ előterjesztésére a megyéspüspök nevezte ki. Feladatuk volt az egyházmegye lányköreinek szervezése, látogatása, levelezéssel történő irányítása, egyházmegyei és esperes-kerületi lánynapok, lelkigyakorlatok, tanfolyamok szervezése.⁴⁵ Az egyházmegyei titkárok mellett az Egyház irányító és ellenőrző szerepét gyakorolták az egyházmegyei lelkiigazgatók, akiket a központ felkérése alapján szintén a megyéspüspökök neveztek ki. A helyi lánykörüi vezető

tolikus Nőszövetség munkatársaként működött. 1933-ban jött Magyarországra. 1935-től Luczenbacher Rita segítőtársaként vett részt a KALÁSZ alapításában és központi vezetésében. 1950-től különböző adminisztratív munkaköröket töltött be, húsz éven át üzemvezető volt. Élete végén a XXIII. János Szeretetotthon lakója.

43 Illésy Mária 1908. június 17-én Mezőtúron született. Magyar-francia középiskolai tanári oklevelet szerzett. Mindjárt a megindulásakor bekapcsolódott a KALÁSZ munkájába mint az Alföld fárdatlan apostola. 1965. február 4-én halt meg.

44 SZÉKELY ANDREA: *Katolikus Lánykörök Szövetsége: a KALÁSZ*. In: *Katolikus Szemle* 1989/1. 46.

45 Uo. 47.

megbízása a plébános ajánlására történt. A KALÁSZ szervezete tehát teljesen megfelelt a magyar katolikus Egyház szervezetének, annak hierarchiájára épült. A KALÁSZ-nak a szerzetesrendek többségével jó kapcsolata volt, így a női rendek tagjai sok-sok egyházközségben vezettek lánykört és rendszeresen részt vettek a vezetőképző tanfolyamokon. Számtalan előadást, lelkigyakorlatot vezettek a KALÁSZ-ban a pannonhalmi bencések (főleg Békés Gellért, Blazovich Jákó), de a mozgalom soha nem került függő helyzetbe egyik szerzetesrendtől sem.

A lánykörbe jelentkezők először jelöltként jártak a gyűlésekre, majd próbaidő után ünnepélyes tagfelvételen lettek a KALÁSZ tagjai. A KALÁSZ-ban nem volt tagdíj. A szegény lányok nem tudták volna megfizetni, a jobb módú parasztcsaládokban nem áldoztak ilyen kiadásra. A lánykörnek azonban volt bizonyos bevétele pl. műsoros estekből. A legtöbb lánykör – nem kötelezően – segítette anyagiakkal a KALÁSZ-központot, amely csaknem egész működése alatt gondokkal küzdött.⁴⁶ Az indulótöke elfogyott, s a központ önellátó lett: kiadványaiból tartotta fenn magát. Időnként kapott jólelkű adományokat is magánosoktól és intézményektől. A felajánlott állami dotációt azonban soha nem fogadta el, hogy megőrizze függetlenségét. A KALÁSZ munkája igen sikeres volt. Ennek titkát így foglalhatjuk össze:

- Az Egyház hűséges gyermeke volt, tagjait tudatosan és tervszerűen nevelte a lelki életre, de nem csupán vallásos nevelést adott, a lányok egész személyiségét nevelte.
- A magyarság hivatását abban látta, hogy a tiszta kereszténységet fenntartsa Kelet és Nyugat között. Ilyen alapon nevelte lányait tevékeny hazaszeretetre.
- Összegyűjtötte, felélesztette a magyar falu legjobb hagyományait, ugyanakkor harcolt a helytelen nézetek, hagyományok ellen.
- A vezetők nem „lehajoltak” a lányokhoz, hanem testvérként irányították, nevelték őket.
- Felismerte annak szükségességét, hogy a falu lányait nevelni kell, műveltségüket emelni, tudatosítva bennük a női hivatás szépségét, fontosságát.
- Nem forradalmi eszmékre nevelt, hanem oktató-nevelő munkájával segítette a falu lányait, asszonyait, hogy családjuknak jobb életkörülményeket teremtsenek.⁴⁷
- Abban az időben, amikor a falusi lányok számára szinte semmi szórakozási lehetőség nem volt, vasárnap délután összegyűjtötte őket, hogy az időt kellemesen és hasznosan töltsék.

A KALÁSZ hangsúlyosan vallásos egyesület volt. A vallási öntudat hiányát minden módon igyekezett pótolni. Így az akkoriban kibontakozó liturgikus mozgalom szellemében megtanította a lányokat a szentmisében való aktív részvételre, és gyakori szentáldozásra szoktatta. Kezükbe adta a szentmise állandó részeit tartalmazó füzetet, amelyben az Egyház reggeli és esti zsolozsmájának részletei is benne voltak; ezeket lelkigyakorlatok, tanfolyamok alkalmával hangosan együtt imádkozták. Tanácsolta a misszálé használatát. Nagy gondot fordított arra, hogy a lányok szépen és szívesen énekeljenek. Oroszlánrésze volt a *Szent vagy Uram!* énekeskönyv elterjesztésében. Az iskolai hittankönyvekre épült az *Út, igazság, élet* c. könyv, kérdések és gondolatok a KALÁSZ Katekizmustanításához (Nemes János plébános munkája). A könyv alapján készültek fel a

46 Uo. 48.

47 Uo. 49.

lánykörök az évenként tartott katekizmusversenyekre. A Szűzanya iránti tiszteletet, gyengéd szeretetet is igyekezett a lányok szívébe csöpögtetni a KALÁSZ, valamint elmélyíteni a magyar szentek iránti tiszteletet, követésükre buzdítva őket. Nagy gondot fordítottak a lányok tudatos és tervszerű jellemnevelésére. Beszélgettek a követendő erényekről, a nők gyakori hibáiról, a hibák elleni küzdelem gyakorlatáról. A KALÁSZ-vezetők gondosan végezték a lányok felkészítését női hivatásuk betöltésére, amelyet így fogalmaztak meg: szolgáló szeretet. Ezt nem szűkítették le a családra, hanem kibővítették, beleértve a szerzetesnői hivatást, a tanítónők munkáját és a társadalom más területén dolgozókat. Természetesen legtöbbit a családban betöltött hivatással foglalkoztak, megvilágítva a nő szerepét a házasságban, az anyaságban. Nagy hangsúlyt kapott a lányok nevelésében az erkölcsi tisztaságnak a megőrzése.⁴⁸ A lánykörü foglalkozásokon fontos helyett kapott a szerelem témaköre, a lányok egészségügyi felkészítése. A KALÁSZ munkájában jelentős volt a hazafias nevelés. Összegyűjtötték és elterjesztették a már-már kivesző hagyományokat, több kötetre való népdalt, népi táncokat tanítottak, népi játékokra oktatták a lányokat. Elterjesztették a különböző népi kézimunkákat, hánckészítő és egyéb háziipari tanfolyamokat szerveztek. A lánykörü foglalkozásokon sok-sok népmesét hallottak a lányok. Bevezették őket a háztartási ismeretekbe. Minden tanfolyam háromnapos lelkigyakorlattal kezdődött. Fontos célkitűzése volt a KALÁSZ-nak, hogy minden lánykörü tag lehetőleg évenként végezzen lelki gyakorlatot. Ezen túl különböző tanfolyamok egészítették ki a vasárnapi foglalkozásokat.⁴⁹ 1936. november 5-én nyílt meg Pettenden (Luczenbacher Rita birtokán) a Leányotthon, amely 3 hónapos bentlakásos tanfolyamokon 12–12 leányt készített fel családanyai, háziasszonyi hivatására. A pettendi Leányotthon csupán „gyermekszoba” volt: 1941-ben Bodajkon KALÁSZ Népfőiskola nyílt meg, ahol a 3 hónapos tanfolyamokon már 35–36 leány vehetett részt. Néhány év múlva megnyílt a második főiskola Szadán, Pest megyében. A lányok napirendjében az imádság, tanulás, gyakorlati munka éppen úgy szerepelt, mint a rendszeres pihenés és szórakozás. Nyáron a két népfőiskola a lánykörü vezetők továbbképzését, esetleges pihenését szolgálta. A vezetők munkájának megkönnyítésére, az egyesületi élet állandó táplálására és a munka egységességének biztosítására a központ *Tarisznya* címen évenként nyolcszor, októbertől májusig havonta munkaanyag-gyűjteményt adott ki. Ez tartalmazott 4 előadásvázlatot a 4 vasárnapra, egyházi s világi éneket kottával, mesét, szavalásra alkalmas költeményeket, játék- és táncleírást, valamint kézimunkamintát. Bevezető körlevelét a KALÁSZ alapítója, Luczenbacher Rita írta, így tartva fenn a kapcsolatot az ország lánykörü vezetőivel. Az ő üzeneteit az egyházmegyei titkárok hírei, üzenetei követték. A mozgalom Vezérkönyve tartalmazta a munkára vonatkozó alapvető tudnivalókat 4 fejezetben: a mozgalom, a vezető, a munka és a szórakozás cím alatt. *Vetésforgó* címmel kiadták a vezetők részére a három első *Tarisznya* évfolyam jellemképző előadásait.⁵⁰ A *Tulipántos Láda* a KALÁSZ lányok kedves képes folyóirata volt. Kéthetenként jelent meg, szeptembertől júniusig. Szórakoztatva tanította a lányokat, tartalmazott körleve-

48 Uo. 50.

49 A vasárnapi összejöveteleket lehetőleg a litánia után tartották. Minden vasárnap azért, hogy a falun oly sok bűnalkalmat rejtő vasárnapi szórakozástól elvonja a lányokat. Az összejövetel helyéül leggyakrabban valamelyik iskolaterem szolgált.

50 *Vezérkönyv katolikus falusi lánykörök vezetői számára*. Székesfehérvár, 1937. 27.

let, híreket a különböző lánykörökből, közölte a lányoknak a központba írt leveleit, es-
küvői híreket fényképekkel, lánycsoportok fényképeit, történeteket, meséket, verseket,
ételrecepteket, tréfákat, találós kérdéseket. Ugyancsak a KALÁSZ kiadásában jelent
meg dr. Sáfrán Györgyi *Üzenet* c. könyve, amely elbeszélések keretében a falusi lányok
erkölcsi kérdéseit dolgozta fel. „Süssünk-főzzünk” címmel szakácskönyvet is adott ki a
központ.⁵¹ Néhány színdarab egészítette ki a KALÁSZ kiadványok sorát. Foglalkozott
a központ szentképek, karácsonyi, húsvéti lapok és jelvényes levelezőlapok kiadásával.

A KALÁSZ-lánykörbe az iskolahagyott nagylányok jártak, általában 15–16 éves ko-
runktól addig, míg férjhez nem mentek. A Lánykör tagjai csak katolikusok lehettek, ven-
dégként azonban másvallású lányok is eljöhetnek.

A lánykörü tagok tízparancsa mintegy summázata a KALÁSZ értékrendjének:

1. Szent vallásom törvényeit ismerem és megtartom.
2. Lelkiismeretesen végzem minden munkámat.
3. Ahol tudok, szolgálatkész szeretettel segítek.
4. Vezetőimnek szívesen és pontosan engedelmeskedem.
5. Egyszerűen viselkedem és őszintén beszélek.
6. Haragot soha, senkivel nem tartok.
7. Távollevőkről vagy jót, vagy semmit nem mondok.
8. A jónak, szépnek örülök, ha baj ér, nem panaszkodom.
9. A Lánykör javát és jó hírét, ha kell, áldozatok árán is szolgálom.
10. Vezetőm tudta és engedélye nélkül más egyesületbe nem lépek, ott még csak nem is szerepelek.⁵²

A II. világháború után jelentkezett az az igény, hogy össze kell gyűjteni az ennél fia-
talabb leányokat is, a 12–14 éveseket. A megoldást nemcsak helyeselték, de sürgették a
szülők. A tanítónők ezt a plusz feladatot már nem mindenütt tudták vállalni, rábízták a
kislányokat a lánykör legértelmesebb, példás életet élő, s ehhez a munkához kedvet is
érező nagylányokra. Így alakult ki a KALÁSZ mozgalomban a kislányvezetők értékes ré-
tege. Lelkigyakorlattal egybekötött vezetői tanfolyamot szerveztek részükre, s
1947-ben létrehozták a kislányvezetőknek szánt folyóiratot is. Az iskolák államosítása-
kor a lányköröket vezető tanítónők állami státusba kerültek. Nem volt tehát vezetőjük a
lányköröknek. A stafétabotot a kislányvezetők vették át, akik még 2–3 éven át össze-
gyűjtötték házaknál lánykörü társaikat is, a kicsinyeket is. 1946. nyarán a KALÁSZ
mozgalom működési engedélyét bevonták, a lányok azonban megvoltak és a vezetők is
kitartottak az iskolák államosításáig.

A MAGYAR KATOLIKUS NŐMOZGALMAK ORSZÁGOS KOORDINÁLÓ SZERVEZETE:
A MAGYAR KATOLIKUS NŐEGYESÜLETEK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE

1918-ban a forrongó hangulatok kivédésére a katolikus nőegyesületek összefogtak
és megalakították a **Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetségét**. En-
nek keretében élt tovább az Országos Katolikus Nővédő Egyesületben kialakult intéz-

51 Uo. 28.

52 Uo. 45.

mények többsége. A Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetsége mint a nőmozgalmak országos koordináló szervezete működött. A Szövetség célja:

- hogy az összes, már meglévő katolikus női szövetség, egyesület, társulat, testület, intézet és intézmény, egyházközségi női csoport közt teljes önállóságuk épségben tartása mellett állandó kapcsolatot, illetve olyan összekötő szövetet létesítsen, mely a magyar katolikus női társadalmat összefogó, irányító és reprezentatív szerv;
- hogy a még katolikus nőegyesületbe nem tartozó katolikus nők tömörülését helyi egyesületek létesítésével elősegítse;
- hogy a Katolikus Női Ligák Nemzetközi Szövetségéhez való csatlakozása által a külföldi katolikus nőszövetségi csoportokkal az érintkezést keresse és a külföldi nemzetközi kongresszusokon Magyarország katolikus nőit képviselje⁵³, hivatalos lapja az „Asszonyok-Leányok”. A Szövetség a különböző irányú munkák tanulmányozása és elvégzése céljából bizottságokat állított be, melyek egyenlőképpen szolgálták az összes csatlakozott egyesület, intézmény és testület érdekeit.

Hitéleti bizottság

- összefogja a különböző hitéleti törekvéseket, kiadványok, előadások, lelkigyakorlatok, lelki napok, szentségimádások stb. segítségével mozdítja elő a hitélet elmélyítését⁵⁴

Leányvédelmi bizottság

- összefoglalja nyilvántartás szempontjából mindazon leányvédelemmel foglalkozó szervezeteket és intézményeket, amelyek a leányvédelmet intézményesen szolgálják
- szemmel tartja azokat a jelenségeket, amelyek a közerkölcsöt és különösen a leányifjúságot veszélyeztetik, ezek ellen társadalmi és törvényhozást előkészítő úton küzd⁵⁵
- a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége otthonokat tart fenn cseléd lányok, kenyérkereső nők és diáklányok számára
- otthonai vannak a DL-nek, a Katolikus Nővédőnek, a Katolikus Tisztviselőnők Budapesti Egyesületének, stb.
- nyaralótelepe van a Katolikus Tisztviselőnők Egyesületének és egy bérlete a KLOSZ-nak
- kapcsolatot tart fenn a Nemzetközi Katolikus Leányvédelmi Központtal

Ifjúsági bizottság

- figyelemmel kíséri és irányítja a katolikus leányifjúsági mozgalmakat és időről időre a Szövetségnek beszámol
- kapcsolatot tart fenn a Nemzetközi Katolikus Női Ligák Uniójának ifjúsági szakosztályával

53 *Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetsége alapszabályai.* Budapest: Közlekedési Nyomda, 1931. 3.

54 Uo. 11.

55 Uo. 12.

Szociál-karitatív bizottság

- összeköttetést tart fenn különböző katolikus karitatív irányú egyesületekkel és időről időre olyan karitatív területeken dolgozik, ahol munkáját legszükségesebbnek érzi⁵⁶
- összefogja a Szövetségbe tartozó egyesületek karitatív munkáját
 - jótékony célú bazárok jövedelme
 - melegező szobák karácsonyának megrendezése
 - karitásnapok

Szociálpolitikai bizottság

- szolgálja a katolikus nők állampolgári nevelését cikkek, kurzusok stb. útján
- szociálpolitikai adatgyűjtést végez

Külügyi bizottság

- feladata, hogy összeköttetést tartson fenn a Katolikus Női Ligák Nemzetközi Uniójával, különböző külföldi katolikus egyesületekkel
- időnként tájékoztatja a külföldi sajtót

Szervező bizottság

- összeköttetést tart fenn és kapcsolatot létesít a már meglévő fővárosi és vidéki katolikus női szervezetek közt, szükség szerint új katolikus női egyesületeket szervez
- előadások, kurzusok stb. segítségével szolgálja az egyesületeket⁵⁷

Háztartási – Gazdasági bizottság

- a Bizottság főleg a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségének keretében fejti ki a működését
- elősegíti különféle elméleti és gyakorlati háztartási előadások, tanfolyamok beállítása által, kiállítások, bemutatók rendezésével úgy a városi, mint a falusi háziasszonyképzést, háztartások ésszerű beállítását és gazdasági megalapozását
- szorgalmazza a rendszeresített, háztartási szakképzést és különféle háztartási iskolák beállítását
- különböző háborús étel- és befőzési recepteket adtak ki és propagáltak. Ilyen receptkönyvet adott ki a DL is, a KALÁSZ szakácskönyvének több kiadása jelent meg.

Vidéki bizottság

- feladata a vidéki egyesületek összefogása és központi képvisellete

Pénzügyi bizottság

- a Szövetség gazdasági ügyeit intézi, anyagi eszközök megszervezéséről gondoskodik
- A Missziótársulat kivételével a katolikus nőegyesületek ennek a körébe tartoztak.⁵⁸

56 Uo. 12.

57 Uo. 12.

58 Uo. 13.

A szociális kérdés katolikus szellemű megoldásának megindítója XIII. Leó pápa „Rerum Novarum” kezdetű körlevele volt. Az enciklika befejező soraiban a nagy pápa ezt írja: „...megmutattuk..., hogy ennek az igen nehéz kérdésnek megoldásában kiknek és mily irányelvek szerint kell dolgozniok. Mindenki lásson azonnal munkához, mert a baj folyton súlyosbodik, s gyógyítása még nehezebb lesz, mint amilyen ma...”

Ennek nyomán indul meg Magyarországon gróf Pálffy Pálné vezetésével a katolikus nővédelmi munka. Az özvegy grófnő a külföldi szociális-karitatív módszerek ismeretében megszervezte a „Katolikus Munkásnők Védőegyesületét” az Európában megismert patronázsok példájára. A patronázs először csak vasárnap délutáni foglalkozást jelentett kis uzsonnával, de megismerve a védencek életének nehézségeit, a grófnő igyekezett az egyesület tevékenységét ezek megoldására is kiterjeszteni. 1903-ban már Katolikus Nővédő Egyesület címmel adják közre Évkönyvüket, ebben már 5 szakosztály munkájáról számolnak be:

1. Munkásnőket védő egyesület
2. Védőegyesület elárusítónőknek és üzleti alkalmazottaknak
3. Otthonok
4. Cselédeket védő egyesület
5. Katolikus munkásnők egyesülete

1904-ben már ezek a tevékenységek tovább bővülnek, legfőképpen pedig megindul a patronázs munka a főváros után vidéken is. 1908-ban már Országos Katolikus Nővédő Egyesületként jelentkeznek, szervezeteik behálózják az egész történelmi Magyarország területét. A patronesszek törzsgárdáját értelmiségi nők képezték, közülük választotta ki munkatársának Farkas Edithet, aki rövidesen jelentős szerepet kapott a szervezet irányításában, majd a grófnő megbízásából bejárta az országot, hogy a patronázs gondolatának megnyerje az ország hölgyeit. Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület több otthont is tartott fenn: munkásnőknek, üzleti és kereskedelmi alkalmazottaknak, egyetemi hallgatóknak, cselédeknek, gyermekeknek, fiatalokú bűnös leányoknak, így az Egyesület tevékenysége az akkori egész nőtársadalmat érintette. Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület egyik szerveként alakult meg 1908-ban a „Katolikus Nők Missziótársulata”, mely hamarosan felvette a Szociális Missziótársulat nevet. Elnöke Farkas Edith, alelnöke Slachta Margit volt. A Katolikus Nővédő sokirányú tevékenysége szolgált alapul több induló női szervezet számára. A Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége arra törekedett, hogy jó családanyak és jó háziasszonyok legyenek. Ezen belül működött a Szent Zita kör a cselédek elhelyezésének megsegítésére. A Katolikus Tisztviselőnők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége a foglalkozásbeli katolikus nők érdekeinek védelmét szervezte meg. Az egyetemre kerülő katolikus lányok szociális gondozásának gondolata hívta életre a Szent Margit Kört. A katolikus középosztály lányainak lelki nevelését tűzte ki célul a Katolikus Lányok Országos Szövetsége. Az 1923-ban megalakult Szociális Testvérek Társasága újjászervezte a Tanácsköztársaság alatt szétszórt katolikus munkásnőket Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Országos Szövetsége néven. Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület keretében már működtek a Fővárosi Katolikus Leánykörök. A falusi leányokat felkarolva újjáéledtek a Katolikus Lánykörök Szövetsége keretében.

Mindezek a szövetségek nem birtokolják a XX. sz. első felének oly sokfelé ható nőmozgalmi munkájának teljességét, de jelentőségükben és szerteágazó tevékenységük-

ben mégis reprezentálják azokat az irányokat, lehetőségeket, amelyek a kor katolikus megújulásához vezettek, s amelyek, bízom benne, hogy a mai körülmények között is segítséget nyújtanak az újjáalakulásban, szellemi és lelki felfrissülésben. Most, amikor annyira küszködünk a paphiánnyal, s az ellátatlan plébániák száma egyre nő, ezekhez hasonló civil szervezetek sokat segíthetnek, hogy az ellanyhult, elközömbösödött világi hívők vallásos öntudatát fölébressze, hitük és egyházuk érdekeinek védelmére mozgósítsa, közös összefogásra és munkára serkentse. Bízom abban, hogy korunk fogyasztói világában, ahol a pénz, az érvényesülés határozza meg egy ember értékét, e szövetségek elkötelezett vezetőinek, tagjainak önzetlen, segítőkész, másokért tenni akaró életét megismerve fiataljaink is visszanyerik a tiszta, igaz erkölcsi értékeket képviselő életbe vetett hitüket. Ebben a hitoktatók sokat segíthetnek nekik egyéni vagy csoportos formában elbeszélgetve (13–14 éves tanulókkal és gimnazistákkal) a szociális és karitatív munka nagy apostolairól, véleményüket is megkérdezve. A nagyobb egyesületekről meghívott előadókkal részletesebb előadásban az egyházközségekben is érdemes lenne előadásokat tartani, melyek után vitafórumon közös gondolkodásban lehetőség nyílna a régi példák alapján együtt keresni a mai lehetőségeket, s mindez a plébániaközösséget is élőbbé, öntudatos, elkötelezett keresztényekké alakítaná.

MÁRIA SÁNDORFI

NATIONAL CATHOLIC WOMEN'S ASSOCIATION AND ITS MOVEMENTS IN HUNGARY IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Owing to the memorandum of Pope Leo XIII entitled *Rerum Novarum* Catholic societies aiming at protecting and supporting women started to work. Countess Pálffy led the movement in Hungary. The widow countess following the model of the already operating European charity societies organized the Society of Catholic Workwomen. In 1899 they changed their name to Catholic Women's Association. In 1908 the society is referred to as National Catholic Women's Association, whose organizations webbed the territory of the whole country. The Mission Society of Catholic Women was founded as an organization of the National Catholic Women's Association. The former soon took the name Social Mission Society. Its chairwoman was Edith Farkas, its vice-chairwoman was Margit Slachta. The many-sided activity of the Catholic Women's Association served as example for several formulating women's societies. The members of the National Association of Catholic Housewives aimed at becoming caring mothers and good housewives. Within the frame of this association the Saint Zita Circle functioned in order to help the emplacement of maids in homes. The National Association of Catholic Clerkesses and Commercial Employees supported the interests of Catholic women who were employed. The Saint Margaret Circle aimed at helping Catholic girls entering university. The National Association of Catholic Girls provided spiritual guidance for girls in Catholic middle-class families. The Association of the Sisters of Charity collected and reunited Catholic workwomen scattered during the period of the Hungarian Soviet Republic and founded the National Association of Catholic Workwomen. Girls' Societies of the Capital City had already been operating within the framework of the National Catholic Women's Association. Supporting girls living in the countryside these circles revived in the framework of Catholic Girls' Societies. In 1918 the Catholic associations of women joined together and formed the National League of Hungarian Catholic Women's Associations. Most of the institutions previously operating in the National Catholic Women's Association worked further within the framework of this league.

1. Farkas Edith

2. Korányi Sarolta

3. Slachta Margit

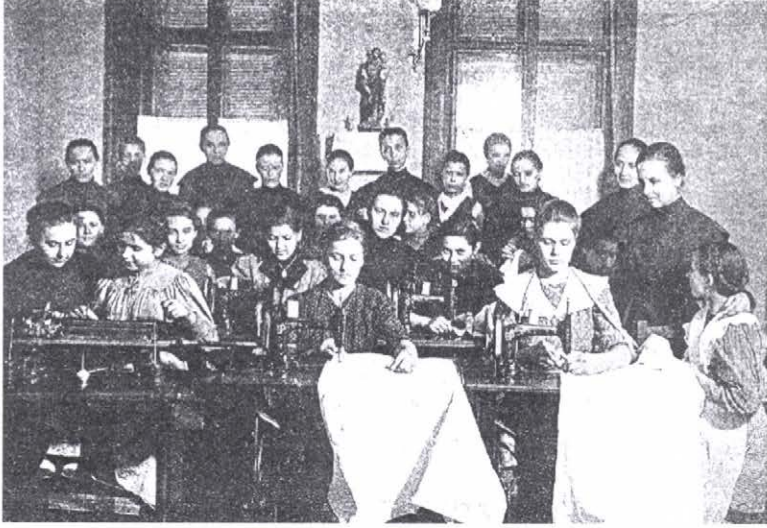
4. Slachta Margit

5. A Bethánia-szeretetház kívülről

6. A Bethánia-szeretetház irodája
(Balra Csehál Anna Edith igazgatónő,
jobbra Slachta Margit titkárnő)

7. A Bethánia-szeretetház munkaterme

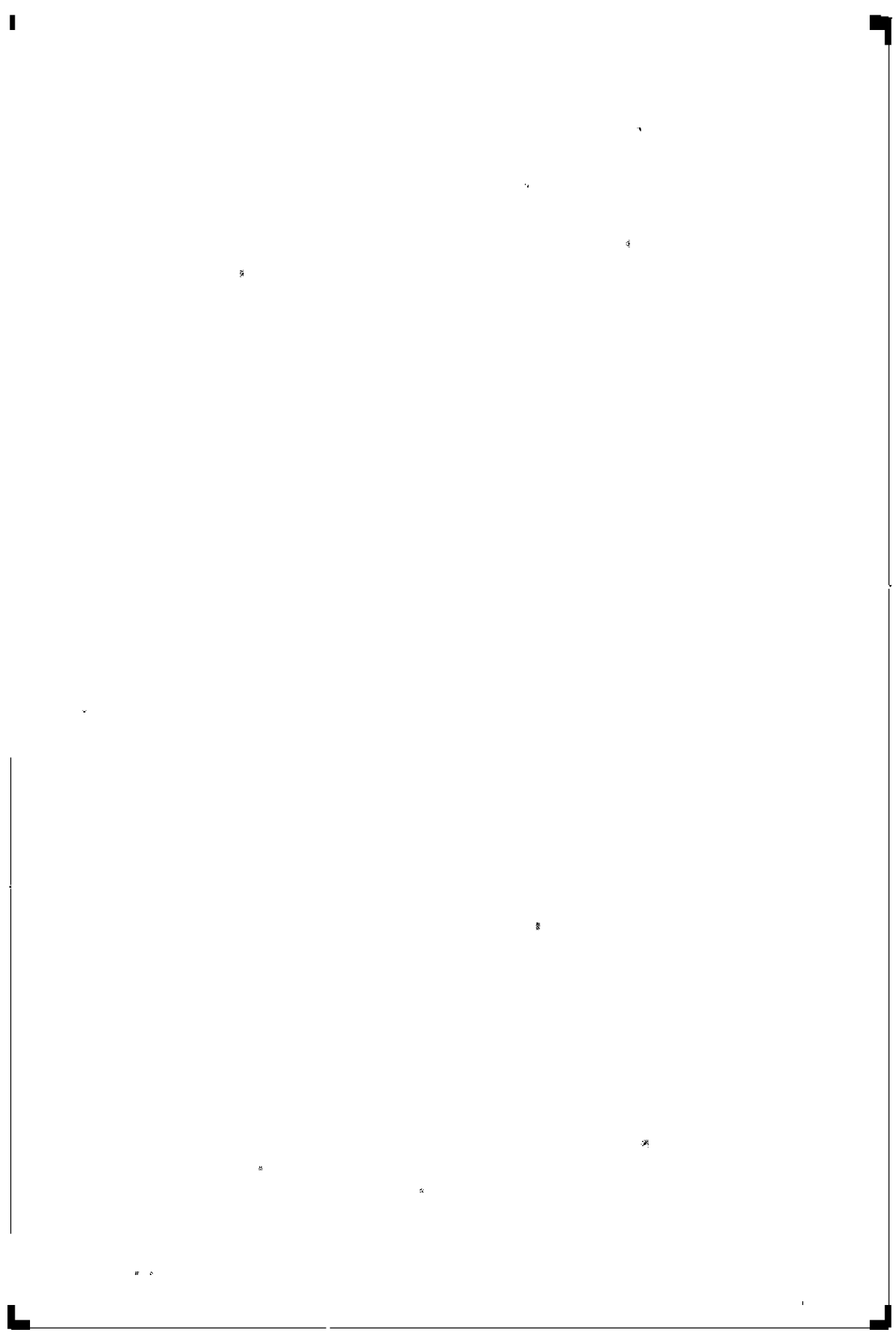
8. Stadler Frieda a KLOSZ országos igazgatója

9. Salkaházi Sára

10. Luczenbacher Rita

SZILÁRDFY ZOLTÁN

MARTYR CANDIDATUS

Római Szent Pongrác ikonográfiájához

Diocletianus császár nagy keresztényüldözése idején 1700 évvel ezelőtt egy tizenéves ifjú bátran vallotta Krisztust Istenének, ezért kard általi halálra ítéltetett.

Az évforduló alkalmából az alábbiakban kívánom szórvány adatokkal teljesebbé tenni ikonográfiáját, s a több mint másfélezer év után is méltán övező tiszteletéről hírt adni.

Legendás szenvedéstörténete a 6–7. században alakult ki, mely szerint frígiai származású volt, aki árvasága miatt már kicsiny korában nagybátyjához, Déneshez került Rómába, ahol Marcellianus pápától vette föl a keresztiséget.¹

A VIII. Orbán pápa idején Caesarius Baronius bíboros által összeállított *Martyrologium Romanum* május 12.-én, szentünk mennyei születésnapján felsorolva a Pongrácra vonatkozó forrásokat Dénes nevét is bejegyzi, aki unokaöccsét követve szintén vértanúságot szenvedett.²

Te Deum hálaadó himnusza még a 4. században született. Belőle származik írásom címe, amely a vértanúk *tündöklő seregére*, egyben mint az üdvösség *jelöltjeire* utal, akik a Bárány vérében mosták fehérre ruhájukat. A Titkos Jelenések könyvében olvassuk: *A győztest fehér ruhába öltöztetik.* (Jel. 3,5.) A keresztiség fehér ruha ősegyházi jelentősége Janiculuson, a Via Aurelia mentén már Symmachus pápa (498–514) korában épült bazilikában tartották húsvét nyolcadán, Fehérvasárnap az ún. stációs liturgiát, amikor az újonnan megkereszteltek, mint Isten Bárányának zsenge báránykái, *agni novelli*, fehér köntösüket visszaadva, már saját ruhájukban jelentek meg Szent Pongrácnál. Ő vérével pecsételte meg keresztiségi fogadását, s hiteles perdöntő eskü szentjeként méltán hangzott fel ajkukról a húsvéti himnusz:

Üljük körül fehérben a Bárány királyi asztalát.

Nagy Szent Gergely pápa (590–604) homiliát tartott itt, amit e hangzatos szavakkal fejez be:

*Ad martyris tumbam consistimus, qui ad coeleste regnum ex qua morte pervenerit, scimus.*³

1 Ribadineira, Pietro S. J.: FLOS SANCTORVM SEV VITAE ET RES GESTAE SANCTORVM EXPROBATAIS [...] Coloniae Agrippinae MDCC. pag. 241–242.

2 MARTYROLOGIVM ROMANVM MDCXXXI. pag. 297–298.

3 Homilia 27. in Evang.

Gergely pápa Pongrác sírjánál bencés monostort alapított, hogy naponta biztosítsa *ad sanctissimum martyris corpus quotidie opus Dei peragerent – hogy naponta biztosítsa az istentiszteletet a legszentebb vértanúi test fölött.*⁴

Tours-i Gergely püspök gyermekeken véghezvitt csodákról és a hamis esküt tevők bűnhődéséről tudósít ebből a korból.⁵

I. Honorius pápa (625–638) a bazilikában elhelyezett epitáfiummal magasztalta az ifjú mártírt.

Az Octavilla matróna által a birtokán eltemetett Pongrác közelében mások is kívántak nyugodni, így alakult ki a Coemeterium S. Pancratii kicsiny katakombája, mely ma is látogatható. Már a kora középkorban a Via Aurelia-ról nevezett kaput Porta Sancti Pancrati-ra változtatták.

Ereklyéiből Nagy Szent Gergely kultusza nyomán Szent Benedek fiai részesedtek. Ők népszerűsítették Nyugaton a kis vértanút. Különösen az angol egyház megszervezősekor, amint Szent Béda Venerabilis értesít róla.⁶ Galliába is kerültek kisebb ereklyéi. A 8. századi germán térítés bencészei is ápolták tiszteletét, melynek nyomai a művészet emlékein is föllelhetők.

Francesco Moderati 1703-ban alkotta kőszobrát Bernini oszlopcsarnoka tetejére a római Szent Péter téren.

Szent Pongrác attribútumai, ikonográfiai ismertetőjegyei a kard és a pálma, melyek már a 12. században a nevezetes hallbersadti miniatúrán láthatók, ahol alakját az életéből vett jelenetek keretezik.⁷ Hatszáz évvel későbbi rokokó változata az augsburgi szentképművészet kitűnő emléke gyűjteményemben a G. B. Göz által tervezett és a Klauber-testvéreknél kivitelezett rézmetszetű lap lovagi öltözetben ábrázolja a vértanút, akit feliratokkal ékes élet-mozzanatai dekoratív rokokó keretben öveznek. (1. kép) Szintén gyűjteményemben őrzöm egy ismeretlen grafikus még a 18. század elején készült festői mezzotinto szentképét. Ezen Szent Pongrác mellképét lefejezésének jelene-tével a római lovag stilizált vértje, pálma és rózsa szimbólumok keretezik. (2. kép) A színezetlen grafikán a vörös vércseppek idézik Szent Ciprián (258) karthágói vértanú püspök levelét: *Az Egyház most a mártírok véréből biborpiros lett. Virágai közül nem hiányoznak sem a fehér liliomok, sem a piros rózsák. Induljon hát harcba mindegyikünk, mert nagyszerű mind a két dicsőség: nyerünk koszorút, vagy tetteinkkel hófehéret, vagy szenvedéseinkkel vérpirosat.*⁸

A Jézus Társaság szívügyének tekintette a Szűzanya-tisztelet ápolását a barokk évszázadok egész világon elterjedt Mária-kongregációiban. A lelki nevelés eszközei közé tartoztak az esztendő minden napjára nyomott rézmetszetű szentkép-sorozatok. Ilyenek szép számmal fennmaradtak a nagyszombati egyetem kiadványaiként is. Ezeken erénygyakorlat és imaszándék megjelölése mellett sokszor művészi ábrázolást látni, a hátoldalon pedig a szent életrajzát foglalták össze. (3–4 kép)

4 Epist. 18. lib. 3. registr.

5 De Gloria mart. cap. 39.

6 Hist. III. cap. 29.

7 Bibliotheca Sanctorum. X. Roma, 1980. 82–90. Vö. HUISMAN, A. Z.: *Die Verehrung der heilige Pankratius in West- und Mitteleuropa*. Haarlem, 1939.

8 Epist. 10., 5.

A történelmi Magyarországon csupán szórvány adatok maradtak Szent Pongrác kultuszáról, akit Közép-Európában, így hazánkban is a májusi fagyhullámok miatt a „fagyosszentek” közé soroltak.

A legszebb ikonográfiai emlékünk 1516-ból való Czottmann Bertalan kassai patikárius fogadalmi képén. Itt a gyógyító-szentek egészen egyedi kompozícióján jobb kéz felől a Napbaöltözött Asszony lábánál látjuk a kard és palma attribútumával fehérruhás derékképét, mely utal az ártatlanság és igazság fényében tündöklő ifjú vértanúra, akit a fejfájósok patrónusának tartottak. Hogy a kassai dóm e páratlan kincse magyar festő műve éppen a szentünk feje körüli glória „magyaros” névirata S. PONGRACIUS.⁹ (5. kép)

A felvidéki Magyarizsépen (Zemplén vm.) és Vámosbalogon (Gömör vm.) már a 14. sz-ban templomot emeltek tiszteletére.¹⁰

Gyulafehérvárott az Alsókápolna utcában még 1840-ben léthatók voltak a középkori Szent Pongrác-kápolna maradványai.¹¹

Kultuszának legjelentősebb helye a Fertő tó nyugati partján fekvő kisváros, Ruszt eredetileg Szent Pongrácnak szentelt ún. Halász-temploma, ahol a középkori épület-együttesből a Pongrác-kápolna főoltárának 17. századi fából készült festett barokk szobra hirdeti sok évszázados tiszteletét.¹²

Szent Pongrác kedves alakját a 19. század irodalmi romantikája is megörökítette Nicolaus Wiseman bíboros westmisteri érsek regénye, amely *Fabiola* néven vált népszerűvé. Az 1854-ben megjelent mű festői színekkel mutatja be a katakombák egyházát. A Szent István Társulatnál 1888-ban kiadott magyar nyelvű díszkötet illusztrációival még ma is élményt jelent az olvasónak.

Tiszteletének a már említett hazánktól nyugatra eső országokon kívül Prága Wysehrad nevű külvárosában áll ősi temploma. Az itt látható számos ezüst ereklyetartó-herma között bizonyára Szent Pongrác-ereklyét is őriznek.

Az itáliai Montechiaro városában élő kultusza van a frígiai lovag-mártírnak, akit rendezvényekkel ünnepelnek. Címerükbe heraldikai motívumként került bele Tiepolo-féle zászlós lovas képmása, amelyről már a 18. században G. Patrini rézmetszetű lapot készített. (6. kép)

Szent Pongrác töretlen kultuszát az Örök Városban nagy becsben tartott ereklyéi biztosították. Koponyacsontját magába foglaló 17. századi aranyozott ezüst hermáját bazilikájában látni. (7. kép) Kicsiny másolatát bronzból, Tamáska János kortárs szobrászművész számomra készítette el. Ugyanitt egészalakos, 20. századi ereklyetartó szobrát odahelyezték, ahol a hagyomány szerint lefejezték. (8. kép)

Olaszország szerte az egyházközségekbe szerveződött plébániai ifjúság eszményképét, égi pártfogóját tiszteli benne. Prokop Péter Rómában 1981-ben festett vérvörös tónusú Szent Pongrácát a veszprémi Gizella Királyné Múzeum őrzi. (9. kép)

Máig tartó egyéni kultuszom meghaladja a félévszázadot. Kapcsándi Zsigmond becses atya Pomázra került káplánnak. Ő szervezett be ministránsnak, s én a Szent

9 VIDA MÁRIA: *Az orvosi gyakorlat és a gyógyítószentek ikonográfiája a XIII-XIV. századi magyarországi falfestészetben.* Orvostörténeti Közlemények 87-88. (1979) 20-22. [20/a. jegyzet]

10 MEZŐ ANDRÁS: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon.* METEM, Bp., 2003. 388.

11 LESTYÁN FERENC: *Megszentelt kövek.* I. Gyulafehérvár, 2000. 181.

12 NÉMETH ADÉL: *Burgenland.* Bp., 1986. 68-70.

Pongrác-örs tagja lettem. Akkor ismertem meg hősi életáldozatát, ezért védőszentemnek választottam. Iparművész-grafikus édesanyám az ifjú mártír képmásába rejtett portrémat festette meg, háttérben a római bazilikával. (10. kép) Később R. Margreiter szentképe nyomán egy fára festett ikonnal is megajándékozott.¹³ (11. kép)

ZOLTÁN SZILÁRDFY

MARTYR CANDIDATUS
TO THE ICONOGRAPHY OF SAINT PANKRATIUS OF ROME

During the period of Christian persecution under the rule of Diocletianus 1700 years ago, on 12th May 304 the fourteen-year-old Pankratius was condemned to be beheaded in Rome owing to courageous profession of his faith. In the Catholic Church his devotion has lived ever since. Around AD 500 a church was built over his grave, where Pope Gregory the Great gave a homily on the young martyr. The Pope also founded a monastery near to the church in order to maintain the cult of the saint.

Among the so called station churches of Rome the cathedral devoted to Saint Pankratius had a significant function, since the newly baptized neophytes wearing white clothes gathered there remembering the patron of allegiance on the Sunday following Easter to celebrate a festival mass devoted to the ideal of baptism pledge. In Western Europe Benedictines spread his devotion already during the 7-8th century. In Central Europe due to the spring cooling taking place around his calendar feast, he is considered as an Ice Saint.

His iconographical attributes are the sword and the palm. In Renaissance and Baroque art his attire was that of Roman knights. In the territory of historical Hungary sparse data may be found concerning the cult of Saint Pankratius. Among these the votive picture offered by Bertalan Czottman, a pharmacist from Kassa (today Košice, Slovakia) from 1516 is worth mentioning. In this picture the saint is depicted as the patron of the headachy. In Ruszt, in Burgenland, the medieval, so-called Fishermen's-church is dedicated to Saint Pankratius. A 17th century sculpture depicting him stands on the altar of the church. Art graphics from the 18th century also came to Hungary. His cult was popularized by cardinal N. Wiseman, Archbishop of Westminster in his novel entitled *Fabiola* telling about early Christian times, including also Pankratius as a character. At present he is the patron of the ecclesiastic youth in Italy with the cathedral in Rome dedicated to him as a center, where also his relics are preserved.

13 Az MTV 1990. május 12-én Napraforgó c. műsorában adták le a Szent Pongrác tiszteletéről és művészi ábrázolásairól velem készített rövid dokumentumfilmet.

1. G. B. Göz - J. S. és J. B. Klauber: Szent Pongrác, életének és vértanúságának miniatűr jeleneteivel. 1760 k. Rézmetszet. A szerző gyűjteményében.

2. Ismeretlen grafikus: Szent Pongrác, lefejezésének jelenetével. 1730. k. mezzotinto.
A szerző gyűjteményében.

Der ein Sohn Gottes seyn will / soll den
 Lastern kein statt noch platz geben: sonder
 mit seinem Thun vnd Lassen seinen Adel also
 bewehren / daß er nit seinem Himmlischen
 Vatter ein Schand sey. S. Petr. Chrysol.
 Serm. 68.

Zucht vnd Ehrbarkeit.

Für die Kinder.

23.

3. Ismeretlen grafikus: Szent Pongrác bátor hitvallása. 1770. k.
 Rézmetszet. A szerző gyűjteményében.

S. Pancratius Martyr 12. Mai.

M. Scholastica

Gefährlicher ist die Welt/wann sie schmeich-
let/als wann sie wütet: und ist mehr zu fliehen/
wann sie uns zur ihrer Lieb will bringen / als
wann sie sich feindselig machet. S. Aug.

Beständigkeit im guten Vorhaben:

Für die Christliche Jugend.

4. Ismeretlen grafikus: Szent Pongrác a vértanúság pálmájával. 1740. k. Rézmetszet.
A szerző gyűjteményében.

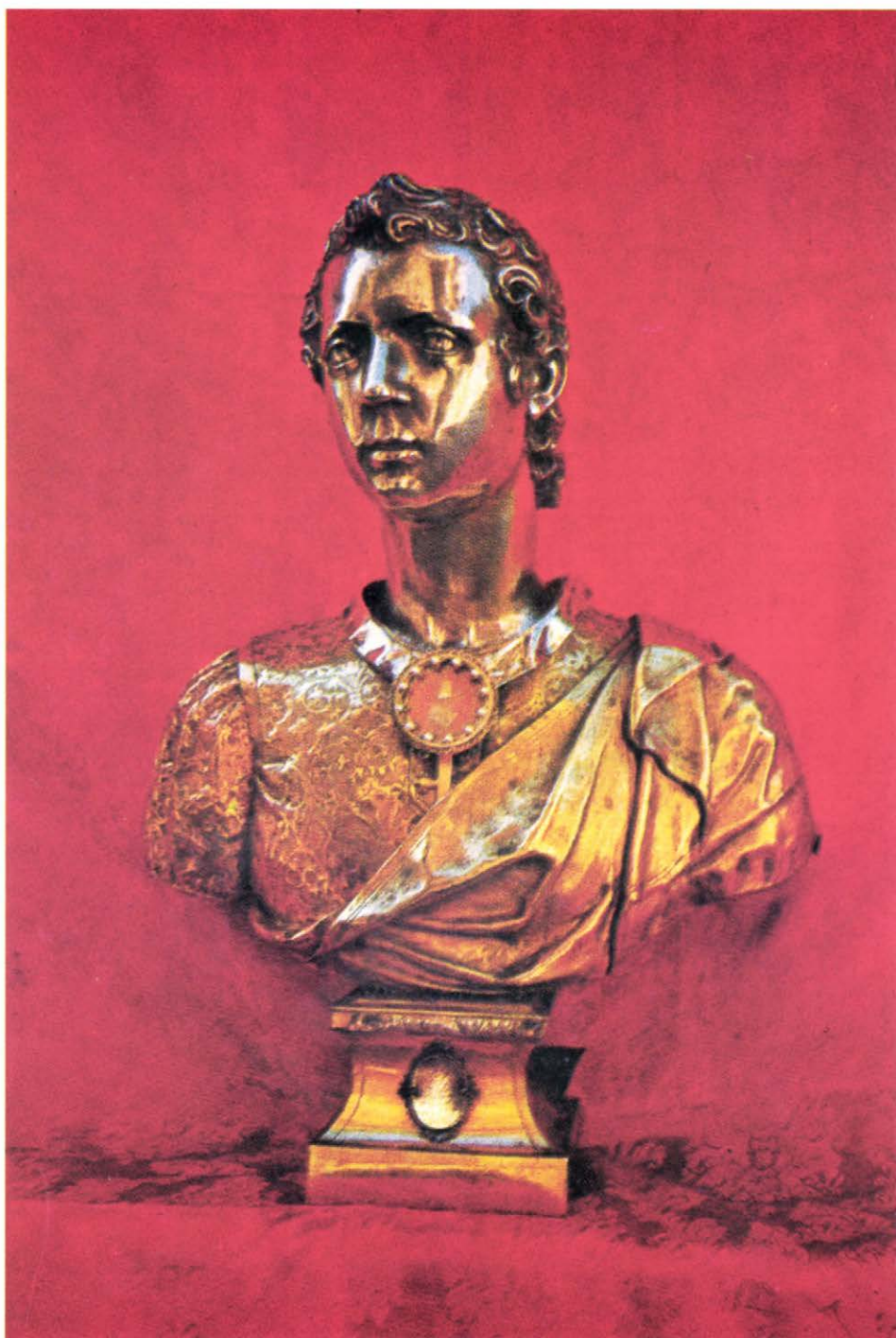

5. Felvidéki magyar festő: Szent Pongrác a fejfájások patrónusa. Részlett Czottmann Bertalan fogadalmi képéről. 1516. Olaj, fa. Szent Erzsébet-székesegyház, Kassa.

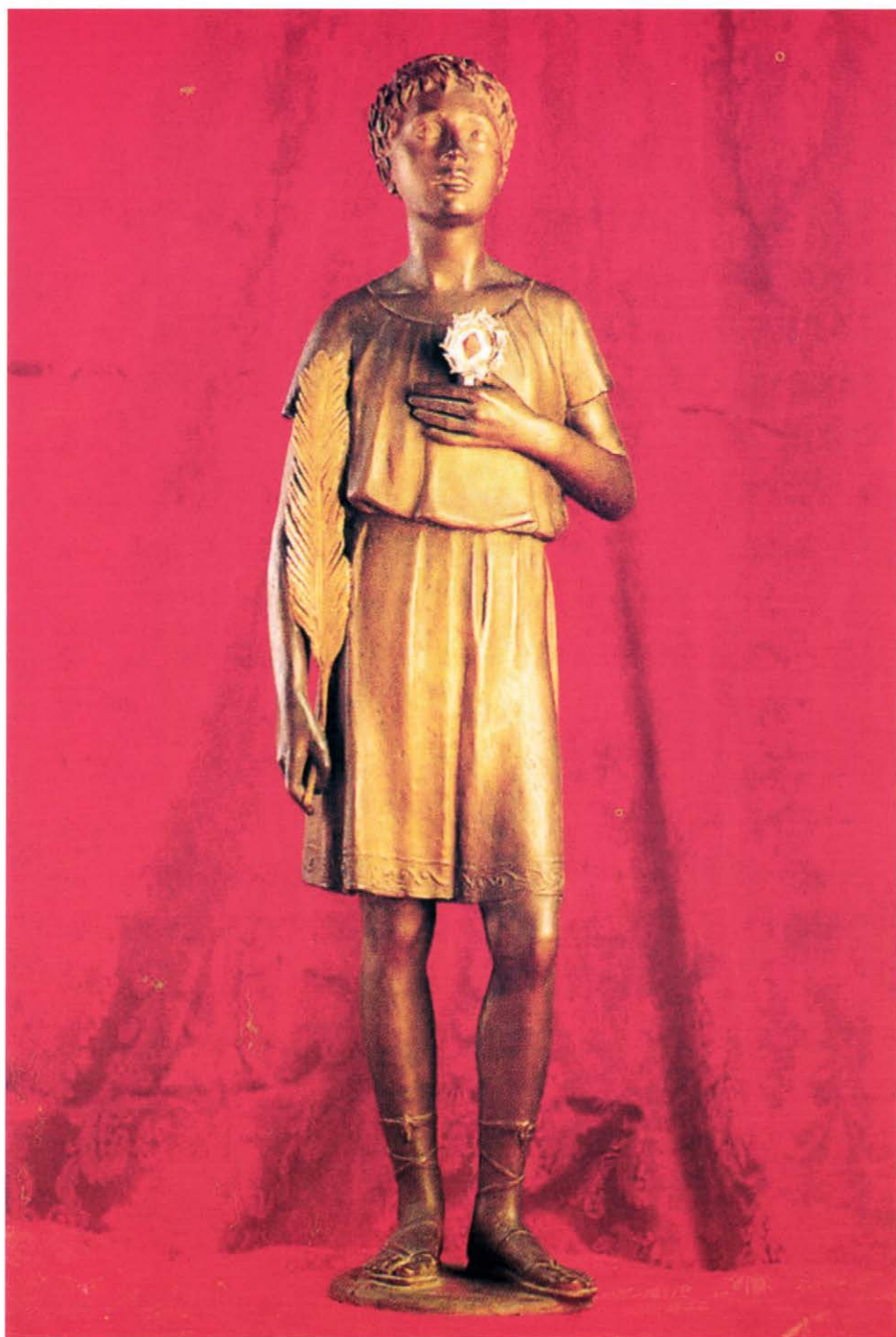

S. PANCRAZIO CAVALIER FRIGIO, MARTIRE.

6. G. Tiepolo – G. Patrini: Szent Pongrác mint római lovag. 1700. k.
Rézmetszet. Museo Motechiaro, Montechiaro

7. Szent Pongrác életnagyságú aranyozott ezüst fejeklyetartó hermája. 1600. k.
Basilica San Pangrazio, Roma.

8. Ismeretlen szobrász: Szent Pongrác pálmával, mellén ereklyéje. 1960. k. Fém.
Basilica San Pangrazio, Roma.

9. Prokop Péter: Római Szent Pongrac. 1981.
Tempera, karton, Gizella Királyné Múzeum Veszprém

10. Szilárdfyne Szalai Margit: Szent Pongrác a hűségeskü példaképe. 1954.
Tollrajz, akvarell. A szerző gyűjteményében.

11. Szilárdfyné Szalai Margit: Szent Pongrác a keresztségi fogadás megtartásának mintaképe.
1967. Olaj, fa. A szerző gyűjteményében.

GALCSIK ZSOLT

AZ ORSZÁGOS PAPI BÉKEBIZOTTSÁG NÓGRÁD MEGYEI SZERVEZETÉNEK MEGALAKULÁSA (1951)

A magyar katolikus egyháznak az 1945–1989-ig terjedő időszakáról számos tanulmány, feldolgozás látott napvilágot napjainkig a kutatók tollából. Ezek különböző témaköröket dolgoztak fel országos és helyi szinteken, viszont számos megírásra váró esemény még „érintetlenül” pihen. Ezek közé tartozik a katolikus Országos Papi Békebizottság (OPB) és megyei szervezeteinek működéstörténete is. Az igaz, hogy az OPB működéséről, illetve a papi békemozgalomról jelentek meg kisebb-nagyobb munkák, mint pl. *Orbán József Gyula tollából a „Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950–1956”* címmel, ami 1996-ban németül, majd 2001-ben magyarul is eljutott az olvasókhoz.¹ A külföldön élő szerző az általa hozzáférhető levéltári és könyvészeti forrásokat, valamint interjúk segítségével dolgozta fel az OPB működésének első szakaszát. Viszont még várat magára a folytatás elkészítése, a békebizottságok 1989-es megszűnéseig.

Említést kell tennem két olyan műről is, amit még a katolikus békebizottság jelentett meg 1970-ben és 1975-ben: *Beresztóczy Miklós „A katolikus békemozgalom húsz éve”*, valamint *Bády Ferenc szerkesztésében a „25 éves a katolikus papi békemozgalom” címmel.*² E két könyv a felhasznált források megjelölését mellőzte, szerzői többnyire a személyes emlékekre hagyatkoztak.

A felsorolt irodalmi források közül a megyei békebizottságok történetét legátfogóbban Orbán könyve ismerteti. Olvashatunk még adatokat a Bády Ferenc szerkesztette könyvből is a megyei szervezetekről – esetünkben Nógrád megyéről is –, de a leírt sorok kevésbé használhatók, inkább politikai nézetekről vall.

Az OPB Nógrád megyei szervezetének történetéről összefoglaló tanulmány még nem készült. Ennek okai között szerepelhet, hogy e papi békebizottság irattára „nem” lelhető fel, így nem áll rendelkezésünkre a közvetlen forrás. Viszont jól rekonstruálhatjuk az eseményeket a különböző levéltári forrásokból. Ilyen források közé tartozik a Nógrád Megyei Levéltárban őrzött Pártarchívumi részleg is. Ez tartalmaz iratokat a Nógrád megyében működött pártoktól: a Kisgazdapárttól, a Szociáldemokrata Párttól,

1 ORBÁN GYULA JÓZSEF: *Friedensbewegung katholischer Priester in Ungarn, 1950–1956*. Bp., 1996. (METEM-könyvek 12.), Uő: *Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950–1956*. Bp., 2001. (METEM könyvek–33.), (A továbbiakban: ORBÁN 2001.)

2 BERESZTÓCZY MIKLÓS: *A katolikus békemozgalom húsz éve*. Bp., 1970; *25 éves a katolikus papi békemozgalom*. Szerk. BÁDY FERENC. Bp., 1975.

a Magyar Dolgozók Pártjától és a Magyar Szocialista Munkáspárttól is, valamint a párt irányítása alatt működött politikai jellegű szervezetektől (Hazafias Népfront, KISZ, Munkásörtség, stb.). Sok értékes adat található még a Nógrád Megyei Tanács Titkárságának TŰK irataiban és a megyei Egyházügyi Titkár után maradt levéltári fondokban is.³

A párt szervezetén belül az egyházi ügyekkel az Agitációs és Propaganda Osztály foglalkozott. Az itt található aktákból szinte teljességgel rekonstruálhatók a megyei papi békebizottság működése, ugyanis az ülések jegyzőkönyveinek egy példánya lefűzésre került. Természetesen ezek valamilyen minősítéssel (bizalmas, titkos, szigorúan titkos) lettek ellátva, de elsősorban nem azért, mert a bizottsági üléseken elhangzottakat tartalmazták, hanem azért, mert sok egyéb, ún. belső jelentés is készült. Ezekből szerezhetünk tudomást a békepapok jellemzéséről, az egyéni véleményükről, de képet kaphatunk arról is, hogy a háttérben miként irányította a párt a bizottság munkáját (pl. békeívek aláírása, aratás-cséplés munkái, a koreai háború, a Vatikán politikája, a főpapok lejáratása, stb.).

Az ismertetett források hozzájárulnak az 1945–1989 közötti időszak egyháztörténetének rekonstruálásához.

E tanulmányban a Nógrád Megyei Papi Békebizottság kezdeti történetének, a megalakulásának eseményeit ismertetem az eredeti jegyzőkönyvek és nyomtatott források alapján.

* * *

Mint ismeretes, 1950-ben a szerzetesek deportálását követően az állam és az egyház között tárgyalások kezdődtek, amely nyolc tárgyalási fordulón keresztül zajlott. A július 5-én tartott, második tárgyalási forduló eseményeit – miszerint a kormány szerette volna elérni a szerzetesházak bezárását, illetve a szerzetesek számának drasztikus csökkentését is, a tárgyaló egyháziak is egy huszonegy pontos javaslattal álltak elő – követően a tárgyalásokat ideiglenesen felfüggesztették. Az MDP Központi Vezetőségének titkársága erről a tárgyalási fordulóról is kapott jelentést, majd az eseményeket ki-elemezve, felhatalmazva a kormányküldöttséget a tárgyalások folytatására. Ezen az ülésen hangzott el Rákosi Mátyás alábbi utasítása: „Egy héten belül létre kell hozni egy katolikus papokból álló kezdeményező csoportot, mely július második felére gyűlést szervez a demokratikus papok részére. A tervek megvalósítására bizottságot hozunk létre, mely egy héten belül jelentést tesz a titkárságnak.” Ez az utasítás lett az alapja a békemozgalom megalakításának.⁴ 1950. augusztus 1-jén Budapesten meg is alakult mintegy 300 papi személy részvételével az OPB.⁵

3 Nógrád Megyei Levéltár (NML) XXVIII. 51. A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt Nógrád Megyei Szervezetének iratai (1945–1949), XXVIII. 61. Az MDP Nógrád Megyei Bizottságának iratai (1948–1956), XXVIII. 71. A Nógrád Megyei MINSZ Szervezetek iratai (1948–1950), XXVIII. 72. A DISZ Megyei-, Járási és Városi Bizottságainak iratai (1950–1956), XXVIII. 85. Az MSZMP Nógrád Megyei Bizottságának iratai (1956–1989), XXVIII. 121. A KISZ Megyei Bizottságának iratai (1958–1989), XXVIII. 12. A Hazafias Népfront Megyei Bizottságának iratai (1965–1988), XXIII. 3/b. A Nógrád Megyei Tanács VB. Titkárságának iratai, Bizalmas és TŰK iratok. (1950–1989), XXIII. 20. A Nógrád Megyei Tanács VB. Egyházügyi Hivatal iratai (1951–1989). – a legfontosabbak lettek felsorolva.

4 ORBÁN 2001. 76. p.

Az országos értekezletre való szervezés nem ment olyan egyszerűen, mint ahogyan azt az MDP Központi Vezetősége elképzelte. Július 24-én az MDP Nógrád Megyei Bizottsága is megkapta az alábbi szövegezésű körlevelet: „A megtartandó országos pap-értekezlettel kapcsolatban több helyről érkezett hozzánk olyan bejelentés, hogy egyes papok vonakodnak az értekezleten való részvételtől, a püspöktől való félelmükben. Az elvtársak nyugtassák meg az aggodalmaskodó papokat, hogy nekik az értekezleten való részvétellel kapcsolatban semmilyen tekintetben, – sem gazdasági, sem erkölcsi sem egyházi fegyelmi vonalon – bántódásuk nem lehet. Ahol az elvtársak azt tapasztalják, hogy egyes püspökök az értekezleten való részvételt nehezítik, ott különös, nyomatékkel hívják fel az egyébként résztvenni kívánó pap figyelmét a fentiekre. Ott ahol az elvtársak indokoltnak tartják, közölhetik, hogy az utazási költségeket utólag rendezzük.”⁶

1950. július 27-én újabb körlevelet juttatott el az MDP Központi Vezetősége az augusztus 1-jére összehívott gyűlés előkészítésével kapcsolatosan. „Felhívjuk az Elvtárs figyelmét, hogy igyekezzen a demokratikus katolikus papi gyűlésre megyéje területéről minél nagyobb résztvevőt biztosítani. (...) Biztosítsa őket, hogy az augusztus 1-i gyűlésen való részvételtől kifolyólag felsőbb egyházi hatóságok részéről semmiféle megtorlásban nem részesülhetnek. Használják fel ilyen irányú munkájukban a gyűlést előkészítő papi bizottság legutóbbi nyilatkozatát, amely a sajtóban megjelent. (...) különösen fokozott éberséggel kísérjék figyelemmel a felsőbb egyházi hatóság magatartását és akadályozza meg, hogy a gyűlésen való részvételre jelentkezett papokat az utolsó napokban visszariasszák, vagy más módon lehetetlenné tegyék számukra a gyűlésen való megjelenést. (...) Biztosítani kell, hogy a gyűlésen résztvevő katolikus papok kiálljanak az egyház és az állam megegyezése mellett (...) Ennek érdekében elő kell készíteni [a] felszólalásokat olyan papok részéről, akik hajlandók viszonylag harcosan fellépni és a püspöki karral szemben ellenzéki hangot megütni. Ezekben a felszólalásokban az állammal való megegyezés követelésén túlmenően fel kell vetni a Mindszenty-politika csődjét s a püspöki kar felelősségét az állam és az egyház közötti viszony megromlásáért.”⁷ Pillanatnyilag arról nincs tudomásunk, hogy Nógrád megyéből hány katolikus pap jelentkezett, illetve vett részt az országos értekezleten.

A vidéki, megyei szervezeti egységek nem azonos, hanem különböző időpontokban alakultak meg, Így volt ez Nógrád megye esetében is. De mielőtt részleteznénk az eseményeket, az előzményekről is szólni kell néhány sorban.

Az 1950-es megegyezés előtt az egyháziak – beleértve a többi felekezetet is – politikai megfigyelése, illetve „bújtatott” irányítása, hatékonyabban csak úgy működhetett a kormány részéről, ha valamilyen (tömeg)szervezetbe „bekényszerítik” őket. Ilyen volt a Magyar Függetlenségi Népfront is, ahol a papi mozgalom csírája ténylegesen megteremtődött. A Szabad Nógrád megyei lap az 1949. május 13-i számában hozza az alábbi cikket a közelgő választásokkal kapcsolatban: „Nógrád-Hont vármegye papjainak felhívása a katolikus hívőkhöz! Az állam és az egyház viszonyának rendezése egyetemes magyar érdek. A magyar kormány már számtalan jelét adta, hogy meg kíván egyezni az egyházzal. Örömmel üdvözljük a római katolikus püspöki kar állásfoglalását, mint az dicső komoly

5 ORBÁN 2001. 124. p.

6 NML. XXVIII. 61. Az MDP Nógrád Megyei Bizottságának iratai. 21. fond, 2. f.cs. 219. őe. (1948–1952). Az egyházak munkájával, egyes egyházi személyek tevékenységével foglalkozó jelentések, iratok, az egyházi főelőadó jelentései.

7 Forrás. Uo.

pozitív lépést abban az irányban, hogy megoldjuk a demokrácia és az egyház viszonyát. A Magyar Függetlenségi Népfront Nógrád-Hont vármegyei népi bizottsága és megyénk katolikus dolgozói örömmel üdvözlik megyénk papjainak nyilatkozatát, mely nyilatkozat az állam és egyház közötti megegyezést, megbékélést célozza és amelyben a Népfontra való szavazásra hívják fel a hívőket. Nyilatkozat. Ma már nem lehet kétséges, hogy a magyar népet, köztük megyénk dolgozóit is a felemelkedés, a jólét és a boldogulás felé viszi az 5 éves terv, valamint a pártok tömörüléséből létrejött Magyar Függetlenségi Népfront. Krisztusi tanítás valósul meg e hatalmas terv megvalósításában, amit csak úgy tudunk biztosítani és létrehozni, ha szilárdan kiállunk a magyar nép felemelkedése, a béke megvédése érdekében. A május 15-i szavazás magában foglalja mindazt, ami a béke 5 éves terv és a magyar nép felemelkedésének alapfeltétele. Éppen ezért minden becsületes dolgozónak, legyen az ipari munkás, vagy paraszt, nő vagy férfi, egyaránt kötelessége, hogy a Népfontra adja le szavazatát. A Függetlenségi Népfront győzelme fogja biztosítani a magyar nép felemelkedését, békes építő munkáját Krisztus tanítása szerint. Szalai József varsányi plébános, Greff Pál rimóci lelkész, Kaimár Lajos nagylóci plébános, Miklós László karancssági plébános, Hantir Ferenc ecsegi plébános, Bús József pilinyi lelkész, Horváth Gyula esperes Ludány, Dobozi Dezső esperes Huguag, Horváth Kálmán szügyi lelkész, Vitéz Béla magyarnándori plébános, Schulcz Jenő evangélikus lelkész Vanyarc, Kardos Gyula mátraverebélyi lelkész, Szabó Lajos érsekquadkerti plébános, dr. Tóth János dejtári plébános, Tóth Béla pataki plébános, Doman Károly kazári helyettes plébános, Kovács Vencel ságújfalusi lelkész, Ozsváry Lajos bujádi esperes-plébános, Zátoki József cserhátszentiváni lelkész.⁸

Az íráshoz mások számára meggyőző érvként a felsorolt egyháziak aláírását fotómásolatban mellékeltek. Ha a névsort tüzetesen átvizsgáljuk, akkor észrevehetjük, hogy evangélikus lelkész is szerepel az aláírók között. Ezzel az aláírással kapcsolatosan jegyezte meg a szécsényi ferencesek krónikáirója, hogy „Sokakat megzavart a plakát, mely papok aláírásával hirdette, hogy a Népfront mellett foglaljunk állást. – Egyes papok aláírtak valóban valamit, de nem ezt a szöveget.”⁹

A cikk burkoltan említi, hogy a magyar kormány számtalan jelét adta, hogy meg kíván egyezni az egyházzal.

A Magyar Függetlenségi Népfront és más hasonló szervezetek kezdeményezését tekinthetjük előzményeknek, mivel a „béke” szó értelmezésébe lényegében „mindent” bele tudtak vonni, amit támadópontként tudtak használni a papsággal szemben, pl. ha valamelyik pap nem írta alá a békeívet vagy más politikai állásponton volt, abban a pillanatban ráfógták, hogy a béke ellensége, uszító, háborút akar. De azokra is előszeretettel használták, akik a szószéken nem prédikáltak a termelőszövetkezetek vagy az öt-éves tervek mellett, stb.

Minden bizonnyal felsőbb, azaz a párt utasítására adta ki *Kazári Gyula* Nógrád Megyei VB. elnökhelyettes 1951. május 21-én azt a „szigorúan bizalmas” jelöléssel ellátott körlevelét a megye valamennyi járási, városi és községi tanács VB. elnökeinek, melyben közli: „Budapesten megalakult az Országos Papi Békebizottság. Kívánatos, hogy megyénkben is megalakuljon a megyei papi békebizottság. Az országos Papi Békebizottság közölte, hogy megyénkben 1951. május hó 31-én de. 10 órakor a megyei tanács kistermében

8 Szabad Nógrád, 5. évf. 1949. május 13. 2. p. (A továbbiakban: SZN)

9 GALCSIK ZSOLT: *A szécsényi ferences kolostor feloszlata 1950-ben.* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum. 11 évf. 1999/3–4. 189. p.

lesz a megyei papi békebizottság megalakulása. Ezzel kapcsolatosan keresse fel elnök elvtárs a helyi r. kat. papokat – akik nem nyílt ellenségei a népi demokraciának és kérje meg őket, hogy a község érdekében, a gyermekek érdekében, a béke érdekében jelenjenek meg a békegyűlésen, útiköltségük fedezve lesz. A községi tanács elnöke jelentse május 28-ig a járási tanács elnökének, hogy kiknek a megjelenésére lehet számítani, a járási és városi V.B. elnök elvtárs pedig május 30-ig jelentse hozzám. A békeügyének nagy fontossága miatt Elnök elvtárs ennek a körlevélnek elintézésére nagy súlyt helyezzen és érje el, hogy a községéből a r. kat. papok május 31-re, az alakuló ülésre eljöjjenek.”¹⁰

Valószínűleg „A Papi Békebizottság megalakulása” című aktát a későbbiek során megselejtezték, ugyanis nem található meg a résztvevők névsora, valamint a községi tanácsok VB. elnökeinek a visszajelzése sem Hugyag község kivételével. Ez arra enged következtetni, hogy a többi település is visszajelzett a résztvevőket illetően. Viszont az alakuló ülés jegyzőkönyve valamint az elfogadott határozat megmaradt a tanácsi TÜK iratokban. Bármennyire is meglepő a Papi Békebizottság megalakulásával kapcsolatosan a nógrádi Pártarchívum anyagában nem találtam erről adatokat. Az ügyet bizalmasan kezelték, ennek ellenére elég részletes beszámolót közölt a már említett „Szabad Nógrád” és a békemozgalom lapja, „A Kereszt” is.

Visszatérve az események további menetére, a körlevélből kitűnik, hogy a békebizottság megalakulásának időpontja 1951. május 31-e. Nem tudni pontosan, hogy hány fő katolikus papot hívtak meg, illetve kik voltak a „demokratikus gondolkodásúak” a névsor hiányában. Mint ahogyan említettem, Hugyag község VB elnöke, Borda István levele található meg csak az aktában. Ő jelzi, hogy a községükből Dobozi Dezső esperes-plébános és Rédi István lelkész (káplán) vesznek részt. A megyei sajtóból értesülünk arról, hogy végül is 84 fő vett részt a megalakuláson.¹¹ Hasonló létszámról tesz említést A Kereszt is, „több mint 80 papi résztvevő”-ről szól.¹² Mivel nem ismerjük, hogy pontosan hány egyházi személy kapott végül is meghívót, így semmilyen százalékos arányt nem tudunk megállapítani, hacsak azt a számadatot nem fogadjuk el, amit A Kereszt közölt: „A megyei tanácsház választékos ízléssel díszített nagytermében gyűltek össze az értekezlet résztvevői – a megyei papság több mint 75 százaléka – ...”¹³

Az alakuló ülést Szabó Lajos érsekvadkerti plébános szavai nyitották meg.¹⁴ Üdvözlő beszédében köszöntötte az országos vendégeket is, így: *Beresztóczy Miklós* prelátust, az Országos Papi Békebizottság elnökét, *Horváth Richárd* országos titkárt és *Balogh István* országos elnökségi tagot.

Ezt követően *Beresztóczy Miklós*nak adta át a szót. Az újság tudósításában kiemelte, hogy beszélt az állam és az egyház között létrejött megegyezés betartásáról, amelyet így jellemezett: „A megállapodás nem egyszerű jelentés, okirat vagy szerződés, hanem életlehetőség a katolikus egyház további működése számára...”¹⁵ „A béke megvalósítása életet je-

10 NML. XXIII. 3/b. (Nógrád Megyei Tanács VB. Titkárságának iratai) TÜK iratok, 1 d. 67/1951. sz. A Papi Békebizottság megalakulása.

11 SZN, 7 évf. 23. sz. 1951. június 9. 4. p. „Mi nógrádmegyei katolikus papok csatlakozunk a békemozgalomhoz...”. Megalakult a megyei papi békebizottság. (Továbbiakban: *Megalakult...*)

12 *A Kereszt*. 2. évf. 14. sz. 1951. június 7. 5. p. „A béke megvalósítása életet jelent számunkra”. Nógrád megyében is megalakult a papi békebizottság. (Továbbiakban: *A Kereszt*)

13 *A Kereszt*.

14 *A Kereszt*. – Szabó Lajos plébános fényképét is közli.

15 *SZN. Megalakult...*

lent számunkra – mondotta. – Azért akarunk békemozgalmat, mert általa magunknak nyugodtabb, gazdagabb életet biztosíthatunk.¹⁶ Beresztóczy beszédében arra fektette a hangsúlyt, hogy az egyháznak az állammal való megegyezése csak nyereség lehet mindenki számára. Működési lehetőséget biztosít az egyháznak és a papságnak. Vajon mennyire mérlegelte az országos elnök, hogy milyen nagy árat kellett ezért fizetniük a papságnak? Gondolta-e a bebörtönözött és internált oltártestvérekre? A kérdések sokaságát tehetjük fel, de ezekre konkrét választ – már utólagosan – nem lehet adni.

Beresztóczy elnököt követően *Horváth Richárd* országos titkár kapott szót. Gondolataiból az alábbiakat emelték ki: „Az állam és az egyház között megállapodást be kell tartani. Állnia kell azt a püspöki karnak is.”¹⁷ „Majd rámutatott arra, hogy az ötéves terv a béke munkája. Amikor mi, katolikus papok ezt támogatjuk, akkor a munkaerkölcsöt támogatjuk: Ezért arra kell törekedni, hogy kiépítsük a kapcsolatot a tanáccsal. A pap segítsen a helyi tanácsnak egyes feladatok megoldásában. Elő kell segíteni az aratást, cséplést, a begyűjtést, a növényápolást.”¹⁸ Horváth hozzászólásában a múlt egyes hibáit felemlíti, érintve egyfajta személyes „sértődés” jelleget is, pl. a zsidók kérdésének ügye. Ő is úgy látta, hogy az egyháznak kell engednie és mindenben készségesen az állam segítségére kell sietni.

Az országos vezetők beszámolóit követően a megyei papság hozzászólása, illetve véleménynyilvánítása vette kezdetét. Elsőként *Gyurkó Gábor* terényi plébános szólt, kiemelte, „hogy a békemozgalom támogatása hivatásos kötelességünk.”¹⁹ Egyben annak az aggodalmának is hangot adott, amit a paptársak agitálása során tapasztalt; ez „politikai mozgalom”. Nem tagadja, hogy van ez is, de van erkölcsi oldala is és erre kell összpontosítaniuk.

Szólt még *Klenác Ottó* drégelypalánki plébános is, kifejtve, hogy „Aki – tehát hivatása magaslatán áll, nem lehet közömbös a papi békemozgalom irányában.”²⁰ Személyes élményét is megosztotta a jelenlévőkkel, ami a bizalomra épült. Ő volt a községi Nemzeti Bizottságnak az elnöke. Az egyház és ezen belül a papság az állammal és a néppel szembeni bizalmát elveszítette, ezt kell visszazerezniük – adta hírül *Klenác* plébános.

Paksi László hittanár a Nógrád megyei papság szociális keresztmetszetét vázolta: „A mi papságunk a népből jött s a népért dolgozik.”²¹ A szociális keresztmetszet megismertetésének lényege, hogy a megye papsága nagyrészt munkás és paraszt származású. Élt a kritika lehetőségével is, kérve azt, ha a pap a nép közé megy, akkor azt ne tekinték klerikális reakciónak.

Paksi hozzászólását követően *Hinnel Károly* plébános fejtegette a békealáírás jelentőségét: „Egyetlen aláírás egy-egy csepp a tengerben, de mivel a tenger cseppek sokaságából tevődik össze, most már mindez tengerként egyesülve zúgja a békétlen világ felé: békét akarunk!”²² Kiderül, hogy ő részt vett az OPB országos megalakulásán is. Hozzászólásában kiemelte, hogy a papságnak az egyházi vezetőktől mindent el kell fogadni, azonban saját gondolataikat is hangoztatni kell.

16 A Kereszt.

17 A Kereszt.

18 SZN. Megalakult..

19 A Kereszt. – Gyurkó Gábor plébános fényképét is közli.

20 A Kereszt.

21 A Kereszt.

22 A Kereszt. – A SZN. Hinnel Károly hozzászólásáról nem tesz említést.

Domin Károly kazári plébános pedig „arról szólalt, hogy a templom falai közül ki kell lépnünk a zajló életbe és meg kell mondanunk, hogy Isten országának legnagyobb kincse a béke.”²³ Domin plébános személyes, a tanács általi problémákról és a keserűségről szólt. Körmenetet tervezett és eboltást rendeltek el arra az időpontra. Az egyházi sajtó hiányosságáról is szólt. Ezek egy részére Kazári Gyula VB. elnökhelyettes válaszolt a zárógondolatában.

A megyei papság részéről több hozzászóló nem volt. Az elhangzottakat Balogh István „Balogh páter” országos elnökségi tag összegezte: „Nálunk az Egyház szabadságának és létezésének alapfeltétele a béke. Kormányzatunk az elmúlt hat és fél év alatt sohasem kívánt olyan papságunktól, ami ellenkeznék a papi lelkiismerettel, nem kívánt tőlünk vértanúságot. (...) Voltak ellentétek az állam és az egyház között, de valójában nem a vallás szabad gyakorlásáért folyt a küzdelem, hanem a hatalomért. (...) A megállapodás birtokában, nekünk kell cselekednünk annak megvalósításáért, de tenniük kell érte valamit püspökeinknek is. A népi demokrácia kormánya semmi mást nem kíván, csak azt, hogy a pap lekipásztor legyen.”²⁴

Az elhangzott beszédekét követően a békebizottság tisztségviselőinek megválasztása következett: elnököt, titkárt és vezetőségi tagokat választottak. Az természetesnek tűnik, hogy egy elnököt és egy titkárt kellett megválasztaniuk. De azt nem tudjuk, hogy hány intéző tagot választottak a felsorolt huszonegy névből, mivel a szavazási jegyzőkönyv is hiányzik. Lehetséges, hogy mind a huszonegy személy megválasztásra került. Róluk a sajtó sem közölt híradást.

Elnöknek volt jelölve: Klenócz Ottó kanonok, Ferencz István esperes, Zelinka László és Zaklai József. Ferencz István és Zaklai József nem vállalták a jelöltséget, majd Zaklai helyett Journák Sándor neve került fel a szavazólapra. Titkárnak pedig Hinel Pál volt jelölve.

A forrásként használt két hírlapból tudjuk meg, hogy elnöknek Klenócz Ottó kanonok, titkárnak pedig dr. Hinel Pál lett megválasztva.²⁵

A megalakulást követően egy közös határozatot fogadtak el a békével, az ötéves tervvel kapcsolatosan, valamint megköszönték a Minisztertanácsnak a nagylelkű intézkedését a papi kongrua ügyében.

Az OPB Nógrád megyei szervezetének további működését sok kutatással lehet majd feltárni és feldolgozni.

* * *

23 A Kereszt. – A SZN. Domin Károly hozzászólásáról nem tesz említést.

24 A Kereszt.

25 SZN. és A Kereszt. – Hinel Pál személyét minden bizonnyal összetévesztették Hinnel Károly nevével, mert így hozta le az újság.

A Nógrád Megyei Papi Békebizottság megalakulásának és a hozott határozatának jegyzőkönyve²⁶

„Jegyzőkönyv. Készült Balassagyarmaton a megyetanács nagytermében 1951. május 31-én a Nógrád megyei római katolikus papok béketanácsának alakuló üléséről.

Szabó Lajos érsekvadkert-i plébános megnyitja az ülést, üdvözlí a megjelenteket és felkéri Beresztóczy Miklós prelá-tus kanonokot, hogy tartsa meg [a] beszámoló-ját.

Országos elnök: Kedves Oltártestvérek! Őszinte örömmel jöttem ide Balassagyarmatra, mert itthon vagyok és az oltártestvérek legnagyobb részét ismerem, főképpen örülök annak, hogy olyan körben lehetek, ahol nem idegenek azok a gondolatok sem, amelyek minket hosszú idő óta országjárásra indítottak, hogy mindenfelé hirdessük a béke gondolatát. Maga az a nagy létszám, amely az alakuló ülésen fogadott minket, bizonyítja azt, hogy itt nem kell elmondani kezdettől azokat a célokat, melyekért össze-jöttünk. Látjuk, hogy a Nógrád megyei oltártestvérek tisztában vannak azzal, hogy még tisztábban lássuk feladatainkat, hogy még jobban megnyugodva tudjunk tovább dolgozni, azért, hogy célunkat megvalósítsuk, akkor, amikor élő gondolatnak adunk kifejezést, mely gondolat nem más a békemozgalom terjesztése. Mégis bontsuk fel azt a gondolatot, hogy mi a béke apostolai akarunk lenni. Ezt két irányban akarjuk kimunkálni. Az egyik vonal a külső, vagyis nemzetközi béke, a másik a belső béke.

A kormányzat az egyház békéje, valamint a külső béke megvalósítása életet jelent. Azért akarunk békemozgalmat, mert általa magunknak nyugodtabb, gazdagabb életet biztosítunk.

A külső béke nem nagy probléma számunkra. Mi akik két világháborút szenvedtünk végig, magától értetődő, hogy nem akarunk újabb háborút, amely nekünk újabb pusztulást hoz. Elég volt a pusztulásból. Életet és értéket romba dőlve, elpusztulva láthattunk. Temettünk, habár ez papi funkció, de mi minden papi funkcióban, békében akarunk dolgozni. Sajnos a világ nem így gondolkodik, különösen a világnak azon részén, ahol az egoizmus önös érdekére épül fel a világ. Még alig hallgatott el az ágyúk visszhangja, máris újabb háborús rémhíreket suttognak, készülődnek egy újabb pusztításra. Mi harcba szólítjuk ezeket, és minden eszközt felhasználunk arra, hogy megálljt kiáltssunk és azokat a viharfellegeteket, amik újra fejünk felett állnak, szétozlassuk. Éppen ezért minden olyan megmozdulást, amely azt akarja megvalósítani, hogy a világon béke legyen, támogatni kell.

A stockholmi békefelhívás felszólított mindenkit, világnézeti és valláskülönbség nélkül, hogy támogassa ezt a küzdelmet. A stockholmi felhívásnak nagy visszhangja volt, 800 millió embernek aláírása tette nyomatékos-sá ezt a felhívást, amelynek alapja az volt, hogy tiltsák be az atomfegyver használatát. Folytatódott tovább ez a békemozgalom a varsói világtalálkozásra, amely már az atomfegyver eltiltása mellett békeegyezmény aláírását is követelte. Ennek a berlini békefelhívásnak visszhangja a nagy aláírásgyűjtés, amely megindult szerte a világon, és amely nálunk is még mindig tart, mert nemcsak aláírás, hanem meggyőződés kifejezése is kell, hogy legyen.

26 A jegyzőkönyv közzétételénél az eredeti szöveg gépelési hibáit automatikusan kijavítottam, továbbá az olyan elírásokat is mint pl. a nevek esetében. (Beresztóczy – helyesen Beresztóczy). Ahol szóköz vagy valamilyen névelő hiányzik a mondatból, ott szögletes zárójellel [] pótoltam.

A berlini aláírásgyűjtésben élen járt országunk katolikus papsága. Vannak megyék, ahol egy sem maradt ki az aláírásban és példamutatásával, meggyőző beszédével vezette a béke-aláírási mozgalmat.

A rozsnyói egyházmegye főpáosztora spontán aláírta a felhívást, példát mutatva a rozsnyói egyházmegye papjainak.

Ezt a munkát a külső béke megvédésének biztosítására vállaltuk. Azt gondolják egyesek, hogy az aláírással eleget tettek kötelességüknek, de mi tisztában vagyunk azzal, hogy amikor mi a béke szolgálatát tűzzük zászlónkra, akkor mi tisztában vagyunk azzal, hogy nem egyes emberek szándékáról van szó és azokat is ki kell gyógyítani tévedésükből, hogy együttesen bele tudjunk állni abba a táborba, melyet béketábornak nevezünk. Egy olyan papság előtt, aki már bebizonyította béke akarását már nem szükséges, most vessünk egy pillantást a másik ágra.

Ha nagyon fontos, és életet jelent a nemzetközi béke szolgálata, úgy nagyon fontos az, hogy ország határain belül is megtalálja, egyházunk, papságunk az egyensúlyt, a békességet, amely életet jelent.

Emlékezzünk azokra a nehéz időkre, amikor békétlenség dült egyház[unk] és [a] kormányzatunk között. Emlékezzünk azokra a szenvedésekre és problémákra, amelyek megzavarták az életlehetőséget, akkor amikor egyházunk nem találta meg a kibontakozáshoz vezető utat, amikor hallgatott külső szavak[ra] és befolyásokra, amikor saját erejét és külső segítséget is másképp ítélte meg. Megnyugvást keltett, amikor püspöki karunk meglátta a kormányunk feléje nyújtott kezét és egy tárgyalást követő megállapodásban egy életlehetőséget teremtett az egyház számára az ország határain belül. Ez a megállapodás a múlt év augusztusában jött létre. Ez nem egyszerű jelentés, okirat, vagy pedig egy szerződés, hanem ez a megállapodás életlehetőséget jelentett a katolikus egyház további működése számára. Természetes, hogy ez nem azt jelenti, hogy kormányzatunk szellemében és világnézetében kereszténnyé vált, nem azt jelenti, hogy az egyház minden vonatkozásban felelőtlenül működhet tovább, és nem azt jelenti, hogy eltűnik minden lehetősége a súrlódásoknak, hanem mindenekelőtt jelenti a működési lehetőséget. Kormányzatunk nem kényszerült rá, hogy megadja ezt a lehetőséget. Jelenti azután azt, hogy ugyanakkor amikor megfelelő lehetősége és módja van arra, hogy a maga világnézetét hirdethesse, amely más a mi világnézetünkötől, de ugyanakkor mi is hirdethetjük a mi világnézetünket és lehetőséget ad arra, hogyha félreértés támad megtaláljuk a lehetőséget, hogy meg tudjuk oldani mielőtt még nagyobb baj támad. Amikor a mi püspöki karunk a megállapodást megkötötte, mi úgy érezzük, hogy ennek a gyakorlatban való megvalósítása a mi feladatunk. A közigazgatásban sem a miniszter tesz mindent, hanem a helyi képviselői, épp úgy a püspöki kar megállapodását nem mindenkor gyakorlatban a püspök végzi, hanem az ő esperese, plébános[ai] és [a] káplánok. A megállapodást gyakorlatban végrehajtja, aszerint él, tehát mi ennek a megállapodásnak gyakorlati végrehajtói vagyunk és a mi feladatunk, hogy a megállapodás szellemében dolgozzunk és ez legyen a mi irányítónk.

A püspöki kar minden erővel támogatja ezt a békemozgalmat, amit a kormányzat végez, támogatja azokat az erőfeszítéseket, amit kormányzatunk a szocializmus érdekében kifejt. Tehát nekünk is megvan a szocializmus igazságosságának érvényesítési vonala. Így tehát nekünk is mindennapi életproblémáiban, ennek megfelelően ki kell venni részünket.

Ez a belső békének és közvetve a külső békének is szolgálata. Én a megállapodás szellemében akarok élni. Így a szocializmus építésének megvalósítása az ötéves terv tel-

jesítése a TSZCS fejlődésének támogatásával állunk a belső béke szolgálatában. Kialakítom azt a légkört, amelynek kialakítása megteremtette a megállapodást. Ez a barátságos légkör békés életet biztosíthat és én az én egyházamnak és pap társaimnak a békesség nyugodt működési lehetőségét biztosítom, amikor a belső béke szolgálatába állok. Súlyos felelősség ezt vállalni, mindenki számára, mert ha én egy bizalmatlan légkört teremtek, nemcsak saját magam, hanem a híveknek egyházamnak is bizonytalanságot teremtettem. Ha pedig kedvező légkört teremtek megtartom azt a légkört, amely nemcsak rám, hanem az egyházra és [a] hívekre is kihat.

Itt volt a kongrua rendezése, amely nem csak 10 forintot jelent, hanem azt jelenti, hogy amit egy kormányzat sem adott meg, azt a demokrácia megadta a papságnak. Tehát a komoly öntudat és magatartás azt is eredményezi, hogy egy ilyen segítséget is kaptunk, azt hiszem az oltártestvérek meglepődéssel tapasztalják, hogy megbecsülik őket. Ez a tény vezette azokat is, akik kezdetben bizalmatlanul néztek a munka felé. Mi nem akarunk szakadárok lenni, ezt most már nem kell hangsúlyozni, de mi a békemozgalom élén akarunk járni. Ennek a gondolatnak [a] megnyilvánulása, a helyzet tisztázása vezette azután azokat a paptársakat felénk, akik tartózkodók voltak. Ez a gondolat, amely nyugodttá tesz minket, ennek felismerése tesz lelkiismeretünkben is erőssé, a belső és külső béke megvalósítása biztosítja egyházunk békéjét, és ezt a gondolatot valósítsuk meg saját területünkön is.

Horváth Richárd: Kedves testvérek! Ennyi papot egyszerre még kevés helyen láttam együtt, ez egy okos magatartás, mert az is, aki fogcsikorgatva jön el először megnézni, hogy mi van itt és másodszor már könnyebben eljön. Ez az okos ember magatartása. Tessék megengedni, hogy amit a [Beresztóczy] prelátus elmondott én kiegészítsem. Én nem keresgélem a szót, ha másképp mondanám, a kedves testvérek vannak olyan okosak úgy is észreveszik.

Addig, amíg a dolgozó nem ébredt öntudatára ebben az országban, addig a kizsákmányolás könnyű volt. Ha majd a kapitalista országokban is a dolgozó nép öntudatához jut, – ott is megszűnik a kizsákmányolás. De ha öntudatára ébred, akkor kezébe veszi sorsa irányítását, és leszámol azzal, ami akadályozta erejét.

Sajnos a papok között [is] vannak olyanok, akik ezt az egész folyamatot átmenetinek tartják, és bár az út soha sem tér vissza, de várják, hogy visszatérjen a régi rendszer.

Pl. itt a szomszédban voltam a Garam mentén egy időben és elbeszélgettem a parasztokkal, hogyan dolgoztak 1918–1920 között. Várták, hogy majd jönnek a magyarok és felszabadítják őket. Később beszéltem egy Tolna megyei pappal, aki Erdélyből menekült ide és ő is ugyanazt mondta, hogy várták a magyarokat, hogy felszabadítsa őket, ez nem volt más, mint egy álomkergetés. Azt nem kell mondanom, hogy ezek téves úton jártak.

Az okos magatartás az, hogy nem kell elvi vitákat²⁷ kell keresni, mert annak az ideje még nem érkezett el, hanem azon kell lenni, hogy a népek felemelkedését elősegítsük, hogy a dolgozó nép mindig magasan, élelnívón álljon, emellé kell állnunk. A gépesítést elő kell segíteni, régen a paraszt látástól vakulásig dolgozott, ugyanakkor az

27 Itt értelemzavaró a mondat, a vitákat szó helyett eredetileg „hibákat” szerepel, utólag húzták és írták föléje a „vitákat” szót.

értelmiség, csak a 6–8 órát dolgozta le. Könnyebbé kell tenni az életet, egyik sem dolgozhat többet, mint a másik, ez máról holnapra nem oldható meg, de már ez elindult.

Az elvi vitáknak még nincs itt az ideje. Mi lesz a jövőben? Becsületesen összefogni mindenben. Én hiszem, hogy az Isten a történelemben ezt a problémát meg fogja oldani.

A másik probléma, hogy itt van a béke kérdése, ezt kommunista propagandának tartják. Vannak, akik elkezdene a békéről szavalni, de nem azt gondolják, nem azt érzik, amit mondanak. Az állam és az egyház között létrejött megállapodást azoknak meg kell tartani amit aláírtak, tehát állni kell mindkét aláíró félnek. Tehát állni kell a püspöki karnak is. Sajnos ezt nem mondhatjuk általánosságban el. A püspöki kar nem állja az aláírást, vannak püspökök, akik átkozzák azokat a papokat, akik csatlakoztak mihozánk, ezekkel szemben nem tetszésüket fejezik ki, vagy áthelyezik. Azt szokták mondani, hogy a kommunisták nem tartják be a szavukat, nem tartják be a szerződéseket, hogy nem lehet velük megállapodni. Eddig még az állam részéről a legnagyobb türelem, a legnagyobb megértés volt tapasztalható

Eltelt 9 hónap és 10 hónap, ez a türelmi idő volt. Ha megnézzük, látjuk, hogy vannak olyan egyházi vezetők, akik okoskodtak, és vannak akik semlegesek maradtak, és voltak olyanok akik aláírták. Voltak olyanok, akik azért nem írták alá, mert egyedül Grósz [érsek] írta alá a megállapodást, persze Grósznak volt annyi esze, hogy mielőtt ő aláírta minden eggyessel aláíratta. Vannak olyan püspökök, akik nyomást gyakorolnak azokra a lelkészekre, pl. a Dunántúlon, akik támogatják, vagy részt vesznek a mozgalmi munkában. Vannak olyan püspökök, akik elmennek a bérmakörútra, pl. az egyik lelkésznek azt mondta, hogy csak azért fogadja el tőle az ebédet, mert nem akarja, hogy botrány legyen a faluban, mert azzal, hogy részt vett a békegyűlésen megbotránkozottatta a híveket.

Vajon ez az út jóra fog-e vezetni? És ha ennek következménye lesz, akkor feltámad a lázadás, hogy egyházüldözés van, pedig ez csak az ostobáknak az üldözése.

A béke kérdésének az ügye a legszebb kérdés és csak hálát adhatunk az állami vezetőknek, hogy ezt kívánják tőlünk, hogy ezen a téren haladjunk velük együtt, szebb ez mint a fegyverek megáldása volt és megszentelte a pap a fegyvereket, bár tudta, hogy ez nem vezet jóra.

Ott van most a nyugatiaktól felkapott Tito, egyszerre fehérre mosták, pedig 100 ezer emberre jut egy pap, most ez megszűnt, most ezt elfelejtették.

Ugyanakkor, amikor Varsóban voltunk, ott volt a szovjet pátriárka, akit megfigyelték. Ő is megfigyelt bennünket.

Jött a stockholmi békefelhívás és ugyanakkor jött egy rendelkezés, hogy nem szabad aláírni. Mert a következménye az volt, hogy aki nem írja alá az háborús párti pap, ezért a mostani aláírással kapcsolatban már a papoknak megengedték, hogy aláírják a békeíveket. Vannak megyék, ahol egy-kettő, de vannak, ahol egyáltalán nem írták alá. Volt olyan pap, aki a püspöki kar véleményével szemben rendelkezést adott ki, hogy nem szabad aláírni a békeíveket, ez egy ostoba ember. Azt mondják, hogy ez ostoba ember, pedig az anyaszentegyház ostobákat nem alkalmaz.

Most a püspöki kar maga nem írta alá, kiadtak egy általánosságban megfogalmazott nyilatkozatot, de nem adták azonnal ki. Voltak azonban, akik sürgették ennek kiadását. Voltak főtisztelendő, kik azt mondták a békeküldötteknek, hogy olvassák föl mi van benne, és amikor felolvasták azt mondták, hogy ebben nincs semmi és aláírta. Hát ezt

először nem tudta volna aláírni? Voltak, akik azt mondták, hogy ezt először is aláírtam volna, de kötött a püspöki kar döntése. Először nem akarták aláírni, később mégis aláírták és ezzel elveszett a politikai jelentőségének és értékének [az] ereje, mennyivel jobb lett volna, ha előszörre egyszerre mindenki aláírta volna.

Itt volt, pl. a zsidókérdés és a földreform kérdése, itt volt a háborúnak és a békének kérdése és akkor a hivatalos egyházi vezetők megszóvegeztek egy körlevelet, akkor, amikor a szerencsétlen embereket már hurcolták kifelé, és aminek 5-600 ezer magyar zsidó is volt az áldozata. Nehezen készült el az a bizonyos körlevél, és amikor már megvolt bizonyos befolyásra, egy kis cetlire lett összezsugorítva. Én abban az időben egy Garam melletti kisközségben mondtam misét és ezt a kis cetlire lezsugorított körlevelet felolvastam, mások nem olvasták fel. Semmitmondó pár mondat volt az egész. A hivatalos magyar egyház ennyiben foglalta össze a kérdés jelentőségét. Amikor kijöttünk a templomból az akkor intelligencia odavágta a fejemhez, hogy milyen nagy hangon olvastam fel ezt a körlevelet.

Hála Istennek, azért megtörtént az aláírás és jobb későn, mint soha. A mozgalom feladatáról már a prelátus úr nyilatkozott. A munka nemcsak a beszéd formában, hanem minden más formában is megnyilatkozik. Így tehát az ötéves terv teljes egészében a béke munkája. Amikor mi ezt támogatjuk, akkor a munkaerkölcsöt támogatjuk, amikor odamegy a paphoz az a dolgozó paraszt, akkor a pap okosan szóljon hozzá, ne biztassa a rossz, hanem csak a jó irányban. Nyissa ki a szemét, mert ha nem is azonnal, de idővel rátér a jó útra. Amikor kérdezték, hogy mi is az a szövetkezeti gazdálkodás, akkor magyarazzuk meg nekik, hogy most még aranyat ér a gabona, de később majd az olcsón termelt gabonával nem fogja tudni felvenni a versenyt.

Az most a feladat, hogy vegyük fel a kapcsolatot a helyi tanácsokkal, sok helyen ez nem megy simán. Nehezen megy, de azért menni fog. Alakuljon ki mindenhol egy béke-mozgalom. Segítsen a helyi tanácsnak az egyes feladatokban, azonban nem mindig erről kell a szöszéken beszélni. És kialakul egy bizalom a világi hatóságok és az egyház között, akkor minden megoldódik. Járjuk a községeket és tapasztaljuk, hogy mindenhol ott van[nak] a világi hatóságok emberei, akik mind becsületes és rendes emberek. Sok községben már a papok problémája közül sok megoldódott. Pl. volt olyan elnök, aki azt mondtotta, amikor a pap problémáját felvetítette, hogy erről most hallok először, miért nem jött előbb. A problémákkal jöjjünk bizalommal az elnök urakhoz, és akkor minden megoldást nyer. Most ez mélyüljön el közöttük és ehhez kérjük Isten áldását.

Most pedig [az] elnök megnyitja a vitát.

*Gyurkó Gábor*²⁸ terényi plébános: Tisztelendő oltártestvérek rövid az idő, magam is rövid leszek, nem akarok hosszú lenni, mert magam sem vagyok ékeesszó. A béke-mozgalom támogatása hivatásos kötelességünk is. Felmerült a lelkészek lelátogatása alkalmával, hogy ez először politikai mozgalom, ezért aggódtak, természetesen nem tagadtam magam sem, mert tudjuk, hogy politikai jelentőség is van benne, de nem tisztán az van, hanem van erkölcsi vonala is. A szociális igazságosság teljesen erkölcsi vonatkozású feladat. A béke-mozgalma a mi feladatunkat is célozza. Ezzel a gondolattal üdvözlöm a békeértekezletet a nógrádi katolikus papok béke-mozgalmát, illetve annak első megalakuló ülését és a hozzájuk tartozó hívek csatlakozását. Ezzel az egyház és [az] állam

28 Eredetileg József név van gépelve, de kijavították - helyesen - Gáborra.

harmonikus együttműködését elősegítjük, gazdasági, kulturális és szociális vonalon egyaránt.

Klenácztó drégelypalánki plébános: Azt hiszem nekünk a feladatunk az, hogy a hallottakat az életben keresztül vigyük. Azt hiszem a hivatása magaslatán álló papok a megegyezést az egyház és az állam között a saját községünkben már elintézte, mielőtt még a püspöki kar azt meghozta volna. Aki a hivatása magaslatán áll, az nem lehet közömbös ezzel [a] mozgalommal szemben. Én hozzám a kommunista párt küldöttei jöttek, hogy a romba döntött községemben működjek közre az újjáépítés munkájában. Azt mondtam, ez is a mi hivatásunk. A négy párt írásban kért fel, hogy a nemzeti bizottság elnöke legyek, és az voltam 1948. júniusáig. Akkor megtanultuk becsülni egymást, akiknek világnézete más, de sok másban megegyeztünk. Az, amiért mi elvesztettük a bizalmat, és amiről azt hitték, hogy abban minden katolikus pap benne volt, de úgy tudom, hogy a papok nagy része távol állt attól, ami ott nyilvánosságra jutott. Meg azután a bizalmat helyreállítani, mert az általánosítás nagy hiba volt. Most a feladatunk az, hogy az életben valósítsuk mindazt, amit az előadó urak itt elmondottak.

Paksi László hittanár: Kedves oltártestvérek! Engedjék meg, hogy Nógrád megye papságának szociális összetételét ismertessem. Kik vannak itt, milyen az összetétel, milyen munkát végeztek eddig.

Ha megnézzük Nógrád megye papságának szociális összetételét, látjuk, hogy első sorban a népből, a nép fiai, a munkásokból és a bányászokból vannak. Pl. a b[alassa]gyarmati plébános paraszt szülők fia. A másik káplán szülei bányász[ok], a harmadik szegény asztalos fia, aki otthon reverendáját levette dolgozik. Én magam annak a fia vagyok, aki koncentrációs táborban 4 hónapot töltött. Az önkritika lehetőségével is élek. A katolikus papnak a nép közé kell menni, de ne vegyék azt a klerikális reakciónak, ha a pap a nép közé megy. Vannak hibák az oktatás terén is, de vannak más problémák is, remélem, hogy mások is felemlítik ezeket, csak azért említem meg, hogy legyen bátorságuk a többi oltártestvéreknek is felemlíteni ezeket a problémákat.

Általában a papok összetétele paraszt és munkás, a nemesi címet nem igen vonzotta a papi pálya. A salgótarjáni járásban a bányászokhoz és a gyári munkásokhoz a pap nem igen látogatott el, pedig a keresztjük ott volt minden bányász és munkáscsalád házában, mert, ha elment közéljünk, azt kérdezték, mit keres itt egy csuhás. Amikor elmentem a korcsmába, utána jöttek ezek az emberek hozzám, reméljük, hogy a jövőben ez másképp lesz.

Holnap első péntek van, nem mondhatok mást, mint az eucharisztikus kongresszus himnuszát, „Krisztus kenyér s bor színében Úr s király a föld felette, forrasz egygyé békességben minden népet, nemzetet.”

Hinnel Károly plébános: Elnöklő prelátus úr említette, hogy a béke külső és belső. Én, az én kis községemben a békebizottságban működök, felvetették mit ér a békealáírás, mit adnak arra. Erre én válaszoltam, hogy egy-egy csepp a tengerben, mert a tenger cseppek-ből tevődik össze és ez [a] tenger zúgja minden cseppjével, hogy békét akarunk. Hiszem, hogy ez akadályozta meg a harmadik világháborút is. Mi, akik résztvevünk augusztusban az értekezleten, hozzájárultunk az egyház és [az] állam megegyezéséhez, tisztában vagyunk, hogy az egyház vezetőivel szemben minden utasítást elfogadunk, azonban mi a sa-

ját fejünkkel akarunk és fogunk is gondolkodni. A belsőbékét mi nem akarjuk megbontani, mert valóban nálunk megvoltak azok a problémák, és mint ahogy Horváth és Beresztóczy is mondotta, életet jelent nekünk a belső béke, de nemcsak fizikai, hanem lelki életet is. Hiszem, hogy az a néhány távolmaradó a béke ügyével szemben nem ellenséges álláspont miatt, hanem komoly ok miatt maradt el. Azonban meg kell mondani, nem vagyunk azok, akik mások részére gesztenyét kaparunk ki. Voltak olyanok is, akik fogcsikorgatva jöttek el, de azt hiszem, hogy ez után nem így fog eljönni.

A nép felé mi ezt nem visszük, mert mi a népből valók vagyunk. Mi munkás gyerekek szívesen látunk egy új világ kialakulását és mi tréfásán mondva, nem váltottunk retúrjegyet az elmúlt világra, mi olyan világot akarunk, melyben meg van a kölcsönös megértés, a szociális igazság s a lelki harmónia. Én erre kérem a jóságos Isten áldását.

Domin Károly kazári plébános: Én szeretném egy pár szóban összekötni a békemozgalmat azzal, amit a teológián tanultam, hogy Isten az örök igazság, a béke és öröm. Nem véletlen, hogy a békemozgalom a pünkösd utáni napokra esik. A békeértekezletre a szentlélek eljövetele után megkaptuk az erőt, mert ki kell lépnünk a templomból és meg kell mondani, hogy Isten országában igazság van, és ha az igazság, a béke megvan, akkor megvan az öröm is. A háború gyászt, szomorúságot, temetést jelent, ezt senki sem akarhatja.

Szeretnék ezzel kapcsolatban egy pár kérdésre rámutatni. Jelen esetben nem minden helyen vannak tájékoztatva a helyi tanácsok a katolikus papságnak a békemozgalomba való bekapcsolásáról. Ezt Kazári Gyula elnökhelyettes felé mondom, mindkét községben, dacára annak, hogy rendőrségi engedélyem volt az úrnapi körmenet megtartására, és amikor a körmenetnek kellett volna lenni, eboltást rendeltek el, ami az állatorvos jóvoltából elmaradt. Amikor vasárnap engedély volt a szentmisére és az ünnepei sátrak felállítására a helyi tanács elnöke betiltotta a templom körüli körmenet megtartását és [a] sátrak felállítását. Ezzel kapcsolatban azt kérem, hogy amikor Úrnapján kihozzuk Krisztus Jézust, a békesség fejedelmét, ne féljen attól a népi demokrácia kormánya, mi nem tüntetni akarunk.

A másik dolog egy hitbuzgalmi ügy. Nincsen sajtónk, azt papírhiánnyal indokolják. Kéri a tanácsot, hogy a régi papírok beadásával tegye lehetővé, hogy egy katolikus sajtó beinduljon.

Szeretném ezzel kapcsolatban megemlíteni, hogy Pesten járva megnéztem *Azsajev Távolság Moszkvától* című filmet, amely olyan erőt adott nekem is, ahogy láttam, hogy a szovjet emberek dacolva a hideggel, faggal, meg tudták valósítani az olajvezetékét, mert szükségük volt rá. Nekünk sem szabad meghátrálnunk, mert világosan mondta az Úr, hogy én meggyőztem az igazságról a világot.

Szeretném, ha ennek az ülésnek lefolyását a járási tanácsok felé levinnék, hogy azt a nyomást, amelyet a salgótarjáni járásban sok pap élvez, megszüntessék, hogy mi is mint egyenjogú polgárok élhessünk minden időben. Mi is eleget akarunk tenni mindenben, mert ha az a bányászember nem száll le a bányába, vagy a paraszt nem műveli a földjét, – azt mondják szabotál, akkor mi katolikus papok akik a szentmisét, gyóntatást, az oltári szentséget Úrnapkor kivisszük a hívek közé, akkor ne lássák ebben a klerikális reakciót és ne lássák ebben a tüntetést, hanem lássák meg azt, hogy mi az igazságról nem mondunk le, mert katolikus papok vagyunk és a mi munkánkban mi is első akarunk lenni.

Balogh[István] páter: Azt a megjegyzést fűzi a referátumhoz, hogy az kevés alkalmat adott a hozzászóláshoz, de azért ami kevés jelentkezik, nem fogom elhallgatni. Először is ott kezdem, hogy az esperes megnyitója tartalmazott olyan kifejezést, hogy lélekben már eddig is a Nógrád megyei papság csatlakozott a papi békemozgalomhoz és azt mondja, hiszi, hogy Nógrád megyében minden pap tagja lesz a békemozgalomnak. Ahol jártunk egyes megyékben van ilyen hangulat: részt venni ebben a munkában. A béke és a háború között nem lehet választás, nem lehet kétség a tekintetben, hogy a papságnak hol van a helye. A pap egy becsületes ember, akinek nem lehet csak ott, ahol a békét akarják szolgálni. Amikor a mozgalom értékéről, értelméről és eredményeiről beszélt, ami mozgalmunk értékét és politikai jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint a külföldi támadások, amelyeket akár a külföldi sajtó vagy rádió terjeszt. Vannak rádiók, amelyek vállalták azt, amit már Amerika Hangja sem vállalt, Európa hangja vállalta azt a megszégyenítő szerepet, és még vannak emberek, akik ennek hisznek.

A belső béke, miután annyiszor halljuk, hajlandók vagyunk ennek értelmében – ez nem egy frázis – különösen nálunk Magyarországon ez jelenti az egyház szabadságát, az életfeltételt, a magyar katolikus egyház tevékenységét és működését. Háborúban az egyháznak a temetésen túl alig van szerepe. Mi életet akarunk adni, és hivatásunkat teljesíteni, mi akarjuk a híveket ellátni mindazzal, ami rajtunk keresztül történhet, de ehhez az egyház és [az] állam belső békéje kell. Nemcsak a békét értem ez alatt, hanem azt [is], hogy itt összhang van a kormány és [az] egyház között. Összhang van mindabban, amiben együttműködés lehet. Tehát, ha kormányunk az ötéves tervet állítja össze, és én meggyőződök arról, hogy annak minden betűje, minden forintja az ország lakosságát, dolgozóit akarja előbbre vinni, akkor természetes, hogy támogatom ezt a mozgalmat. Ha arról van szó, hogy szocialista irányzatú fejlődésben élünk és meg vagyunk arról győződve, hogy helyes, ha meg vagyunk győződve arról, hogy a kormány békét akar, nem tehet mást a katolikus papaság csak azt, hogy támogatja a kormányt.

6 és fél éve nem kér, nem követelt a katolikus papságtól olyat kormányzatunk, ami a papok lelkiismeretével ellenkezik. Nem akart vértanúságot a papoktól, sokkal többet sem hogy ilyet kérjen.

A világ kétfelé szakadt, de most módosítok, a világ több felé szakadt, az egyik a Szovjetunió segítségével építi a szocializmust, a másik a kapitalizmus, amely élet-halál harcát vivja a szocializmussal szemben. Az angliai és amerikai nők elfelejtették, hogy egy néhány esztendővel ezelőtt fiaikat, férjeiket azért küldték és engedték meghalni, hogy ezt a borzalmat, szörnyűséget, amit fasizmusnak nevezünk, leigázzák. Az orosz hadsereg hozta a legnagyobb véráldozatot, és mi sem feledhetjük el a sok szenvedést, a német fasizmus nekünk nem kell, [nem kell] háború és fasizmus, és ne csodálkozzunk azon, hogy a békétábor nő. Tehát ismétlem, választás nincs, mi magyar papok csak a békétábor támogathatjuk és segíthetjük.

Voltak ellentétek az egyház és [az] állam között, ezek nagy bajt jelentettek, de meg kell mondani, hogy ezeket minden esetben mi követtük el.

Nem a vallás szabad gyakorlásáért folyt a küzdelem, hanem a hatalom gyakorlásáért, melyben felül akart kerekedni az akkori egyházi vezetőség. Az egyház nem veszített csak nyert és ért el a megegyezéshez.²⁹

29 A mondatban az és kötőszó után egy „is” kötőszó szerepel, de ennek nincs értelme, így elhagytam.

A prelátus úr azt mondta, hogy valamit tenni kell az aláíróknak is az egyezmény érdekében, de a püspök uraknak is kell valamit tenni. Az ötéves tervről a közvélemény nincs eléggé tájékoztatva. Meg kell mondani, hogy a családvédelem érdekében soha egy kormányzat sem tett annyit, mint a demokrácia kormánya. Olvashattuk, mennyi orvosi rendelőt állított fel, ne csak Dunapentelére³⁰ nézzünk, hanem az emberi dolgokat is. Ha csak a kongruát nézzük, 30 milliőről van szó, ebből van lehetőség a templom kijavítására is. A papságnak saját kórháza és üdülője is lesz. A demokrácia kormánya azt akarja, hogy a pap lelkipásztor legyen, elősegíti, hogy a pap közelebb jöjjön a hívekhez és a hívek a papsághoz.

Kénytelen vagyok egy kicsit kiegészíteni, hogy rend van, kellemes a papság helyzete, de azért vannak még viharok, nem említette Veszprém[et] és Székesfehérvárt, hogy itt olyan szép számmal vannak, annak köszönhetik, hogy messze vannak a püspökök.

Hogy nem vették figyelembe 10–11 ezer szerzetes ügyét és a 4–5 ezer pap sorsát, de hogy nem vették figyelembe a 6–8 millió hívő sorsát, ez a politikai tévedés serpenyőjében ez nagy súlyt jelent.

Azt mondta Horváth esperes, hogy körlevelet intézett egy Heves megyei pap a tanítósághoz, hogy ne írják alá a békeívet, szembehelyezkedve a püspöki karral, én kérdezem, hogy valaki tud-e arról, hogy felelősségre vonták ezért azt a papot.

Paksai hozzászólása rendkívül érdekes volt, tudjuk, hogy a családi címer nem igen vitte a papság felé őket.

Ne vegyék reakciónak, ha a pap a nép közzé megy, amikor a papság a kormányzat ellen hangulatot akar kelteni, a rend biztosítása érdekében gyanakodva nézték a pap tevékenységét. Én hiszem, hogy ez most meg fog szűnni.

Ami a hitoktatással kapcsolatos panaszokat érinti, itt is voltak félreértések, most van tárgyalás alatt és ez teljesen a papság érdekében fog megtörténni. Ezzel kapcsolatban ne a budapesti központot hívják fel, hanem a helyi tagozatot.

A körmenet kérdése, a központhoz, ha kerültek panaszok, azonnal orvoslást nyertek, azért kell jobban kiépíteni a tanácsokkal a kapcsolatot, hogyha ilyen panasz van, azt elintézzék.

A béketábor ereje abban nyilvánult meg, hogy eddig atombomba nem esett, és nem robbant ki a harmadik világháború, pedig már régen kirobbant volna, ha nem olyan nagy a béketábor ereje.

Még csak annyit szeretnék mondani, hogy az új hivatal felállítása is gesztus az államtól az egyház felé, hogy ennek a hivatása mi lesz, azt majd megmondja a törvény.

Kérem, és hiszem, hogy az a cél, amit magunk elé tűztünk, a jó Isten segítségével minél előbb megvalósul.

A békebizottság megalakítására az elnök a következő javaslatot tette:

Elnök: Klenácztó Ottó kanonok, Ferencz István esperes, Zelinka László, Zaklai József.

Tithár: dr. Hinel Pál.

Tagok: Horváth Gyula, Dobozi Dezső, Szabó Lajos, Gyurka Gábor, Bartal Rafael, Horváth József, dr. Paksi László, Patakfalvi Géza, Kovács Vencel, Szoln József,

30 A későbbi Sztálinváros, majd Dunaújváros.

Bartalos Gyula, Zolczer István, Ponyi Artúr, Bus József, Journák Sándor, Brehely László, Tóth Béla, Troll József, Kalmár Lajos, Bea Antal, Fábry Miklós.

Ferencz István: Engedjék meg, hogy koromra való tekintettel és különféle betegségre való tekintettel tiltakozzam az ellen, hogy megválasszanak.

Zaklai József: Gyenge fizikumú vagyok, kérem ez alól engem felmenteni.

Az elnök az alábbi módosítással fogadja el, hogy Ferencz István lemondását elfogadja, és Zaklai József helyett Journák Sándort választja meg.

Hinnel Pál: Előterjeszt egy javaslatot. A javaslatot a bizottság elfogadja.

Kazári Gyula: A megyei tanács nevében üdvözlöm Nógrád megye papságát, azokat a becsületes papokat, akik megyénkben csatlakoztak az országos békemozgalomhoz, hogy ez alkalommal megalakult a mai nappal a megyei békebizottság. Az elhangzott javaslatok alapján a megyei tanács nevében arra kérem a megye róm.[ai] kat.[katolikus] papságát, hogy kölcsönös bizalommal a jövőben a tanácsok munkáját ez a papi mozgalom támogassa, mert a tanácsok előtt álló feladatok a béke feladatai. A béke megvédését és megőrzését szolgálja. A bizottság munkája kapcsolódik be a békés építő munkába, és azon legyen, hogy a tanácsok munkáját ezen a téren támogassa, mint ahogy az Alkotmányban is bent foglaltatik. A nagymérvű építkezést, TSZCS fejlődést és a parasztság munkáját, amely a szocializmus munkája az aratás és cséplés idején.

Ha felvetődött is esetleg sérelem, arról keveset tudunk, nem volt tapasztalható az, hogy azok, akik helytálltak a béke építő munkájában, akik segítettek a békés építést, azok a néppel együtt dolgoztak és a béke ügyét szolgálták. Akik egyenesen és nyíltan azon voltak, hogy úgy az ipari munkát, mint a parasztság munkalendületét elősegítették, azok megkapták a tanácsoktól a kellő segítséget.

Ígérhetem, hogy a tanácsok részéről, amennyiben a főtisztelendő urak részéről a békés építő munkába való bekapcsolódást tapasztalhatjuk, a tanácsok még nagyobb támogatást adnak.

Én közvetlenül nem beszéltem a körmenettel kapcsolatban, a helyi tanácselnököt kértem fel. Akkor, amikor Domin tisztelendő úr községei legutolsók a növényápolási munkákban, elment a rendőrségre és délelőtt 10 órára kérte az engedélyt a körmenetre, nyilvánvaló nem volt helyes, hogy a parasztságot elvonja a munkától.

Beszélt itt Domin főtisztelendő úr valamiféle nyomásról, nem tudom lehet-e beszélni itt nyomásról, mert közöttünk a legjobb egyetértés volt e tekintetben és éppen azért csodálkozom azon, hogy így beszél.

Végezetül és ismételten arra kérem Nógrád megye minden becsületes papját, azokat is, akik nincsenek itt és a béke ügyét akarják szolgálni, hogy a most megalakult békemozgalom adjon lendítő erőt ahhoz, hogy a jövőben a papság még inkább elősegítse a nép munkáját a hozott határozat szellemében.

Beresztóczy: Ismerteti Kovács tisztelendő táviratát, aki ez által szintén jelenlévőnek számít.

Azután megköszöni a vendéglátást és a közlekedési segítséget. Az ülést bezárja. Kmft.

A katolikus papok Nógrád megyei békeértekezletének határozata

Mi, Nógrád megyei római katolikus papok hazaszeretetünk és lelkiismeretünk szavát követve szent lelkesedéssel csatlakozunk a világ minden becsületes emberét foglaló, a legnemesebb emberi célokért küzdő békemozgalomhoz, mert tudjuk, hogy ezzel egyházunk, hazánk, az egész emberiség jövőjéért szállunk síkra. Szilárd meggyőződésünk, hogy csak ezen az úton haladva teljesíthetjük a béke evangéliumi parancsát, lehetünk egyházunk és hazánk hű fiai.

A békemozgalom minden hazáját és népét szerető polgárnak ügye az egész világon. Mi ezen, az értekezlet résztvevői magunkénak valljuk és helyesljük azt a pozitív állásfoglalást, mellyel a katolikus papság jelentős része a békemozgalomhoz csatlakozott.

Mi azt akarjuk, hogy tevékenységünk elősegítse és támogassa az ötéves terv, a béke tervének megvalósulását. Ma már senki előtt nem kétséges, hogy a magyar népet, köztük megyénk dolgozóit is a felemelkedés, a jólét, a boldogulás felé viszi az ötéves terv. Krisztusi tanítás valósul meg a hatalmas terv végrehajtásával.

Az ötéves terv támogatása számunkra azt jelenti, hogy minden erőnkkel segítsük elő a dolgozók szocialista munkaverseny mozgalmát, támogassuk a terv megvalósításához szükséges munkaerőnek biztosítását, továbbá azt a hősiess munkát, melyet a dolgozó parasztság jelenleg a növényápolás, az aratás és a cséplési munka időben való elvégzéséért folytat. Minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy elősegítsük a termelő csoportok erősödését és kiszélesedését. Ami a dolgozó parasztságunk részére több és jobb terméseredményeket és egyre boldogabb életet biztosít.

Tudatában vagyunk annak, hogy ezeknek a feladatoknak a támogatása egyet jelent számunkra a béke mellett való kiállással, a béke fokozottabb védelmével. A keresztényhívők tömegei joggal várják el tőlünk, hogy a szavak mellett tettekkel is segítsük a magyar nép békeharcát az ötéves terv megvalósulását.

Fellépünk minden olyan törekvéssel szemben sorainkon belül, vagy hívó, amely a dolgozó nép építő munkáját az ötéves terv megvalósulását megakadályozza. Elítéljük sorainkban is azokat, akik ma is az állam és az egyház közötti létrejött egyezményt megszegve nyíltan uszítanak a népi demokrácia rendszere ellen. Szem előtt tartjuk, hogy munkánkat az álmossal létrejött egyezmény szellemében végezzük és biztosítjuk annak betartását és maradéktalan végrehajtását.

Magunkénak valljuk és helyesljük a katolikus papok országos békeértekezletének határozatát, amely kimondja, hogy nem akarjuk, hogy a katolikus egyházat a reakció a maga céljaira felhasználja. Előre akarunk haladni a néppel a hazafiasságban, a szeretetben, a munkában összeforva. Szem előtt tartva Krisztus Urunk hegyi beszédének e mondatát: Boldogok a békességesek, mert ők Isten fiainak hívatnak. Fenntartás nélkül támogatjuk a magyar nép békeharcát, és ebből tevékenyen ki akarjuk venni a magunk részét.

Hálával és ragaszkodással üdvözljük Népköztársaságunk minisztertanácsának nagylelkű intézkedését, mellyel évtizedes fájó sebünket orvosolta és levette vállunkról az anyagi gondokat. A papi kongrua rendezése ismételten megmutatta államunk mérhetetlen jóindulatát, és mi ezt azzal akarjuk viszonzni, hogy a jövőben minden erőnket és akaratumkat egyházunk, hazánk, népünk, a béke ügyének szenteljük.

Katolikus papok Nógrád megyei békeértekezlete.

THE ESTABLISHMENT OF THE COUNTY ORGANIZATION OF THE CATHOLIC PRIESTS FOR
PEACE MOVEMENT IN NÓGRÁD (1951)

Several scientific studies have already discussed the period of the Hungarian Catholic Church between 1945 and 1989. These papers have elaborated different topics on national and local level, however, several events have not been analyzed yet. One of them is the history of the Catholic Priests for Peace Movement and that of its county organizations. Although shorter and longer papers have been published on the priests' peace movement, such as the book entitled *Movement of Catholic Priests in Hungary 1950-1956* written by Gyula József Orbán. The German language edition of the work appeared in 1996, in 2001 it was published also in Hungarian. The author, who lives abroad, revealed the first phase of the movement's activity, using archival and bibliographic sources available, as well as interviews. However, the period until 1989, when the activity of the movement came to an end, is still to be written.

A summarizing study on the history of the county organization of the peace movement in Nógrád has not been published. It is due to the fact that the archive of this clerical board have not been found, thus we lack direct sources. Nonetheless, we may reconstruct the events using different archival sources. One of them is the Party Archival Section of the Nógrád County Archives. This section preserves documents of the parties operating in Nógrád County, such as the Smallholders' Party, Social Democratic Party, the Hungarian Workers' Party and the Hungarian Socialist Workers' Party, as well as of the organizations operating under the leadership of the Hungarian Socialist Workers' Party (Patriotic Popular Front, Communist Youth Association, Workers' Militia, etc.). Valuable data can be found in the documents of the Secretary of the Nógrád County Council and in the archival material of the County Secretary of Church Affairs.

In 1950 after nuns and monks had been deported, the State and the Church started negotiations. During the meeting held on 5th July the government intended to achieve the closing down of monasteries, and the drastic decrease of the number of monks and nuns. The representatives of the Church also had their 21 suggestions. As a conclusion the negotiations were temporarily suspended. The leaders of the Hungarian Workers' Party discussed the events. Mátyás Rákosi's direction was announced on this occasion: "Within one week an initiative group of Catholic priest should be set up, which then will organize a gathering for democrat priests in the second half of July." This directive served as a base for establishing the peace movement. In Budapest on 1st August 1950 the Catholic Priests for Peace Movement was established with the participation of 300 priests.

The county organizations of the movement were founded in different times, also in the case of Nógrád County. Gyula Kazári, the vice-president of Nógrád County Executive Committee, issued the memorandum marked as "top secret" on the direction of the party leadership on 21st May 1951. The letter informed all the chairmen of executive committees in the county about the establishment of a county organization of the peace movement of Catholic priests on 31st May 1951 in Nógrád county.

On the establishment a detailed article was published in the papers entitled "Szabad Nógrád" and "A Kereszt", the latter being the newsletter of the peace movement. More than 80 priests took part in the statutory meeting. Prelate Miklós Beresztóczy, president of the movement, Richárd Horváth, national secretary and István Balogh, national committee member were present as well.

Beresztóczy emphasized the importance of keeping the agreement made between the Church and the State, which he outlined as follows: "The agreement is not a simple report, document or contract, but an opportunity for the Catholic Church to survive." Richárd Horváth, national secretary evoked similar thoughts: "The agreement between the State and the Church must be respected. The council of bishops should also respect it."

Several priests also made speeches, and then the county organization of the priests' peace movement was announced to be founded. Prebend Ottó Klenócz was elected chairman, and dr Pál Hinel secretary of the organization.

A common decision was accepted after the establishment, regarding the five-year-plan, as well as they thanked the Council of Ministers for their generous measure in the matter of revenue of parish priests.

NÉMETH LÁSZLÓ

ADALÉKOK EGY BOLDOGGÁ AVATÁSI ELJÁRÁS TÖRTÉNETÉHEZ

(Boldog Batthyány-Strattmann László 1870–1931)

Isten Szolgáját, Batthyány-Strattmann Lászlót, a szegények orvosát II. János Pál pápa 2003. március 23-án Rómában, a Szent Péter téren boldoggá avatta.¹ Erre az alkalomra több könyv is megjelent,² amelyek között Tibola Imre, a boldoggá avatási eljárás viceposztulátora a boldoggá avatási eljárás történetét írta meg „*Feljutott az Oltár magasára, Boldog Batthyány László kanonizációjának története*” címmel.³ A könyv bemutatja a szenttéavatási per menetét, az ügy posztulátorainak életrajzát, munkáját, valamint Batthyány-Strattmann László életszetségének a hírét életében, hatását az emberekre, a kanonizációs eljárás kezdetét, a boldoggáavatási per újraéledését, és azt a lendületet, amelyet a rendszerváltozás adott az ügynek. E rövid tanulmány célja, hogy ezt az értékes munkát néhány adattal kiegészítse és azt még teljesebbé tegye.

Rómában, a posztulátori levéltárban őrzött iratok⁴ szerint Batthyány-Strattmann László boldoggá avatási eljárásának római posztulátorai időrendben a következő személyek voltak:

Mester István	1978. április 24. ⁵	- † 1984. június 6.
Tóth Gyula	1985. március 15. ⁶	-

1 A pápa homiliájának hivatalos szövegét lásd: AAS 95(2003) 578–581. Isten Szolgájáról előzetes jelent meg az *Osservatore Romano* 2003. március 23-i számában, valamint beszámoló olvasható a boldoggá avatásról a március 24–25-i számban.

2 Lásd: Puskely Mária előadásai és könyvei Batthyány-Strattmann Lászlóról: Magyar Kurír, 2003. március 7, *Könyvbemutató a Szemészeti Klinikán, Puskely Mária kötetei Boldog Batthyány Lászlóról*: Új Ember, 2003. március 3, *Könyvek Batthyány-Strattmannról*: Népszabadság, március 20, SIMON ERZSÉBET: *Könyvek Batthyányról*. Vas Népe 2003. március 22; *Három könyv Batthyány-Strattmann Lászlóról*. Távlatok, 2003. Húsvét.

3 TIBOLA IMRE: *Feljutott az oltár magasára*. Szombathely, 2003. A könyv bemutatójáról beszámolt a *Keresztény Élet*, 2003. március 9: „Röviden” rovat.

4 A posztulatio iratai a Pápai Magyar Egyházi Intézetben (a továbbiakban rövidítve: PMI) található, tekintettel arra, hogy 1987-től minden posztulátor a PMI rektora volt. TIBOLA IMRE, *i. m.* 22–30.

5 Stefan László eisenstadti püspök levelének iktatószáma: 179/2–78. A kinevezéshez a Kongregáció a Nihil obstat-ot 1978. április 24-én adta meg 1206–4 szám alatt.

6 Stefan László eisenstadti püspök levelének iktatószáma. 160/5–85. A kinevezéshez a Kongregáció a Nihil obstat-ot 1985. április 22-én adta meg. Ekkor az ügy viceposztulátora Ausztriában Walper Ferenc prelátus volt.

Erdő Péter	1987. október 30. ⁷	-
Ternyák Csaba	1989. április 4. ⁸	-
Gonda Imre	1993. augusztus 20. ⁹	-
Veres András	1996. november 14. ¹⁰	-
Németh László	1998. október 16. ¹¹	-

A felsorolt posztulárok közül kettőről a boldoggá avatás történetét feldolgozó könyv nem tesz említést.¹² Kiegészítésként álljon itt az ő életrajzuk:

Mester István

Kassán született 1917. augusztus 20-án. 1941. június 15-én szentelték pappá az Egri Főegyházmegye papjaként. 1941-ben szerzett doktori fokozatot a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Dolgozatának címe: *A világi jog hatályossága az egyházjog területén*. Teológiai tanár volt Egerben, majd érseki szertartó. Czapik Gyula érsek 1947-ben küldte Rómába római magyar lelkésznek, mely munka mellett egyházjogot tanult a Pápai Gerely Egyetemen, ahol licenciát szerzett. Tanulmányai befejeztével a Pápai Magyar Egyházi Intézet (rövidítve: PMI) vicerektora volt. 1952-ben lépett a Szentszék szolgálatába. 1973-tól a Papi Kongregációban osztályvezető volt. 1975-től haláláig a Szent István Alapítvány Igazgatótanácsának sorban második elnöke volt. 1984. június 6-án halt meg Rómában.¹³ Sírja a Vatikánban, a német temetőben volt 1994-ig. Földi maradványait ekkor hazaszállították és Egerben, a bazilika altemplomába temették el 1994. november

-
- 7 Stefan László eisenstadti püspök levelének iktatószáma: CB 82/3-87. A kinevezéshez a Kongregáció a Nihil Obstat-ot 1987. november 12-én adta meg. TIBOLA IMRE, *i. m.* 22-23. Erdő Péter 1987. december 3-án kelt levelével, Iby püspök kérésére, továbbra is Walper Ferencet bízta meg a viceposztulátori feladat ellátásával.
- 8 Paul Iby eisenstadti püspök levelének iktatószáma: 60/-89. A kinevezéshez a Kongregáció 1989. május 12-én adta meg a Nihil obstat-ot 1206-27 számon. TIBOLA IMRE, *i. m.* 23-24.
- 9 Paul Iby eisenstadti püspök levelének iktatószáma: 603/4-93. A kinevezéshez a Kongregáció 1993. november 19-én adta meg a Nihil obstat-ot 1206-33 számon. TIBOLA IMRE, *i. m.* 24: a dátum tévesen szerepel 1993 helyett 1992.
- 10 Konkoly István szombathelyi megyéspüspök levelének iktatószáma 59-1/1996. A kinevezéshez a Kongregatio a Nihil obstat-ot 1996. november 25-én adta meg 1206-36 számon. TIBOLA IMRE, *i. m.* 28.
- 11 Konkoly István szombathelyi megyéspüspök levelének iktatószáma: 1221-266/1998. A kinevezéshez az Kongregáció a Nihil obstat-ot 1998. november 10-én adta meg 1206-36 számon. TIBOLA IMRE, *i. m.* 28-30.
- 12 TIBOLA IMRE, *i. m.* 22-30.
- 13 Életrajzi adataihoz lásd: *A magyar emigráns irodalom lexikona*. Szerk. NAGY CSABA. Bp., 2000. 687; Diós István, *Mester István*. In: *Magyar Katolikus Lexikon VIII*. Bp., 2003. 994; SOMORJAI ÁDÁM: *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának disszertációi (1863-1993)*. Bp., 1993. 102. (Studia Theologica Budapestinensia 9); NÉMETH LÁSZLÓ: *Adalékok a római magyar lekipásztorkodás történetéhez. Első rész: 1945-1963*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok - Regnum 14(2002), 1-4. 201-205. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának tagjait az alapítástól 2003-ig lásd P. RUPPERT JÓZSEF SCH.P. elnök, Visszatekintés 1992-2003 c. összeállításának a végén. A továbbiakban: RUPPERT JÓZSEF: *Visszatekintés. Az összeállítás a szerző birtokában. Személyének méltatását lásd: Msgr. Dr. Mester István (1917-1984): Szolgálat 63, 1984. 92-93.*

12-én.¹⁴ 1978-ban Bafile bíboros, prefektus kívánságára vállalta el Batthyány-Strattmann László boldoggá avatási ügyének posztulátori tisztét, amelyet haláláig betöltött. Posztulátori működése részletesen olvasható az itt közölt dokumentumban. VI. Pál pápa 1970-ben prelátsusi címmel tüntette ki.

Tóth Gyula

Budapesten született 1920. január 3-án. Győrben szentelték pappá 1946. június 30-án. 1949 Karácsonyán érkezett a PMI-be. Kánonjogot tanult. 1951–1959 között római magyar lelkész volt. Majd hittanár. 1988-tól a Szent István Alapítvány igazgatótanácsának a tagja. Jelenleg is Rómában él, mint a Szent Péter bazilika beneficiatója.¹⁵ Két évig volt Batthyány-Strattmann László ügyének posztulátora. Az ő idejében nevezte ki a Kongregáció 1985. április 26-án az ügy relatorát Ambrosius Eszer O.P. személyében.¹⁶

* * *

A római posztulátori levéltárban található Mester István 1983. december 31-én kelt tájékoztatója a boldoggá avatási eljárás történetéről és állásáról. Belőle részletesen meg lehet ismerni az eljárás helyzetét 1983-ig, amely időszakra vonatkozóan Tibola Imre könyvében csak szorványos adatokat találhatunk. Hasznos ezért közzé tenni ebben a tanulmányban ezt a dokumentumot? Mielőtt azonban ezt megtennénk szót kell ejteni az eljárás történetének néhány olyan mozzanatáról, amelyek se az idézett könyvben se az itt közlésre kerülő dokumentumban nem szerepelnek.

Isten Szolgája Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek,¹⁷ Emlékirataiban azt írja, hogy amikor 1971-ben a budapesti amerikai követségről Rómába utazott felkereste a szertartások kongregációját és a magyar boldoggá avatási ügyek után érdeklődött.¹⁸ Ezt követően 1972. november 27-én Bécsből írt levelet Paolo Bertoli bíborosnak a Kongregáció akkori prefektusának, amelyben írásban kért felvilágosítást arról, hogy a magyar boldoggá avatási ügyek megindultak-e, illetve hogyan állnak. Apor Vilmos, Bánfi Lukács, Batthyány-Strattman-László, Bogner Mária, IV. Károly, Kanter Károly, Kaszap István, Kelemen Didák, Prohászka Ottokár ügyére kérdezett rá.¹⁹ Egy évvel később, 1973. november 10-én Magyary Gyula professzornak²⁰ írt levelében érdek-

14 Lásd: *Mester István újratemetése Egerben* és MIHÁLYI GÉZA: *Római évek*. Új Ember, 1994. december 4.

15 Életrajzi adataihoz lásd: PMI személyi lapok, NÉMETH LÁSZLÓ, *i. m.* 215–224, RUPPERT JÓZSEF: *Visszatekintés*.

16 A kinevezés iktatószáma a Kongregációban: 1206–17/1985.

17 Életrajzát lásd: MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty III. József 1945. augusztus 16. – 1973. december 18. In: Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE MARGIT. Bp., 2003. 395–402.

18 MINDSZENTY JÓZSEF: *Emlékirataim*. Bp., 1989. 483. A bíboros a kongregációt előző nevével nevezi. VI. Pál pápa 1969. május 8-án hozta létre a Sacra Rituum Congregatio-ból a Szenttéavatási Kongregációt. Lásd: NICCOLO DEL RE: *Congregazione delle cause dei santi*. In: *Mondo Vaticano, Passato e presente*, a cura di NICCOLO DEL RE: Città del Vaticano, 1995. 341–343.

19 A levelet idézi 397. sorszám alatt MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty leveleskönyve. Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975*. Bp., 1997. 76.

20 Magyary Gyula 1901. október 12-én született Szolnokon és 1988. január 19-én halt meg Rómában. A Verano-i temetőben, a Magyar Máltai Szövetség sírjában nyugszik. Tanulmányait Innsbruckban és

lódik Batthyány-Strattman László, Apor Vilmos, IV. Károly, Marton Marcell kármelita és Kelemen Didák boldoggá avatási ügyének állásáról.²¹ A bíboros szerette volna, hogy a kommunista elnyomás éveiben a magyar Egyház példaképeket kapjon a boldoggá avatásokkal. Nem volt azonban könnyű a korábban elindított eljárások folytatása. Jól szemlélteti a helyzetet a következő példa. Apor Vilmos boldoggá avatási ügyében 1971. december 6-án Zágón József²² az alábbi levelet írta Mindszenty bíborosnak Bécsbe:²³

„Eminenciás Uram, kívánsága szerint eljártam a S. Congregatio de causis Sanctorumnál b.e. APOR VILMOS ügyének felvétele érdekében. Mivel a processus otthon megindult s a tanúk kihallgatása otthon megtörtént, a kongregáció látni szeretné az eddigi anyagot. Ezt tehát ki kell hozni otthonról. Ez csak titokban történhet, mert a kommunisták nem engedik meg kihozatalát s ha neszt vesznek, talán el is kobozzák. Az említett kongregáció miatt átírt Mons. Casarolinak, hogy segítse kihozni az otthoni aktákat. Keresni fogják az alkalmat, höögy ezt feltűnés nélkül tehessék. Ha az akták ide megérkeznek, a S. Congregatio de causis Sanctorum megbíz majd egy külföldi kuriát, hogy a hiányzó tanukat hallgassa ki. Egyelőre nem lehet mást tenni, mint megvárni az otthon elkészült és lezárt per aktái-

Bécsben végezte. 1924. április 13-án szentelték pappá Innsbruckban az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. 1929–1940 között a bécsi Pázmáneum vicerektora, majd prefektusa volt. 1940-től Rómában tanulmányokat folytatott. 1943–1970 között Rómában, a „Propaganda Fide” szentszéki Egyetem jogtanára és a Sacra Rota Romana ügyvédje. Kitüntetései: pápai titkos kamárás (1940), prelátus (1953), apostoli protonotárius és a Szent Péter bazilika tb. kanonokja (1963). Lásd: *Esztergomi sematizmus 1982*. Esztergom, 1982. 362; NAGY CSABA, i. m. 655; BEKE MARGIT: *A Pázmáneum története az újraindulástól napjainkig*. In: *A bécsi Pázmáneum*. Szerk. Zombori István. Bp., 2002. 320. (METEM-könyvek 37.) (a továbbiakban: A bécsi Pázmáneum). Az életrajzokhoz kiegészítésként hozzá kell tenni: 1945 júliusától 1946 augusztusáig a Római Magyar Akadémiát vezette. Lásd: CSORBA LÁSZLÓ: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*. In: *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi Intézetek Rómában (1895–1995)*. Bp., 46–47. (A továbbiakban: CSORBA LÁSZLÓ: *A Római Magyar Akadémia*). Magyary életútjának izgalmas és érdekes részleteire való utalás elsősorban a jegyzetekben található. 1958-tól az Anonymus kiadó igazgatója volt. Lásd: NÉMETH LÁSZLÓ, i. m. 213–214. A Szent István Alapítványnak igazgatótanácsának 1966-tól haláláig volt tagja. Lásd: P. RUPPERT JÓZSEF Sch: *Visszatekintés*. A Magyar Máltai Lovagok Szövetségében betöltött tisztségei: magisztrális káplán (1946), tb. konventkáplán (1949), fogadalmas káplán (1971–1988). Lásd: VAJAY SZABOLCS, i. m. 430–431. Személyének méltatását lásd: GIANONE EGON: *Dr. Magyary Gyula (1901–1988)*. Szolgálat 82, 1989, 96–97.

21 A levelet 480. sorszám alatt idézi MÉSZÁROS ISTVÁN, i. m. 91.

22 Zágón József 1909. november 2-án, Agostyánban született és 1975. augusztus 12-én halt meg Innsbruckban. Muttersben (Ausztria) van eltemetve. A Pázmáneumban tanult. 1935. július 14-én a győri egyházmegyében szentelték pappá. 1943-tól irodaigazgató Győrben. 1949. január 6-án hagyta el Magyarországot. 1950-ben XII. Pius pápa a Magyar Püspöki Kar megkérdését követően nevezte ki a külföldi magyarok apostoli vizitátorává. 1953. február 24-én a Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus a PMI régensévé nevezte ki ad interim, miután az Exsul Familia apostoli constitutio megjelenését követően megszűnt vizitatori beosztása. 1967-től a Konzisztoriális Kongregáció altitkára. Az 1951-ben létrejött Anonymus Kiadó első igazgatója 1958-ig. A Szent István Alapítvány alapító tagja, valamint haláláig az Igazgatótanács első igazgatója. Lásd: *Schematismus venerabilis cleri almae Diocesis Jaurinensis pro Anno Domini 1947*, Jaurini, 1947. 164; NAGY CSABA, i. m. 1041; BORÓVI JÓZSEF: *A szórványban élő magyar katolikusok lelkigondozásának története*. Bp., 2000. 99–100. Életrajz pápai kitüntetés előterjesztéséhez PMI 55/1955, Kelt Cagliari, 1955. november 25; P. RUPPERT JÓZSEF Sch: *Visszatekintés*; TOLNAY IMRE: *Zágón József (1909–1975)*. Katolikus Szemle 27(1975). 256–262.

23 Zágón József leveleinek gazdag gyűjteményét őrzi a római Szent István Ház. E levél a Zágón levelei 1964–1974-es abc-es dossziében található az A betűnél. Másolat a szerző birtokában.

nak kihozatalát. Ennek érdekében magam is tettem lépéseket, melyek talán gyorsabban vezetnek eredményhez, mint Mons. Casaroli hivatalos vagy félhivatalos megoldásai.”

Mindszenty bíboros erőfeszítése a magyar boldoggá avatások érdekében az akkori politikai és az egyházi helyzet miatt sajnos nem járt eredménnyel. De nem volt hiába való, hiszen a szorgalmazott ügyek közül három, Apor Vilmos püspök, vértanúé 1997. november 9-én, Batthyány-Strattmann László családapáé 2003. március 23-án és IV. Károly királyé 2004. október 3-án befejeződtek.

Minden boldoggá avatási eljárás fontos állomása az erények hőies fokának bizonyítása. Erről a Kongregáció dekretumot állít ki.²⁴ Batthyány-Strattmann László eljárásában ezt a dekretumot 1992. július 11-én adták ki. A Positio benyújtását követően igen gyorsan sort került erre és ez Ternyák Csaba posztulátori munkájának köszönhető.²⁵ A boldoggá avatás eljárásának erről a fontos eseményéről Tibola Imre annak idején be is számolt az Új Emberben.²⁶ A dekretum kihirdetésén jelen volt: Virgilio Noè bíboros, az ügy ponense, Stefan László püspök, Ternyák Csaba posztulátor valamint Mons. Rolando Zera ügyvéd.²⁷ Végül meg kell említeni, hogy Puskely Mária Kordia nővér áldozatos és kitartó munkája nélkül a Positio nem jöhetett volna létre. Ő volt Erdő Péter és Ternyák Csaba posztulátorok legfőbb segítője. Legfőbb munkája a *Vita documentata* (Dokumentált életrajz) elkészítése volt, amely rövidítve, és kiegészítve több kiadásban megjelent magyarul is.²⁸

Mielőtt közzétennék a dokumentumot még két megjegyzést kell tenni hozzá.

Kada Lajos érsek, apostoli nuncius²⁹ hagyatékából előkerült Mester István 138 levele, amelyeket 1975. október 5. és 1984. április 8 között írt neki. A levélgyűjtemény a római Szent István Házból került elő azokkal a könyvekkel együtt, amelyeket az érsek még életében a PMI-re és a Collegium Germanicum et Hungaricumra hagyott.³⁰ A levelek értékes információkat tartalmaznak a magyar Egyház életére, a magyar püspökök

24 TIBOLA IMRE, *i. m.* 20.

25 A dekretum megtalálható a posztulátori irattárban.

26 TIBOLA IMRE: *Boldog Batthyány László? Új Ember*, 1992. augusztus 16. Tibola Imre könyvében többször is említést tesz a dekretum kihirdetéséről lásd: *i. m.* 131. 136–137, Ternyák Csaba posztulátori működésénél azonban sajnos nem lásd: *i. m.* 23–24.

27 Lásd: *Osservatore Romano*, 1992. július 12.

28 PUSKELY MÁRIA: *Boldog Batthyány-Strattmann László*. Bp., 2003. 2. jav. és bőv. kiad. Az eljárás történetének főbb eseményei olvashatók a könyv bevezetőjében.

29 Kada Lajos 1924. november 16-án született Budapesten. Mindszenty József bíboros küldte Rómába tanulni. A Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke volt. 1948. október 10-én Rómában szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. A PMI-be 1951. június 15-én lépett be. A 1951-ben olaszországi menekült lelkész volt. 1955-től a Pápai Diplomáciai Akadémia növendéke. 1957-ben a Lateráni Egyetemen doktorált egyházjogból. 1975. július 20-án szentelték püspökké Rómában. 1984–1991 között a Szentségi Kongregáció titkára. Bonnban, utána pedig nyugdíjba vonulásáig Madridban nuncius. Lásd: NAGY CSABA, *i. m.* 460; NÉMETH LÁSZLÓ, *i. m.* 215; PAJOR ANDRÁS: „A te szavadra ...” *Látogatások Kada Lajos érseknél*, Kecskemét, 2001. Sajat közlése alapján *Kada Lajos*. In: *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. köt. Bp., 2001. 12–13. PMI személyi kartotéka, Üzenet 1975. július-augusztus. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának 1972-től 1975-ig volt a tagja, 1985-től 1991-ig pedig, Mester István halálát követően, harmadik elnöke. Lásd: RUPPERT JÓZSEF: *Visszatekintés*. Budapesten halt meg 2001. november 26-án. A Fiumei úti temetőben nyugszik. Lásd: Új Ember, 2001. december 2. és december 16.

30 Az erdeti levelek a szerző birtokában vannak.

kinevezésére, a Vatikán keleti politikájára, a Szent István Házra, a római magyar papokra, az emigráció életére, az emigráns magyar püspök kinevezésére, a római Kuriára, VI. Pál és II. János Pál pápára és Isten Szolgája, Batthyány-Strattmann László boldoggá avatási ügyének történetére vonatkozóan. Ezekből a levelekből kiderül, hogy Mester István az általa összeállított tájékoztatót, amelyet itt most közléstünk, 1984. január 8-i leveléhez mellékelve elküldte Kada Lajos érseknek is az alábbi megjegyzéssel:

„Mellékelek egy Tájékoztatót a Batthyány ügyben: elküldöm Neked, mert Te is sokat segíttél.”

Mester István leveleiben rendszeresen informálta Kada Lajost a boldoggá avatási ügy fejleményeiről, így azokon keresztül betekintheünk a napi eseményekbe, személyes hangvételű kommentárt is kapva azokról, illetve lehetőségünk van általuk a színtalalal mög is betekinteni. A közzé teendő öt gépelt oldalnyi terjedelmű dokumentumot főleg ezekre az információkra támaszkodva jegyzetekkel láttuk el, hogy azt a lehető legjobban érthetővé tegyük. A szöveg közlésében az oldaltöréseket független vonal jelzi, törekedve arra, hogy a szöveget külső formájában is visszaadjuk. A helyesírási hibákat igyekeztünk a helyesírás jelenlegi szabályai szerint javítani, a dátumok írásának következetlenségét azonban nem javítottuk ki. A gépelésből látható, hogy az nem magyar ékezetes írógépen készült, az ékezeteket kézzel írta be Mester István a szövegbe, és ezért az néhol elmaradt.

Az új boldog nevét az eddigiekben többféle képpen írtuk, úgy, ahogy azt a szerzők használták. Megtalálható a *Batthyány Boldog László*,³¹ ugyanannál a szerzőnél egy korábbi írásában a *Batthyány-Strattmann Boldog László*³² és más szerzőknél a *Boldog Batthyány László*³³ forma. A névhasználat kérdésére Konkoly István szombathelyi megyéspüspöknek az Új Emberben megjelent sorai tettek pontot. A püspök úr rögzítette, hogy a bevett névhasználat a *Boldog Batthyány-Strattmann László* forma.³⁴ A „Strattmann” név elhagyása mindenképpen hibás, hiszen az a boldoggá avatási eljárás folyamán minden dokumentumban, köztük kiemelten a pápai dekrétumokban szerepelt. Kérdés, hogy a magyarban hová kell tenni a „Boldog” jelzőt. Apor Vilmos vértanú-püspök esetében az Istentiszteleti Kongregáció által jóváhagyott olvasmányos könyvben a *Boldog Apor Vilmos* forma szerepel,³⁵ így ez a forma a szegények orvosának az esetében is követhető volt. Lehet, hogy ezt felül kellene vizsgálni, és helyesebb lenne ezen változtatni, ezt azonban jó lenne hivatalos formában megtenni és nem többféle nevet használni és ezzel zavart és bizonytalanságot kelteni.

31 Lásd: PUSKELY MÁRIA: *A keresztény Európa szellemi gyökerei, Az öreg földrészt hagiográfiája*. Bp., 517–519.

32 Lásd: PUSKELY MÁRIA SSND: *Hogyan mondjuk helyesen*. Új Ember 2003. május 25.

33 Lásd: Puskely Mária előadásai és könyvei Batthyány-Strattmann Lászlóról: Magyar Kurír, 2003. március 7, *Könyvbemutató a Szemészeti Kilikán, Puskely Mária kötetei Boldog Batthyány Lászlóról és TIBOLA IMRE, i. m.*, valamint TIBOLA IMRE: *Boldog Batthyány László az Örök Városban*. In: Katolikus Kalendárium 2005.

34 Lásd: PÁPAI LAJOS győri püspök és KONKOLY ISTVÁN szombathelyi püspök: *Mi így írjuk, így mondjuk ...*: Új Ember 2003. június 29, Az Olvasó írja rovat. Hasonló álláspontot képviseltem korábban lásd: NÉMETH LÁSZLÓ: *Hogyan kell helyesen mondani?* Új Ember, 2003. május 11.

35 Lásd: *A Szentmise olvasmányai, A szentek miseolvasmányai*. Szerk: Az Országos Liturgikus Tanács Nr. 2/2001. OLT. Bp., 2001. 169. A Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció jóváhagyása 2001. január 17-én kelt 1108/900/L számon.

T á j é k o z t a t ó

Isten szolgájának, dr. Batthyány-Strattmann László
szenttéavatásának ügyében.

Mivel Isten szolgáját tisztelők körében mind többen teszik fel a kérdést: mikorra várható boldoggá vagy szenttéavatása?, a következőkben szeretnék tájékoztatást adni: hogy mi történt eddig?, hogyan áll ma az ügy? és mi most a teendő?³⁶

1. Isten szolgája Bécsben halt meg 1931. jan. 22-én: az akkor-fennálló törvények értelmében Bécsben kellett megindítani a szenttéavatásra vonatkozó eljárásokat.³⁷ A Jézusársaság magyarországi tartománya vállalta a megindítandó perben az „actor” szerepét és „postulator” / = kérelmező/-ként megnevezte P. Csávossy Elemér jezsuita atyát,³⁸ akit a bécsi érsek³⁹ már 1944. augusztus 1-én, ebben a minőségben el is fogadott.⁴⁰ Ugyanakkor a bécsi érsek felkérte a szombathelyi püspököt⁴¹ az Isten szolgája /I. sz./ iratainak összegyűjtésére és a magyarországi tanúk kihallgatására.

Szombathelyen a per megindult 1945. szept. 21-én és befejeződött 1951. november 2-án: ennek a pernek a tárgya I. sz. életszentségének, erényeinek és a csodák hírének bizonyítása volt; a: perben 21 tanú szerepel. A periratoknak hiteles másolatát fel kellett volna terjeszteni a bécsi érseknek, de ez nem történt meg. Csak I. sz.-jának iratairól szóló eljárást terjesztette fel a szombathelyi püspök Bécsbe 1947. nov. 25-én.

Bécsben a per I. sz. életszentségéről megindult 1946. nov. 29-én kihallgattak 14 tanút, és 1950. jún. 21-én, ténylegesen, a per megállt. Elkészült itt is, mint Szombathelyen a per hiteles másolata, de nem továbbították Rómába; valószínű ok lehetett az, hogy a peres eljárás „actor”-a megszűnt, a jezsuiták magyarországi provinciáját felosz-

36 A tájékoztató létrejöttének okáról Mester István így írt Kada Lajosnak 1984. január 30-i levelében: „A Batthyány-tájékoztatót azért kellett megcsinálnom, mert olyan hírek keltek szárnyra, hogy küszöbön áll a boldoggá avatása, és a jó Kardos Klára – aki rákban megbetegedett – szinte minden levelében az én fülemet rágta: hogy mi lesz? Mikor lép „Róma” /értsd Mester Pista/. Most egy kicsit ő is megnyugodott.”

37 Lásd: TIBOLA IMRE, i. m. 52.

38 Életrajzát lásd: TIBOLA IMRE, i. m. 22. és VICZIÁN JÁNOS: Csávossy Elemér Béla. In: *Magyar Katolikus Lexikon II.* Bp., 1993. 392–393. Ez utóbbi azt állítja, hogy „Elindította Kaszap István, Batthyány-Strattmann László és Apor Vilmos boldoggá avatását”, arról azonban nem tesz említést, hogy milyen megbízatása volt az ügyben.

39 A bécsi érsek ekkor Theodor Innitzer bíboros volt. 1875. december 25. született Weipertben (Bohemia) és 1955. október 9-én halt meg Bécsben. 1932-től volt bécsi érsek, 1933-ban lett bíboros. Lásd: KOSNETTER, JOHANN: *Innitzer, Theodor.* In: *Lexikon für Theologie und Kirche 5.* Freiburg, 1960. 685.

40 A dokumentumot lásd: TIBOLA IMRE, i. m. 54–55.

41 A szombathelyi püspök ekkor Kovács Sándor volt, aki 1893. június 11-én született Kecskeméten és 1972. december 24-én halt meg Budapesten. 1944. március 17-én lett szombathelyi megyéspüspök, tehát alig pár hónappal a boldoggá avatási ügy elindítása előtt. Kovács Sándor 1972. március 23-án vonult nyugdíjba. Lásd: SINKÓ FERENC-VICZIÁN JÁNOS: *Kovács Sándor.* In: *Magyar Katolikus Lexikon VII.* Bp., 2002. 292.

latták,⁴² tehát nem volt „gazdája” a pernek, és a vice-postulator P. Boegle Sj 1953-ban meghalt.

2. Az egyházmegyei perek lezárása után következik egy szomorú korszak, ami majd harminc évig tart: amikor semmi, vagy majdnem semmi sem történik ebben az ügyben. De menjünk sorjában; a per lezárása után 20 évvel;

1971. dec. 23-án Ijjas József kalocsai érsek, a püspöki kar akkori elnöke,⁴³ lehozza a szombathelyi peranyag hivatalos másolatát a római | Congregatióba,⁴⁴ ahol iktatják és őrizetbe veszik a peranyagot, és várják hogy jelentkezzék valaki, aki az ügyet újból felveszi és kinevez egy római postulatort /= kérelmezőt/.

1977-ben dr. Kardos Klára,⁴⁵ akinek tudomására jutott, hogy a peranyag a Congregationál van, engedélyt kér, hogy megírandó könyvéhez tanulmányozhassa.⁴⁶ Bafile bíboros, a Congregatio prefektusa⁴⁷ engedélyt ad, és egyben érdeklődik az ügy felől. I. sz. alakja őt megragadja, s mikor megtudja hogy a bécsi per-anyag hiányzik, ő

42 SZILAS LÁSZLÓ SJ: *Jezsuiták Magyarországon*. In: *Magyar Katolikus Lexikon* V. Bp., 2000. 927–834.

43 Lásd: TIBOLA IMRE, *i. m.* 71–72. Ijjas József 1901. november 5-én született Baján, és 1989. április 29-én halt meg Kalocsán. 1969. február 18-án lett kalocsai érsek és a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke. E tisztét 1976-ig töltötte be. Lásd: VICZIÁN JÁNOS: *Ijjas (1931-ig Iktoty) József*. In: *Magyar Katolikus Lexikon* V. Bp., 2000, 214–215.

44 Érdekes összeesés, hogy pontosan ebben a hónapban 1971. decemberében írt levelet Zágón József Apor Vilmos boldoggá avatási ügyében keletkezett iratok külföldre juttatásáról Mindszenty József bíborosnak! Lásd itt a 23-as jegyzetet. A két ügy között a különbség, hogy ebben az esetben nem egy orosz katoná által megölt vértanú püspökről volt szó!

45 Kardos Klára 1920. október 5-én Budapesten született és 1984. szeptember 25-én Klagenfurtban halt meg. Tanár, író és fordító volt. 1970-ben menekült Ausztriába. Írói álnevei: Sántha Máté, Marosi László, Lukács Klára, Szabó József, Szántó István. Igen sok könyvet jelentetett meg. Lásd: NAGY CSABA, *i. m.* Bp., 2000. 475. és BENKŐ ANTAL: *Kardos (1941-ig? Ingeborg) Klára*. In: *Magyar Katolikus Lexikon* VI. Bp., 2001. 204–205. Mester István így jellemezte őt: „Ha nem volna (t.i. Kardos Klára) ki kellene találni, mert nagyon értékes szolgálatot végez, és a B. ügyben is: nélküle nem mertem volna vállalkozni minderre” (Mester István Kada Lajosnak 1984. január 30.)

46 A könyvet a Prugg Verlag adta ki: „A szegények orvosa: Batthyány-Strattmann László” címmel. A szöveget németből fordította és a bevezetést írta Kardos Klára. Eisenstadt, 1978. Lásd: TIBOLA IMRE, *i. m.* 72. A könyv fogadtatásáról Mester István ezt írta: „Batthyány-könyv hazamegy, sokan kérik és megjelent a második változatlan kiadása” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.). Mester István 1984-ben a könyv bevezetőjét németül is ki akarta adni: „A Batthyány ügyben reménykedtünk abban, hogy Kardos könyve legalább részben kijön – németül, hogy végre kitörjünk az izoláltságból. Sajnos, úgy látszik megfenekelett a dolog. Az ok, mint általában mindig, a pénz. Nincs kiadó, amelyik elvállalná, mert nem lát benne fantáziát (s talán igaza is van), tehát magán kezdeményezésre marad. A Család nehezkes, általában elszegényedettek, kivéve Ivánt, aki gazdag, mert – a felesége az, de ő is paralizált. László püspök olyan nagy hévvel indult neki a dolognak, hogy azt hitte: ha a Pápa Ausztriába megy, akkor ott avatja boldoggá B-t. De most a hév helyett pénzről van szó. Nem értem persze egészen a dolgot, mert Iby, irodaigazgató azt mondta, hogy ők segíteni fognak. Irtam most László püspök úrnak, hogy én nem vagyok gazdag, de felajánlok 30.000 Schillinget, hogy meglökjem az álló szekeret. (Úgy tudom, hogy 150 ezer a költségvetése a könyvnek). Szomorú, hogy olyan pizslicsar okok miatt álldogálunk – Szégyellem magamat: a kis Rákos Rajmund ontja a könyveket Kelemen Didák ügyében, mi meg ...? (Mester István Kada Lajosnak 1984. február 27.)

47 Corrado Bafile bíboros 1903. július 4-én született Aquilában, 1960. március 19-én szentelték püspökké, VI. Pál pápa 1976. május 24-én kreálta bíborossá., és 1976. május 25-én nevezte ki a Szenttéavatási Kongregáció bíboros, prefektusává. Lásd: AAS 68(1976)427. 1980-ban vonult nyugdíjba Lásd: AAS 72(1980)650. Életrajzi adatait lásd *Annuario Pontificio* 1977, Città del Vaticano 1977, 36*. Lékai László esztergomi érseket vele együtt kreálta bíborossá VI. Pál pápa Lásd: uo. 55*.

maga kéri König kardinálist⁴⁸ a peranyag leküldésére. A válasz kiábrándító: leküldik ugyan I. sz. iratairól szóló kis percsomagot, de az életszentségéről, erényeiről szóló perrel a bécsi Curia mit sem tud. Bafile kardinális tanácsot ad, hogyan lehetne a pert újra felvenni: elég ehhez, ha egy kis bizottság alakul, amelyik felveszi az „actor” szerepét, hogy újból „gazdája” legyen a pernek, a bizottság jelöljön ki valakit, aki átveszi a „postulator” /kérelmező/ feladatát. Így is történt. László István eisenstadti püspök⁴⁹ elnöksége alatt megalakul egy tízes bizottság, mint „actor”; ez presentálja Mester Istvánt, mint postulátort; a Congregatio 1978. április 25-én elfogadja a postulátort, aki felkéri Mons. Gianone Egont az ausztriai v. postulatori tisztségre.⁵⁰

A legfőbb gond most, hogyan pótolni az elveszett bécsi peranyagot.⁵¹ Különféle tervek születnek: felállítani újból a bécsi bíróságot, de most már nem mint egyházmegyei bizottságot, hanem mint un. „apostoli pert”? Különféle jogi nehézségek miatt ugyanis azt tanácsolják, hogy a bécsi érsek kérje, az 1969. évi kis reform szerinti, egyesítését az egyházmegyei és apostoli pernek /”Sanctitas Clarior” apostoli levél értelmében/. König kardinális megkéri a felhatalmazást, és meg is kapja: 1980. május 30.

A jogi nehézségek közben mégis történnek pozitív dolgok: megtörténik a szombathelyi peranyag magyarról olaszra fordítása – a Congregatio költségén;⁵² felülvizsgálást nyer I. sz.-jének iratairól készített és a postulatori kassza terhére kinyomtatott „Positio super scriptis” és pedig kedvező ítélettel: „nihil obstat”: 1981. április 10.⁵³

48 Franz König bíboros, bécsi érsek 1905. augusztus 3-án született Sankt Pöltenben. 1956. május 10-én lett bécsi érsek. XXIII. János pápa 1958. december 15-én kreálta bíborossá. 1985. szeptember 16-án vonult nyugdíjba. 2004. március 13-án halt meg Bécsben. Lásd: Magyar Kurír, 2004. március 16.

49 László István 1913. február 25-én született Pozsonyban és 1995. március 8-án halt meg Kismartonban. 1956 és 1983 között a menekültek apostoli vizitátora volt Ausztriában. 1960. augusztus 15-től lett a megalapított Eisenstadti Egyházmegye első megyéspüspöke. Lásd: BORBÁNDI GYULA: *László István, Stefan László*. In: Magyar Katolikus Lexikon VII. Bp., 2002. 672–673.

50 Gianone Egon, 1910. június 20-án született Budapesten és 1999. november 6-án Bécsben halt meg. Életrajzát lásd saját közlése alapján Magyar Katolikus Lexikon IV. Bp., 1998. 96–97; *A bécsi Pázmáneum* 313. és NAGY CSABA, i. m. 320–321. 1971-től volt a Pázmáneum rektora. Viceposztulatori kinevezésének háttéréről Mester István ezt írta Kada Lajosnak. *„Egy időben arra kértem (t.i. László püspököt), terjessze fel Giannona-t prelátusnak (hogy kedvet csináljunk ahhoz, hogy a bécsi postulátorságot vállaljal el / egy szó nem sok, annyit sem írt. ” (Mester István Kada Lajosnak 1984. április 1.) Gianone Egon évekkel később, 1987. május 16-án végül mégis csak pápai prelátus lett.*

51 Mester István kinevezését követően Bécsbe ment keresni az elveszett iratokat: *„Most meg talán Bécsbe kellene mennem a Batthyány-per aktacsomagjának a keresésére, ha igaz.” (Mester István Kada Lajosnak 1979. január 21.) „Holnap repülök Bruxellesbe, ... hűsvét másnapján megyek onnan Bécsbe, keresni az elveszett Batthyány percsomagot, és keresni egy újabb postulátort ott. Kit?” (Mester István Kada Lajosnak, 1979. április 10.). Az eredményről pedig így számol be: „Bécsben, bár Jachym minden kutatási lehetőséget megadott, és kutattunk is (Kardos Klárával a könyv szerzőjével), eredmény nélkül. Beadtam egy kérvényt, hogy állítsák fel újból a Tribunált és hallgassák ki a tanukat, akik még vannak. Sajnos. A régi postulátor P. Csávossy volt, helyettese P. Boegle osztrák jezsuita; ők is, a bírok is mind meghaltak” (Mester István Kada Lajosnak 1979. április 25.)*

52 A Kongregáció által adott támogatásról Mester István leveleiben ez olvasható: *„Anyagilag az mentett meg eddig, hogy a magyar anyag lefordítására Bafile kiutaltatott két és félmilliót, ...” (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 23.)*

53 Erről Mester István így írt Kada Lajosnak 1981. április 23-án: *„A Batthyány-ügy – valóban – aránylag jól áll. Elkészült a Positio super scriptis-ről a congresso pozitív véleménye, és most jönne a promotor fidei ítélete. De a jelenlegi április 28-án betölti a 70 évét és elmegy, tehát az új vagy valaki más fogja megvizsgálni.” Vö. TIBOLA LMRE, i. m. 131.*

A bécsi új tribunal felállítása nehezen halad előre; előbb készségesnek mutakozó bíró-jelöltek visszamondják a felkérést. Hogy időt ne veszítsünk, s hogy értékes tanúvallomásokat rögzíthessünk – peres eljáráson kívül is, de érvényes jogi formában – Körig kardinális kinevezi dr. Denk Istvánt⁵⁴ I. sz. ügyeire „notarius actuarius”-nak, hogy az írásos tanúvallomásokat hitelesítse ill. átvehesse az ügyre vonatkozó okmányokat: 1981. febr. 10.

3. S ekkor jön a nem várt meglepetés: 1981. március 29-én telefonálja Dr. Denk, hogy az új Officialis, Mons. Kosteletzky, hivatalbalépése után, és | az archívum rendezés folytán előkerül az 1950-ben megállt per eredeti és másolati példánya.⁵⁵ Mi a teendő? Le kell 'zárni' a pert és a másolati példánynak az eredetivel való összeolvasása után, a másolati példányt felterjeszteni a Congregatiohoz. Az esemény gondviselészerrű; hiszen sok olyan tanú vall, aki már nincs az élők sorában, és mindegyik tanú, I. sz. halála után 15–20 évvel, friss emlékeit örököltette meg a kihallgatás nyomán.⁵⁶

1981 szeptemberében érkezik le a bécsi per anyaga, amit németből le kell olaszra fordítani;⁵⁷ a költségeket ismét a Congregatio fizeti, az új Praefectus, Palazzini bíboros⁵⁸ intézkedésére.

— Egy kis kitérőt teszek: a Congregatio nélkül nem tudtuk volna, ezeket az alapvető lépéseket megtenni; a két fordításra kaptunk összesen 6.300.000 lírát /ami, átváltva dollárra á 1.500; 4200 dollár/ – Az I. sz. Gyermekeitől kapott, induló tőkének, a

54 Denk István 1927. október 28-án született Budapesten, 1954. április 4-én szentelték pappá Innsbruckban a győri egyházmegye titulusára. 1954. október 7-től a PMI növendéke volt. A Lateráni Egyetemen kánonjogot tanult, ahol licenciát szerzett. Az 1956-os forradalom után, az utolsó tanévében Bécsben a Caritasnál, valamint Stefan László apostoli vizitátor szolgálatában dolgozott. Lásd: *PMI személyi lapok*, és NÉMETH LÁSZLÓ: *Adalékok a római magyar lelképásztorkodás történetéhez. Első rész: 1945–1963. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum 14(2002) 1–4. 221–222.* Tanulmányai befejeztével véglegesen Ausztriában telepedett le. Az 1968-as Győregyházmegyei Almanach csak annyit közöl róla, hogy Bécsben dolgozik. Lásd: *Győregyházmegyei Almanach*. Győr, 1968. 146, 201.

55 Az iratok megtalálásáról Mester István így számolt be: „A nagy szenzáció most az, hogy –megtalálták a bécsi peranyagot Denk Félix telefonálta március végén: abban az egyházmegyei levéltári részben, ahová Dordett, akkori Officialis, nem engedett belépni – mert ott, úgy mond, csak házassági peres akták vannak. Egy ablakmélyedésben találta meg egy fiatal archivista. Ez nagy öröm, most egyelőre nagy komplikáció, mert eddig minden a meglévő szombathelyi peranyagra van felépítve. De ez a kisebbik baj. Közben ki kellett nyomtatni a *Positio superscriptis*: amiben két censor elmondja véleményét az összegyűjtött levelek nyomtatványok (B. írásai) fölött, ha igaz most pénteken tárgyalják. (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 7), és később: „Írtam már, hogy a bécsi per is megvan. Most várom az értesítést, hogy milyen stádiumban van, hogy aztán hivatalosan lezárják és elküldjék. Igaz volt, amit mi állítottunk, hogy már a „transsumptum” is elkészült, 790 oldal!” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.)

56 A bécsiekkel való együttműködéséről Mester István így írt: „A Batthyány ügyben most nekem kell segíteni a bécsieket hogyan zárják le az ottani pert, hogy ide elküldhessék: a peres eljárásban, minden formulához van kötve, és ezekben a mostani bíróság már alig jártas, persze én sem vagyok, de kioktattam magamat a Congregatióban és a napokban küldöm fel oda a formulákat, és az instrukciót hogyan zárják le egy pert, amit 1950-ban állott meg és most 31 év után végre lejön ide.” (Mester István Kada Lajosnak 1981. június 21.)

57 A fordító személyéről Mester István levelezésében ez olvasható: „Persze a fordítás nagy gond lesz. Váradi Imre lánya, Federika végezte eddig a német-olasz fordítást, ez is rávár.” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.)

58 Pietro Palazzini bíborost, aki 1912. május 19-én született Piobbicoban (Cagliari Egyházmegye), 1962. szeptember 21-én szentelték püspökké, és VI. Pál pápa 1973. március 5-én kreálta bíborossá, 1980. június 27-én nevezte ki II. János Pál pápa a Szenttéavatási Kongregáció prefektusává: AAS 72(1980)769. Életrajzi adatait lásd: *Annuario Pontificio 1981. Città del Vaticano, 1981, 61**

postulatio 12.000 schillinget, amiből hét a római, öt a bécsi postulator kasszájába folyt be. Nagylelkű adományozó volt dr. Kardos Klára, akitől több részletben 458.000 lírát kapott a római postulatio, és az ő bízgatására más I. sz. tisztelőitől további 115.400 lírát,⁵⁹ Mons. Kada costaricai nuncius úr adományozott 150.000 lírát.⁶⁰

A fordítás gyors menetben folyt, 1982 júniusában készen volt, presentálhattuk két nagy fóliás kötetben az un. „copia publica”-t; a szombathelyi peranyag ugyancsak két nagy fóliás kötetet tesz ki. Készen álltunk az első „ünnepélyes” lépés megtételére az un. „introductio Causae” kérésére, ami mozgásba hozta volna a Congregatiót: egy bíboros előadó elnöklete alatti bizottságának kellett volna megvizsgálnia az eddig lefolytatott per anyagát, hogy érvényesen folyt-e le, van-e valami kifogás; ha ez a bíborosi bizottság pozitíve dönt, akkor történik az „ügy bevezetése”, és most már a Congregatio folytatja le az un. „apostoli per”-t. Ügyünk bevezetése kívánt volna egy un. nyomtatott „Positio” ami tartalmazta volna: a/ az iratok felülvizsgálatáról szóló fent említett anyagot; b/ a két un. információs per vizsgálatát: és c/ hogy „hivatalos kultuszban” I. sz.-át sehol nem részesítették, (Megvallva az igazat ez utóbbiról sehol sem folytatták eddig eljárást). Ennek a Positionak tartalmaznia kellett volna a promotor fidei ellenvetéseit, és a rá adandó válaszokat stb.: mint látni való az „introductio” maga egy elég hosszú procedurát igényelt volna, és nem kevés költséget /nyomtatás stb/.⁶¹

Mikor 1982 őszén inzisztáltam ügyünk bevezetése mellett, azt a választ kaptam: a nagy reform küszöbön áll, és az, ezt a lépést eltörli, felesleges volna tehát erre pénzt és időt áldozni. |

4. Hogy az Introductio Causae megtörténhessen, -merthogy ez volt az első lépés a római Szentszék részéről,- kellett benyújtania a postulatornak az un. „Litterae Postulatoriae”-t; ezek a Pápához intézett kérvények voltak, melyeknek a célja az volt, hogy az illetők fontosnak és megalapozottnak tartják I. sz.-jának a szenttéavatását. Ügyünkben két püspöki kar küldött be kérelmet: a magyar⁶² és az osztrák.⁶³ Ezenkívül: Fábían Ár-

59 A költségekről Mester Isten így tájékoztatta Kada Lajost: „... eddig a testvérek adtak össze egy összeget, no és Kardos Klára, de ennek a végére jártam és a Positio nyomtatása után minuszban vagyok 143 ezer lírával. Szeretném remélni, hogy a német anyag fordítására is kapok fedezetet Palazzinától. Vedremo.” (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 23.)

60 Az április 23-i levélben irt hiány pótlására küldte Kada Lajos a 150.000,- lírát: „Nagyon hálásan köszönöm a Batthyány ügyében küldött 150.000 lírát. Fizesse vissza Noked az Úr, és külön közbenjárással legyen Irányodban és minden ügyeiben az Isten szolgája (Ő egy kölcsön visszafizetésekor, nem fogadta el az összeget, és ráirta a borítékra, amiben a pénz volt: reddenda est in aeternitate). (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 11.)

61 Az introductio-ról Mester ezt írta: „Batthyány-ügy, ez is egyik keresztm. Most minden új a C-ban (ti. a Kongregációban) a konstitúció után, nagy a zavar, és egyelőre senki sem tud semmit. A mi ügyünk éppen az introductio előtt állott, amikor leálltunk, mert vártunk – vagy öt hónapig, de úgy, hogy „holnap” kész a reform, – és most tárgyalnom kell ki is lesz. Az új perrendtartás nem ismeri az introductiót. Valószínű a két per /szombathelyi és bécsi/ anyag mellé egy harmadik kötetet kell majd összeállítanom okmányokkal: újságcikkek akkor és később, történelmi dokumentumok szerűen. Vedremo, de ki bírja ezt.” (Mester István Kada Lajosnak 1983. április 11.)

62 A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1981. június 15-én kérte hivatalosan a boldoggá avatást. Lásd: TIBOLA Imre, i. m. 75. Ez a kérelem Mester István szerint elég nehezen született meg: „Még Fábían Árpád is ír egy kérés levelet, de Lékai primás, és így a magyar püspöki kar, nem akar. Egy herceg? Szinte fanatikus álláspont, de hát marxista gondolkör valamit tanított az osztályokról ... A furcsa aztán az lesz, hogy az osztrál püspöki kar kéri /szép levelük már itt van/, és pont a magyarok nem. De hát ez van. (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 7.) A kérelmet Kada Lajos is sürgette: „Reflektált-e Cser-

pád szombathelyi,⁶⁴ Stefan László eisenstadti megyéspüspökök; Alfréd Ancel lyoni segédpüspök; Guido Del Mestre németországi, Kada Lajos costaricai nunciusok,⁶⁵ Hegyi János SJ provinciaális,⁶⁶ Tomek Vince a piaristák volt generálisa,⁶⁷ a Kittsee-i egyházközség; a Kittsee-i kórház; Pálffy Borsiczky M. Jolan Notre Damé de Sion-nővér,⁶⁸ Szalézi Sz. Ferenc Oblátok általános főnöknője; Szegedy-Ensch Erzsébet ua.a szerzetesközösségnek nővére; Anna Mojik, Kittsee-i iskolaigazgató; P. Magyar Arnold ofm, író,⁶⁹

-
- hát a litterae postulatoriae-ra vonatkozó leveledre? Szinte szégyellem magamat, hogy pont a magyar püspöki kar maradjon ki. Bajnak nem baj, kell egy püspökkari kérés, és ez már megvan, mert az osztrákok kérték. Csak éppen szégyen”* (Mester István Kada Lajosnak 1981. június 21.). Végül a Püspökkari Konferencia nyári ülése hozta meg a döntést: „Az Új Ember hírt adott a nyári püspöki konferenciáról, ahol Bánk számol be a Baththyány, Edit Stein és Marco d’Aviano boldoggá avatási ügyeiről. Ez az első, úgy vélem, jó hír. Videbimus. Mind a hármat tárgyalta az osztrák püspöki kar, talán ők kérték hasonló lépést a magyaroktól. Mindegy, fontos, hogy a dolog menjen.” (Mester István Kada Lajosnak 1981. július 4.).
- 63 Az Osztrák Püspöki Kar 1980-ban kérte a boldoggá avatást. A kérelmet Kardos Klára szorgalmazta. Lásd: TIBOLA IMRE, i. m. 72.
- 64 Fábíán Árpád, 1926. október 28-án született Kassán, és 1986. május 14-én halt meg Budapesten. Premontrei növendékként kezdte el a teológiát tanulni. 1951. június 17-én Vácón szentelték pappá. 1965-től a PMI növendéke volt, 1968-ban a Lateráni Egyetemen kánonjogból szerzett doktorátust, 1969-től a PMI rektora volt. 1972. február 8-án VI. Pál pápa a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzójává nevezte ki. 1972. március 16-án Budapesten szentelték püspökké, 1975. január 7-én lett megyéspüspök. Lásd: DIÓS ISTVÁN: *Fábíán Árpád*. In: *Magyar Katolikus Lexikon III. köt.* Bp., 1997. 463; *Fábíán Árpád: Új Ember*, 1986. május 25; *Eltemették Fábíán Árpád megyéspüspököt*. Új Ember 1986. június 8.
- 65 Mester István így buzdította Kada Lajost a kérvény megírására: „*Litterae Postulatoriae írása egyszerű. A kérés, amit a conclusioban szoktak hozni, tehát a levél végén: hogy a S. Congregazione volgia introdurre la Causa di Beatificazione e Canonizzazione del servo di Dio, perché egli pare degno agli onori dell’altare. - A levélben pedig az argumentumokat: lelkiismeretes orvos, példás családapa, a felebaráti szeretet példaképe: gondolom hogy ez a három gondolat elegendő. Ha ismered Kardos Klára könyvét, akkor nem kell bemutatnom Baththyánt, de ha szükség van adatokra, elküldöm. Ha aztán Te hallottál volna róla, már otthon /amit nehezen tételezek fel/ arról is írhat, mert az ilyen személyes kapcsolatok még ha csak hallomásból van is, még többet számít, de ez nem fontos.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. március 16.) „*Hálás vagyok a Litterae Postulatoriae-nak: nagyon jó. Ezeket majd ki kell nyomtatnom: most egyelőre gyűjtöm. Illusztris nevek között szerepel majd a neved. Örülök ha a magyar nővér levelét is megkapom.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 7.)
- 66 Hegyi János S.J. 1920. április 14-én született Győrben. 1977–86 között volt a külföldön élő magyar jezsuiták tartományfőnöke. Az általa írt kérelem azért lehetett jelentős, mert a boldoggá avatás elindulásakor a magyar jezsuita rendtartomány vállalta az aktor szerepét. Lásd: Tájékoztató 1 pont. Életrajza: NAGY CSABA, i. m. 386.
- 67 Tomek Vince Sch.P. 1892. november 19-én született Palocsán és 1986. április 18-án halt meg Rómában. 1908-ban Vácott lépett be a Piarista Rendbe. 1916. június 25-én szentelték pappá. 1948-tól 1967-ig volt a Rend generálisa, majd nyugállományba vonult. Lásd: LÉH ISTVÁN Sch.P.–KOLTAI ANDRÁS, i. m. 390. és NAGY CSABA, i. m. 968. *P. Tomek Vince továbbra is a Piarista Generális*. Katolikus Szemle, 7(1955) 3. sz. 141. Budapesten, a Fiumei úti temetőben, a Piarista Rend új sírboltjában nyugszik.
- 68 A kedves nővérré Kada Lajos hívta fel Mester István figyelmét: „*Hálás vagyok a magyar ND de Sion nővérré a litterae postulatoriae-ért. Irok is neki, ilyen levél, ami személyes kapcsolatot hoz fel mint argumentumot, külön súlyal esik latba.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.). „*Csodálkozom, hogy az a magyar nővér 90 éves: igen szép az írása, és nem a szép küllem miatt csak, hanem a tartalma miatt*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. június 21.) „*A 90 éves magyar nővér otthonról válaszolt nekem: csodálom energiáját*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. július 10.)
- 69 Magyar Arnold OFM, 1910. április 14-án született Bakonyjákón és 1999. augusztus 9-én halt meg Grácban. 1927. szeptember 1-én lépett be a ferences mariánus provinciába. 1935. július 14-én szentelték pappá. Misszionárius volt. 1960–61 között Németújváron (Güssing), 1964–67 között Kismartom-

Mihályi Gilbert O.Praem. chicagói Szt. István egyházközség plébánosa;⁷⁰ Szendy László a Loyola Academy tanára, és számosan Kanadából, Észak-Amerikai Egyesült Államokból, Ausztráliából, akik ismerték vagy hallottak I.sz-járól; Magyarországból Tibola Imre szombathelyi plébános buzgólkodásaiból több száz aláírás:⁷¹ és időrendben legutóbb Budapestről és a fehéregyházmege területéről több száz kérelmező.⁷²

A kérelmek nagyobbik részének az a kiváló értéke, hogy vagy személyesen ismerték I. sz.-ját, vagy közvetlenül hallottak róla, és így felhasználhatók lesznek úgyis, mint valószínű tanúvallomások.

5. 1982. május 21-én, Stefan László eisenstadti püspök kérésére az ügy elnevezése a következő „Vindobonen.seu Sabarien.seu Sideropolitana”. Ez annyit jelent, hogy az eddigi bécsi, és szombathelyi egyházmegye mellett felsorakozik Eisenstadt is; egyházmegye, amelynek területén fekszik Kittsee/Köpcseny, I. sz. életében olyan nagy szerepet vivő helyiség, és Güssing/Németújvár, ahol I. sz.-nak a sírja van. Ez annyit is jelent hogy az ügynek új gazdája is van, aki az „actor” szerepét átveszi; az eisenstadti curia az, ahova az ima meghallgatások jelentendők; ugyancsak ez az egyházmegye, amely ki nyomtatta I. sz. képecskéit, és amelyik érdekelve érzi magát abban hogy I. sz.-jának élete, végre, németül is megjelenhessék.

6. Így állt az Ügyünk, amikor 1983. jan. 25-i dátummal megjelent a régen várt nagy reform: „Divinus perfectionis Magister” apostoli konstitúció.⁷³ | Miben áll a reform? A történeti-kritikai módszerben, nem elegendő a tanúk kihallgatása, hanem mindent okmányszerűen bizonyítani kell. Ide tartoznak elsősorban I. sz.-jának minden írása; naplói, levelei; nyomtatásban megjelent írásai, műveinek működéséről szóló írások pl. a köpcsenyi kórháztól kiadott Jahresbericht-ek; ha volt ilyen a körmendi kórházról, azok is. Hogyan ítélték meg, – ugyancsak írásos Emlékek – I. sz. művét, elsősorban – még életében, de fontosait lesznek a halála után megjelent írások; életrajzok, könyv vagy cikk formájában.⁷⁴

ban működött, majd haláláig Grácban élt. Lásd: TAKÁCS EMMA: *Magyar Arnold György OFM*. In: *Magyar Katolikus Lexikon VIII*. Bp., 2003. 252; NAGY CSABA, i. m. 642–643. A kérelmet minden bizonnyal mint Isten Szolgája temetkezési helyének, Németújvárnak volt lelkesze írta.

70 Mihályi Gilbert premontrei kanonok, 1920. január 26-án Szombathelyen született. Feltehetően ez is a motívumok között szerepelt, hogy küldött kérelmet. 1974. március 12-től volt a Chicahói Szent István Király egyházközség lelképásztora. 1991-ben hazatért Magyarországra. Életrajzát lásd: VICZIÁN JÁNOS: *Mihályi Gilbert*. In: *Magyar Katolikus Lexikon IX*. Bp., 2004. 128–129.

71 Tibola Imre erről így ír: Isten Szolgája halálának 50. évfordulóján, Szombathelyen, a Szent Erzsébet plébánia templomban „az ünnepi szentmisén elhatároztuk, hogy aláírásokat gyűjtünk – ésmár akkor meg is kezdük a kihelyezett ikeken, – kérve a Szentatyát, a Szegények Orvosának mielőbbi boldoggá avatásának érdekében.” Közel háromezer aláírást tartalmazó ívet juttattak el személyi postával Rómába. (v.ö. i. m. 72–73).

72 A jegyzetekkel el nem látott személyek kiléte és kapcsolatukat az ügygel további kutatást igényel.

73 AAS 75(1983), 349–355, lásd hozzá ROMUALDO RODRIGO, O.A.R., *Manuale per istuire i processi di canonizzazione*. Roma, 1991. 26–35; FABIJA VERAJA: *Commento alla nuova legislazione per le cause dei santi*. Roma, 1983. (Sussidi per lo studio delle casuse dei santi I.)

74 A történelmi dokumentáció feldolgozásáról Mester István így tájékoztatta Kada Lajost: „A B. könyv német kiadása mellett ugyanis egy másik levélben /ugyanabban a borítékban / kértem hogy bizna meg valakit (ti. László püspök) az eisenstadti múzeumban található köpcsenyi kórház Jahresberichtjeinek tanulmányozásával, ti. B. 1904-től, gondolom, – a háború kitöréséig minden évben nyomtatásban számolt be: mennyi beteget kezeltek, mire, operálták-e, milyen intervenciókat csináltak, és milyen társadalmi osztályokból valók a paciensek, s egy-egy érdekesebb esetet leírt fényképekkel. Nos ez nagyon fontos volna, mert

Lesznek okmányok, melyeket a Congregationnak prezentálni kell: ezek csak akkor lesznek elfogadhatók, ha felül vannak hitelesítve: vagy a püspöki iroda, vagy bárki más hivatalos személy /pl. plébános, szerzetesfőnök felülhitelesíti a tanúvallomást, vagy bármilyen fotokopiát/.

Lesznek olyan okmányok, amelyekről csak relációt kell majd készíteni a Congregatio számára, és nem eredetiben vagy másolatban prezentálni.

Tehát újból kell kezdeni mindent? – Egy kicsit igen. Amennyiben meg tudom ítélni a két peranyag értékét, azt hiszem, hogy azoknak perdöntő jelentősége, az új reformban is, megmarad. Az okmányszerű alátámasztástól elvileg nincs mit tartanunk, sőt I. sz.-nak alakja még plasztikusabban, és a valóságnak még pontosabban és megfelelőbb módon fog előtűnni.

De ehhez sok munkára lesz szükség.⁷⁵

1983. dec. 23-án kértem Palazzini bíborost hogy vizsgáltatná felül egy Konzultorral az eddig benyújtott anyagot, állapíttatná meg, mit és hogyan tegyünk a továbbiakban,⁷⁶ és jelölné ki azt a Relator-t,⁷⁷ akihez ügyünk tartozni fog.

7. Végül imádkoznunk kell, hogy az Úr megmutassa valami jellel hogy I. sz.-ját valóban a szentek között akarja látni: ehhez sok ima kell; kell hozzá hit is, a mi szekularizált világunkban, hogy a jel, a természet erőit meghaladó csoda – lehetséges.

Kardos Klára
Jo. konzultor.

A Szentéavatási Kongregáció irattárából kikért „iter della Causa” mindezt megőrökíti, illetve a tájékoztató után történeteket is. Az eljárás történetének áttekintése érdekében most közzé tesszük az ott található adatokat, a posztulatori kinevezések kivételével:⁷⁸

egykorú „documentum”. Ő, László püspök annyira akarta, hogy Vindobonen, Sabarien mellé a Congregatio odabigessze a Sideropolitana címet is, – hát most dolgozzék ill. dolgoztasson.” (Mester István Kada Lajosnak 1984. április 1.)

75 Mester István leveleiben a posztulatori munka nehézségéről többször is írt: „Amikor meg levelet kapok Kardos Klárától, aki egy kiváló asszony (A Szolgálat pilastrója), aki bennem szinte kizárólag Batthyány László postulatorát látja, már az idegesség fog el. No és a hivatalomban mindig hátul kullogok, soha sem érem magamat utól.” (Mester István Kada Lajosnak 1983. február 17.). „Batthyány-ügy, ez is egyik keresztetem. Most minden új a C-ban (t.i. a Kongregációban) a konstitúció után, nagy a zavar, és egyelőre senki sem tud semmit. A mi ügyünk éppen az introductio előtt állott, amikor leálltunk, mert vártunk – vagy öt hónapig, de úgy, hogy „holnap” kész a reform, ... ki bírja ezt. Olyan szívesen leadnám valakinek.” (Mester István Kada Lajosnak 1983. április 11.). „nélküle (t.i. Kardos Klára) nem mertem volna vállalkozni minderre.” (Mester István Kada Lajosnak 1984. január 30.)

76 Mester István következő levelében, amelyet már a Tájékoztató megírása után küldött az ügyre vonatkozóan ezt írta: „A Batthyány ügyben is lesz majd szükség (ti. pénzre), de momentám ott egyensúlyban állok. Megkaptam a decretumot, ami érvényessé fogadja el az eddigi lefolytatott pereket: a bécsi, szombathelyi informatív pereket. Ez úgy vélem, jó dolog, amennyiben a régi introductios perben szoktak valami hasonlót megállapítani. A napokban kell beszéljek Verolja-val: ő intézi ezeket az ügyeket: amolyan Eminenza griggia. Mivel kissé elutasító volt júniusban velem szemben, legalábbis úgy éreztem, mint aki le akar rázni/ fordultam dec. 23-án levélben Palazzini-hez, és jan. 16-án megjött ez a rescirptum.” (Mester István Kada Lajosnak 1984. január 30.)

77 Erre 1985-ban sor került lásd: itt Tóth Gyula posztulatori idejéről írtakat.

78 Az eljárás iktatószáma: 1206.

1972. április 28. Az informatív eljárás megnyitása
1981. január 26. Az életszentség és az írások felülvizsgálatát célzó eljárás (super fama sanctitatis e super scriptis) megnyitása
1981. február 7. „Nihil Obstat” a Hittani Kongregáció részéről
1981. április 10. Dekrétum az írásokról
1982. május 21. Az ügy címének módosítása: Vindobonen, seu Sabarien, seu Sideropolitana
1984. január 13. Dekrétum az eljárások érvényességéről
1985. április 26. Relátor kinevezése: P. Ambrosius Eszer, O.P.
1987. november 12. A földi maradványok átszállítását engedélyező leirat
1988. április 25. A kiegészítő eljárás megnyitása
1988. június 17. Dekrétum az eljárások érvényességéről
1991. május 10. Az erényekre vonatkozó Positio (Positio super Virtutibus) benyújtása
1991. december 13. Teológus konzultorok kongresszusa az erényekről (super Virtutibus)
1992. március 20. Virgilio Noé bíboros⁷⁹ előadó (ponens) kinevezése
1992. június 2. Rendes kongresszus az erényekről (super Virtutibus)
1992. június 23. Meghallgatás: Vélemény az erényekre vonatkozó dekrétumról (Paretur Decretum super Virtutibus)
1992. július 11. Az erények hősies gyakorlására vonatkozó dekrétum kihirdetése
1996. április 25. X.Y. csodás gyógyulásának bizonyításáról felvett egyházmegyei kivizsgálás megnyitása
1997. május 16. Dekrétum X.Y. csodás gyógyulásának bizonyítására vonatkozó egyházmegyei vizsgálat érvényességéről
2001. február 15. Orvosi konzultáció (consulta medica) X.Y. gyógyulásáról
2001. március 30. A csodára vonatkozó Positio (Positio super Miraculo) beadása
2001. október 2. Teológus konzultorok kongresszusa a csodáról (super Miro)
2002. február 15. Teológus konzultorok második kongresszusa a csodáról (super Miro)
2002. április 19. Mons. Lorenzo Chiarinelli⁸⁰ előadó (ponens) kinevezése
2002. május 7. Rendes kongresszus a csodáról (super Miro)
2002. június 26. Rescriptum és Instrukció a kánoni azonosításra, és az ereklyék áthelyezésére és kivételére⁸¹
2002. július 5. Pápai kihallgatás: Isten Szolgájának tulajdonított csodára vonatkozó dekrétum kihirdetése⁸²

79 Virgilia Noé bíboros, 1922. március 30-án született Zelata di Bereguardo-ban. II. János Pál pápa kreálta bíborossá 1991. június 28-án. A Szenttéavatási Kongregáció tagja volt. Lásd: Annuario Pontificio 2004, Città del Vaticano 2004, 72*.

80 Lorenzo Chiarinelli, 1935. március 16-án született Concervianoban. 1983. február 21-én szentelték püspökké, 1997. június 30-tól viterbói püspök, a Szenttéavatási Kongregáció tagja Lásd: Conferenza Episcopale Italiana, Annuario 2004, 52.

81 Erre 2002. december 27-én került sor Güssingben (Németújvár). Lásd: TIBOLA IMRE, *i. m.* 169, és Osservatore Romano, Wochenausgabe, 2003. 02.14: *Reliquien entnonnem von Batthyány-Strattmann.*

82 Lásd: Osservatore Romano 2002. július 12. A posztulátoron kívül jelen volt Paul Iby eisenstadti püspök, Ternyák Csaba érsek, a Klérus Kongregáció titkára, az ügy egykori posztulátora, Johan Hörist, az eisenstadti egyházmegye viceofficialisa, Anton Bruck OFM Güssing-i plébános, valamint a család feje, Batthyány-Strattmann László és a fia. Az eseményről beszámolt a Magyar Kurir, 2002. július 8.,

A boldoggá avatás utolsó eseménye a boldoggá avatást megőrkítő bulla elkészítése volt, amelyet Angelo Sodano bíboros államtitkár írt alá. A latin nyelvű bullát 2004. június 19-én írt leveléhez mellékelve küldte meg az Államtitkárság,⁸³ amelyet 2004. augusztus 14-én személyesen adtam át Szombathelyen Konkoly István szombathelyi megyéspüspöknek.

LÁSZLÓ NÉMETH

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF A BEATIFICATION PROCESS (BLESSED LÁSZLÓ BATTHYÁNY-STRATTMANN 1870-1931)

Pope John Paul II beatified servant of God, László Batthyány-Strattmann, doctor of the poor on 23rd March 2003 in Rome on Saint Peter's Square. Several books were published on this occasion. Imre Tibola as vice-postulator wrote the history of the beatification procedure in a volume entitled *On the Highness of the Altar, History of Beautification of Blessed László Batthyány*. The book throws light upon the course of the beatification litigation, as well as on the biography and contribution of the postulators. It also presents László Batthyány-Strattmann's odor of sanctity during his lifetime and his influence on people, as well as the beginning of the canonization process, the resurgence of the beatification proceedings, and the impetus the change of regime in Hungary gave to accelerate the course. Present study aims at completing this valuable work by additional data.

Várhatóan jövőre ... Batthyány-Strattmann László boldoggá avatható in: Új Ember, 2002. július 14;
SIMON GY. FERENC: *A boldog orvos, Boldoggá avatják Batthyány-Strattmann Lászlót*. Keresztény Élet,
2002. július 21.

83 Lásd: Posztulatori irattár, Mons. Caccia Gabriel Assessore levelét, N. 542.454.

MOLNÁR GÁBOR¹

MAGYAR HŐSÖK LATIN AMERIKÁBAN A XX. SZÁZADBAN
(1936–1997 KÖZÖTT)

A cím, *Magyar hősök Latin Amerikában² a XX. században*, Miklósi László (1936): *Magyar hősök öt világrészen* című könyvére utal, amelyben megtalálhatjuk valamennyi magyar misszionárius rövid életrajzát, akik az öt kontinensen működtek 1936 előtt. Miklósi könyvének folytatása Latin-Amerika vonatkozásában is, még alaposabb felkészülést igényelne, ehhez tanulmányunk egy lépést jelenthet. Munkám lényegének tartottam azoknak a magyar misszionáriusoknak, szerzeteseknek és lelképásztoroknak a *rövid életrajzát és/vagy missziós tevékenységét* összegyűjteni, jórészt saját magán levelezések és interjúk illetve korábban megjelent dokumentumok alapján, akik az adott korokban rövidebb – hosszabb ideig az Új Világban működtek.³

BEVEZETÉS

Szent Ágoston – az V. század és a patrisztika legnagyobb gondolkodója – lineáris történelemfelfogást hirdetett: a történelemnek eredete, iránya és végcélja van. A történelem folyama egyszeri, megismételhetetlen adottság, aminek hajtódinamikáját a két láthatatlan birodalom, a civitas Dei és a civitas Terrena küzdelme adja. A történelem külső eseményei, a profán történelem mozzanatai a két birodalom belső összecsapásainak külső megnyilvánulásai, melynek célja az örök életben megvalósuló béke (Nyíri, 1983).

Szent Ágoston gondolatai után tíz évszázaddal később, egy genovai tengerész közreműködésével Európa számára feltárult az „Új Világ”, ami új történelmi kor kezdetét je-

1 A szerző öt évet élt Latin Amerikában, ahol posztgraduális tanulmányokat végzett (1999–2004) a Pontificia Universidad Javerian-án (Bogotá jezsuita egyetemén).

2 Tanulmányunk Latin Amerika alatt a Río Bravo folyótól délre eső területeket érti – noha, egyetértünk a tágabb Latin Amerika értelmezéssel, mely szerint az Egyesült Államok déli, jórészt bevándorolt latinok lakta területeit is ide sorolja – ami magában foglalja azokat az Amerikai országokat, ahol a hivatalos nyelv a spanyol, portugál, kisebb részben a francia és az angol.

3 Természetesen, akadnak olyan misszionáriusok is, akiknek a nevét emlitem meg, részletes életrajz és információ hiányában. Ugyanakkor azokról a magyar hithirdetőkről nem szólok, akik mindössze 1–2 hetes látogatást tettek az Új Világban, mint például Mindszenty bíboros, akinek utolsó lelképásztori útjának részletes leírása megtalálható: RUZSIK VILMOS: *Mindszenty Bíboros utolsó lelképásztori útja Dél-Amerikában*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2002, 1–4.

lentette. A szellemi felfedezés Paolo Toscanelli (Makkai, 1974), a gyakorlati, Kolumbusz Kristóf nevéhez fűződik. A spanyol zsoldban álló olasz felfedező, már a sorsdöntő utazás előtt, Európa legtöbb tengerét behajózta, mialatt megszületett benső meggyőződése: Indiába, nyugati irányba hajózva is el lehet jutni. Amikor az „Indiák”-ról 1493-ban először visszaérkezett Európába, a Christo Ferens nevet használta, ami „Krisztushor-do-zót” jelent. Úgy tűnik, hogy önmagát úgy tekintette, mint aki Isten Szavát vitte az Új Világba, amint Szent Kristóf a vállán vitte át Krisztust egy folyón a legenda szerint. (Dyson, 1991).

Később a hódító térítők gyakorlata sajnos nem volt mindig ilyen egyértelmű: „egyik kezükkel az Evangéliumot nyújtották, a másikban a kardot emelték magasra” (Lévy, 1937). Pizarrók és cortések ideje kezdődött, ami rányomta bélyegét az amerikai kontinensre, egészen napjainkig éreztetve hatását. Az angolszász telepesek már az 1900-as évek elejére szinte teljesen befejezték az észak-amerikai indián-irtó hadjárataikat. Ezzel szemben a spanyol fennhatóságú területeken egy hosszas, és nem mindenki számára kedvező együttélés kezdődött a különböző bőrszínű és származású emberek között (Bangha, 1934).

Mindazonáltal, reménykeltő csillagok is gyúltak a Dél Keresztje alatt, úgy egyházi, mint világi téren. Az első ilyen csillag volt Bartolomé de Las Casas (1474-1566), aki 1502-ben érkezett Española-ra, N. Ovandó expedíciójával. (Hildegard, 1992). Majd ezek és tízezrek követték szellemét, még ha nem is olyan látványos, és kiemelkedő tettekkel, mint ő, de Krisztus „ügyét” szolgálva. Ezek közé tartozott Bruce E. Olson (1991) is, aki a XX. Század közepén térített meg egy a Kolumbia és Venezuela határán élő veszedelmes indián törzset (motilone) és itt kell megemlíteni azokat a magyar misszionáriusokat is, akiket e tanulmány fő célja bemutatni. A nem kimondottan egyházi személyek között Bolívar Simont⁴ említhetjük, aki az 1800-as évek hajnalán több Dél-Amerikai országnak kivívta a politikai függetlenséget a spanyol iga ellenében és megálmodta az egységes Latin Amerikai független köztársaságot, amivel évszázadokra meghatározó politikai irányvonalakat fektetett le a régió országai számára.

Természetesen a híres és hírhedt hősök felsorolását még tovább lehetne folytatni.

Hódítók és meghódítottak, felszabadítók és felszabadítottak, térítők és megtértek – ezek a csoportok és a mögöttük álló ellentétes erők határozták meg az Új Világ történelmét, melyek visszafordítják az érdeklődését úgy a történészeknek, mint az egyszerű embereknek arra a kérdésre, ami még ma is vita tárgyát képezi, nevezetesen: hogy valójában mi kezdődött 1492. október 12-én? Konkvisztádorok hódítása, vagy egy új földrész felfedezése? Gyásznapi volt ez, vagy találkozás? Kultúrák és népek összeütközése, vagy újralátalkozása volt ez a nap? Amerika felfedezésének 500. évfordulóját több száz ezer indián, mint gyásznapot ülte meg. Ecuador-i és Guatemala-i indiánok megtagadták az ünneplést. Kolumbiában, a „különböző fajok ünnepe”-ként jegyezték fel e napot. A spanyolok a keresztény hit továbbadására helyezték a hangsúlyt. Ezekből is látszik, hogy a kérdést nem lehet egyértelműen megválaszolni.

Döntést a fentiekben nehezen hozhatunk, azonban azt megállapíthatjuk, hogy az 1492 Októberével kezdődő események igazolják és tükrözik azt a történelem felfogást, melyet Szent Ágoston kifejtett évszázadokkal korábban, az ókor alkonyán. Azok pedig, akik bekapcsolódtak az Új Világ történelmébe, akarva vagy akaratlanul építették vagy

4 Marquéz (1992) történelmi regénye messzemenően részletezi Bolívar élettörténetét.

szolgálták a két láthatatlan birodalom egyikét. Nem kivételek ez alól az alább következő magyarok sem.

MAGYAROK LATIN AMERIKÁBAN

Miklósi László (1936) szerint az első magyarok Amerikában azok az ismeretlen pálosok voltak, akiket Katolikus Izabella kért az Új Világ missziójához a XVI. század elején. A rend Mátyás király idejében telepedett meg Portugáliában. A satubali ház magyarjai közül került ki az a tizennégy pálos, akik a dél-amerikai spanyol gyarmatokon közreműködtek a katolikus hit és kultúra alapjainak megvetésében. Mivel valamennyien vértanúhalált szenvedtek, a spanyol udvar újabb pálosokat küldött az amerikai misszióba. E szerzetesek elhagyott rendházaiban később más missziós rendek telepedtek az évszázadok folyamán (Miklósi, 1936, Waigand, 1945). Magyarországról az 1800-as évek végéig jórészt csak misszionáriusok jutottak ki a távoli kontinens földjére. A Kiegyezés (1867) utáni két évtizedben azonban lényegesen megváltozott ez a kép. A Veszprém- és Fejér megyét nagyobb csoportokban elhagyó magyarok Brazília déli részén telepedtek le – magyarságukat azonban többségük rövid időn belül elvesztette az ott élő német telepesek hatására. Kisebb részük viszont hűen kitartott úgy hitében, mint nemzeti hovatartozásában. Ezt bizonyítja a Szent István Királyról elnevezett templomuk is, ami a kulturális identitás megőrzésének autentikus bizonyítéka.

A második hullámban érkezők, az I. Világháború után hagyták el az anyaországot, illetve főleg azokat a területeket, melyeket a Trianoni Békeszerződés (1920) a szomszédos országokhoz csatolt (A magyar bencések ötven éve Brazíliában, 1980).

Hets Aurélián (1980) még egy intervallumot megjelöl bevándorlási hullámként, amikor a XIX-XX. század fordulóját említi, illetve szintén ír a második menekülthullámról az I. Világháború után. Ekkor tízezrével érkeztek magyarok a Dél- Keresztje alá.

Más felosztás szerint az első világháború lenne az a választóvonal, ami elkülönítené a korábbi beszivárgás korszakát a későbbi tömeges bevándorlásokétól.

A tömeges bevándorlás korszakának is két részét szokás megkülönböztetni. Az egyik a már korábban említett első világháború utáni évek időszaka, a másik az 1939-1945-ig tartó világháború alatti és utáni évekre tehető időszak egészen az 1956-os forradalomig. Ez utóbbi politikai emigráció volt, ami nagyrészt katonatisztekéből, értelmiségiekből, művészekből és nemes emberekből állott – ellentétben az első világháború utánival, amikor inkább szegény rétegek hagyták el az országot. Az pedig, hogy Dél-Amerika a Nyugat-Európai menekült táborok után lett, e jórészt kommunisták elől menekülő honfitársak célja, azzal magyarázható, hogy a déli országok szinte válogatás nélkül fogadták be a hazájukból kivándorolt európaiakat, ellentétben az Észak-Amerikai országokkal, ahol komoly politikai kivizsgálásnak vetették alá a jelentkezőket a bevándorlás engedélyezése előtt (Pesti, 1994). Ezeket a történelmi tényeket azért is fontosnak tartottam nagyvonalakban vázolni, mivel a Latin-Amerikában működő magyar papok és szerzetesek illetve laikus testvérek munkássága több esetben elválaszthatatlan a kint élő magyarok telepeinek történetétől, amint ezt később részleteiben is látni fogjuk – különösképpen a bencéseknél. Részletes és mindenre kiterjedő összegzést a magyar emigráció 1945 utáni életrajzáról Borbándi Gyula (1989) munkájából kaphatunk. Jelen tanulmányunk azonban időben és térben illetve tárgyában is jóval behatá-

roltabb és eltér a fent idézett műtől: az 1936 utáni Latin Amerikában működött magyar misszionáriusok, szerzetesek, laikus testvérek, életrajzát kísérli meg összegyűjteni.

NÉGY SZERZETESREND MAGYARJAI LATIN-AMERIKÁBAN
AZ 1930-AS ÉVEKTŐL AZ 1990-ES ÉVEK KÖZEPÉIG
(BENCÉSEK, JEZSUITÁK, SZALÉZIEK, VERBITÁK).

*Bencések*⁵

Az „Ut in omnibus glorificetur Deus” jelmonddal kezdődtek a bencés missziók már a Szent Rendalapító életében. Szent Benedek maga is több kolostort alapított, majd leghűségesebb tanítványát Maurust küldte Galliába, hogy újabb kolostorokat építsen és a keresztény hitre térítse a lakosságot. Nagy Szent Gergely pápa óta pedig megkezdődhetett a bencés világmiszió. Ebben kiemelkedő helyet foglalt el a Brit szigeteken végzett miszió. Kolostoraik – mint Fulda, Reichenau, Einseideln, Passau, Braunau, Zobor-hegy és Pannonhalma – híressé és a térítő munka központjaivá váltak Európában. Ebből a hagyományból merítve, a XX. Század harmincas éveiben az egész bencés rendben érezhető volt, az európai nagy kongregációk fellendülése folytán, a missziós gondolattal való foglalkozás. E hullám része volt a magyar bencések braziliai missziója is, ami tulajdonképpen az első világháború után bevándorolt magyarok kérésére indult meg. Kelemen Krizosztom vállalta – Serédi Jusztinián esztergomi hercegprímás által továbbított kérésre – a braziliai magyarok lelkigondozását.

1931. március 23-án érkezett Sao Paulo-ba Szelecz Arnold atya, s ezzel kezdetét vette egy több évtizedes munka, ami napjainkban is folytatódik. A munkarendben első helyen szerepelt a magyar falvak lelkigondozása: Árpádfalva, Mátyáskirály falva, Boldogasszony falva, Szent István Király falva. Később felépült Új Pannonhalma is, illetve két plébánia Sao Paulóban, egy pedig Paranában. Ezek lettek a központjai különféle magyar mozgalmaknak, úgy ifjúsági csoportoknak, mint beteggondozó egyesületeknek. Fontosak még a Hitoktatásképző Iskola, plébániai sajtók és a parnai rádióprogram, melyek szintén a bencések irányítása alatt működnek. Különösen az ifjúságra vannak nagy figyelemmel Új Pannonhalmán: a „Fiatalok Találkozása Krisztussal” mozgalom és a több ezer diáknak érettségét adó Szent Imre Kollégium is ezt példázza. A Cserkészmozgalom szintén virágzik, amit jól bizonyít – többek között – a Szent Imre, illetve Dobó Katica cserkészcsapatok működése.

A második világháború alatt és után a Braziliai Vöröskereszt Magyar Bizottsága felmérhetetlen szolgálatot tett a magyar menekülteknek, és az anyaországban maradt magyaroknak. E bizottságban katolikus lelkész is működött. Végül, de nem utolsó sorban Szeretetszolgálat, és Szociális intézet is működik a szerzetesi közösség gondozásában.

A fentiekben leírt munka a következő tiszteletreméltó szerzeteseknek az élete által tudott megvalósulni:

5 Ez a fejezet átveszi *A magyar bencések 50 éve Braziliában* (1981), Sao Paulo, Szent Gellért Kolostor című könyv tartalmának egy részét. Ebben a tanulmányban részletesen megtalálható a braziliai magyar bencések életrajza 1981-ig.

Akik már nincsenek közöttünk:

P. Szelecz (Ferenc) Arnold OSB⁶

Péren született 1900-ban. Részt vett az első világháborúban az olasz fronton. Húsz évesen a Rendbe lépett. 1928-ban pappá szentelték, rövid ideig Pannonhalmán és környékén dolgozott. 1931-ben Brazíliába ment a kivándorolt magyarok lelkipásztori szolgálatára. Hét éven keresztül csak e tisztét látta el fáradhatatlan városi és őserdei misszionáriusként 1938-ig, amikor megszervezte az Anastáció-i brazil plébániát, melynek 1939-től 33 éven át hűséges, áldozatkész plébánosa volt. Ugyanakkor a magyarok lelkipásztora is maradt. A közben alapított Szent Imre Kollégiumnak földrajztanára volt. 1972. szeptember 20-án szenderült el az Úr békéjében.

P. Kerényi (Lajos) Olaf OSB⁷

Olaf atya, 1912-ben Kapuváron született, 1931-ben vették fel a Rendbe és 1937-ben pappá szentelték. Magyarországon latin-magyar szakos tanárként működött. A háború alatt behívták táborigaznagynak. A háború után, 1947-ben Brazíliába vándorolt, hogy az itt dolgozó magyar bencéseknek apostoltársa legyen. Tizenkét éven át a Magyar Hírlap szerkesztője és ugyanakkor a Kollégiumban latin tanár, közben 5 éven keresztül novíciusmester is. 1963-tól egészen haláláig a Magyar Kolónia Szent István Egyházközségének főlelkésze. 1977. Augusztus 24-én adta vissza nemes lelkét Teremtőjének.

P. Simon (József) Bálint OSB

Kőszegen született 1924-ben, érettségi után Pannonhalmára kérte felvételét. 1944-ben tett fogadalmat és 1948-ban pappá szentelték. 1951-ben ment Brazíliába. A Kollégiumban matematikát és fizikát tanított; cserkészparancsnok volt és vakáció idején a Kollégium nyaraló tanulóinak felelős vezetője. Felejthetetlen érdemeket szerzett a Campos de Jordao-i (Brazil Svájcban) kollégiumi diáknyaraló fejlesztésében. Tanári munkája mellett a magyar lelkipásztorkodásban is részt vett. 1958. Szeptember 24-én halt meg. Csak 34 éves volt, mikor ereje teljében az Úr magához szőlította. Rövid és heves betegség vetett véget fiatal bencés életének, Szent Gellért ünnepén. Halála előtt öntudata birtokában, áldozatként adta át életét Istennek.

Élő rendtagok személyi adatai:⁸

P. Tóth /Antal/ Vermund OSB, perjel

Szakonyban született 1922. július 3-án. A kőszegi bencés gimnáziumban érettségizett. Pannonhalmán, 1942. augusztus 6-án öltötte magára a rendi ruhát, 1944. május 13-án a fatimai jelenés évfordulóján tett első fogadalmat és 1948. július 27-én pappá szentelték. Brazíliába 1951. július 19-én hajózott. Itt hosszú éveken át volt a Szent Imre Kollégium latin, francia és hittanára. Két éven keresztül a Dél Amerikai Magyar Hírlap munkatársa. A Dobó Katica Leánycserkészcsapat alapítója 1952-ben és annak parancs-

6 Bővebb életrajza megtalálható: *Szolgalat* 18. sz. (107–108. pp.)

7 Bővebb életrajza megtalálható: *Szolgalat* 37. sz. (101–102. pp.)

8 Rövid brazíliai tartózkodás után Magyarországra hazaköltözött bencések: P. Horváth Anzelm OSB, P. Markos János OSB, P. Endrédi Csanád. OSB.

noka 1968-ig. Ugyanezekben az években a szombati Magyar Iskola vezető tanára. A Simon Bálint Cserkészpark alapítója és sok éven át annak gondnoka. A Szent Imre Kollégiumban, 1963-tól nevelés- és hivatásirányítási tanácsadó. A Szent Gellért Kolostor 1968-ban perjellé választotta, majd 1974-ben újraválasztotta. A Könyves Kálmán Szabadegyetemen 1970-73 között dékán és rektor. Tíz éven keresztül, az 1970-ben alapított Szent Benedek Plébánia plébánosa és 1977-80 között kerületi esperes. A Kolostor Szociális Intézményeinek vezetője 1971-től. A Szent Placid- Szeminárium tanára 1975-től és 1978-tól novícius mester is. Az Oblatus Intézmény vezetője. A Hitoktató Képző Iskola alapítója és hosszú éveken át annak rektora és tanára.

P. Gácser (József) Imre OSB, alperjel

Örvényesen látta meg a napvilágot 1915. május 30-án. A Veszprémi Piarista Gimnázium elvégzése után felvételét kérte a Bencés Rendbe. Pannonhalmán 1934. augusztus 6-án öltözött be. Első fogadalmat 1936. július 26-án tett és 1940. június 16-án szentelték pappá. Az első években a győri gimnázium tanára és cserkészparancsnoka 1945-ig. A háború után Németországban a Menekültek Vatikáni Delegációjának tagja. Párizsban 1946-60 között a Magyar Menekültügyi Iroda igazgatója és magyar lelkipásztor. A franciaországi években az ottani Petőfi Cserkészcsapat Parancsnoka és egy ideig az Európai Cserkészkerület vezető tisztje, újságíró és a Nemzetközi Keresztény Demokrata Unió Végrehajtóbizottságának magyar delegátusa.

Brazília, 1960. február 15-én érkezett. Az első években a Dél Amerikai Magyar Hírlap főszerkesztője és kiadója. Kolostori alperjel 1968-tól. Több éven át a Szent Imre Kollégium tanára, majd egy éven át egyetemi tanár a Sao Paulo-i Katolikus Egyetemen. 1971-től a Kolostor és Szent Imre Kollégium gazdasági igazgatója és 1975-től a Szent Placid Szeminárium tanára is. Brazília, érkezése után azonnal bekapcsolódott a magyar cserkészmunkába, a későbbi években csapatparancsnok lett és a Simon Bálint Cserkészpark gondnoka. Néhány éven át a Magyar Cserkészszövetség II. Kerületének vezető tisztje. A Buenos Aires-i Magyar Hírlapnak ma is főmunkatársa, és már hosszú évek óta a Könyves Kálmán Szabadegyetem rektora.

P. Jordán (Sándor) Emil OSB

Budapesten született 1912. november 12-én. Pannonhalmán 1931. augusztus 6-án beöltözött, 1932. szeptember 13-án tett első fogadalmat és római, majd budapesti teológiai tanulmányai után, 1937. június 13-án pappá szentelték. Káplán volt Pannonhalmán, majd kétéves papként, 1939. augusztus 19-én érkezett Brazília, és több mint tíz évig a magyar kolóniában lelkipáosztorkodott. 1949-53 között házfőnök. Előtte két évet töltött az USA-ban. 1953-tól 1968-ig konvent-perjel, 1951-58 között a Szent Imre Kollégium alapító igazgatója. Évtizedeken át a Kollégium angol és hittantanára, a Brazil Vöröskereszt Magyar Bizottságának hosszú éveken át elnöke. A Szociális Intézet alapítója 1966-ban és annak igazgatója. Később a Kollégium, valamint az Ifjúsági Mozgalom és a Házastársak Mozgalmának Lelki igazgatója. A kábítószerek elleni küzdelemben aktívan vett részt, mint előadó és tanácsadó. A Kolostor és Szent Imre Kollégium alapításában, annak fejlesztésében felejtethetetlen érdemei vannak.

P. Hets (János) Aurélián OSB

Dór szülöttje, 1913. május 11-én indult élete. Pannonhalmán öltözött be 1932. augusztus 6-án, 1934. június 27-én fogadalmat tett és 1938. június 29-én szentelték pappá. Szinte újmisésként jött Brazíliába, 1939-ben Jordán Emillel együtt. Ideérkezése után mindjárt Anastáció-i káplán és a magyar kolónia káplánja is 15 éven keresztül. A Magyar Hírlap felelős kiadója 1948-60 között. 1951-től kezdve a Szent Imre Kollégium latin, történelem és hittanára is. Hosszú időn keresztül több szerzetesház gyóntatója. Alperjel 1962-68 között. Kétszer is novíciusmester. Gazdasági Igazgató 1968-71-ig, utána négy évig Anastáció-i plébános és az ottani állami iskolák hittanára. 1977 óta a Szent Placid Szeminárium tanára, a Szent Benedek- plébánia káplánja és Kerényi Olaf halála óta brazíliai magyar főlelkész is. Több mint 40 éves életével és buzgó munkájával gazdagította a brazíliai magyar bencések hírnevét.

P. Kögl (János) Szeverin OSB⁹

Szülőfaluját, amikor 1914. június 20-án megszületett, Mosonszentpéternek hívták, azóta János Somorjára változott. Pannonhalmán 1934-ben beöltözött és 1936. június 28-án fogadalmat tett. Pappá szentelték 1940. június 16-án. Rövid ideig soproni gimnáziumi tanár, majd Zalaapátiban plébános. Brazíliába 1949. április 13-án érkezett. Az első időkben az Anastáció-i plébánián és a magyar kolóniában lelkipásztor, a Magyar Vöröskereszt Segélyakció elnöke, majd 1951-től, megszakítás nélkül, gazdasági igazgató egészen 1968-ig. 1960-68-ig ő vezette hozzáértéssel és odaadással a Kolostor és az iskola építkezési munkálatait. Közben éveken át minden vasárnap miséző lelkész egy filiában. Két évig a Szent Benedek plébániát szervező lelkész. 1970-től a nyolcvanas évekig Nova Santa Rosa-i házfőnök és plébános. Az ottani gimnáziumnak kezdettől fogva tanára, majd éveken át igazgatója. A Toledo-i egyházmegye tanácsosa. A Szent Imre Kisszeminárium építésének tervezője és felelős vezetője. A Paranoi rádióprogramnak kezdettől fogva aktív irányítója és a Szabadegyetem örökös rektora.

P. Sarlós (Károly) Engelbert OSB

Az első világháború alatt, 1916. Március 7-én született Budapesten. A középiskola elvégzése után Pannonhalmán 1934-ben beöltözött, 1936-ban fogadalmat tett és 1940. június 16-án pappá szentelték. Pannonhalmán és Sopronban volt matematika tanár, majd két éven keresztül táborigazgató lelkész és több mint két évig hadifogoly. Brazíliába 1949-ben vándorolt és mindjárt bekapcsolódott a lelkipásztori munkába. 1951-től a Szent Imre Kollégium matematika tanára, később sok éven át annak szeretett igazgatója. Húsz éven keresztül 1958-78 között egyetemi matematika tanár is. A Szabadegyetem dékánja.

P. Rezek (Sándor) Román OSB

Gödöllőn látott napvilágot 1916. augusztus 3-án. Premontrei gimnáziumban érettségizett, mégis Szent Benedek ruháját öltötte magára 1934-ben, és 1936-ban ehhez a Rendhez kötötte magát fogadalommal, 1940-ben pappá szentelték. Kőszegen volt francia tanár, majd behívták táborigazgató lelkésznek. Háború után nyugati hadifogságba kerül, utána Párizsban 20 éven át magyar lelkész. Brazíliában 1965-től működik és kezdettől

9 Nyolc évi brazíliai munkájával kapcsolatban érdekes írása jelent meg: *Szolgalat* 40. sz. (86-87. pp.)

fogva tanár a Kollégiumban, később a Szemináriumban. Közben novíciusmester és éven át aktív lelkipásztor a közeli filiának. Egyetemi tanár. Teilhard összes műveit magyarra fordította, azokat sokszorosítja, és Magyarországra küldi. Tagja a budapesti Aquinoi Szent Tamás Társaságnak, a brazíliai Filozófusok Katolikus Társaságának. A Szociális Intézethez tartozó Teilhard Dokumentációs Központ megalapítója. A szeminaristák spirituálisja. Világszerte elismert Teilhard specialista.

P. Linka (Ernő) Ödön OSB

Kemenespálfán született 1925. December 12-én. Pannonhalmán 1944-ben beöltözött, 1946-ban fogadalmat tett és 1949-ben pappá szentelték. Magyarországról 1967-ben ment Brazíliába és mindjárt Anastacio-i káplán lett. Közben középiskolai külömbözeti vizsgát tett és egyetemet végzett, középiskolai tanári oklevelet szerzett. A Kolostor és Kollégium gazdasági igazgatója, majd a Szent Placid Szeminárium prefektusa. A Kollégium nevelés-és hivatásirányító tanácsadója. Hosszú időn át a Szent Benedek Plébánia plébánosa, kerületi esperes.

P. Iróffy (Gábor) Zsolt OSB

Budapesten született 1927. Március 26-án, 1944-ben Pannonhalmán beöltözött, 1946-ban fogadalmat tett. Rómában végezte teológiai tanulmányait, 1951-ben pappá szentelték, 1952-ben Brazíliába jött. Egyetemet végez, tanári diplomát szerez. Több mint 20 éven át a Kollégium angol és latin tanára. A Szent Imre Klub alapítója és elnöke, 1974 óta a Szent Imre Kollégium igazgatója. Sok nyelvnek ismerője, mint nyelvész tudományos kutatómunkát folytat, főleg finnugor nyelvterületen.

P. Úrdombi (Jenő) Ányos OSB

Győr szülötte, 1927. március 12-én látta meg a napvilágot; 17 évesen részt vesz a háborúban. Nyugati hadifogságból a Szenthegyre megy vissza, magára ölti Szent Benedek ruháját 1946-ban, 1948-ban első fogadalmat tesz és 1952. június 27-én szentelik pappá. Rövid ideig káplán, majd sörgyári munkás. Brazíliába 1957-ben megy, az első időkbén magyar lelkipásztori munkát végez Sao Paulóban; a távoli magyar telepeken még hosszú éveken át látogatja a lelkipásztort váró magyarokat. Egyetemet végez, történelemből szerez tanári diplomát, 1962-75 között a Kollégium történelem és hittan tanára, és ugyanakkor cserkészparancsnok. 1975-től Nova Santa Rosa-i szemináriumi lelki igazgató, gimnáziumi tanár, káplán és a Rondon-i egyetemen tanár. A vasárnapi rádió-program aktív munkatársa.

P. Linka (Ervin) Sándor OSB

Kemenespálfáról indult el élete 1927. Augusztus 3-án. Érettségi után Pannonhalmára kérte felvételét, 1947-ben beöltözött, 1949-ben fogadalmat tett és 1952-ben pappá szentelték. Az első években a veszprémi egyházmegye több plébániáján kápláni szolgálatot teljesít, majd 16 éven keresztül Tárkányban plébános. Brazíliába 1976-ban ment. Rövid ideig a Magyar Főlelkészsegen, majd Anastációban káplán. 1978-tól Nova Santa Rosa-i káplán és szemináriumi prefektus, később Morumbin a Szent Benedek Plébánián káplán.

P. Kubovics (Tibor) Egyed OSB

Csehszlovákiából, Nagymácsédról, 1921. Január 16-án indult el hányatott élete. Magyar szíve az anyaország felé vonzotta. A Szenthegyen találta meg ő is, amit keresett. 1948-ban beöltözött és 1949-ben fogadalmat tett, 1970-ig Pannonhalmán volt. Akkor Brazíliába ment. Filozófiai és teológiai tanulmányait elvégezte és 1976-ban pappá szentelték. Három évig Nova Santa Rosa-n káplán és szemináriumi prefektus, a rádió aktív munkatársa. 1980-ban Morumbi-n szemináriumi prefektus, majd plébános helyettesi minőségben az Anastáció-i plébánia aktív vezetője.

Fr. Magyar (Gyula) Szervác OSB

A lankás zalai dombok között, Zalaapátin született 1931. Június 6-án. Ifjú szívében korán hallotta Jézus hívó szavát, felvételét kérte Pannonhalmán és 1949-ben beöltözött, majd 1950. Június 23-án fogadalmat tett. Katonai munkatáborban tölt 27 hónapot. 1957-ben Brazíliába megy. Sokáig a gazdasági igazgató segítőjeként dolgozik a Kolostorban és a Kollégiumban; a lelkipásztorkodásban dolgozó paprendtársainak segítője, nemcsak Sao Paulóban, hanem a vidéki missziós utakon is. A Szent Gellért Atléta Klub elnöke. A Marumbi-i Szociális Intézmény igazgatóját gazdasági ügyekben segítette. A Nova Santa Rosa-i alapításnak aktív tagja és az első években gazdasági igazgató. Néhány évre visszarendelik Sao Pauloba, majd 1975-től újra Nova Santa Rosa-n gazdasági igazgató. A rendszerváltás után Magyarországra költözik. Jelenleg Tihanyban él.¹⁰

Fr. Tumpek (József) Timót OSB

Az atomvárossá fejlődött Pakson született 1928. Január 31-én, 1950-ben beöltözött Pannonhalmán és ugyanott fogadalmat tett 1951-ben. Pannonhalmán dolgozott 1970-ig, majd Brazíliába jött. Itt éveken át a Kolostor és Kollégium karbantartó munkálatainak felelős vezetője. Közben többször is rövid ideig a Nova Santa Rosa-i Közösségben dolgozott. 1976-tól tanulmányokat végzett a Szalézies intézetében. A Vila Anastáció-i plébánián a lelkipásztorkodásban segíti a plébánost.

P. Ther /Pál/ Péter OSB

Örvényesen született 1931-ben Szent Péter és Pál apostolok ünnepén. 1948-tól a Veszprémi Egyházmegye papnövendéke, közben 27 hónapig katonai munkatáborban dolgozik. Tanulmányait Esztergomban, majd a budapesti akadémián fejezi be, 1958-ban pappá szentelik és 9 évig a veszprémi egyházmegyében káplán és plébános helyettes. Brazíliába, a veszprémi egyházmegyei hatóság engedélyével megy 1967-ben. Azonnal felvételét kérte az ottani magyar bencések kolostorába, noviciátust végez és 1968-ban Szent István király ünnepén tesz fogadalmat. Egy évig a kollégium hittan tanára, majd Nova Santa Rosa-n alapító tag és öt és fél éven keresztül ott káplán illetve a szeminárium lelki-fegyelmi és gazdasági vezetője. Gimnáziumi tanár, a rádió program munkatársa. Közben középiskolai különbözeti vizsgát tesz, az egyetemen tanári oklevelet szerez, teológiából elvégzi a magiszteri fokozatra előkészítő-kurzust. 1975. Augusztustól Vila Anastáció-i plébános öt és fél éven át, majd a kollégium gazdasági igazgatójának a segítője.

10 Bővebben lásd. In: MAGYAR SZERVÁC: *Egy magyar missziós Brazíliában*, 1996.

Jezsuiták

A XVI. Század közepén a jezsuita szerzetesek is bekapcsolódtak Latin Amerika missziójába. Sőt, nem csak hogy bekapcsolódtak, hanem olyan maradandó eredményeket értek el, ami akár egy egész nemzet sorsát is meghatározta. Ilyen volt brazíliai missziójuk¹¹ vagy Paraguayban szervezett redukcióik, ahol közel 150.000 indián élt emberhez méltó életet. Migray József (1923) ezekről a zárt telepekről ad – olykor elentmondásokban bővelkedő – jellemzést, ami azonban nem csökkenti azok maradandó értékét. A szentéletű atyák között kiemelkedett Pedro Kláver, aki a szegény négerek apostola volt. A kolumbiai Cartagénában belpoklosokat, rabokat, kórházi betegeket ápolt és gondozott évtizedekig. Több százezer embert keresztelt meg az 1650-es évekig, amikor egy pestisjárvány véget vetett földi zarádokútjának. Később boldoggá, majd szentté avatták (Höver, 1934). A XVIII. Században számos magyar jezsuita atya jutott el Latin Amerika földjére, akiknek részletes életrajzait megtalálhatjuk Miklósi László (1936) könyvében. A század közepén mondvacsinált okokat felhasználva, melyeknek a háttérben politikai, hatalmi érdekek álltak, megkezdődött a jezsuiták üldözése. A börtönt sokan megjárták – köztük a magyar P. Fáy is.¹² Pombal és a latin országok más diktátorainak jellemei a legsötétebb árnyékot vetik arra az időszakra, ami az 1750-es évekkel kezdődött és 1773-ban érte el legmélyebb pontját, a rend feloszlásával. A rendet 1814-ben állította vissza VII. Pius pápa.¹³ 1779-ben összesen 115 tagot számlált a rend, és ez a jelentéktelen gyökérszál kipusztíthatatlan erejével újra növekedni kezdett, hogy néhány évtized alatt elérje hajdani kifejltségét. Ugyanakkor a missziók is virágozni kezdtek – nem mindig kedvező történelmi körülmények között (Reisz, 1942). 1914 és 1938 között töretlenül emelkedett a jezsuita hithirdetők száma. A „missziós történetek” (Legeza, 1934) a történelem korábbi korszakaihoz hűen folytatódtak azon magyar atyák által is, akik a II. Világháború alatt, vagy ezután kezdték meg munkájukat Latin-Amerikában.

A II. Világháború alatt és után misszióban élt jezsuiták¹⁴:

P. Jálícs Ferenc S.J.¹⁵

1927-ben született Budapesten, majd apja birtokán, Gyálon nevelkedett. Apjának kívánságára viszonylag korán katonai pályára lépett. A második világháború végén menekültként Németországban tartózkodott és csak 1946-ban tért vissza Magyarországra, ahol az érettségi után belépett a jezsuita rendbe. Két év után el kellett hagynia az országot. Először a München melletti Pullachban tanult nyelveket és irodalmat (1950–51). Diplomáját Leuven-Eegenhovenben (Belgium) szerezte meg filozófiából (1951–54), majd azután a rend dél-belgiumi gimnáziumában, Monsban végzett kétéves gyakorlatot. 1956-ban a rend Chilébe, egy évre rá pedig Argentínába küldte, ahol teológiát ta-

11 SZÁNTÓ KONRÁD: *A Katolikus Egyház Története II.*, (195–198. pp.)

12 *Szolgalat* 38. sz. (45–53. pp.)

13 Erről az időszakról részletes képet kaphatunk JANOSÜTZ ANNA JULIANNA doktori disszertációjából: *A jezsuiták kiűzetése a Portugál birodalomból, különös tekintettel Brazíliára.*

14 P. Bangha Béla S.J. és P. Nyisztor S.J., viszonylag rövid Latin Amerikai látogatásáról a *Dél Keresztye alatt* című könyvből részletes adatokat kaphatunk.

15 Életrajzát a Szemlélődő lelkigyakorlat (Jálícs, 1994) magyar nyelvű kiadása alapján írtam meg.

nult és 1959-ben pappá szentelték. Ezután az argentinai Córdoba-ban töltött egy évet, majd pedig dogmatikát és fundamentális teológiát tanított a rend teológiai és filozófiai fakultásán San Miguel-ben (Argentína). 1963-tól kezdve ugyanott a jezsuita növendékek lelkivezetője és ebben az időben kezd lelkigyakorlatokat is adni. 1966-ban szerzett teológiai doktorátust, attól kezdve professzorként tanított a salvadori egyetemen és a Buenos Aires-i katolikus egyetemen.

A hetvenes évek elején két rendtársával együtt egy nyomornegyedbe költözött, hogy megosztotta életét a szegényekkel. 1976 májusában egy szélsőjobboldali katonai egység elrabolta és ismeretlen helyre hurcolta, ahol összekötözött végtagokkal, bekötött szemmel őrizték öt hónapra keresztül. 1977-ben az Egyesült Államokban folytatott írói tevékenységet. 1978 óta Németországban él, ahol folyamatosan ad lelkigyakorlatokat. 1995-ben szívmitéten esett át. Felépülése óta is ad lelkigyakorlatokat Gries-ben (Németország). Eddig öt könyve jelent meg: „El encuentro con Dios” (1970), „Cambios en la fe” (1972), „Aprendiendo a orar” (1973), „Aprendiendo a compartir la fe” (1978), Szemlélődő lelkigyakorlat (Jálics, 1994).

P. Róna Gábor S.J.

1949-ben előjárói utasítására hagyta el az országot. Két évet töltött klasszikus irodalmi – nyelvi tanulmányokkal (Németország), majd két év filozófiai tanulmányok Leuven melletti jezsuita főiskolán. Kétéves pedagógiai gyakorlat után Granadában (Spanyolország) végezte el a teológiát. 1959 Szeptemberétől 1989. Június végéig volt Ecuadorban. Nem az ott élő néhány magyarra összpontosult a munkája, hanem az ecuadoriakra. Egyedüli magyar papja volt ennek az országnak évtizedeken keresztül. Középkorokban és általános iskolában tanított éneket és hittant. Négy éven át dolgozott plébánián illetve hétvégeken a szegénynegyedekben. Ez utóbbi volt a feladata Guayaquil-ben, Ecuador legnagyobb kikötővárosában, ahol 1984 – 1989-ig dolgozott. Ezen kívül börtön, kórház és a Mária Légió lelkésze is volt éveikig. 1989-ben a jezsuiták között elsőként tért haza. Azóta Kalocsán végez pasztorációs munkát a női börtönben, kórházban és a rend templomának plébániáján.¹⁶

P. Hauser József S.J.

1954 nyarán érkezett Brazíliába. Előtte az Innsbrucki Egyetemen tanított szövet-tant. Miután a Sao Leopoldo-i Főiskolán befejezte a teológiai tanulmányait, 1955-ben szentelték fel pappá. Idejének nagy részét tanítással (biológiát és kozmológiát) töltötte. 1959-től a Filozófiai és Természettudományi Kar koordinálásával bízták meg a rendi főiskolán. 1958-tól 1981-ig a brazil légierő káplánja. 1996 végén ment nyugdíjba, azóta tudományos kutatómunkát végez.¹⁷

P. Pesti József S.J.

1956 szeptemberében érkezett Argentínába. Vasárnapi miséket celebrált, biblia-órákat tartott és szombati iskolát szervezett, ahol magyart és hittant tanultak a növendékek. Cserkészettel is foglalkozott a missziós központ házában, illetve nyaranként átlagosan 70-80 gyerekkel nyaraltak (ifjúsági munka 1980-ig). 1966-tól kezdve óvoda és

16 1996. október 22-én, Kalocsán kelt levele alapján.

17 Brazíliában, 1996-ban kelt leveléből.

elemi is nyílt a missziós házban. Ezekben fogadták a külváros szegény gyerekeit, ami sok munkát adott neki. Később, a középiskolai munkába is bekapcsolódott. Buenos Aires északi részére összpontosult a munkája, ahol a missziós központ is volt. Különös figyelmet szentelt a magyarság lelki gondozásának (igaz, ez erősen a kihalás útján van). 1990-ben jött vissza Magyarországra.¹⁸

P. Csókay Károly S.J.

A II. világháború után működött Chilében. Jelenleg Miskolcon él. Törékeny testalkata ellenére, szigorú fegyelmű és mély lelkiélettel élő embert ismertem meg személyében.

P. Mustó Péter S.J.

Édesanyja könyvében több részletet megtudhatunk fiatal koráról (Ertsey, 1994). Debrecen mellől, Derecskéről indul élete. Németországban hosszabb, Franciaországban rövidebb ideig élt. Németországban drogfüggő fiatalokkal foglalkozott. Majd tíz évig Kolumbiában végzett lelkipásztori és szociális munkát egy szegénynegyedben (Las Lomas, Bogotá). 1990-ben a Jezsuita Rend Magyarországra hívja. Azóta lelkigyakorlatokat ad, ifjúsági csoportokat koordinál, és szociális munkát szervez fiataloknak.

P. Balogh Sándor S.J., P. Meyer József S.J., P. Kékessy dr. S.J.

„...Balogh Sándor és Meyer József két jezsuita atya a második Világ Háború után Bogotában éltek. Előbbi nagynevű biblikus tanár az egyetemen. A másik akkor még tanult. Felszentelésénél, első szentmiséjén manuductora voltam. A bélpoklosok ápolására vágyott. Később tehetséges tanárként Mexikóban tanított, de megengedték neki, hogy hétvégeken bélpoklos telepekre mehessen. Ez orvosságokkal jár és talán emiatt fiatalon halt meg. P.Balogh Venezuelába került súlyos betegem...¹⁹ Később érkezett dr. Kékessy S.J. atya, aki előtte Kinában élt. Orvosként lépett a Társaságba. Vidéken a Popayáni egyházmegyében munkálkodott...²⁰

Don Bosco fiai Latin-Amerikában

Bosco Szent János már kilenc éves korában későbbi missziókra vonatkozó álmot látott, amelyet csak több évtized elmúltával értett meg. 1854-ben a szalézi intézmény egy másik missziós oszlopának Cagliariónak, a későbbi bíborosnak, betegágya mellett volt egy látomása, ami az ifjú Cagliarió a rézbőrű indiánok közt végzendő apostoli munkáját vetítette előre. 1875-ben egy borzalmas álomképben a szegény pogányok lelki sötétségét, tudatlanságát és kegyetlenségét szemlélte. Ez a látomás már a végsőkig feszítette érdeklődését, s arra ösztökélte, hogy missziós munkakedvének kielégülést szerezzen (Nino, Pauliny, 1985). 1874-ben Gazolo, argentinai konzulnak a hívására megérti, hogy Patagónia az a terület, amelynek pogány lakói a szaléziaktól fogják nyerni az evangélium világosságát. 1883-ban egy másik kimerítő álomban részesült, amelyben bejárta

18 P. Pesti 1997-ben kelt levele alapján.

19 Idegrendszere mondta fel a szolgálatot és elméje elhomályosult.

20 Ruzsik Vilmos C. M. 1997. január 20-án, Párizsban kelt leveléből.

egész Dél-Amerikát és megtudta, hogy társasága a pogányok között bő aratást végez. 1886-ban Barcelonában van része utolsó missziós látomásában, amelyben a Szűzanya oktatja ki, hogy fiai nagy lelki győzelmeket aratnak Pekingtől, Chiléig és Közép-Afrikáig mindenfelé (P. Ince OFM, 1937). Bosco Szent János 1875. november 11-én eresztette útnak Turinból első lelki gyermekeit a távoli Patagóniába. Ettől az időtől kezdve nagy gyorsasággal terjedt a szalézi missziók száma. Az 1930-as években már a szalézianusok ott vannak Patagóniában, a Magelhaes-szoros vidékén, a Tűzföldön, Matto Grossóban, Ecuadorban, a Rio Negro vidékén, Paraguayban, Kínában, Assamban, Dél-Indiában, Ausztráliában, Belga Kongóban. A magyarok közül elsőként Dimitrovits József atya végzett nagyszerű munkát Észak-Brazíliában. Saját erejét és egészségét feláldozva két, jól sikerült nevelőintézetet, tágas plébániatemplomot, s egy kórházat létesített.²¹ Ő maga burgenlandi horvát családból származott, de mindvégig magyarnak vallotta magát. Sopronból indult szerzetesi élete, amit végül püspökké szentelése koronázott meg. Később Sopronból vitt nővéreket Brazíliába, akik ott áldásos munkát végeztek.²² A következőkben azokat a magyar szalézianusokat mutatom be röviden, akik az 1930-as évek után működtek a Dél-Keresztje alatt.

Elhunyt rendtagok:

P. Bali Béla SDB

Celldömölk mellett, Alsóságon (Mária-kegyhely a Nyugat-Dunántúlon) született 1903-ban. Úrnapján szentelték. János bátyja példáját követve ő is Szalézi lett. 1920-ban Szeplőtelen Fogantatás ünnepén öltötte fel a szerzetesi ruhát. Kispapi tanulmányait itthon és a Torino-i teológián végezte. 1929-ben szentelték pappá az ottani Segítő Szűz bazilikában. Rövid, két éves papi szolgálat után a brazíliai magyarok pástora lett. Az ottani egyházi közlönyök dicsérik fiatal erejét, papi buzgóságát. Sok száz kilométeres körzetben élő magyarok egyházközségeit járta. Öt éves odaadó fáradozása nyomán virágzó keresztény élet támadt hívei között. Nagyon megszerették a jóságos atyát. Sajnos egészsége annyira megromlott, hogy magyarjai nagy bánatára kénytelen volt hazajönni. Egész életében megmaradt velük a kapcsolata.²³

P. Czezarovics Balázs SDB

„Volt ugyan San Paoloban az 1920-as évek végén egy szalézianus atya, Czezarovics Balázs, de idejét olasz provinciájában kijelölt munkaköre foglalta el. Csak ritkán tudott a magyar hívekkel foglalkozni a szalézies híres líceumában lévő lakásán...”²⁴

21 Schneider József atya 1935. augusztus 1-i leveléből, ami *Szalézi Értesítő* 1941-42. évfolyamában jelent meg (31. p.); ill. Miklósi László könyvében a 169-170. oldalon megemlíti Dimitrovits atyát rendtársaival, Porgeth Imrével, Hudek Alajossal és Gombosi Antallal.

22 P. Havasi József tartományfőnök úr elbeszélése alapján.

23 *Szolgálat* 39. sz. (98. p.); *Szolgálat* 45. sz. (44. p.); Miklósi László öt sorban vázolja életét 1932-ig könyvének 192. oldalán.

24 HETS AURÉLIÁN: *Magyar bencések a misszióban*, *Szolgálat* 45. sz. (44. p.); Miklósi László könyvének 192. oldalán említi, de semmi adatot nem tud róla, mivel iratai a külföldi előjárásnál voltak 1936-ban.

P. Prosz János SDB

1908. Május 5-én született Sármelléken (Zala Vármegye). Szüleitől nagyon komoly vallásos nevelésben részesült. Az 1922-23. tanévben a keszthelyi Premontrei Főgimnázium IV. osztályát elvégezte. Mint gimnazista tagja volt a Mária-kongregációnak, s már akkor erősen foglalkoztatta a szerzetbe-lépés gondolata. Ebben azonban megakadályozta édesanyja ellenzése s közbejött súlyos betegsége. Beiratkozott a főgimnázium V. osztályába, de mivel akkor a tanulás nehezebbre esett, elhagyta az iskolát, és Keszthelyen cipőfelsőrész készítő ipart tanult. Mint cipész-inas és segéd is tagja maradt a főgimnáziumi Mária-kongregációnak, részt vett annak gyűlésein és áhítatgyakorlatain. Karácsonykor legnagyobb örömeire megnyerte édesanyja beleegyezését, s így az utolsó akadály is elhárult, hogy belépjen a Szalézi Társaságba. A noviciátus 1927. Augusztus 20-án kezdte el. A fogadalmat 1928. Augusztus 15-én tett. Péliföldszentkereszten 1928. Augusztus 14-én keltezett végrendeletében magát a teljes Szentháromság színe elé helyezve minden birtokában lévő és örökölhető tulajdonát a Szalézi Társaságra hagyta. 1938. November 27-én szentelték pappá. Mint misszionárius Montevideóban (Uruguay) működött. 1983. Július 24-én szívszélhűdésben halt meg. Utolsó földi útjára rengeteg szerető híve kísérte el.²⁵

P. Gerlinger János SDB

1909-ben Bokodon született. Sváb származású. Kispapként 1932-ben ment ki Kubába, Havannába. 1957-ben halt meg.²⁶

P. Vándor József SDB

Dorogon született 1909. Október 29-én. A ferenceseknél végezte középiskolai tanulmányait, majd 1927-28 között Péliföldszentkereszten a noviciátust. 1932-ben tesz örökfogadalmat, ezután Torinóban teológiát tanul, ahol 1936 Júliusában pappá szentelik. Még ebben az évben Kubába küldik. Az első négy évben Guanabacoaban, mint spirituális dolgozott. 1940-től a Mocai Mezőgazdasági Iskola igazgatója a Dominikai Köztársaságban, de rövid működés után a Trujillo diktatúra elmozdította állásából, így Kubába kénytelen visszatérni. 1943-tól novícius mester Matanzasban. 1946-tól a Camagüey-i Gimnázium titkára. 1948-tól gyóntató papi feladatokat lát el több közösségben is. 1954-től a Carmen Templomban végez lekipásztori munkát Santa Claraban. Iskolát épít, aminek ő lesz az első igazgatója, majd 1961-től (az államosítástól) a Carmen Templom rektora lesz, 1965-től pedig plébánosa. 51 évet töltött munkában, ebből 43 évet felszentelt papként. 70 éves korában (1979) Santa Clara-ban halt meg. Eredeti neve „Wech” volt. 1930-as években, amikor a kubai állampolgár lett, „Vándor”-ra magyarosította nevét. Gondolata az volt, hogy a missziókban ne szerepeljen német névvel.²⁷

25 Életrajzát P. Havasi tartományfőnök úrtól kaptam, illetve Miklósi László is megemlíti a 193. oldalon könyvében.

26 P. Havasitól kapott információk és Miklósi L.(1937) alapján állítottam össze a fenti adatokat.

27 E rövid necrologiumot, a P. Bruno Roccaro által – P. Vándor halála után – 1979. november 1-jén Havannában kiadott megemlékezéséből fordította a szerző.

P. Mandly Károly SDB

1905. Augusztus 29-én, Károlyházán született. A noviciátust 1922-ben Péliföld-szentkereszten kezdi. 1928 – 31 között teológiát tanul Torinóban. 1931-ben pappá szentelték. Ezután Magyarországon, Németországban (a menekült magyarok plébánosa), Puerto Rico-ban, Kubában és a Dominikai Köztársaságban végez lelképásztori munkát. Moca-ban (Dominikai Köztársaság) halt meg 1995. December 4-én szívinfarktus következtében.²⁸

P. Dlusztus János SDB

1919. December 29-én, Németbólyban született. 1940-ben, Mohácson érettségizett, még ebben az évben megkezdte a noviciátust. 1944-ben Péliföldszentkereszten örökfogadalmat tett. 1948-ban pappá szentelték. Később Latin Amerikába helyezik. Kubában évekig működött. Fidel Castro diktatúrája alatt kiutasították az országból. 1988 januárjában Konstanz-ban halt meg.²⁹

P. Erdei Ferenc SDB

1927-től 1937-ig Kubában volt, majd Magyarországra jött, s több mint 50 előadást tartott a missziók érdekében. A magyarok lelkésze volt Havannában. Sportegyesület hozott létre, magyar nyelvű újságot szerkesztett „Magyarság” címmel. Majd Mexikóban működött, ahol eredményes munkát végzett. 1983-ban 77 éves korában autóbaleset áldozata lett.³⁰

P. Semlyém Vendel SDB

Kubába kispapként került, ott szentelték fel. Castro győzelme után (1959) kiutasították az országból. 1983-ban halt meg.³¹

P. Erdmann Ferenc SDB

1906-ban Bodrán született. 1923 óta szaléziánus. 1927-től működött Kubában, ahol a teológiát is végezte. Havannában és Guanabacoaban működött.³²

P. Makra Mihály SDB

Szegeden született 1907-ben, 1931-től szaléziánus. Venezuelában, La Vega-ban működött.³³

P. Antal János SDB

Magyar tartományfőnök, aki, miután elhagyta hazáját, Quito-ban (Ecuador) volt tartományfőnök.³⁴

28 P. José Maria Serrano Cos-Gayón SDB által 1995. December 5-én Moca-ban kiadott értesítésből fordította a szerző.

29 P. Havasitól kapott információk alapján.

30 P. Havasitól kapott információk, illetve *Szalézi Értesítő* 1937. (93. p.) alapján.

31 P. Havasitól kapott információk alapján.

32 MIKLÓSI LÁSZLÓ: i.m. (192. p.)

33 MIKLÓSI LÁSZLÓ: i.m. (193. p.)

34 P. Havasi 1996. október 9-én kelt leveléből.

P. Merész Ferenc SDB

1937-ben papnövendékként ment Kubába. Életéből sok évet töltött a Karib-tengeri misszióban.³⁵

Milibák Károly testvér SDB

Szintén 1937-ben ment Kubába, majd rövid idő múlva Ecuadorba helyezték át.³⁶

A fenti rendtagokon kívül P. Havasi, személyes beszélgetésünk alkalmával említést tett két társukról: P. Sági Pál SDB és P. Kiss Imre SDB. Sajnos, információ hiányában csak szűkösen tudta életüket ismertetni: mindketten Kubában működtek. P. Sági Kanadában halt meg, P. Kiss, miután Kubából kiutasították, 1983-ban költözött a mennyei hazába.

A jelenleg Latin-Amerikában élő rendtagok:

P. Kóczán Ágoston SDB

Jelenleg is Kubában él. Egy plébánián dolgozik. A megrendült kommunizmus nagyobb szabadságot ad munkájának.³⁷

P. Végh Bertalan SDB

Szécsényhalásziiban 1913-ban született. A Torinói Hittudományi Főiskolát végzi el. 1932-ben Gerlingerrel Kubába megy, majd San Domingóban, ahol fiatalokkal és kispapok képzésével foglalkozik. Gyakran látogat Magyarországra.³⁸

P. Németh János SDB

Jelenleg is Santo Domingóban, a Dominikai Köztársaságban él.³⁹

Boldog Arnold Rendje⁴⁰

A magyar verbiták Latin Amerikai történetét a XX. Század második felében az argentinai magyarok lelkipozítása indította el, hasonlóan, mint Braziliában a magyar bencésüket az ottani magyarok jelenléte. Az I. Világháború után kivándorolt magyarok lelkipozításának siralmas helyzetéről csak az 1934-es Buenos Aires-i Eucharisztikus Világkongresszusra készülve döbrent rá az Argentin püspöki kar. Ekkor kérte Serédi Jusztinián – éppúgy, mint a bencésüket – a verbiták magyarországi tartományfőnökét,

35 *Szalézi Értesítő* 1937/38. (93. p.)

36 *Szalézi Értesítő* 1937/38. (93. p.)

37 P. Havasitól kapott információk alapján.

Miklósi L. és P. Havasi alapján állítottam össze az alábbi adatokat.

39 P. Havasitól kapott információk alapján, ill. a *Szalézi Értesítő* 1937. évében a 93. oldalon Németh Andrásról ír, aki papnövendékként ment Kubába. A két keresztnév eredete tisztázatlan.

40 SZÁNTÓ KONRÁD: *A Katolikus Egyház Története* II. kötetében a 423. oldalon ezt írja róla: „Az Isteni Ige Társasága, amelyet Arnold Janssen 1875-ben alapított, a hittérítő tevékenységen kívül a hazai népmissziókkal, lelkipapokkal, szemináriumok és iskolák vezetésével, a tudományok művelésével, jó sajtó és irodalom támogatásával, kiadásával, valamint ezek terjesztésével is foglalkozik.”

hogy küldjön ki a kivándorolt magyarok részére papokat, szerzeteseket. Így került Buenos Airesbe 1933-ban a lengyel származású budatétényi plébános, Wodarka Péter SVD.⁴¹ Ő nyitotta meg a magyar misszionáriusok tevékenységét, ami még jelenleg is tart. A tárgyalt időszakban a következő magyar verbiták működtek Latin Amerikában.

Elhunyt rendtagok:

P. Wodarka Péter SVD

1886. Április 26-án Németország legkeletebbi részén (ma Lengyelország) született egy bányászcsaládban. Alsó és középfokú tanulmányaiiban kiemelkedő eredményt ért el. Hittudományi tanulmányait Bécs mellett, a St. Gabriel Missziós Akadémián végezte. 1913-ban szentelték fel pappá. 1921-től a Pécs melletti Laskafalun dolgozott. Később Budatétényben és Kőszegen végzi munkáját. 1933. December 5-én érkezik Buenos Airesbe. Megszervezi a magyar egyházközséget Buenos Airesben (Szent Erzsébet Egyletet, Szent László Egyletet, Szív gárdát stb.). Virág Venánc és Szathmáry Román ferencesek veszik át munkáját, ő pedig 1934-ben Valentin Alsina-i plébániát kapja meg, később Arroyo Corto plébánosa 1962-ig. Majd betegállományba Rafael Calzadára kerül. 1965. Május 1-én halt meg.⁴²

P. Szedák Gyula SVD

Argentínában 1951-87-ig működött.

P. Ternay János SVD

Argentínában 1954-től 1981-ig tevékenykedett.

P. Palkó János SVD

Brazíliában 1954-től 1992-ig hirdette Isten igéjét.

Fr. Colombinus Brunner SVD

1902-ben született a Veszprém megyei Nagygannán. 1926-ban lépett a Társaságba. 1935-ben ment a Chile-i misszióba (P. Hirth szerint 1936-ban). A rend ottani központi házának szakácsmestere volt.⁴³ 1976-ban adta vissza lelkét Teremtőjének.⁴⁴

Élő rendtagok:

P. Domonkos László SVD

A Bécs melletti St. Gabriel verbita Missziós Akadémián végzi tanulmányait. 1957-ben érkezett Argentínába. Az Angolkisasszonyok Platanos-i intézetében, mint lelkes és hitoktató működött. Az 1970-es években súlyos autóbalesete volt. Mint magyar főlelkész is működött, és a II. Vatikáni zsinat szellemében próbálta feladatát lelkiismer-

41 *Magyar Katolikus Lexikon*, Argentína címszó (400–401. pp.); ill. MIKLÓSI: i.m.: (191. p.)

42 *Magyar Lelkiség*, 1984. február, Vol. VIII. No. 2, Buenos Aires.

43 MIKLÓSI: i.m. (172. p.)

44 P. Hirth 1996 októberében kelt leveléből.

retesen végezni.⁴⁵ Az argentinai Katolikus Magyarok Szövetségének havi folyóiratának a *Magyar Lelkiségnek* volt sokáig a főszerkesztője. 1996-ban Magyarországra költözött. Jelenleg Kőszegen él rendtársaival.

P. Rostás Sándor SVD

1993-ban érkezett Argentínába. Egy magyar egyházmegye kiterjedésű plébánián 41 közösség lelkipásztori ellátását végezte éveken keresztül és 13 újabb lelkipásztori állomást létesített (közösségi hitéletet, katekézis oktatást és szociális támogatást szervezven). Ezek a munkák általában a „természet katedrálisában”, tehát a szabadban folytak.⁴⁶ 1996 őszén jött vissza Magyarországra. 1997-ben szívinfarktust kapott. Jelenleg a gyógyulása érdekében pihen.

P. Tunkel Jenő SVD

Jelenleg is Argentínában él. Az 1970-es évek végén a következő levelét közölte a Szolgálat: „Ezekben a napokban megint egy szeretetadomány lepett meg és örvendeztetett meg hazámból. Tehát még nem felejtettek el egészen. Jelenleg nagy munkában vagyok. Egyházközségünk 75 éves jubileuma előtt állunk, és ezt a lehető legszebben szeretnénk megülni. Négy püspök, sok pap és nővér jön el rá, akik legnagyobb részt erről a plébániáról származnak. A templomot erre az alkalomra belülről felújítjuk, megsépítjük, köröskörül is mindent újrafestünk, renoválunk, így kétszeresen jól jön minden segítség. Albumot is adunk ki az utolsó 15 évről. Az első ötvenről már van. Készülök az első áldozásra és bérnálásra is, amelyet egy kis általános misszió előz meg. Szeptember 29-én lesz, templombúcsunk napján.

1980-ban hazai szabadságra szeretnék utazni Viktor testvéremmel együtt, mint hogy már 30 éve nem láttuk egymást. 12 év óta vagyok ezen a plébánián. Egyet – mást javítottam, de még sok a tennivaló. Különösen sokat dolgozom a cursillióval. Múlt héten megint 32 asszony volt három napig a plébánián. Ez is a kegyelem diadala volt és az igazi öröm napjai, ha sokba is került. Terveimet csak hazai segítséggel tudom megvalósítani, mert az emberek szegények, és az infláció még mindig folytatódik. Egyes dolgok ára az idén csaknem kétszeresére emelkedett. P. Tunkel Jenő SVD, 8185 San Miguel Arcángel/Bs.As, Argentina”⁴⁷

45 BARANYI KATALIN (1997): *Az Argentínában élő magyar letelepültek lelki gondozása és az indiánok missziója* című szakdolgozata, messzemenően részletezi Domonkos atya életét.

46 „Érdekességként még megemlítem, hogy egyik közösségünkhöz így jutunk el: 74 km őserdőn keresztül; a Pepiri-mini és az Uruguay folyó találkozásánál lévő határőrállomásnál motorcsónakba szállunk, 5 km-t vízben teszünk meg, majd a 30 m magas sziklás parton felkapaszkodunk, és az utolsó 2 km-t hegyi gyalogösvényen tesszük meg. Egy másik települést úgy tudunk felkeresni, hogy az Uruguay folyón átmegyünk kompon Braziliába, ott a folyómenti erdősegen haladunk fölfelé, majd egy biztonságos lakott helyen otthagyjuk a terepjárót, a folyóhoz gyalogolunk, cauoá-n visszatérünk Argentínába és máris a monteagudói kis közösségnél vagyunk. Ez az út csak 35 km, de oda-vissza egy napba telik. Esőzés után óhatatlan, hogy el ne csússzunk az agyagos sárban. Mikor megérkezünk a telepre, a gyerekek elébünk szaladnak.” P. Rostás Sándor 1996 őszén kelt leveléből.

47 *Szolgalat* 40. sz. (88–89. pp.)

P. Kárpáti László SVD

Időközben, a kilencvenes évek végén elhagyta a rendet, de több évig tartó Brazíliában végzett munkája indokoltá teszi, hogy megemlítsem. 1980-ban szentelték fel világi pappá, már ebben az időben is foglalkoztatta a gondolat, hogy utcagyerekekkel foglalkozzon valahol a Harmadik Világban. Verbita szerzetes lesz, és Kőszegen, Maynoothban, majd Dublinban tölt el hosszabb időt, végül Sao Paoloba 1995 – 1997-ig, ahol megvalósította régi álmát: a szegény gyerekek között végzett munkát.⁴⁸

A fentiekén kívül még nyolc verbita misszionáriusról sikerült összegyűjtenem alapinformációkat P. Hirth Vilmos tartományfőnök úr leveléből. Ezek a következők:

P. Kroneisz Florián SVD

1932-től 1945-ig Argentínában dolgozott.⁴⁹

Fr. Aquilinus Purmann SVD

1938-tól él Argentínában.

P. Horváth Ferenc SVD

1950-ben, egy évet töltött Argentínában.

P. Gulyás Ferenc SVD

1948-57-ig volt Brazíliában.

P. Gaál Jenő SVD

1955-89-ig volt Paraguayban.

P. Hirth Vilmos SVD

1961-92-ig volt Paraguayban. Ezt az időszakot élete legszebb éveinek mondja. 1992-től Magyarországon a rendtartomány főnöke. 1994 óta a rend kőszegi házában él.⁵⁰

48 Részlet 1996-ban kelt leveléből: „Mi is a munkám? Rengeteget gyaloglok, látogatom a gyerekeket egy kb. 80 négyzetkilométeres területen. Beszélgetek velük, ha kell, akkor sérüléseiket kötözöm, ha kell, akkor apjuk, ha kell, akkor papjuk vagyok. Meghallgatom mindennapi gondjaikat, részesedem ember feletti szenvedéseikben és megosztom velük örömlükét. Ünnepeket szervezek nekik, igyekszem kihangsúlyozni méltóságukat. Lelkivezetőjük is vagyok, „iskolát” szervezek nekik az utcán. Ez egy komplex munka, amelynek legnagyobb része az utcán zajlik. Mindemellet van egy projektem, aminek a neve portugálul „Projeto Cheiro de Capim”, magyarul „A Fű Szaga Projekt”. Ez a projekt újdonságot jelentett e munkaterületen. Új, de a gyerekek már jól ismerik, mint ahogy engem is. Három területen zajlik: UTCA – jogsegély szolgálat, orvosi és fogorvosi ellátás, sport, játék, tanulás, lelkiség; TÁBOR/KIRÁNDULÁS – vissza a természetbe, játék, egészség-nevelés, betegségek, elsősorban az AIDS megelőzése (egészen az óvszer használatáig), lelki nevelés; HÁZ – ide akkor jön a gyerek, ha elhatározta, hogy el akarja hagyni az utcát. Izgalmas munka és veszélyes is, mert a gyerekek, a kábítószer kereskedő és a gyerekek kizsákmányoló ún. „utcaapa” között kell lavírozni. Ezen kívül a tézisémmel is gyűjtöm az anyagot, hiszen az eredeti tervek szerint Brazília után még folytatom lélektani tanulmányaimat.”

49 Miklósi idézett műve bővebben szól róla 1936-ig a 191. oldalon.

50 P. Hirth idézett leveléből.

P. Magyar József SVD
1949-56-ig Chilében élt.

P. Németh Lajos SVD
1938-tól 1945-ig szintén Chile-i misszióban munkálkodott.

EGYÉB SZERZETESRENDEK MAGYAR TAGJAI, VILÁGI PAPOK ÉS LAIKUSOK
LATIN-AMERIKÁBAN

Ebbe a részbe azok a világi papok, szerzetesrendek tagjai és laikus testvérek kerültek, akik nem tartoznak az előzőekben leírt rendek egyikéhez sem: mint a magyar ferencesek és a missziós papok (lazaristák), akik kis számban voltak jelen Latin-Amerika országaiban a XX. Század második felében. Akad olyan is, aki mint diakónus, és nem mint felszentelt pap végzi munkáját még jelenleg is.

A magyar ferencesek közül Dél-Amerikában működtek:

Szathmáry Román OFM (kapisztánus)

*Virágh Venánc OFM (kapisztánus)*⁵¹

Wodarka Atyát váltották le 1934-ben. „...1932-ben Erdélyből két ferences atya érkezett Buenos Airesbe, és rendjük központi házában laktak – s onnan jártak gondozni a magyar társadalmat... A két ferences atya nagyon szépen és lelkesen dolgozott egész Argentínában – és P. Virágh 1960 után, P. Szathmáry pedig 1970 körül halt meg.”⁵²

Unger (Magyar) György P. Arnold OFM (mariánus)

1910-ben született Bakonyján. 1927-ben a Szűz Máriáról Nevezett Ferences Rendtartomány tagja lett. 1934-ben előjárói Siena-ba küldték⁵³, hogy ott tanulmányait befejezze és missziós hivatásra készüljön. Pappá szentelése után 1936-ban Dél-Amerikába, Bolívia Gran Chaco nevű apostoli vikáriátusába utazott. Itt különféle munkakörben működött 1960-ig.⁵⁴

Amint a XVIII. Században a jezsuita missziók, úgy a XIX. Század második felében a **lazarista**⁵⁵ missziók virágkora figyelhető meg. Ez elsősorban Kína felé irányult, de kis számban találkozhatunk Dél-Amerikában is lazarista magyarokkal. Az első missziós papok 1910-ben kerültek Brazíliába. Egymás után alapították házaikat és fogadták el az egyházmegyei szemináriumok vezetését a következő városokban: Rio de Janeiro, Bahia, Diamantia, Fortaleza és Marianna. Itt végezték a világi papság nevelését, és innen terjedtek el egész Dél- és Közép-Amerikában. A sok forradalom miatt csak

51 MIKLÓSI: i. m. (193–194. pp.) szintén megemlíti mindkettőjüket.

52 P. Pesti József S.J. 1996 őszén kelt leveléből.

53 MIKLÓSI LÁSZLÓ. Eddig tudósít életéről a 194. oldalon.

54 MAGYAR ARNOLD OFM: *Padre Jorge, Egy bolíviai misszionárius emlékiratai*

55 Más néven Missziós papok.

1847-ben sikerült helyreállítaniuk az időközben megszakadt összeköttetést a Párizsban székelő generálissal.⁵⁶ A XX. Században, mégha kisebb lendülettel is, de folytatódtak a missziós munkák.

Kuti Imre C.M.

1939-ben Kínába szándékozott misszióba menni, de a II. világháború kitörése megakadályozta abban. Közel három és fél évig táborig lelkészként működött, majd hat hónapos amerikai fogságba kerül. Miután Magyarországra hazatér, házfőnök illetve a szegeden újonnan induló rendi plébánián dolgozik. A párizsi központi házon keresztül, a kolumbiai tartományfőnök úr kérésére, Kolumbia-i misszióba nyílt lehetősége, amit elfogadott Ruzsik Vilmos rendtársával együtt. Itt: „Az araukai misszióba távoztam missziós munkára. Taméba négy évig, utána Araukába hasonlóképpen négy évig, ahogy visszaemlékszem most már harmincnyolc év után. Araukában huszonháromezer négyzetkilométeres területen ebben az időben csak tizenkétezer lakos tartózkodott – most már hetvenezer lakosa van – három központban. Arauka, Tame és Cravo⁵⁷. Négyen láttuk el a lelki teendőket ezen a területen. Majd 10 év után a kolumbiai Tartományfőnök úr átadta a területet egy másik társulatnak, én pedig elhagytam Kolumbiát és Hondurasba távoztam missziós munkára, ahol a barcelonai provinciának van missziós területe. Itt 31 éven keresztül munkálkodtam.”⁵⁸

Ruzsik Vilmos C.M.

Levelének első részét közlöm:

„Rendtársammal, Kuti Imre atyával kerültünk Kolumbiába 1948-ban. Akkor még kevés magyart találtunk ott, mivel Kolumbia védekezett a bevándorlóktól. Nagy része a magyaroknak Venezuelában akadt meg. Anyagi helyzet, munkaalkalom stb. jobbnak ígérkezett. Ma is vagy húszszor több a magyar ott, mint pl. Kolumbiában. Megérkezve mindjárt tanítanunk kellett, mert akkor a Kongregációnk 7 egyházmegyei szemináriumot vezetett. Ebből öt kis és nagy szemináriumból állt, vagyis gimnázium. Ott a gimnázium csak hat évet jelent, nem mint nálunk, 8 évet. Kellett tehát tanár. Az ottani tartományfőnök Párizsban járva látta a két magyar nevet, akik külmiszióra jelentkeztek, rögtön rácsapott a két magyarra: ezek kellenek nekem. Így kerültünk Kína helyett Kolumbiába. Kuti atya jól, de nem szívesen tanított. Mindig mondta, hogy ő misszionáriusnak jött. Így hamarosan az Orinoco folyó parti Missziós Prefekturába került, Araucaba, ahol 7-8 évig kitűnő missziós munkát végzett. Erről biztosan bőven írt, hisz regényt lehetne megírni csak abból, amit az elbeszélésből tudtam meg. Magam a bogotai házi teológiánkon először filozófiát, aztán fundamentális teológiát tanítottam az első két évben. Szerencsére a gyerekek jól tudtak latinul és hát minket is jól megtaláltak latinban, így simán ment a tanítás. Két év után Garzon nevű püspöki városba kerültem és fél év múlva oda neveztek ki szeminárium rectornak. Az kis és nagy szeminá-

56 ZÓLYOMI NORBERT: *A Szeged-Tarjánvárosi Plébánia kialakulása és a Szent Gellért Templom bemutatása*, Szakdolgozat, 1995. (23. p.)

57 Kolumbiai városok.

58 Kuti Imre C.M. 1996 telén Barcelonában kelt első leveléből idézem. Írt még 1948-ban Szegedre, az akkori püspöknek is egy levelet kolumbiai tapasztalatairól. Ez utóbbi levél megtalálható a Püspöki Levéltárban Szegeden.

rium egyben. Így a gimnáziumban is tanítani kellett, még hozzá matematikát, fizikát. Négy év után a Carib tenger partján levő Santa Marta nevű városba helyeztek, ugyancsak rectornak a szemináriumba. Ez is kis és nagy szeminárium. A szükségnek megfelelően a fundamentális mellett morálist is kellett adnom egy ideig, meg hát a matematikát. Újabb négy év után áttettek Zipaquirá nevű püspöki városba Bogotától 50 km-nyire. Ez csak kis szeminárium és filozófia logika részét adó iskola, mert a további tanulmányokra Bogotába kerültek a növendékek, ahol supiciánus atyák tanítottak. Hat év után először jöhettünk Európába nyaralni. Kuti atya akkor kérte, hogy inkább missziós területre küldjék. Így került Hondurasba, ahol egyszer meg is látogattam. Külön történet. Visszatérve Bogotába már várt az új dispozició Ibagué nevű püspöki városba tanárnak (teológia). Akkor már a tartományfőnökök tárgyaltak Európába hozatalomról.”⁵⁹

Voltak még magyarok a távoli kontinensen, akiket meg kell említenem.:

Luttor Ferenc prelátus

Kótai Zoltán atya

„... a II. világháború után érkezett Rómából Luttor prelátus, Monsegnore, aki a Vatikánban is dolgozott. Ő főképpen az intellektuális társadalommal foglalkozott, hiszen a második emigráció általában az volt. Kb. 10 évig dolgozott és ott halt meg Buenos Airesben. A létrehozott Centro Hungaro Házban sokat dolgozott..., annak létrejöttében is közreműködött. Ugyancsak akkor érkezett Kótai Z. Atya is, aki előtte Németországban működött a II. Világháború után. Nagyon szerette az irodalmat, könyvkereskedést is rendezett be, adott ki Kárpát nevű folyóiratot is, és egyéb jó füzeteket, könyveket... Aztán 1960 után áttette kiadó munkáját az USA-ba. Lelkipásztori munkát is végzett, főleg vasárnaponként, a kiadói munka mellett.”⁶⁰ **Marello József családjához** tartozik egy magyar atya, aki 1961 óta él Peruban.

P. Tóth Miklós O.S.J.

1921 November 22-én, Alagon született. 1948-ban Rómában szentelték pappá. 1961-ben érkezett Peruba, mint magyar lelkész. Azonban a magyaroknak csekély száma miatt és a megélhetés kérdésének megoldása érdekében kezdettől fogva mellékesen más missziós jellegű munkát is végzett a peruiak között. 20 évet dolgozott „igazi missziós lelkülettel” a „kondorok világában”. 1966-ban szerzetes lesz, Boldog Marello József családjában, mint Szent József Oblátus. A rend alapítóját követve, csöndben végzi lelkipásztori munkáját Chimboteban (Peru) elsősorban az ifjúság körében, de templomot és parókiát is épített. 1968-tól perui állampolgár.⁶¹

Az első menekülthullámmal kikerkezett egyszerű emberek között voltak annak az atyának a nagyszülei, aki jelenleg Brazíliában dolgozik, s már a magyar nyelvet sem beszéli – mégis kapcsolatban van a magyarsággal:

59 Ruzsik Vilmos 1997 januárjában, Párizsban kelt leveléből.

60 P. Pesti József S.J. 1996 szeptemberében kelt leveléből idézem.

61 P. Tóth Miklós O.S.J. 1997 tavaszán Chimbote-ban kelt leveléből.

P. Jorge Alberto Apró

1953. November 22-én született Sao Paulo államban egy kis vidéki városban, melynek a neve Santo Anastacio. Apai és anyai ágon a nagyszülei magyarok (moldvai csángók). Szülei már Brazíliában születtek. Apja Apró György, anyja Kótai Katalin. Filozófiai tanulmányait a Sao Paulo-i Bencés Kolostorban, a teológiai tanulmányait a Sao Paulo-i Központi Szemináriumban végezte. 1982. Augusztus 15-én szentelték pappá, és Guarulhos-i egyházmegyéhez tartozik, mely Sao Paolonak egyik külvárosa. 1992 óta gyakorolta a papi szolgálatot Presidente Venceslau nevű városban, mely Presidente Prudente-i egyházmegyéhez tartozik. Azonban néhány éve visszatért Guarulhosra.⁶² Szó szoros értelemben nem tartja magát misszionáriusnak.⁶³

Végül, de nem utolsó sorba, egy diakónus testvért szeretnék röviden bemutatni, aki a II. Világháború utáni kivándorlási hullámban érkezett Argentínába:

Imre Bálint dr. diakónus.

1912-ben Kárpátalján született. 1942-45 közt az orosz fronton harcolt, mint hadapród-örmmester. 1945-48 közt a kellerbergi angol koncentrációs táborban sínylődött, majd 1948-ban kivándorolt Argentínába. Itt megalapította a MISSION „VEN Y VE” missziót, amivel 15 éven keresztül körüljárta Argentínát. Az utcákon hirdette az Evangéliumot. Katolikus könyvek eladásával tartotta fent családját. Hat könyvet írt. Aztán állami fordító volt nyugdíjazásáig. 1980-ban szentelték fel diakónusnak Morenó-ban. Itt három templomban prédikál és vasárnap a morenoi rádióban is.⁶⁴

A külföldi római katolikus magyarok püspöke által 1995-ben kiadott névtárában a következők vannak még megemlítve:

Molnár László

Brazíliában, Porto Alegreben a Sao Martino plébánián működött.

Gróza József és Hámosi Zoltán

Venezuelában, Caracasban végeztek pasztorációs munkát. Grózákat Kolumbiában is említették, ott is dolgozott egy ideig.

Ezeknek az atyáknak a megadott címekre írtam, de semmi életjelet nem kaptam tőlük. Mégis a teljesség kedvéért fontosnak tartottam megemlíteni őket.

62 „Ez a város, melynek lakossága 1.800.000, ez maga egy egyházmegye. Az egész egy gyárváros, melynek lakossága az egész ország területéről érkezett munkások. Sok esetben okmányok nélkül, rokonok és barátok nélkül és semmi nélkül érkeznek. Mivel anyagi bázisuk sincs, így nyomorúságos barakkokat építenek maguknak a város szélén. Akikben van jó indulat, azok hamarosan szereznek állást maguknak és igyekeznek kikerülni a nyomorúságos környezetből. Sajnos nagy százalékuk megmarad ebben az állapotban. Az egyháznak nagy problémája ezeknek a lekipásztori ellátása.”

63 P. Jorge Alberto Apró 1997. február 24-én kelt leveléből.

64 dr. Imre Bálint diakónus, Morenóban 1996. december 2-án kelt levele alapján.

BEFEJEZÉS

Nem könnyű feladat összegyűjteni és rendszerezni azokat az információkat, amelyekből megismerhetjük a Latin Amerikai magyarok és magyar misszionáriusok tárgyalt korszakát, életüket és tevékenységét. Ez nem csak a távolságból adódik (Latin Amerika és Magyarország távolsága), hanem a lényegesen limitált forrásmunkák miatt is. Tanulmányunkat nem egy végleges és megváltoztathatatlan tanulmányként értelmezzük, hanem mint a magyarok és a magyar egyház hosszú történetének egy mozaikját, Latin Amerika vonatkozásában. Ezzel nyitottak maradunk későbbi kutatások, teljesebb és részletesebb információk befogadására.

Ugyanakkor, egyrészt – reményeink szerint – jelen tanulmányunk egy fontos bevezetést tud nyújtani az érdeklődőknek az adott kérdéskörbe, másrészt, talán kellően tudja motiválni a kutatások folytatására azokat, akik a későbbiekben ezt a területet választják munkájuk tárgyaként.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar bencések 50 éve Braziliában (1981)*, Sao Paulo, Szent Gellért Kolostor.
- BANGHA, B.(1934): *Dél Keresztje alatt*, Pázmány Péter Irodalmi Társulat, Bp.
- BARANYI K.(1997): *Az Argentínában élő magyar letelepültek lelki gondozása és az indiánok missziója*, Szakdolgozat, Hittudományi Főiskola, Szeged.
- BORBÁNDI Gy. (1989): *A magyar emigráció életrajza, 1945 – 1985*, Európa Kiadó, Budapest
- DYSON, J.(1991): *In search of the real Christopher Columbus*, Simon and Schuster, Toronto.
- ERTSEY L.(1992): *Emlékeim*, Kecskemét, Korda.
- História 1992/5-6. szám
- HETS A. (1980): *Magyar bencések a misszióban*, In.: Szolgálat 1980. 45. sz. (43.p.)
- HILDEGARD, M. (1992): *Mennjetez tehát tegyétek tanítványommá mind a népeket...* In.: Vigília, 1992 (662.p.)
- HÖVER F.(1934): *Kláver Szent Péter, a szegények és Kartagéna apostola.* (ford. Jámbor László S.J.) Budapest.
- JÁLICS F. (1994): *Szemlélődő lelkigyakorlat*, Kecskemét, Korda.
- JANOSÜTZ A.J.(1991): *A jezsuiták kiűzetése a Portugál birodalomból, különös tekintettel Braziliára*, Doktori Értekezés, Szeged, JATE, 1991.
- LEGEZA M.(1934): *A világmiszió hősei*, Budapest.
- LÉVAY M. (1937): *A katolikus hittérítés története* II. kötet, Bp., Franklin.
- Magyar Katolikus Lexikon* (1993), Szent István Társulat, Budapest.
- Magyar Lelkiség* (Espírius Húngaro, Asociación de los Húngaros Católicos en la Argentina) 1984. Február, Vol. VIII, No. 2.
- MAGYAR Sz.(1996): *Egy magyar misziós Braziliában*, Tihanyi Bencés Apátság.
- MAKKAI LÁSZLÓ: *A reneszánsz világa*, Bp., Móra 1974.
- MARQUÉZ, G.G. (1992): *A tábormok útvesztője*, Magvető, Budapest.
- MIGRAY J.(1923): *Egy keresztény-szociális állam története (A jezsuiták köztársasága Paraguayban)*, Bp., Népszava.

- MIKLÓSI L. (1936): *Magyar hősök öt világrészen*, Korda, Budapest.
- NINO M. – PAULINY A. (1985): *Don Bosco élete*, Ecclesia, Budapest.
- OLSON, B.(1991): *Bruchko*, Strong Communications Company Hungary, Budapest
- P. INCE OFM.(1937): *Bosco Szent János és a missziók*, (43-48.pp.), Szalézi Értesítő 1937-38.
- NYÍRI T.(1983): *Filozófiatörténet*, Budapest, Pázmány.
- PESTI JÓZSEF S.J.: *A II. világháború utáni emigráció szellemi áramlatai vagy irányzatai Argentínában*, Bp., 1994. március 3-i előadása
- REISZ E.(1942): *A Jézustársaság és a világmissziók*, Budapest.
- ROCCARO, B.(1979): *Inspectoria Salesiana de las Antillas San Juan Bosco*.
- RUZSIK VILMOS: *Mindszenty Biboros utolsó lekipásztori útja Dél-Amerikában*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2002, 1-4.
- Szalézi Értesítő 1941-42.
- SZÁNTÓ K.(1988): *A Katolikus Egyház Története II.* kötet, Budapest, Ecclesia. Szolgálat, 18., 29., 37., 38., 39., 40., 45., számai.
- Vigília 1992/9
- WAIGAND J. (1945): *Ismert meg, dolgozzál érte!*, Unio Cleri Pro Missionibus, Budapest.
- ZÓLYOMI N.(1995): *A Szeged-Tarjánvárosi Plébánia kialakulása és a Szent Gellért Templom bemutatása*. Szakdolgozat, Hittudományi Főiskola.

GÁBOR MOLNÁR

HUNGARIAN HEROES IN LATIN AMERICA IN 20TH CENTURY (1936-1997)

In his book entitled *Hungarian Heroes in Five Continents* László Miklósi presents the brief biography of all Hungarian missionaries working in South America before 1936. In order to continue Miklósi's work, even in terms of Latin America, one would need further thorough investigation. Present study may be considered as one step further. During his research based mostly on private correspondence and interviews, as well as on previously published documents, the author of present study focused on revealing the profiles and/or missionary activities of the monks and priests working in the New World during the given period. However, the author does not discuss here Hungarian preachers who paid only short visits in the New World, such as Cardinal Mindszenty.

The author of present study lived for five years in Latin America pursuing post-graduate studies (1999-2004) at Pontificia Universidad Javeriana (the Jesuit University of Bogota). Although he accepts the broader interpretation of Latin America including also the southern part of the United States inhabited mostly by immigrant Latin population, throughout the study the author considers all the territories to the south of the river Rio Bravo as Latin America involving the countries of the American continent with Spanish, Portugal, or to a less extent French and English as official languages.

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

MEGLÁTOMÁS – KÉPZÉS ÉS KÖZÉRZET AZ EZREDFORDULÓ ERDÉLYI KATOLIKUS EGYHÁZÁBAN.

Szerk. Bura László és Jakabffy Tamás.
Csíkszereda, Státus Kiadó, 2002. 156 p.

Tartalmas, tanulságos, hasznos, ugyanakkor továbbgondolkodásra serkentő, itt-ott vitára ösztönző tanulmánykötetet adott ki a *Romániai Magyar Pax Romana*, működésének 10. évfordulója alkalmából. Szerkesztette Bura László és Jakabffy Tamás.

Főcíme talányos, vagy inkább mesterkél: „*Meglátomás*”. Vajon mit jelent e kifejezés? A kérdésre a szerkesztők is számíthattak, ezért alcímet adtak alája: „*Képzés és közérzet az ezredforduló erdélyi katolikus egyházában.*”

A kötet első részének témája: *Katolikus nevelés és oktatás Erdélyben.*

Az első tanulmányban Bura László az ezredforduló erdélyi *katolikus iskolaszervezet* ismerteti. Ez négy évfolyamos katolikus középiskolákból áll 14–18 éves fiatalok számára, amelyeket „teológiai líceumok”-nak neveznek, jóllehet nem papképző intézmények. „Erdélyben, a Bánságban és a Partiumban így sikerült 10 (11) magyar tannyelvű és egy vegyes tannyelvű – román és magyar tagozatos – líceumot létesíteni, a Kárpáton túli két egyházmegyében öt román nyelvűt. A keleti szertartású katolikusok [= görög katolikusok] összesen öt líceumot alapítottak”, nyilván román tannyelvűt.

E katolikus líceumok az állami oktatási rendszerbe tartoznak; a megyei állami tanfelügyelők ellenőrzése alatt állnak, ők nevezik ki az igazgatókat (püspöki ajánlással) s a líceumok tanárait. Csakis az egységes állami tankönyvek használhatók ezekben az iskolákban is.

Magyar tannyelvű katolikus egészségügyi asszisztensképző működik Szatmárnémetiben, Székelyudvarhelyen, román tannyelvű Bukarestben, román tannyelvű katolikus tanítóképző Iasiban.

A romániai közoktatási rendszer nem ismeri a „felekezeti iskola” fogalmát, csak az állami és a magániskolát. Az egyetlen magyar katolikus elemi magániskolát a dévai ferencesek tartják fenn.

A szerző sorra vette a legfőbb aktuális problémákat is. Az egyik legbántóbb: „Az állami hatóságok felfogása szerint a mindenkori egyházi személyzet pótlása céljából nincs szükség ilyen sok teológiai líceumra; a világi pályákra készülő tanulóknak pedig – mondják – rendelkezésére áll az elméleti és szaklíceumok széles skálája.” Tehát még küzdeni kell annak elismertetéséért, hogy a felekezeti iskola közérdek, állami érdeket szolgál.

Súlyos probléma az erdélyi katolikus népesség folyamatos fogyása, ez megnehezíti legendó tanuló beiskolázását. S a tanárokkal kapcsolatos súlyos bonyodalom: „A teológiai liceumok tanári kara (talán Csíkszereda kivételével) csak kis részben katolikus. Egyszerű oka van: ilyen kevés a katolikus tanár, és köztük is sok az érdektelen, közömbös.”

Szerzőnk is leteszi igen határozott voksát amellet, hogy a katolikus iskolának „elitképző” intézménynek kell lennie, s erélyesen figyelmeztet arra, hogy e tekintetben „a katolikusellenes rétegek és a fundamentalista katolikusok elvárásai összezsengenek (mérsékeltlen képzett, vakbuzgó, szenteskedő diákokat akarnak)”.

Meg gondolatlanak és értelmezhetetlennek tűnik számomra ez a megfogalmazás: valóban vannak „fundamentalista”(?) katolikusok, akik „mérsékeltlen képzett, vakbuzgó, szenteskedő diákokat” várnak a katolikus középiskolákból? Egyébként nekem is szilárd meggyőződés: *nem* valamiféle „elitképzés” a katolikus iskolák legfőbb célja ...

Figyelemreméltó a szerző által közölt statisztikai adatsor: Erdélyben az ezredfordulón „a középiskolába járó magyar anyanyelvűek korosztályába 158.955 fiatal tartozott, közülük 29.950 diák, a korcsoport 18.94%-a tanult anyanyelvén”, a többi tehát románul. A korcsoportba tartozó katolikus fiatalok száma: 98.380, „közülük teológiai liceumainkba járt 1.382 diák, tehát a korosztályba tartozó katolikus diákok 1.40%-a”, másfél százaléka.

A következő tanulmányban Vencser László *Az egyház nevelői-oktatói feladata, mint érték közvetítő eszköz* címmel értekezett. Előbb ennek céljait, majd tartalmát részletezi, szól ennek eszközeiről és kivitelezőiről. Az egyéni, nemzeti és európai értékek függvényében a „menni, vagy maradni” kérdése sajátosan aktuális erdélyi problematikája is más megvilágításba kerül.

Az iskolai hittanoktatás hagyományos formáival teljes mértékben való szakítást sürgeti Fóris Ferenczi Rita *Átmenetek* című tanulmánya. Ezek helyett tágabb összefüggésrendszerben egy igen szép, idealizált nevelési-művelődési folyamatot vázol fel és ajánl elfogadásra és megvalósításra a vallástanárok számára.

Az egyházi iskolák elfogadottságát, megítélését kutatta a nagyváradi lakosság körében Szilágyi Györgyi és Flóra Gábor, erről számolnak be *Egyház az oktatás szolgálatában* címmel. Eszerint a válaszadók 83,12 %-a értett egyet a felekezeti iskolák létrehozásával, viszont csak 21,8%-uk nyilatkozott úgy, hogy igénybe venné ezeket. A lakosság „erőteljesen vallásos rétegei” küldik gyermekeiket az egyházi iskolákba, elsősorban a szakképzett fizikai munkások (48,6%), valamint az „inaktív személyek” (20,8%); alacsony számban van jelen az értelmiség (8,6%), a középfokú szellemi foglalkozásúak (6,3%). Vajon miért választják a szülők gyermekeik számára az egyházi iskolát? A két első helyen álló válasz: keresztény légkör (36,4%), koherens értékrendszer (18,6%).

Hangsúlyozzák a szerzők: „Kiemelkedően fontos, hogy mély keresztény lelkületű, a társadalom szellemi és erkölcsi megújulásában hatékonyan részt vállalni képes végzetek hagyják el történelmi egyházaink tanintézményeit...”.

A kötet második részében öt tanulmány kapott helyet „az értelmiségi közérzetről az ezredforduló erdélyi magyar katolikus egyházában” témakörben. A szerzők: Jakabffy Tamás, Bodó Márta, Oszváth Judit, Bura László. Az én olvasatomban ezek a legfőbb jellemzői – írásaik alapján – értelmiségi közérzetűeknek:

Bizonytalanság: Ki is az értelmiségi a 21. század elején? Ki a keresztény, katolikus értelmiségi? Mi a sajátos, különleges feladatuk a ma egyházában? Kisebbségi sorsban az erdélyi magyar egyházban?

Elkeseredettség: Erdélyben nincs keresztény értelmiségi réteg, csak egyes keresztény értelmiségiek. Nincs eléggé aktív és hatékony közösségük. Az elmúlt negyven év megroppantotta az értelmiség gerincét. Az erdélyi református értelmiségiek – történelmi okok folytán – tevékenyebbek, mint a katolikusok. A keresztény egyházak jövője nem valami biztató. Fogy az erdélyi katolikus értelmiségiek száma a kiköltözésekkel.

Utópia: szép elképzelések arról, hogy mi lenne a tennivalója egy ideális erdélyi egyházban egy ideális értelmiséginek egy ideális katolikus értelmiségi szervezetben:

Kritika: A hivatalos erdélyi katolikus egyház különféle rendű-rangú képviselői bizalmatlanok a civil értelmiségiekkel szemben, elutasítják javaslatukat, ellenállnak reformtörekvéseiknek; ehelyett kitarthatnak a már meghaladott állapotok mellett, azokat védik és konzerválják, s nem szívesen veszik a világi katolikus értelmiségiek újító, frissítő tevékenységét.

E magas színvonalú, mély gondolatisággal, esztétikai gondossággal megírt *röpirat-esszé* minden tekintetben közösségi jót akaró szándékát, ugyanakkor elszánt akarását frappánsan fejezi ki Bodó Márta tanulmányának záró gondolata: „... könnyes felelősséget érzek a jövőért, amit ebből a bennem megőrzött múltból az én közreműködéssel továbbadhatunk majd mindazoknak, akik maradnak. Kortársaim talán elnézik nekem, hogy indulatos és türelmetlen szívóssággal vágyom és teszek azért, hogy az az egyház, amit rájuk hagyományozunk, az én szívem szerint is legyen, értelem és hit józan egyensúlyának és felelős szabadságának képét is magán viselje.”

Újra leírom: tartalmas, tanulságos, hasznos, ugyanakkor továbbgondolkodásra serkentő, itt-ott vitára ösztönző tanulmánykötet ez. *Érdemes és szükséges alapos anyaországi tanulmányozása is.* Mert Bura László zárótanulmányában a *reménység hangját* is megszólaltatja, idézve az erdélyi Országos Katolikus Diáktalálkozó híreit az „Egyetemisták közösségi jövőbetekintése” című beszámoló alapján:

„Úgy érzem, ez a fiatal értelmiség, amelyet a lehetőségek állandó keresésének ilyen készsége jellemez, amely azt célozza, hogy (az észlelt, megtapasztalt, feltérképezett) negatív helyzetekben is azok jobbítására törekszik, a befelé fordulás, az önmagába zárkózás helyett szüntelenül *kitekint*, az állandó változásban gondolkodva az értelmiségiek közti kapcsolatok kialakítására, kiegészítésére és fenntartására, e kapcsolatok során a hit tapasztalatainak megosztására, lelki vagyonszövetségekre törekszik, meg fogja találni azt a közeget, azt a közösséget, amelyet keres, amelyre vágyik s amelyik reményteljes alakítója lehet Erdélyben is a katolikus gondolkodásmódnak, a keresztény tanúságtételnek.”

Mészáros István

A KARÁCSONYI JÁNOS KATOLIKUS GIMNÁZIUM JUBILEUMI ÉVKÖNYVE,
1903–2003.

Összeáll. Petróczki Zoltán, Merényi-Metzger Gábor.

Gyula, 2003. 278 p.

Gazdag tartalmú évkönyv kiadásával ünnepelte *alapításának 100 éves jubileumát* a gyulai Karácsonyi János Katolikus Gimnázium. Összeállította az iskola igazgatója és könyvtárosa: Petróczki Zoltán és Merényi-Metzger Gábor.

Többféle funkciót tölt be egy-egy ilyen évkönyv: egyrészt az iskola mai tanulóinak életét örökíti meg, ez számukra és szüleik számára a „jelen” tanéveinek nyomtatott emléke; másrészt bemutatja nekik – és más érdeklődők részére – az iskola múltját, az előző diák- és tanárgenerációk, a mindenkori jelentől olyannyira különböző egykori időszakok iskolatörténetét.

Így jön létre a harmadik funkció: az évkönyvek ezáltal a magyar iskolatörténet, a katolikus iskolatörténet, ezáltal a katolikus egyháztörténet fontos történeti forrásanyagát is jelenthetik.

A gyulai katolikus fiúgimnázium első osztályában *1903 szeptemberében indult meg a tanítás*. Majd sorra kiépült mind a nyolc osztály, 10–18 éves fiúk számára; az első érettségi vizsgát az 1910–11-i tanév végén tartották.

Az évkönyv részletes ismertetést tartalmaz Petróczki Zoltán tollából *Gyula város katolikus iskoláinak történetéről* a 14. századi kezdetektől a 19. század második feléig. Ezután terjedelmes tanulmány dolgozza fel a *gimnázium történetét*; előbb a korai alapítási kísérleteket a 18. század végétől az 1903-ban bekövetkezett királyi jóváhagyásig; majd bemutatja a gimnázium 45 esztendőes tényleges működését; szól az 1905-ben átadott gyönyörű, a maga korában modern iskolaépületről, amely ma is az intézmény törzsepülete; ismerteti a két világháború alatti életet; a tanácsköztársaság itteni rövid éráját (1919. március 21. – április 25.), majd az ugyancsak helyi különlegességet: a város román fennhatóság alatti időszakát (1919. április 25. – 1920. március 21.), majd az 1920-as, 1930-as, 1940-es évtizedeket. Végül az 1945–1948 közötti rövid szakaszt, zárva az iskola 1948 júniusi államosításával. E rész szerzője Budai Annamária. Az 1948–1992 közötti államosított korszakot Jancsó János mutatja be.

Ez utóbbi fejezetnél feltűntették, hogy milyen mű alapján készítette ezt a szerző. Az előzőeknél azonban – sajnos –, nem tudjuk, hogy a szerzők maguk kutatták-e fel az általuk ismertetett és idézett sok régi iratot, dokumentumot, aktát, vagy valamilyen összefoglaló mű alapján dolgoztak, netán az iskolai tanévvégi nyomtatott értesítők adatanyagát használták fel. Történeti tanulmányok írásánál *a források közlése igen fontos*, hiszen az olvasók (és a témát tovább kutatni kívánók) számára ez teszi az anyagot hitelessé.

Részletes beszámolóban ismerteti Christián László az iskola 1903–1948 közötti fejlettségét. Kár, hogy ennek az időszaknak ugyancsak magas szintű iskolai *zenei életéről* nem kapunk híradást, jöllehet az énekar – s egy időben a zenekar – fontos szerepet játszott nemcsak az iskola, hanem a város életében is. (Erről részletes adatok találhatóak a Gyulai Füzetek 6. számában, amely Szerdahelyi István tanulmányát tartalmazza: „*Gyula város oktatástörténetéből*” címmel. Gyula, 1963.)

Jól tették az évkönyv szerkesztői, hogy *részletesen megörökítették a gyulai katolikus gimnázium újraindulásának közelmúltbeli első évtizedét*. Ezek nem csupán a mai kortársak, de a jövő számára is igen fontos forrásszövegek lesznek.

A kötet elején Petróczi Zoltán írta meg – saját személyes tapasztalatai alapján, mint a tárgyalások egyik aktív résztvevője – az újra katolikus iskolává válás 1991–1992-ben zajlott nehéz küzdelmeit. Majd részletes kronológiát tett közzé a régi-új gimnázium 1992–2003 közötti történetének legfőbb, legfontosabb eseményeiről, nyilván az iskola irattárának dokumentumai alapján.

Értekes információkat gyűjtött össze Bálintné Turai Erzsébet az iskola „*hitéleti krónikája*” cím alatt az 1992–2003 közötti időszakból.

Érdekes az évkönyv „*Visszaemlékezések*” című része, ebben nyolc egykori diák emlékezik vissza a régi gyulai katolikus gimnáziumban eltöltött éveire. Ugyanígy megkapó az „*Archépcsarnok*”: Ebben mások mellett kilenc tanárról emlékeznek meg régebbi és mai szerzők. Az utolsó rész címe: „*Adattár*”, ebben az elmúlt száz év, illetve az elmúlt tíz év, valamint a 2002–2005. tanév legfontosabb adatait gyűjtötték össze a szerkesztők. Sok *fénykép* egészíti ki a kötet szöveganyagát.

Engedtessek meg, hogy e kiváló kötet tanulmányozása közben keletkezett néhány *szubjektív* gondolatomat is közöljem. Korábbi munkáim során sok száz hasonló évkönyvet, értesítőt kellett átnézni. Azokban is, akárcsak itt, a felnőttkori civil foglalkozásokban elhelyezkedett visszaemlékező egykori diákok általában nem említik, hogy abban a katolikus iskolában, amelybe diákként hosszú éveken át jártak, saját egyéni katolikus hitükkel kapcsolatban jelentősebb ösztönző hatások érték volna őket; hogy katolikus hitük itt erősödött-edződött, itt vált „felnőtté” annyira, hogy ez a hit egész életükben meghatározó, eligazító erőtenyező lett, egyéni-családi-társadalmi életükben egyaránt; hogy ilyen volt az iskola egész légköre, a tanári kar egészének sugallata, az egyes tanárok példamutató szavai, tettei, egész életük; hogy itt ez volt a legfontosabb ... Mindenki csakis egyéni „profán” karrierjéről számol be, egyes tantárgyak egykori tanárainak meg is köszönik az elindítást, de meghatározó *hitbeli* impulzusokról nem beszélnek. Vajon miért nem? Hiszen egészen biztosan voltak ilyenek. Nem illik ezt megemlíteni? Nem szokás? Ez magánügy? Ez „civil” iskolák esetében természetes, de az *egyházi iskolák esetében döntő fontosságú*.

Nem tudok megbékélni azzal az évszázados évkönyv-, értesítő-szokással sem, hogy a kiemelkedő egykori diákok közül mindig azok a legkülönbebbek, akik *külföldön* csináltak maguknak egyéni karriert. A magyarországi gimnáziumoknak mindig az volt a legfőbb feladatuk, hogy a magyar társadalom, *e haza* polgárai érdekében tevékenykedő, szülőföldjén maradó, magukat itt jól érző értelmiségiek legyenek, a hazai társadalmi élet legkülönbözőbb szintjein. Egy jó itthoni háziorvos nekünk többet ér, mint egy akármilyen híres amerikai magyar orvosprofesszor ... (Az EU-csatlakozás után is!)

E tekintetben éppen a gyulai katolikus gimnázium egyik kiváló egykori növendéke okozza nekem a fejtörést. Ennek az iskolának kétségkívül legnagyobb karriert befutott, itt 1934–1942 között járt, itt érettségizett egykori tanulója a ma nemzetközi hírű judaisztika-tudós, az oxfordi egyetem professzora, Vermes Géza. Ő, aki külföldön és itthon a nagy nyilvánosság előtt tagadta meg katolikus hitét, nemzetét, szülőföldjét – mindazt, amihez való ragaszkodás kibontakoztatására egy katolikus iskola nevelőtevékenysége legfőképpen irányul, amiért egyáltalán a katolikus iskola létezik, amiért érdemes fenntartani katolikus iskolákat.

Fejtörésem oka: vajon a katolikus gimnáziumi nevelés *kudarca* Vermes Géza? Vagy éppen a katolikus nevelés *sikere*: az egyéni döntés szabadságára nevelés diadala?

Végül néhány *objektív* szakmai kiegészítés. A gyulai katolikus gimnázium volt az egyetlen az 1948 előtti magyar iskolatörténetben, amelyet az *egyházközség tartott fenn*.

Volt még egy egyházmegyei fenntartású (a budai érseki gimnázium); a többiben mind szerzetes tanítottak, tehát szerzetesrendi vezetés és illetékesség alatt álltak.

Nagyon tanúságos az a levél, amelyet a 19/20. század fordulóján a jászóvári premontrai rend tartományfőnöke küldött a gyulai gimnáziumszervezőknek, hogy *milyen anyagi feltételek mellett vállalnák el ezt az iskolát*: milyen épületekre tartanak igényt (templom, rendház, iskola); ezekben milyen helyiségek, milyen berendezés, milyen segédszemélyzet legyen; egy-egy tanár után évi 2000 forint fizetendő a központi rendi pénztárba, természetesen étkezésük, ellátásuk, kiszolgálásuk illő biztosítása stb. Érdeemes lenne ezt a levelet teljes szövegében közreadni, részletes elemzés keretében: értékes dokumentum!

Az is figyelemreméltó, hogy az alapító Wenckheim Krisztina grófnő kívánsága az volt, hogy a jezsuita rend legyen a gyulai gimnázium. De azok nem vállalták; ekkor már rendekhez fordultak a szervezők. Azok is elutasították őket. Pedig a 20. század első fele a szerzetesrendi iskolavállalás egyik fénykora volt: jezsuiták: 1912 (Pécs); ciszterciek: 1912 (Budapest); bencések: 1923 (Budapest), 1939 (Pannonhalma), 1945 (Csepel); premontraiak: 1924 (Gödöllő), 1937 (Budafok).

Végül még egy sajátos tény: Wenckheim grófnő nagylelkű gesztusa a magyar iskola-történetben az utolsó személyes arisztokrata gimnáziumalapítása volt. Ezután közös egyházi-állami-önkormányzati forrásokból alapítottak új iskolát; de elkezdődött az üzleti alapú magángimnázium-létesítés is (például a rákospalotai Wagner Manó Gimnázium), valamint „kapitalisták” tették ezt (például Salgótarjánban Chorin Ferenc gyár- és bányatulajdonos alapított gimnáziumot).

Minderről – és hasonlókról – a gyulai Karácsonyi János Katolikus Gimnázium kitűnő jubileumi évkönyve kapcsán érdemes elgondolkodni.

S arról is: vajon a gimnázium mai diákjaiban milyen nyomokat hagy az iskola egykori és mai jelmondata, amely az évkönyv belső címlapján is olvasható? „*Per Mariam ad patriam!*” – „*Szűz Mária segítségével a hazáért!*” – Reménykedjünk: maradandó nyomot. Felnőttkorukra is.

Mészáros István

LELE JÓZSEF, IFJ.

A SZEGEDI TANYAI FIATALOK MŰVELŐDÉSI ÉS SZÓRAKOZÁSI ALKALMAI.
Szeged, 2003.

Szeged és környéke népéletének történetét hosszú idő óta eredményesen kutatja *ifj. Lele József*. Hűséggel Szegedhez és Bálint Sándor nyomdokait hűségesen követve sok új értéket, érdekességet tárt fel e szinte kimeríthetetlen témából. (Hűséges természetét az is jól jelzi, hogy könyve hátoldalán közölt életrajza szerint 66 éves, de cikkei, tanulmányai, könyvei szerzőjeként neve előtt mindig feltünteti: „ifj.”).

Új könyvének címe – „*A szegedi tanyai fiatalok művelődési és szórakozási alkalmai*” – magyarázatot kíván e recenzió olvasója számára.

Csongrád megye nyugati területe a Duna-Tisza közén fekszik. E hatalmas homokháton egymástól és Szegedtől jelentős távolságban lévő, de közigazgatásilag Szegedhez

tartozó tanyák, illetve más itteni önálló falvak fiataljairól, mégpedig az 1930-as évek második felében s az 1940-es években élő fiatalokról van szó könyvében. (E tanyaközpontok, illetve nagyobb tanyacsoportok legtöbbje 1950-ben önálló község lett.)

A könyv terjedelmesebb része (27–84. old.) a két egykori katolikus ifjúsági szervezet – a *Kalot* és a *Kalász* – e területen, e településeken lezajló, *lényegében egy évtizeden át tartó életét* mutatja be a második világháború előtti és utáni években.

Itt, a Duna–Tisza köze délkeleti részén elterülő homokhát tanyavilágában született meg szegediek munkájának eredményeképpen a katolikus parasztfiatalok mozgalma, a Kalot 1936-ban. Itt szinte mindegyik tanyaközpontban, tanyacsoportban megalakult a kisebb-nagyobb Kalot-csoport, a helyi pap, illetve tanító vezetésével. Működésüket tovább folytatták a szovjet csapatok bevonulása után is (ez itt már 1944 őszén megtörtént). 1945 tavaszától szervezték e vidéken a parasztlányok számára a Kalász-csoportokat, főként helyi tanítónők szorgalmazására.

Mind a legény-, mind a leány-mozgalomban az elemi népiskolát már elvégzett, tehát 14–15 éven túli fiatalok vettek részt. A szépen kivirágzó mozgalmi életnek azonban 1946 júliusában véget vetett Rajk László belügyminiszter megszüntető rendelkezése: sok más egyházi egyesülettel együtt a Kalotot is, a Kalászt is betiltotta. A tagok egy-két évig még különféle nevek alatt együtt maradtak, de azután szétoszlottak.

Ifj. Lele József e könyvének az ad különleges jelentőséget, hogy a szerző felkutatta a még élő egykori tagokat, s tőlük kért írásos beszámolót. Tehát a *legnagyobb konkrétsággal hiteles, igazolt képet kapunk e Szeged környéki településeken egykor folyt egyesületi-mozgalmi, illetve Kalász-tevékenységről*; arról a nagyjelentőségű munkáról, amelyet a falusi fiatalok körében – speciálisan az ő paraszti életkörülményeikhez szabottan – e falusi papok, tanítók, s az általuk kinevelt helyi legény- és leányvezetők végeztek.

Részletes, életszerű, élményszerű beszámolókat kapunk tehát e széleskörű tevékenység mindhárom területéről: a *vallásos hit* elmélyítését szolgáló ünnepegekről, összejövetelekről, búcsújárásokról, különféle alkalmakról; azután a *művelődés* különféle lehetőségeiről: változatos kulturális témájú, valamint mezőgazdasági, továbbá egészségügyi-orvosi ismeretterjesztő előadások szervezéséről, lebonyolításáról. Ezekre tekintélyes szakembereket hívtak meg előadókul; különösen népszerű volt a tanyai fiatalok körében Bálint Sándor.

Végül igen fontos volt a Kalot és a Kalász vezetőinek és tagjainak *szórakozási lehetőséget nyújtó* szervező és lebonyolító tevékenysége. Bálákat, zenés összejöveteleket rendeztek, színdarabokat adtak elő és sokféle szórakoztató társas összejövetelt szerveztek a lányok és legények nagy érdeklődésétől kísérve.

Kevés szabadidejük volt ebben az időben a nehéz mezőgazdasági munkát végző legényeknek, leányoknak; s e *kevés szabadidő jó felhasználására, testi-lelki-szellemi gyarapodására szolgáló eltöltése tekintetében hihetetlenül fontos szerepet játszott e két katolikus ifjúsági szervezet, éppen e tanyai – várostól, nagyközségtől messze élő – fiatalok körében.* Ennek alapos és meggyőző dokumentuma ifj. Lele József könyve. Joggal következtethetünk belőle arra is, hogy az ország más területein is így történt.

Kitűnő kiegészítője a szövegnek a kötet végén található *fényképgyűjtemény* a korabeli tanyai legények-leányok mozgalmi életéről. Micsoda derű, lelkesedés, micsoda erő sugárzik ezekről az arcokról! Mennyire ott csillog a szemükben életük, paraszti társadalmuk, nemzetük, hazájuk *gyökeres krisztusi átformálásának az elszánt vágya!* Akik e fényképekről ránk tekintenek, még nem tudták, hogy újító vágyaikat gyökerestül fog-

ja elpusztítani a következő évtizedek vihara, de annak terheit is nekik kell majd elviselniük ...

Jó lett volna egy egyszerű térképet is közölni a könyvben szereplő, Kalot- és Kalász-egyesülettel rendelkező tanyacsoportok, tanyaközpontok elhelyezkedéséről, régi és mai nevüket egyaránt közölve, feltüntetve a megemlített korábban is önálló falvakat is. (A kötet szövegében sajnos eléggé sok a zavaró sajtóhiba.)

A kötet értékes anyagához két vonatkozást szeretnék hozzáfűzni.

A könyvben szóban is, képben is élénk kerül *dr. Balogh páter* –, aki 1933–1944 között e szegedi tanyavilág egyik népes központjában, akkori nevén *Alsóközpont* plébánosa volt (ez 1950-től önálló település Mórahalom néven).

A visszaemlékező egykori fiatalok nagy elismeréssel szólnak róla, s a 20. és 31. számú, 1937-ben készült, tanyai fiatalok körében lefényképezett csoportképen is látható. A tekintélyes tanyai plébános nemsokára, 1945 januárjában már Moszkvában parolázott Sztálin generalisszimusszal a fegyverszüneti tárgyaláson, majd utána itthon eléggé problematikus politikai szerepet vállalt mint a „koalíciós” kormány nagyhatalmú miniszterelnökségi államtitkára, majd egyik ellenzéki párt vezetője.

Az egyik emlékező szerint Balogh István, Szeged-Alsóközpont plébánosa, ez „a nagyműveltségű és igen széles látókörű ember fájdalmasan tapasztalta és ismerte a parasztság súlyos elmaradottságát. Ezen segítendő indította el a Tanyai Újság című hetilapot. Mivel ebben az újságban sok volt a humoros írás, egymás között ezért neveztük el Döfi-nek, mivel alcímében a Dolgozó Fiatalok lapja volt.” ... „A lapot minden hét végén külön újságkihordók vitték a legtávolabbi tanyákba is” – emlékezett vissza az Alsóközpont egykori Kalot-tagja. (30. old.)

Ez az állítás azonban további vizsgálatot kíván. Valóban 1933–1940 között jelent meg a *Tanyai Újság*, a közélet híreivel, a tanyavilág életét is hitelesen tükrözve. Ez a szegedi Délmagyarország „melléklapja” volt, mindkettőt valóban Balogh István szerkesztette. (Érdemes megemlíteni a Tanyai Újság – pesti újságírók által írt – 1942. december 7-én megjelent többoldalas fiktív „rendkívüli kiadását”, amelyben az alsóközponti plébános ekkori személyiségrajza képben-írásban igen plasztikusan megjelenik; „*Balogh István birodalmában*” a címe e különkiadás anyagának.)

De a Tanyai Újságnak sohasem volt semmiféle alcíme, nem ifjúsági „réteglap” volt, viszont hírt adott a helyi „legényegyletek” megalakulásáról (például Alsóközpontban 1947. január 10-én, az augusztus 20-i ünnepélyről stb.).

A visszaemlékezők által említett újság a *Dolgozó Fiatalok* volt, amely mint „iparos-, kereskedő- és gazdaiifjúsági mozgalmaink havi röpirata” jelent meg Szegeden 4 oldalon, 2 fillérért. A szegedi *Dolgozó Fiatalok Központ* adta ki (Dugonics tér 12.); ez a szerv a csanádi (ma: szeged-csanádi) egyházmegye területének iparos, kereskedő és agrárifjúsági legényegyleteit szervezte, gondozta, koordinálta. (A lap Döfi-becenévéről az 1936. évi 2. számban olvashatunk.) A lapnak hat évfolyama jelent meg 1936–1941 között. Anyagából fontos következtetéseket lehet levonni a Kalot történetével, pontosabban keletkezésével kapcsolatban is.

Az egyik az, hogy a Kalot nem előzmények nélkül, nem a semmiből született. Életere hívó példája és mintája kétségtelenül a *Katolikus Legényegylet* volt. Ez az iparos és kereskedő ifjúság számára vallást-hitet elmélyítő szakmai és általános művelődési lehetőségeket, valamint szórakozási alkalmakat nyújtó ifjúsági szervezet – Adolf Kolping alapítása – 1856-tól létezett Magyarországon, s a két világháború között is széles körben

tevékenykedett. Ennek parasztfjúsági változata is létezett már Szegeden az 1930-as évek első felében.

A másik: a Kalot létrejöttében szerepe volt Kerkai páternak, de *kiemelkedő szerepe volt a szegedi Dolgozó Fiatalok Központja igen erőteljes agitáló, mozgósító, szervező munkájának is.* „Hogyan kell falun legényegyletet alapítani” – olvashatók cikkek a Dolgozó Fiatalok 1936-os legelső számaiban. És sorra szervezték a szegedi központban a falusi legények számára a többnapos vezetőképző tanfolyamokat, sokan kijártak a tanyákra is szervezőmunkára. Az előadók és tanyajárók között dr. Farkas György és Ugrin József a leggyakrabban említett név.

Ezeket a falusi legényegyleteket *Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletnek* (KAL) nevezték, megkülönböztetendő a munkás- és kereskedőifjúság hasonló szervezetétől. Lásd ifj. Lele József könyvében: Alsóközpont, 30. old.; Sándorfalva, 67. old.; a 15. és 49. számú fényképen a zászlókon KL rövidítés; s figyelemreméltó a 16. számú fényképen a falon lévő két jelvény: az egyik a Dolgozó Fiatalok Központ kalapácsot, mérleget, búzakalászt ábrázoló emblémája (ez látható a „Döfi” címlapján is), a másik a KAL jelvény.

S döntő esemény történt a Kalot létrejötte szempontjából 1936 májusában: „Offenzívába kezdünk! Döntő csatára készülünk az Alföld ifjúságáért. *Dolgozó Fiatalok mozgalmunk megbízást kapott a Katolikus Akció [= Actio Catholica] központjától, hogy az Alföld földműves és földmunkás ifjúságát szervezze be.* Hatalmas terület teszi próbára képességeinket. Gazdaiifjak, készüljétek! Csak egy legényegyletbe szervezett ifjúság lehet saját sorsának biztos kezű irányítója és érdekeink biztos védője”. (Dolgozó Fiatalok 1936. május 15.)

S a szegediek hatalmas munkája nyomán jöhetett létre a következő lépés, amiről a lap 1936 decemberi száma tudósít: „Megalakult a *Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Titkársága* (K. A. L. O. T.) A dolgozó fiatalok mozgalmának három egyenrangú titkársága:

1. iparos-kereskedő tanoncok
2. iparos-kereskedő segítők
3. agrárfjúság

Az első két titkárság székhelye Budapesten van, az agrárfjúságé pedig Szegeden. Az agrárfjúsági főtitkár munkáját P. Kerkai Jenő jezsuita atya vállalta, az ügyvezető titkári teendőket pedig két civil vezetőférfiú, Dr. Farkas György és Ugrin József látja el.”

És így tovább. Ifj. Lele József könyve adja a gondolatot, hogy jó lenne a Dolgozó Fiatalok anyagának hat évfolyamát feldolgozni: jelentős adalék lenne ez is a Szeged-környéki tanyavilág fiatalok életének jobb megismeréséhez.

Ifj. Lele József könyvének első rövid fejezetei – „Élet a tanyán” (5–10 old.), „Legényélet, nagylányélet, szórakozás” (11–26. old.) – a Szeged körüli tanyavilágban a 20. század első felében élő gyerekek és fiatalok világát mutatják be, részben a szerző saját gyűjtéséből. Jól kiérezhetőek ebből az összeállításból azok a tanyai életmód-sajátosságok, amelyek annyira különböznek nemcsak a városi, de a parasztvárosi és a szoros településű falvak életmód körülményeitől is.

Számomra emlékezetes marad – mint a *paraszti poézis* egyik szép megnyilvánulása – az az eset, amelyet ifj. Lele József egyik adatközlője mondott saját gyermekkorából, a madárfogás – ma igencsak nehezményezett – szokásáról:

„Én is fogtam egy cinkét. De anyám mondta, hogy most vannak neki kicsinyei, engeggyem el, hogy tudja őket ötetni. Mögsajnáltam, elerisztöttem. Nem hiszi el, tudom, de az a cinke mindön nap ott énekült minálunk mindön tavasszal, amíg élt.” (16. old.)

Mészáros István

REFORMÁTUS EGYHÁZLÁTOGATÁS A BORSOD-GÖMÖR-KISHONTI EGYHÁZMEGYÉBEN. 1665, 1668, 1669.

Szerk. Dienes Dénes. – Sárospatak, 2003. 144 p.

A „*canonica visitatio*”, vagyis az egyházi törvényekben előírt „*felügyeleti látogatás*” a középkor óta létezik a hazai katolikus egyházban: az egyházmegye főpásztora, vagy megbízottja felkeresi az egyes plébániákat s ellenőrzi az ottani állapotokat, egyházi feladatokat ellátó személyeket, intézményeket, s erről írásos feljegyzést készít. Az első „*canonica visitatio*”-jegyzőkönyv 1397-ből maradt ránk Esztergom és környéke vizitációjáról.

Csak az utóbbi évtizedekben figyeltek fel a szakemberek arra, hogy milyen hatalmas kulturális értéke van ezeknek az elmúlt századok-beli jegyzőkönyveknek köztörténeti, egyháztörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi, településtörténeti, helytörténeti, műemlékügyi szempontból és még sok más tekintetben (pl. könyvtörténet, helynévtörténet, nemzetiségtörténet stb.). A METEM kiadásában Dóka Klára szerkesztésében az elmúlt években megjelent „*Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*” sorozatban számos hazai katolikus egyházmegye ilyen vizitációs anyagának jól eligazító, igen hasznos, teljességre törekvő jegyzéke található.

Az „*Acta Patakina*” sorozat 13. köteteként adta közre Dienes Dénes a „*Református egyházlátogatás a Borsod-Gömör-Kishonti Egyházmegyében 1665, 1668, 1669*” című kötetet. Ebben a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményének Levéltárában található jegyzőkönyvek *szövegét* teszi közzé a címben jelzett területről és évekből.

Kitűnően szerkesztett kötet: túl a pontos, szakszerű szövegeközlésen, jól eligazítja a kézbevevőt – a szakembert és a csupán érdeklődő olvasót egyaránt –, minden szükséges kiegészítő tudnivalóról.

Az egykori jegyzőkönyvek szövegében mindegyik gyülekezetben feltüntették a *lelkipásztor (minister ecclesiae) nevét*, s azt is, hogy elégedettek-e vele a helyi közösség tagjai. Legtöbb helyen dicsérik tudását, ő – és családja – erkölcsös életét. Számos esetben a lelkipásztor a gyülekezet buzgóságáról szolt elismerően. De egy helyen, Boconádon ez is feljegyzésre került: „*Auditores accusantur negligentia* (= a hívők hanyagsággal vádoltnak), hogy mind az igének hallgatásában, s mind a Sakramentomokkal való élésben, s mind a Parochiának építésében, s mind a fizetésben restek.”

Majd pontos jegyzék készült a *lelkipásztor javadalmairól és leltár a templom különféle javairól*. Például Köre faluban (a mai Tiszakörén), ahol Lúczy Mihály volt a „*prédikátor*”:

„*Reditus Pastoris: Pénz Floreni 24 in Summa. Minden ágytól [= házaspartól] két-két véka búzát, egy véka tavaszt [= árpát]. Egy-egy szekér fát. Tíz szekér szénát. Egy 3 forintos disznót, egy dézsa túrót. Egyszeri őrlés esztendőben. Őszi-tavaszi vetést, 4*

fertályt. Egy pint vaj, egy pint méz, egy-egy véka búzát. Halott [= temetési] prédikálástól d[énár] 40, énekléstől d[énár] 12. Esketéstől flor[enus] 1. Özvegyasszonytól 3 sing vásznat. Kereszteléstől tyúk, kenyér, komapénz.

Sakramentomhoz való eszközök: egy ón kanna, másfél iccés. Egy ón tányér, egy ezüst pohár, czapa forma, egy Krakkai [= krakkói] abrosz, egy török varrású kendő.

Aránylag kevés településen volt iskola, ott, ahol a tanító (*rector scholae*) nevét megemlégették és javadalmait felsorolták. Például Hernádnémetiben a tanító Alsóvadászi Péter volt, s a javadalma: „A réten és felhozáson kívül búza, pénz és tavasz fizetéseknek fele, mint a Prédikátornak. Halotttól d[énár] 12. A gyermekek fizetése az alkuvás szerint, amint lehet.”

A 17. századi falusi papok, tanítók életkörülményeit e kötet sok apró adata jól megvilágítja. Ezekből tallózva sorolunk fel néhányat. (Érdemes lett volna a függelékben egy térképet is közzétenni az egyházmegye területéről, a falvak elhelyezkedéséről.)

A prédikátor javadalmi közé tartoztak ilyenek is: „Egy káposztáskertje is nagyon a Prédikátornak” (Szalócz), „öt köpü méhek” (Zubogy), „Minden házaspártól annyi fát, amennyit két ökrön elhozhatnak” (Kesznyete), „Parochiához egy halastó vagyon” (Tiszakeszi), „Dinnyevetés, egy hold sárgadinnye, egy darab görögdinnye” (Igric), „Maga jószágán lakó özvegy asszony fél köből borral tartozik; aki guzsalyával keresi kenyerét, 3 sing vászonnal tartozik” (Geszt), „A korcsmáról minden hordó borból egy icce bor. Minden hordó serből egy-egy pint ser. Minden tonna pályinkából két poltura ára pályinka.” (Otrokocs), „Böjt kezdettől fogva Kisasszony napig valamennyit malacozik a disznó, ha 30-at malacozik is, egyet adunk a Prédikátornak. Ha a tíz számat el nem éri, minden malactól jár két-két pénz. Akár tíz, akár 20 lúd legyen, egy jár a Prédikátornak.” (Berzété). „Minden embertől egy-egy gomolya, egy kósó, 25 kéve nád” (Szentmiklós), csak Dorogma falunál olvasható: „Egy-egy fejés tej minden gazdától”. A tiszánánai prédikátor, ha egyházmegyei gyűlésre megy, 1 forint utiköltséget kap s „egy lovat is adnak alája”.

Egy különleges, de több helyütt szokásos juttatás: „A lingvát [= levágott állatok nyelvét] a mézárszékből tartoznak a Prédikátornak megadni” (Rimaszécs). De Berzétén ezt is kikötötték: „Minden péntek lingua a Mesteré [= a tanítóé] a mézáróstól.” Egy sajátos tanítói tevékenység: „levélírástól d[énár] 12.” (Berzété). S egy szokásos tanítói járandóság: „coquia, az egész faluban egy kerülés” (Tarjány), vagyis a tanító évente egyszer a falu egy-egy családjánál kap élelmezést.

A prédikátor feleségének joga Kupa faluban: „Amely embernek kendere nagyon, a Prédikátornénak szabad belőle nyúni, mivel kendert számára nem vetünk.”

Szigorúan szabályozták az esküvő megtartásának módját. „Esketéstől d[énár] 12, ha ittvaló léssen a vőlegény. Ha pedig vidéki, egy forint. Sőt, ha nemes ember léssen és házában léssen az esketés, egy tallért kell fizetni, ha pedig templomba mégyen esküdni, 1 forint” (Csanáros). Ha tehát nem falubeli a vőlegény, akkor jóval többet, mindenütt egy forintot kell fizetnie a prédikátornak. Volt, ahol más is járt a papnak: „Az esketéstől d[énár] 12., tyúk, kalács, kendő. Ha vidékre viszik a leányt, adnak fl[orenius] 1, tyúk, kalács, kendő.” (Feled), S szigorú a szabály: „Az esketés reggel legyen, nem késő este, sem éjszaka.” (Uzapanyit). S egy további: „Esketéstől nőtelen legénytől flor. 1., özvegyembertől d. 12.” (Daróc).

Feltűnő a kendő kultikus-szimbolikus szerepe: „Esketéstől den. 12., tyúk, kalács, kendő a menyasszonytól ... Ha a leány hal meg, den. 12., egy kendő” jár a papnak (Harmac).

A templomok tulajdonait felsoroltak között mindenütt szerepel a kendő, terítő. Szinte kivétel nélkül említik a „krakkói” terítőt; számos helyen a török kendőt: „Vagyon egy török varrású négyszegű abroszocska” (Hamva), „Három török hímmel varrott kendő” (Maklár). Van ilyen is: „Egy Paraszt hímmel varrott kendő” (Sály), Rimaszombatban „A prédikáló széken két skarlát szőnyeg. Az Urnak asztalán egy Persiai szőnyeg.”

A vizitátorok e „kincsek” között jegyezték fel az ottlevő *könyveket* is, néhány ilyen parókiát is találtak. „Egy könyv, Keresztesi István munkája a Catechesisre” (Poroszló), „Conferált [= ajándékozott] Szatmári Miklós uram egy könyvet is az Ecclesia számára: Opera Theologica Magni Reformatoris Johannis Calvini” (Szkáros), „Három könyv: egy Bessaeus, Praxis pietatis, Magyar Biblia” (Tarján), „Négy könyv az Ecclesiahhoz. Az egyik Jacobus Laurentius in 7. Ecclesias Apocalypticas. Piae animae delicit Eilstemii. Temetőkert és Uti Társ in uno volumine. Praeconi pars prima.” (Tiszanána). A legtöbb könyvet – kilencet – Makláron találták: „Bartholomaeus. Bullingerus de Justificatione. Novum Testamentum Graeco Lat. Erasmi. Postillae Alvinii in duobus voluminibus. Serondor. Lossimus. Philippus Melanchton. Félegyházi Postillae. Aegidii Humnii de Epistola ad Romanos.”

Egy egészen másféle információ: adalék 17. századi *szőlőtelepítésre*: „A Czaczko hegy nevű [részen] palán szőlők megépítésére engedtünk tíz esztendőket, mely eltelvén, tized dézsmája a templomhoz járjon.” (Szalonna).

S a 21. század olvasójában, aki e régi iratokat búvárkodja, alighanem kíváncsiság támad aziránt, hogy vajon *mikor és miért* nevezték el annak azt a földet, azt a völgyet s azt a szigetet, amelyet így hívtak a *17. századi gömöri reformátusok*: „A Dobrán vagyon egy szántóföld, melyet hívnak Sz[ent] Vér földnek” (Serke), „Szent István völgyén egy rét, d. 25 jár tőle” (Szilice), „Rétek a Pelsőczy Parochiához tartozók: ... A Boldog Asszony szigetében egy.” (Pelsőc).

Szent Vér föld, Szent István völgye, Boldogasszony szigete ... Vajon miért kapták ezt a nevet?

Reméljük, hogy a református egyházmegyék egykori vizitációs látogatásának többi jegyzőkönyve szövegei is ilyen kitűnő kiadásban kezünkbe kerülnek a közeljövőben.

Mészáros István

METEM-Könyvek

Sorozatszerkesztők:

Várszegi Asztrik OSB és Zombori István

1. **Szabó Ferenc S. J.:** A teológus Pázmány. A grazi „theologia scholastica” Pázmány életművében, Róma, 1990. 365. p. ára: 399 Ft
2. kiadás Budapest, 1998. 368 p. elfogyott ára: 980 Ft
2. **Sólymos László Szilveszter – Várszegi Imre Asztrik:** Pannonhalmi főapátok. 1. Kreusz Krizosztom (1856–1885), Kelemen Krizosztom (1929–1950), Budapest, 1990. 370 p. ára: 280 Ft
3. **Udvardy József:** A Kalocsai Főszékeskáptalan története a középkorban, Budapest, 1992. 152. p. ára: 180 Ft
4. **Csapodi Csaba:** Gróf Zichy Nándor élete és politikája Budapest, 1993. 160. p. ára: 200 Ft
5. Kelet–Közép–Európa szentje: Adalbert (Vojtech-Wojciech-Béla) Szerk.: Somorjai Ádám Budapest, 1994. 206. p. ára: 300 Ft
elfogyott
6. **B. Murádin Katalin:** Faragott kőszószékek Erdélyben Budapest-Kolozsvár, 1994. 168. p. ára: 350 Ft
7. **Elmer István:** Börtönkereszt Budapest, 1994. 224. p. ára: 350 Ft
8. **Fülöp Éva Mária:** A magyarországi bencés kongregáció birtokainak gazdasági szervezete és irányítása (1848–1949) Budapest, 1995. 252. p. ára: 400 Ft
9. **Gerics József:** Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Budapest, 1995. 318. p. ára 550 Ft
elfogyott
10. **Reisner Ferenc:** A Katolikus Szemle egyháztörténeti anyagának repertórium (1887–1944). Budapest, 1995. 178 p. ára: 250 Ft
11. **Boba Imre:** Morávia története új megvilágításban Budapest, 1996. 197 p. ára: 650 Ft
12. **Orbán Gyula József:** Friedensbewegung katholischer Priester in Ungarn, 1950–1956. Budapest, 1996. 380 p. ára: 1500 Ft
13. **Rónay Jácint:** Napló Budapest–Pannonhalma, 1996. 400 p. ára: 896 Ft
14. **Galcsik Zsolt:** Szerzetesrendek felosztása Nógrád megyében (1950) (Dokumentumgyűjtemény) Budapest, 1996. 316 p. ára: 650 Ft
15. **Mező András:** A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század). Budapest, 1996. 314 p. ára: 650 Ft

16. **Sólymos Szilveszter:** Szent Zoerard-András (Szórád) és Benedek remeték élete és kultusza Magyarországon
Budapest, 1996. 176 p. + [18] t. ill. ára: 650 Ft
17. **Magyar egyháztörténeti bibliográfia (1980–1990)**
Budapest, 1997. 223 p. ára: 450 Ft
18. **Jakó Zsigmond:** Társadalom, egyház, művelődés.
Tanulmányok Erdély történelméhez. Budapest, 1997. 479 old. ára: 950 Ft
19. **Dóka Klára:** Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században. Budapest, 1997. 463 p. ára: 850 Ft
20. **Hermann Egyed Emlékkönyv.** Budapest, 1998. 206 p. ára: 650 Ft
21. **A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997.** Budapest, 1998. 548 p. ára: 1350 Ft
22. **Kubinyi András:** Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, 1999. 382 p. ára: 1200 Ft
23. **Zakar Péter:** A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848–1849-ben
Budapest, 1999. 191 p. ára: 800 Ft
24. **Kelemen Miklós:** Unitárius kislexikon. Budapest, 1999. 191 p. ára: 800 Ft
25. **Borovi József:** Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása.
Budapest, 2000. 218 p. ára: 1200 Ft
26. **Holl Béla:** Laus librorum. Budapest, 2000. 300 p. ára: 1500 Ft
27. **Szabó Lajos:** Utolsó szalmaszál
Budapest, 2000. 352 p. ára: 1000 Ft
28. **Mészáros István:** „Állok Istenért, egyházért, hazáért”.
Írások Mindszenty bíborosról. Budapest, 2000. 222 p. ára: 1200 Ft
29. **Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon 1848–1918.**
Szerkesztette: Sarnyai Csaba Máté. Budapest, 2001. 184 p. ára: 1200 Ft
30. **Kisházi-Kovács László:** A városi kegyuraság Szegeden.
1917–1948. Budapest–Szeged, 2001. 226 p. ára: 1200 Ft
31. **Kund Miklós Regényi:** Die ungarischen Konvente der oberdeutschen Karmelitenprovinz im Mittelalter.
Budapest–Heidelberg, 2001. 130 p. ára: 1500 Ft
32. **Orbán Imre:** „Ecce, iam vici mundum!”
Antiochiai Szent Margit tisztelete Magyarországon.
Budapest, 2001. 233 + 24 p. illusztráció. ára: 1500 Ft
33. **Orbán József Gyula:** Katolikus papok békemozgalma Magyarországon. 1950–1956. Budapest, 2001. 307 p. ára: 1500 Ft
34. **Szilas László SJ:** Alfonso Carrillo jezsuita Erdélyben (1591–1599). Budapest, 2001. 159 p. ára: 1200 Ft

35. **Frenyó Zoltán:** Egy magyar katolikus gondolkodó. Mihelics Vid élelműve. Budapest, 2002. 277 p. ára: 1500 Ft
36. **Tempfli Imre:** Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966. Budapest, 2002. 1157 + 10 p. illusztráció. ára: 4800 Ft
37. **A bécsi Pázmáneum.** Budapest, 2002, 377 + 29 p. illusztráció. ára: puha kötés: 2000 Ft
kemény kötés: 2500 Ft
38. **Sarnyai Csaba Máté:** Polgári Állam és katolikus egyház (1848. március–december). A katolikus autonómia-törekvések megjelenése. Budapest, 2002. 179 +5 p. illusztráció. ára: 1200 Ft
39. **Schwarz Katalin:** „Mert ihon jönn Aßonyotok és kezében új szoknyák” – Források a klarissza rend magyarországi történetéből. Budapest, 2003. 288 p. ára: 1600 Ft
40. **Mező András:** Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Budapest, 2003. 546 p. ára: 1800 Ft
41. **Molnár Antal:** Püspökök, barátok, parasztok. Fejezetek a szegedi ferencesek török kori történetéből. Budapest, 2003. 120 p. ára: 1000 Ft
42. **Csetri Elek–Fridvaldszky János, id.:** A köz hasznára – az ég kegyelmével. Fridvaldszky János a jezsuita, tudós és feltaláló. (1730–1784). Budapest, 2003. 160 p. ára: 1300 Ft
43. **Valter Iлона:** Árpád-kori téglatemplomok Nyugat-Dunántúlon Budapest, 2004. 330 p. ára: 3500 Ft
44. **Molnár Antal:** A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon. Budapest, 2003. 213 p. ára: 1500 Ft
45. **Molnár Antal:** Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez. Budapest, 2004. 189 p. ára: 1500 Ft
46. **Tóth Sándor Attila:** Rómából a Pannon Árkádiába. Patachich Ádám fiók-Árkádiája: Nagyvárad, Kalocsa. Budapest, 2004. 311 p. ára: 2000 Ft
47. **Leslie László:** Church and State in Hungary (1919–1945). Budapest, 2004. 400 p. ára: puha kötés: 4000 Ft
kemény kötés: 4500 Ft
48. **Holl Béla:** A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században. Budapest, 2004. 315 p.

Előkészületben:

44. **Molnár Antal:** Mezőváros és Katolicizmus.

A Magyar Sion repertórium

ECCLESIA SANCTA

sorozat

1. A katolikus egyház Magyarországon. Budapest, 1991. 160 p.	ára: 150 Ft
2. A katolikus egyház a Szovjetunióban. Budapest, 1994. 124 p.	ára: 150 Ft
3. A katolikus egyház Lengyelországban. Budapest, 1994. 441 p.	ára: 280 Ft
4. Az orosz ortodox egyház története. Budapest, 1999. 295 p.	ára: 1200 Ft
5. A katolikus egyház a balti országokban. Budapest, 2000.
344 old.	ára: 1680 Ft
6. A katolikus egyház Írországban. Budapest, 2002. 414 p.	ára: 2500 Ft
7. A katolikus egyház Észak-Európában. Budapest, 2003. 284 p.	ára: 1900 Ft
8. A katolikus egyház Svájcban. Budapest, 2004. 495 p.	ára: 2600 Ft

Előkészületben:

- A cseh egyház története
- A horvát egyház története
- Az örménykatolikusok
- A kopt egyház története

EGYÉB KIADVÁNYOK

Igazságot szeretettel. Szerk.: Zombori István. Budapest-Szeged,
1995. 203 + 4 p.	ára: 440 Ft
Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete. Szerk.: Zombori István.
Szeged, 1995. 172 + 28 p.	ára: 360 Ft
Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve.
Szerk.: Zombori István. Budapest, 1996. 337 + 16 p.	ára: 1250 Ft
Pál József: Ferences harmadik rend Szegeden (1919-1944).
Budapest, 1996. 80 p.	ára: 300 Ft
Lapo Lombardi: La Santa Sede e i cattolici dell'Europa Orientale agli
arbori della guerra fredda.
Roma-Budapest, 1997. 155 p.	ára: 850 Ft
Mille anni di storia dell'arcidiocesi di Pannonhalma.
Roma-Pannonhalma, 1997. 233 p. + [11] t. ill.	ára: 1200 Ft
Rudnay Sándor és kora. Esztergom-Nagyszombat, 1998. 188 p.	ára: 1000 Ft
Felekezetek és identitás Közép-Európában az újkorban
Piliscsaba-Budapest, 1999, 358 p.	ára: 1400 Ft
Lorenz Weinrich: Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi
heremitaie de urbe Roma. Instrumenta et priorum registra
(Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 2.)
Roma-Budapest, 1999, 416 p.	ára: 2000 Ft

- Bálint László:** Lakos Endre. Budapest–Szeged, 2000. 90 p. ára: 400 Ft
- Katolikus múzeumok és kincstárak Magyarországon.** ára: 1200 Ft
Szerk.: Zombori István. Budapest, 2001. 106 p.
- Kereszténység, kultúra, közélet.** Szerk.: Žilka Tibor. ára: 1200 Ft
Budapest–Piliscsaba, 2001. 184 p.
- Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata** ára: 1990 Ft
1920–2000. Szerk.: Zombori István. Budapest, 2001. 135 + 21 p.
- Le relazioni diplomatiche tra l’Ungheria e la Santa Sede** ára: 2200 Ft
1920-2000. A cura di István Zombori. Budapest, 2001. 146 + 21 p.
- Sasvári László:** Az ikonosztáz vonzásában. Budapest, 2002. 122 + 6 p. ára: 900 Ft
- István György Tóth:** Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania (1572–1717) I. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 4.) Roma–Budapest, 2002. 756 p. ára: 3000 Ft
- István György Tóth:** Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania (1572–1717) II. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 4.) Roma–Budapest, 2003. 839 p. (757–1596 p.) ára: 3000 Ft
- Cevins, M.-M. de:** L’église dans les villes Hongroises à la fin du Moyen Age (1320–1490). ára: puha kötés: 4000 Ft
Budapest–Paris–Szeged, 2003. 419 p. kemény kötés: 4500 Ft
- Krzysztof Szydłowiecki** kancellár naplója 1523-ból. ára: 3800 Ft
Szerk.: Zombori István. Budapest, 2004. 396 p.
- Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében.** ára: 1800 Ft
Szerk.: Zombori István. Budapest, 2004. 219 p.
- Fight against the Turk in Central-Europe in the First Half of the 16th Century.** Edited by István Zombori. Budapest, 2004. 227 p. ára: 2500 ft

HASONMÁS KIADVÁNYOK:

- Pásztor Lajos:** A magyarság vallásos élete a Jagellók korában ára: 1200 Ft
Budapest, 2000. 181 p.
- Monumenta Vaticana I–VI., (V–VI. – egy kötet).** Budapest, 2000 ára: 1800 Ft/db
- Monumenta Vaticana II. sorozat I–III.** ára 1800 Ft/db

A Monumenta Vaticana (Vatikáni Magyar Okirattár) köteteinek eredeti megjelenési éve

Első sorozat:

- I. Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375. Budapest, 1887. LXXVII + 520 p.
- II. Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311. Budapest, 1885. CXX + 510 p-
- III. IX. Bonifác pápa bullái 1389–1396. Budapest, 1888. XXXVIII + 365 p.
- IV. IX. Bonifác pápa bullái. Második rész. 1396–1404. Budapest, 1889. 654 p.

- V. A római Szentlélek-Társulat anyakönyve 1446–1523. Budapest, 1889. XXVIII + 168 p.
- VI. Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490. Budapest, 1891. LXXV + 275 p.

Második sorozat:

- I. Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526. Budapest, 1884. CLIII + 472 p.
- II. Buonvisi bíbornok bécsi nuncius jelentései. Budapest, 1886. CLIV + 308 p.
- III. Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből. Budapest, 1909. XXXVI + 485 p.

EGYHÁZLÁTOGATÁSI JEGYZŐKÖNYVEK

Sorozatszerkesztők:
Szántó Konrád és Zombori István

1. Kalocsai főegyházmegye. Budapest, 1994.
135 p. Összeállította: Dóka Klára	ára: 250 Ft
2. kiadás, Budapest, 1998. 115 p.	ára: 250 Ft
2. Váci egyházmegye. Budapest, 1997.
136 p. Összeállította: Patkóné Kéringér Mária	ára: 250 Ft
3. Székesfehérvári egyházmegye. Budapest, 1997.
127 p. Összeállította: Dóka Klára	ára: 250 Ft
4. Veszprémi egyházmegye. Budapest, 1997.
296. p. Összeállította: Dóka Klára	ára: 450 Ft
5. Egri főegyházmegye. Budapest, 1998.
217. p. Összeállította: Dóka Klára	ára: 250 Ft
6. Győri egyházmegye. Budapest, 1998.
214 p. Összeállította Dóka Klára	ára: 250 Ft
7. Pécsi egyházmegye. Budapest, 1999.
208 p. Összeállította: Patkóné Kéringér Mária	ára: 250 Ft
8. Szombathelyi egyházmegye. Budapest, 1999.
276 p. Összeállította Dóka Klára	ára: 400 Ft
9. Esztergomi főegyházmegye. I–IV. Budapest, 2000.
Összeállította: Hegedűs András–Tóth Krisztina	ára: 3000 Ft
I. kötet A–K. 300 p.	
II. kötet L–Z. 251 p.	
III. kötet. Mutató. 168 p.	
IV. Térképek 12 db.	

NOTES FOR CONTRIBUTORS

Scholarly manuscripts related to Church history in Hungary, academic comments on books, articles, – photocopies of unpublished documents and sources, – related to the Church's history in Hungary and in Hungarian linguistic communities with correct references, double-spaced and typewritten, are invited and should be submitted in two copies to the Editor:

Zombori István, Szerkesztő, *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, Szeged, Dugonics tér 12, H-6720 Hungary. Tel.: +36+62+426+043. Fax: 36+62+426+062.

E-mail: heh@axelero.hu

References should be included in text within parenthesis and arranged as this example (Gabriel, 1986, p. 15). All references should be listed alphabetically at the end of the manuscript, author, title, year, place, publisher, and should be arranged as in the following examples:

Book:

3 Gabriel, Astrik, L. 1986. *The University of Paris and Its Hungarian Students and Masters During the Reign of Louis XII and François I.* Frankfurt am Main: Verlag J. Knecht.

Article:

Fraknói, Vilmos. 1902. „Vatikáni levéltár és a római magyar intézet.” *A katolikus Magyarország 1001–1901.* Edited by János Kiss, János Sziklay. Budapest: Stephaneum, I. pp. 425–429.

Every contributor should include with his/her manuscript a short abstract limited to 250 words and a short introduction about him/herself.

Author will receive 3 complimentary copies of the issue in which his/her article appears and 50 separatum

Any comment on method and observation about METEM project, request for information about advertising, sponsorship, bequeath, supporting Patron-, and Director-membership in METEM-International should be sent to Rev. Dr. Tibor Horváth, S. J., METEM, Regis College, 15 St. Mary Street, Toronto, Ont., Canada M4Y 2R5. Tel.: 1-416-922-2476. Fax. 1-416-922-2773

